๙

สหกรณ์

534
ส441ส

สารบาญ

		หน้า
๑.	คำนำ	ก
๒.	ประวัติย่อของหลวงสหการสันทัด	ค
๓.	พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ ทรงปรารภการพิมพ์ปาฐกถา "สหกรณ์บางรูปในอินเดีย" ครั้งนี้	๑
๔.	ปาฐกถาสหกรณ์บางรูปในอินเดีย	๗
๕.	การสหกรณ์ในประเทศสยาม	๖๙
๖.	ความเป็นไปของสหกรณ์ในประเทศพะม่า	๘๔
๗.	สหกรณ์ในประเทศจีน	๙๙
๘.	สหกรณ์ในประเทศญี่ปุ่น	๑๐๙
๙.	สหกรณ์ในประเทศเดนมาร์ค	๑๒๐
๑๐.	สหกรณ์ในประเทศรูเมเนีย	๑๓๓
๑๑.	สหกรณ์นิคมในประเทศสเปญ	๑๖๒
๑๒.	สหกรณ์ในประเทศสวิเดน	๑๗๙
๑๓.	สหกรณ์ในประเทศโปลันด์	๒๐๐
๑๔.	สหกรณ์ในประเทศเยอรมันนี	๒๑๑
๑๕.	สหกรณ์ในประเทศอังกฤษ	๒๓๕
๑๖.	สหกรณ์ในการเกษตรกรรม แปลจากหนังสือพิมพ์บางกอกไตมส์	๒๗๕
๑๗.	ช่วยกันช่วยตัวเอง	๒๘๐
๑๘.	ความแตกต่างระหว่างสมาคมสหกรณ์กับหุ้นส่วนบริษัทและสมาคมอื่น	๒๙๖
๑๙.	วิธีการฟื้นฟูซนบทซึ่งเป็นความมุ่งหวังของสหกรณ์	๓๐๗
๒๐.	หลักและรูปการสหกรณ์	๓๑๔
๒๑.	ผลของการจัดสหกรณ์ประเภทหาทุน	๓๒๕

เลขห้อง จป.
334
เลขหมู่ ส 441 ส

คำนำ

ปัจจัยที่ทำให้ข้าราชการในกรมสหกรณ์สมัครสมานร่วมใจกันจัดพิมพ์หนังสือเกี่ยวแก่การสหกรณ์ขึ้นแจกในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงสหการสันทัด ก็เนื่องแต่หลวงสหการสันทัดเป็นข้าราชการรุ่นเก่าของกรมสหกรณ์ เข้ารับราชการตั้งแต่ครั้งกรมสหกรณ์ยังมีฐานะเป็นหน่วยราชการส่วนหนึ่งแห่งกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ สังกัดกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ และได้รับราชการในกรมนี้ตลอดมาจนตราบอวสานกาลแห่งอายุ ในระหว่างรับราชการอยู่นั้น หลวงสหการสันทัดบำเพ็ญตนเป็นที่รักใคร่นับถือแก่บรรดาเพื่อนร่วมราชการแทบทุกรุ่นทุกวัย ด้วยเป็นผู้มีอัธยาศัยเยือกเย็นอ่อนโยน มีใจโอบอ้อมอารีกว้างขวาง พร้อมทั้งชยันหมั่นเพียรหนักแน่นอดทนต่อความลำบากตรากตรำ และมีวิริยอุตสาหะซื่อตรงต่อกรณียกิจเป็นอย่างยิ่ง เมื่อมาต้องประสพมรณภัยในท่ามกลางอายุเสียเช่นนี้ จึงเป็นเหตุให้เกิดความเศร้าสลดใจอาลัยรักอย่างสุดซึ้งแก่บรรดาญาติมิตรและผู้คุ้นเคยทั่วกัน

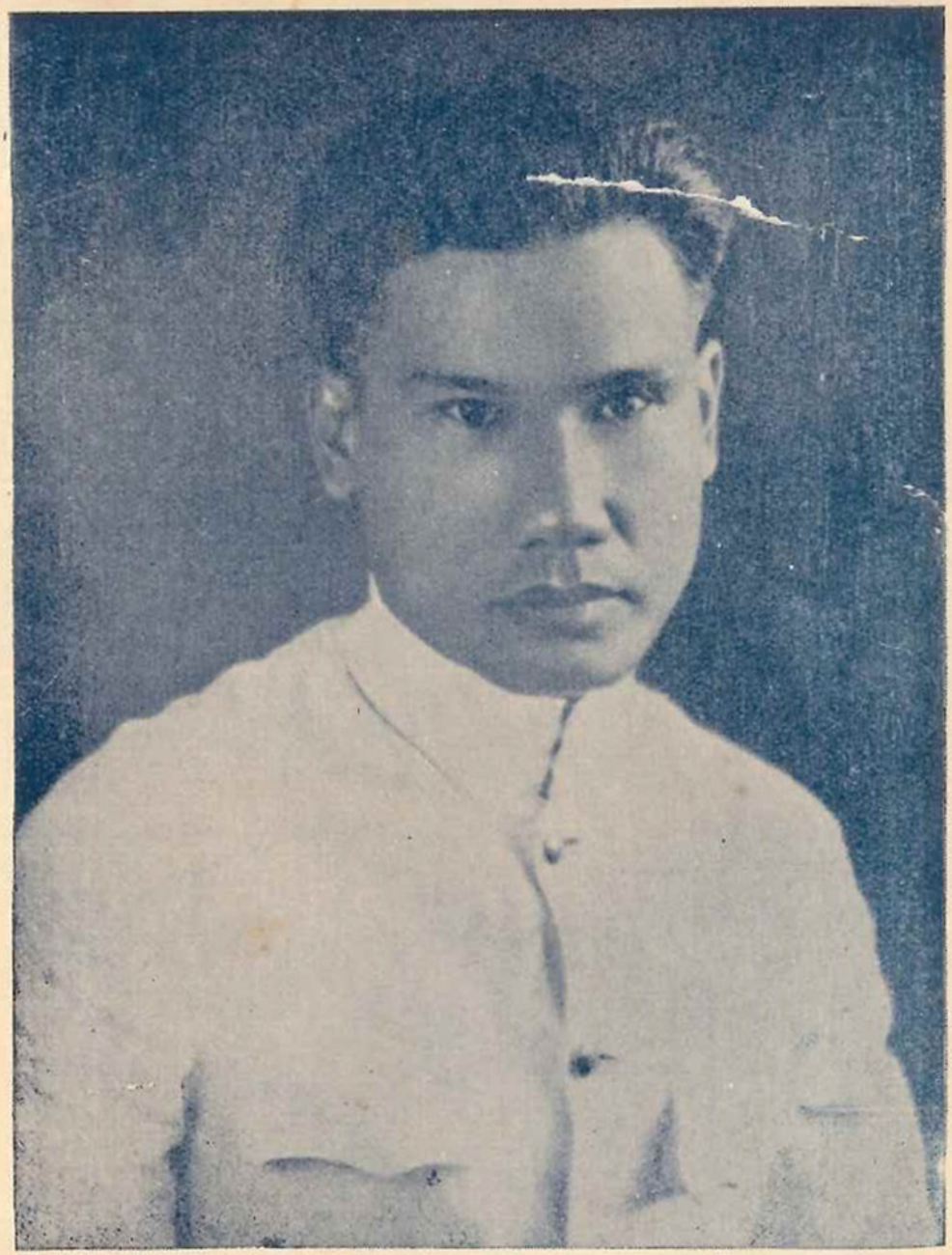
ด้วยเหตุนั้น หนังสือ "สหกรณ์" นี้ จึงได้อุบัติขึ้นด้วยน้ำพักน้ำแรงของข้าราชการกรมสหกรณ์ ต่างคนต่างเขียนและรวบรวมขึ้นโดยมิได้ตั้งใจจะให้เป็นตำหรับตำราในวิชาการสหกรณ์แต่ประการใด นอกจากหวังให้เป็นมิตรพลีสนองความรักใคร่แก่เพื่อนข้าราชการที่ล่วงลับไปแล้ว เนื่องด้วยเวลาจำกัดและทั้งกระชั้นกับกำหนดเวลา

พระราชทานเพลิงศพ จึงย่อมขาดตกบกพร่องอยู่บ้าง ทั้งนี้หวังว่าคงได้รับอภัย อนึ่ง เรื่อง "สหกรณ์บางรูปในอินเดีย" ซึ่งเสด็จในกรมหมื่นพิทยาลงกรณ ผู้ให้กำเนิดการสหกรณ์ในสยามประเทศ และทรงดำรงตำแหน่งนายทะเบียนสหกรณ์เป็นพระองค์แรก ได้ทรงแสดงเป็นปาฐกถาไว้ที่สามัคยาจารย์สมาคมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ นั้น มีสาระอันสำคัญทั้งในทางสหกรณ์และทางรจนาควรเป็นที่เชิดชูอยู่มาก จึงได้ขอประทานพระอนุญาตรวมพิมพ์ไว้ในหนังสือเล่มนี้ด้วย พระองค์ท่านก็ทรงยินดีประทานพระอนุญาตตามประสงค์ ทั้งนี้เป็นพระกรุณาคุณหาที่สุดมิได้

ด้วยอำนาจกุศลบุญราศีอันยังเกิดจากประโยชน์ที่พึงมีพึงได้จากการพิมพ์หนังสือเป็นวิทยาทานนี้ ขออุทิศส่วนกุศลทั้งมวลจงบรรลุผลสำเร็จเป็นวิยากสุขแด่หลวงสหการสันทัด ผู้ล่วงลับไปแล้วโดยควรแก่คติวิสัยทุกเมื่อ เทอญ ฯ

จังหวัดพระนคร

วันที่ ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๐

หลวงสหการสันทัด

(แฉ่ง จาสนิจินดา)

พ. ศ. ๒๔๓๘ - ๒๔๗๙

ประวัติย่อ

ของ

หลวงสหการสันทัด

หลวงสหการสันทัด (แฉ่ง อาสนจินดา) เกิดเมื่อวันที่ ๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๘ ที่บ้านตำบลหลังวัดสัมพันธวงศ์ อำเภอสัมพันธวงศ์ จังหวัดพระนคร เป็นบุตรคนที่ ๒ ของนายค้วน นางกิ่ง อาสนจินดา

เมื่อเด็กได้เข้าเรียนหนังสือที่โรงเรียนวัดปทุมคงคา แล้วย้ายมาเรียนที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย สอบไล่สำเร็จชั้นมัธยมบริบูรณ์ ใน พ.ศ. ๒๔๕๗ ในปี พ.ศ. ๒๔๕๘ ได้เข้าศึกษาวิชาแผนกรัฐประศาสน์ในโรงเรียนข้าราชการพลเรือน ยังมิทันเข้าสอบไล่ กรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติขอมารับราชการในกรมนั้นในตำแหน่งผู้ช่วยนายเวรชั้น ๒

ในปลายปี พ.ศ. ๒๔๕๙ ได้รับพระราชทานยศเป็นรองอำมาตย์โท และรับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นขุนสหการสันทัด ในปี พ.ศ. ๒๔๖๑ เข้ารับราชการทหารโดยอาสาสมัคร เป็นนักเรียนนายดาบและได้รับยศเป็นนายดาบสังกัดกรมทหารมหาดเล็ก ร.อ. ใน พ.ศ. ๒๔๖๒ ได้กลับเข้ารับราชการกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ตามเดิม

พ.ศ. ๒๔๖๓ รับพระราชทานยศเป็นรองอำมาตย์เอก

พ.ศ. ๒๔๖๔ ได้ย้ายมารับราชการในกรมสหกรณ์ กระทรวงพาณิชย์ และในปีเดียวกันนี้ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงสหการสันทัด

พ.ศ. ๒๔๖๙ รับพระราชทานยศเป็นอำมาตย์ตรี

พ.ศ. ๒๔๗๒ ได้ตำแหน่งสารวัตรสหกรณ์ พ.ศ. ๒๔๗๔ เป็นสารวัตรตรวจบัญชี

พ.ศ. ๒๔๗๗ เลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นหัวหน้ากองสหกรณ์ภาคพายัพ และอยู่ในตำแหน่งนี้จนถึงแก่กรรม

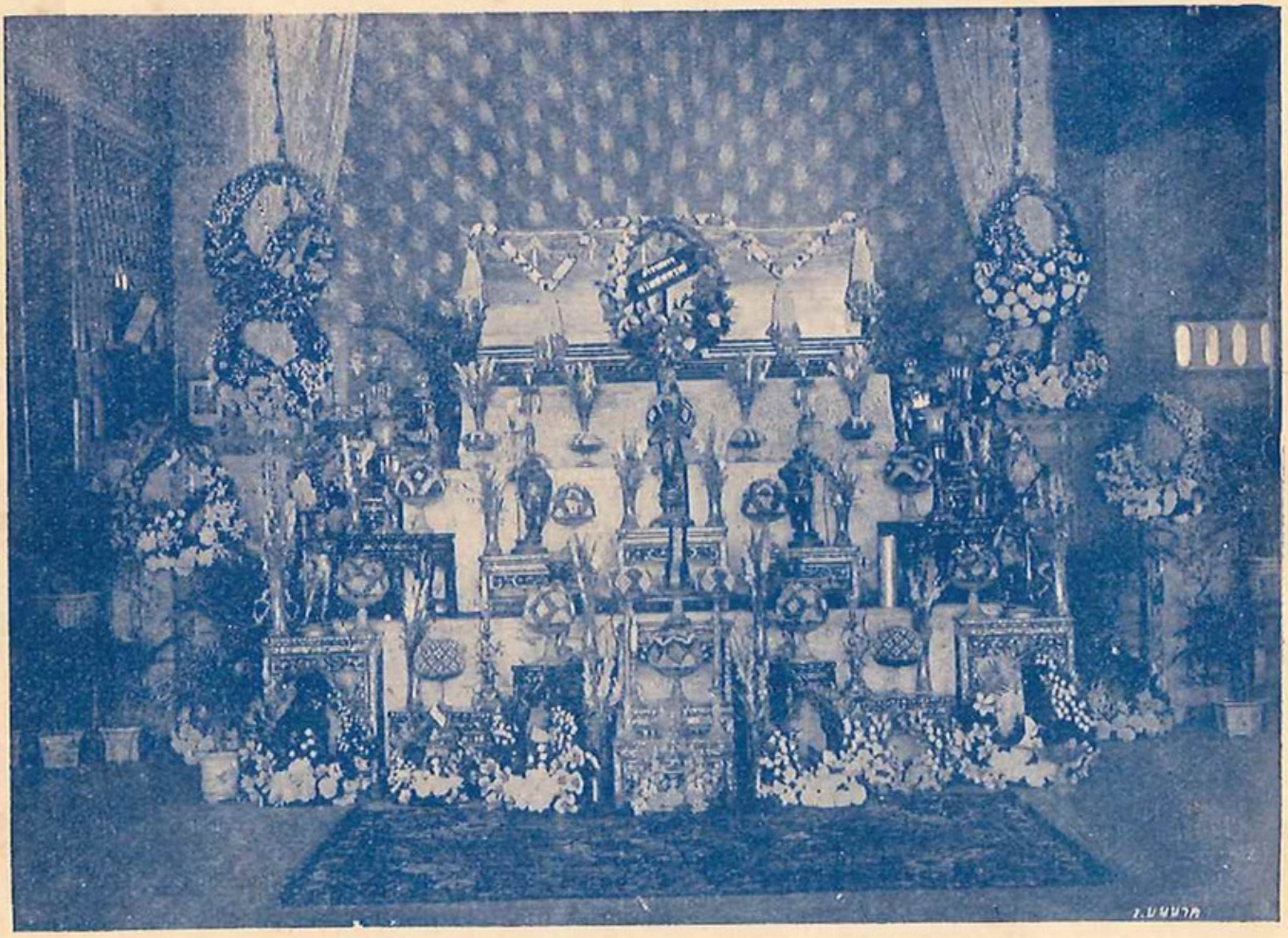
ระหว่างรับราชการหลวงสหการสันทัด ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตามลำดับ คือ มงกุฎสยามชั้น ๕, ช้างเผือกชั้น ๕, มงกุฎสยามชั้น ๔, ช้างเผือกชั้น ๔ และในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๐ ถึง พ.ศ. ๒๔๗๑ ได้ปฏิบัติราชการพิเศษเป็นเจ้าพนักงานบัญชีของผู้พิทักษ์ทรัพย์ชนชาติศัตรู (เมื่อครั้งประเทศสยามประกาศสงครามกับประเทศเยอรมัน) ได้ช่วยเหลือราชการแผนกนี้ตลอดมาจนเสร็จการชำระบัญชีของชนชาติศัตรู

หลวงสหการสันทัด ได้ทำการสมรสกับนางสาวสมาน ลิเซ็ง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒ มีบุตรชาย ๒ คน คือ

๑. นายสมชาย

๒. นายสมชอบ

ในปลายปี พ.ศ. ๒๔๗๙ หลวงสหการสันทัดได้รับคำสั่งให้ออกไปทำการจัดตั้งสหกรณ์ในจังหวัดแพร่และลำปาง ในขณะที่ไปทำการจัดตั้งสหกรณ์ในอำเภอหางสัตว์จังหวัดลำปาง ได้ป่วยเป็นไข้มาเลเรียจากที่นั่น จึงได้กลับมาพักรักษาตัวอยู่ที่บ้านและที่โรงพยาบาลศิริราชได้ประมาณ ๑๐ วันเศษ อาการไม่ดีขึ้น และถึงแก่กรรมที่โรงพยาบาลศิริราช เมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๙ คำนวณอายุได้ ๔๑ ปีกับ ๔ เดือน.

การตั้งศพบำเพ็ญกุศล ครบ ๗ วัน
๙ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๙

กรมศิลปากร
หอสมุดแห่งชาติ
ประจำจังหวัด

ปรารภ

การพิมพ์ปาฐกถา "สหกรณ์บางรูปในอินเดีย" ครั้งนี้

กว่า ๒๐ ปีมาแล้ว ข้าพเจ้าได้รับมอบให้จัดตั้งกรมพาณิชย์ขึ้นในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ก่อนเวลานั้นราชการที่เกี่ยวกับการค้าขายก็มีอยู่บ้างแล้ว แต่แยกอยู่ในกระทรวงอื่น ๆ ซึ่งเจ้าของกระทรวงหวง จะขอโอนมารวมจัดขึ้นเป็นกรมพาณิชย์ก็คงจะขัด กรมใหม่ของข้าพเจ้าจึงเป็นงานใหม่ถอดด้ามทั้งนั้น กรมพาณิชย์ต่อมาได้ยกขึ้นเป็นกระทรวงพาณิชย์ ในบัจจุบันเรียกว่ากระทรวงเศรษฐการ

งานใหม่แผนกหนึ่ง ซึ่งได้เริ่มจัดขึ้นพร้อมกับเริ่มกรมพาณิชย์ก็คืองานสหกรณ์ สหกรณ์ในตอนนั้นมีความมุ่งหมายอยู่แต่เพียงที่จะยกฐานะของชาวนาขึ้นให้พ้นหนี้สิน หรือช่วยคนใหม่ที่จงใจจะช่วยตัวเองจริง ๆ เราใช้คำกล่าวเป็นแบบในเวลานั้นว่า "ช่วยชาวนาให้ช่วยตัวเอง" แลกรมสหกรณ์ก็ได้ทำดังนั้นตลอดมาจนบัดนี้

ราชการสหกรณ์ในตอนแรกที่จัดเป็นราชการชะนิดที่ลงแรงแลลงทุนช่วยชาวนา โดยที่รัฐบาลมิได้คิดจะเก็บผลประโยชน์ตอบแทนเลย เงินเดือนแลโสหุ้ยทั้งหลายเป็นของให้เปล่า ทุนที่จัดให้สหกรณ์ได้กู้ไปก็เป็นทุนของแยงก์ เจ้าพนักงานช่วยจัดแต่เพียงให้แยงก์ไว้ใจสหกรณ์ยอมให้กู้เงิน แลเมื่อกู้ไปแล้วเจ้าพนักงานตามไปช่วย

ใส่ตาดูสมาชิกสหกรณ์ ให้คุมกันเองปฏิบัติการงานตามทางที่แนะนำให้ปฏิบัติ ให้ส่งดอกเบี้ยและให้ส่งคืนต้นทุนตามกำหนด การทำเช่นนี้ในชั้นต้นถ้าจะเปรียบก็เหมือนกับพวกสอนศาสนา เจ้าพนักงานต้องรับเงินเดือนของรัฐบาล เพราะถ้าไม่รับก็ไม่มีกิน แต่รัฐบาลไม่มีทางที่จะเก็บเอาเงินคืนจากสหกรณ์ให้พอทุนโสหุ้ยได้บ้าง ประโยชน์ที่ได้ย่อมเป็นทางอ้อมเช่นว่า ถ้าราษฎรหากินเกิดหมุนพูนเข้าขึ้น ก็ช่วยความเจริญของประเทศ จะชี้ให้เห็นก็คือว่า พวกสหกรณ์เสียภาษีตามเวลาเสมอ พวกสหกรณ์ไม่เป็นโจรผู้ร้าย และรวบรวมกันเป็นปึกเป็นแผ่น ไม่ให้โอกาสโจรผู้ร้ายย่ำยีได้ หมู่บ้านที่สหกรณ์จำเริญแล้วได้เกิดมีโรงเรียนขึ้นด้วยความอุดหนุนของสหกรณ์ เหล่านี้เป็นต้น ทั้งหมดนี้เป็นประโยชน์แก่ประเทศ แต่ไม่ใช่ประโยชน์ชะนิดที่ในชั้นต้นรัฐบาลมุ่งหมายจะเก็บดอกเบี้ยจากสหกรณ์เลย

ในเวลาที่ยังไม่ได้จัดสหกรณ์ขึ้นในกระทรวงพระคลังนั้น ถ้าจะจัดขึ้นในกระทรวงเกษตร ฯ ก็คงจะได้ แต่กระทรวงเกษตร ฯ ไม่ได้คิดจะจัด และยังที่จะไม่จัดได้สะดวกในเวลานั้น เพราะเกี่ยวกับที่รัฐบาลจะต้องรับรู้เห็นเรื่องเงินที่กู้จากแบงก์ ดังนี้การที่เริ่มจัดขึ้นในกระทรวงพระคลังก็คือเหมือนกัน ราชการแผนกอื่น ๆ ของกรมพาณิชย์ที่ตั้งใหม่ก็เช่นนี้ทั้งนั้น คือริเริ่มจัดงานชะนิดที่ยังไม่มีใครทำ และไม่ต้องแย่งใคร

การจัดคนเข้ารับราชการในกรมใหม่ได้เลือกโดยระมัดระวังที่สุด เพราะเริ่มด้วยคนน้อย คนมีอยู่กี่คนก็ต้องใช้ให้ได้งานเต็มที่ หรือ

ถ้าจะไม่เต็มที่บ้างก็ให้ได้เกือบเต็มที่ ข้าพเจ้าเข้าใจว่าการสอบไล่ชิงตำแหน่งเข้ารับราชการ คือการสอบไล่ชะนิดที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า Competitive Examination แท้ ๆ ได้เริ่มใช้ในคราวที่เริ่มตั้งกรมพาณิชย์นี้

หลวงสหการสันทัดเป็นชายหนุ่มคนหนึ่ง ซึ่งเข้ามารับราชการกรมพาณิชย์ตั้งแต่แรกตั้ง ได้รับตำแหน่งในราชการสหกรณ์ดังที่นามบรรดาศักดิ์ย่อมแสดงให้เห็นอยู่แล้ว แต่ราชการสหกรณ์ในปีแรก ๆ กว่าจะกระเดือกออกไปได้แต่ละคันก็เลือดตาไหล งานยังไม่เต็มมือข้าราชการทุกคน จึงได้ใช้เข้าพนักงานสหกรณ์ปนกันไปกับราชการแผนกอื่น ๆ ในกรมด้วย ราชการกรมใหม่ของข้าพเจ้าต้องจัดตามแบบแผนฝรั่ง มีงานติดต่อกับฝรั่งแลใช้ภาษาอังกฤษมาก ไม่ใช่แต่ในการเขียนหนังสือโต้ตอบเท่านั้น จำต้องอ่านตำราแลรายงานในประเทศอื่น ๆ เพื่อสืบวิชาของเราด้วย หลวงสหการสันทัดเป็นนักเรียนโรงเรียนข้าราชการพลเรือนชั้นมหาวิทยาลัยในสมัยที่ยังไม่มีปริญญา ถ้าจะพูดทางความรู้ภาษาอังกฤษก็เห็นจะแค่คิบ แต่เมื่อได้มาทำงานกันอยู่ไม่สู้ช้า ก็ใช้ทำหนังสือภาษาอังกฤษได้ ในที่สุดไม่ต้องช่วยแต้มเติมอะไรเลย เป็นข้อพิศวงซึ่งข้าพเจ้ายังพูดถึงอยู่เมื่อเร็ว ๆ นี้

การจัดสหกรณ์ในตอนที่เริ่มต้นก็ดี หรือเมื่อขยายออกไปก็ดี สำคัญอยู่ที่เจ้าพนักงานผู้จะเป็นสายชะนวนพาความรู้แลความคิดใน

ทางการงานไปสู่มันสมองชาวนาผู้ไม่เคยร่ำเรียนชะนิดที่เราเรียกว่าการศึกษา ใครอย่าเข้าใจว่าชาวนาเป็นคนโง่ ไม่รู้ภาษิภาษา แกอาจโง่เมื่อท่านเอาหนังสือส่งให้แกอ่านก็เป็นได้. หรือแกอาจโง่เมื่อท่านไปแสดงความรู้ชะนิดที่แกไม่มีเหตุจะต้องรู้ แต่ถ้าจะพูดเรื่องกิจธุระของแก แกมิใช่คนโง่ดอก เพราะฉะนั้นเมื่อเจ้าพนักงานไปเทศน์สหกรณ์ให้แกฟัง ถ้าเจ้าพนักงานไม่รู้จริงแกก็ไม่เชื่อ แกคิดว่าเจ้าพนักงานเป็นคนหลวง ซึ่งพูดจาอะไรกับแกก็เพื่อประโยชน์ที่เป็นส่วนหลวง จะทำให้แกเข้าใจว่า "หลวง" มิได้คิดจะเก็บเงินหรือกะเกณฑ์แรงอะไรแกนั้น ขั้นต้น ๆ แกไม่ค่อยเชื่อ เกิดมาแต่ท้องพ่อท้องแม่ไม่เคยเห็นมีเช่นนี้ เพราะฉะนั้นคงจะมีกลเม็ดอะไรอยู่ที่ไหนสักอย่างหนึ่ง ส่วนการกู้ยืมนั้นแกเสียดอกเบี้ยอยู่ปีละเท่าไรต่อเท่าไร ขั้นนี้เจ้าพนักงานมาขอกว่า จะจัดให้แกเสียดอกเบี้ยนิดเดียว โดยที่มิได้คิดจะเอาอะไรเข้าหลวงเลยนั้น เข้าใจยาก อีกประการหนึ่ง แกต้องการจะเข้าใจว่า เหตุไฉนแยงก์ซึ่งเป็นของฝรั่งมังค่าจึงจะมาใจดีแก่แกถึงเช่นนี้ ยางที่จะมีกลอุบายล่อลวงอะไรตอกกระมัง

ส่วนการที่จะชี้แจงให้ราษฎรรู้งานวิธีใหม่นั้น งานวิธีใหม่เป็นงานซึ่งได้งานแลเกี่ยวกับการกู้ยืมไปทำมาหากิน อันเป็นสิ่งซึ่งราษฎรทำมาช้านานแล้ว เมื่อชี้แจงให้แกเข้าใจแกก็เห็นดีด้วย ข้อสำคัญอยู่ที่ว่าต้องให้แกเลื่อมใสในตัวเจ้าพนักงานเสียก่อน แกจึงจะวางใจเรื่องวิธีการสนิท

การเป็นเช่นนี้ การเลือกบุคคลที่จะใช้ติดต่อกับราษฎรจึงเป็นข้อสำคัญ เพราะจะต้องปลูกความเลื่อมใสก่อน แลต่อนั้นไปก็ต้องมิให้เสียศรัทธาได้ ต่อไปข้างหน้าความไม่สำเร็จอาจมีบ้างบางแห่งบางประการ แลถ้าเป็นเช่นนั้นในท้องที่ใดด้วยเหตุใด ก็จำต้องให้แลเห็นแจ่มแจ้งว่า เป็นด้วยเหตุอื่น หาใช่เป็นด้วยความผิดของเจ้าพนักงานหรือความบกพร่องของวิธีการไม่ การที่จะชี้แจงว่า ไม่ใช่ความผิดของบุคคลหรือวิธีงานนั้น ผู้มีโวหารดีย่อมจะชี้แจงได้เสมอ แลเมื่อชี้แจงแล้วราษฎรโดยมากก็คงจะนิ่ง ที่แกจะเห็นจริงในใจหรือไม่นั้นคนละอย่าง เพราะดังนี้จึงเป็นข้อสำคัญที่ว่า ถ้าเกิดความไม่สำเร็จที่ไหน ก็ให้พวกสหกรณ์เห็นได้เองว่าไม่ใช่ความผิดของบุคคลหรือวิธีงาน หากเป็นด้วยดินฟ้าอากาศหรือจะใช้คำง่าย ๆ ว่าเทวดาบรรดาลก็ได้

การเลือกเจ้าพนักงานสหกรณ์เป็นของที่ได้ระมัดระวังอย่างละเอียดมาแต่ต้น ฉะนี้จึงน่าเสียดายนักหนาที่หลวงสหการสันทัด ซึ่งเป็นลูกมือมาแต่เดิมก่อน แลวเป็นเครื่องมือสำหรับฝึกหัดพนักงานรุ่นหลัง มาถึงแก่กรรมเสียแต่ในวัยที่ยังจะเป็นกำลังราชการสหกรณ์ไปได้มาก

ตั้งแต่ข้าพเจ้าออกจากราชการมาแล้ว ก็ได้สดับตรับฟังเรื่องสหกรณ์อยู่บ้าง ได้เห็นรายงานที่พิมพ์ใหม่ ๆ ว่าได้จัดกว้างออกไปมาก ทั้งได้อ่านและได้ฟังข่าวว่ารัฐบาลยังจะคิดจัดสหกรณ์ให้แผ่ออกไปอีก

ข้าพเจ้าจะถือโอกาสกล่าวในที่นี้ว่า ราชการสหกรณ์ต่อไปข้างหน้าจะเป็นหรือตายก็อยู่ที่การเลือกตั้งเจ้าพนักงาน งานเช่นสหกรณ์นี้เวลาเป็น ๆ ช้า ๆ แต่เวลาตาย ๆ เร็วที่สุด เมื่อตายแล้วศพจะเป็นศพช้าง ไม่ใช่ศพหนู.

พิทยาลงกรณ

ถนนประมวญ

กรุงเทพ ฯ วันที่ ๑๗ มกราคม ๒๔๘๐

ปาฐกถาสหกรณ์บางรูปในอินเดีย

ของกรมหมื่นพิทยาลงกรณ

ทรงแสดงที่สามัคยาจารย์สมาคม พ.ศ. ๒๔๖๗

ข้าพเจ้าได้รับเชิญของสามัคยาจารย์สมาคมให้มาเล่าเรื่องที่ไปเมืองพม่าแลอินเดีย ระหว่าง พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๕ กับเมษายน พ.ศ. ๒๔๖๖. ข้าพเจ้ารับเชิญด้วยความยินดี แต่จำเป็นจะต้องเขียนวงลงเสียก่อนว่าจะพูดอยู่ในเขตข้อความเพียงไหน

ที่จะต้องทำอย่างนี้ เพราะอินเดียซึ่งรวมทั้งพม่าด้วยนั้น เป็นเมืองกว้างใหญ่ ถ้าจะพูดทั่ว ๆ ไปก็ยากจะมีที่สิ้นสุด. ถึงแม้ข้าพเจ้าไม่ได้ไปทุกมณฑล ก็ได้ยินได้ฟังเรื่องในมณฑลนี้แลมณฑลโน้นคายเกี่ยวกันไปมากมาย ถ้าไม่เขียนวงลงเสีย ท่านทั้งหลายก็คงจะได้ฟังน้ำท่วมทุ่งซึ่งไม่มีเวลาลด ถึงหากทุ่งจะมีผักบุ้งอยู่บ้าง ไม่โหรงเหรงเหลือเกินนัก ก็ยังไม่หายเป็นทุ่งน้ำท่วมอยู่นั่นเอง

หัวข้อที่ข้าพเจ้าเขียนวงจะพูดในเวลานี้คือ เรื่องสหกรณ์ เพราะเหตุว่าข้อใหญ่ใจความที่ข้าพเจ้าไปอินเดียนั้น ก็เพื่อจะศึกษาแลพิจารณาวิธีการจัดสหกรณ์ในเมืองนั้น. สำหรับจะจดจำเอามาใช้ในเมืองเรา ตามที่เห็นกันว่าจะใช้ได้ การเที่ยวดูสหกรณ์นั้นเป็นการ

เหน็ดเหนื่อยแลกินเวลามาก ต้องเดินทางรถไฟตั้ง ๓๖ ชั่วโมง ก็มี ไปเรือหลาย ๆ วันก็มี ไปรถยนต์วันยังค่ำ กินไข่ต้มกับแซนด์วิช เป็นอาหารซ้ำกันหลายวันก็มี โดยมากเมื่อไปเที่ยวดูงานกลางวันเต็ม ๆ วัน กลับถึงที่พักเวลาค่ำแล้ว ยังต้องเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวไปกินเลี้ยงอาหารเย็นภายในเวลาชั่วโมงหนึ่งอีกเล่า. การออกจากที่พักไปตั้งแต่ ๙ นาฬิกาเช้า กลับถึงที่พักราว ๗ นาฬิกาเย็น มีเวลาพักครู่หนึ่งก็ต้องแต่งตัวไปกินเลี้ยงต่อ, หรือกินกับคนอื่นซึ่งเราเชิญมาเลี้ยงตอบแทนนั้น ถ้านานๆ ทีก็ไม่เป็นการเหลือย่ากว่าแรงนัก แต่ถ้าทำอย่างนั้นติด ๆ กันเป็นเวลาไม่น้อยวันก็อีกอย่างหนึ่ง. ส่วนการบันทึกความรู้ที่ได้เห็นได้ฟังมานั้น เป็นงานสำคัญซึ่งต้องทำทุกขณะที่มีเวลาว่าง และไม่เหนื่อยเกินไป

เหตุดังนี้การที่ "ไปเที่ยวอินเดีย" นั้น หาได้ "เที่ยว" ไม่. นึกดูก็น่าเสียดายนักที่ได้ไปถึงเมืองน่าเที่ยวแล้ว ไม่ค่อยได้เที่ยว แต่ถ้าเที่ยวนักก็เสียเวลาการงานนั้นอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งการเดินทางก็ดี การดูงานก็ดี เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลฝ่ายโน้นเขากำหนดโปรแกรมให้ทั้งนั้น. จริงดอก โปรแกรมนั้นเขาเอามาให้เราตรวจเห็นชอบเสียก่อนเสมอ. แต่เราเป็นคนไม่รู้จักภูมิประเทศและที่อยู่ของสหกรณ์. เขาเป็นคนชำนาญ เขากะมาให้เราดูที่ไร เราก็เห็นชอบทุกที

แต่ที่จะว่าไม่ได้เห็นไม่ได้ฟังอะไรเลยนอกจากสหกรณ์ก็ว่าไม่ได้ เพราะเจ้าพนักงานผู้กะโปรแกรมเขาเป็นคนชำนาญ เป็นผู้เดินทาง

ตรวจการอยู่เองเสมอ ๆ ย่อมรู้ว่าธรรมดามนุษย์ ถ้าไม่มีเวลาพักผ่อนเสียเลยก็ทนไม่ไหว แลคนที่เหนื่อยทั้งหัวทั้งตัวนั้นจะสังเกตจดจำอันใดจริงจังก็ไม่ได้ เหตุดังนั้นโปรแกรมของเขาย่อมมีเวลาให้เราพักผ่อนบ้างเป็นระยะ ๆ ไป เป็นต้นว่าถ้าผ่านหรือเข้าไปใกล้เมืองไหนที่น่าดูน่าชม เขาก็กำหนดให้หยุดพักวันสองวันแล้วจึงเลยไปอีก อนึ่งถ้ารูปงานที่จะให้เราดูนั้น อาจดูในตำบลปราศจากสิ่งควรดูอื่น ๆ ก็ได้, อาจดูในเมืองใหญ่ซึ่งมีของควรดูเป็นอันมากก็ได้, ฉนี้เขาก็กะให้ดูในเมืองใหญ่ เพื่อจะได้พลอยดูสิ่งอื่น ๆ ด้วย ทั้งสดวกแก่การเลี้ยงดูอยู่กิน เพราะเมืองใหญ่ย่อมมีที่พักแลเครื่องใช้สอยดีกว่าบ้านนอก

ดังนี้จึงเป็นอันกล่าวได้ว่า เราได้เห็นเมืองสำคัญ ๆ ในอินเดียหลายเมือง แต่จะนำเอามาเล่าในเวลาชั่วโมง ๒ ชั่วโมงก็ไม่อาจหมดได้ การที่ต้องเขียนวงข้อความที่จะพูดก็ด้วยประการที่กล่าวมานี้

อนึ่งเคยมีผู้ตั้งปัญหาว่า เหตุใดจึงไปดูการสหกรณ์ในเมืองอินเดีย ทำไมไม่ไปดูในเมืองฝรั่งอันเป็นเมืองซึ่งสหกรณ์เกิดขึ้นก่อน หรือในเมืองอื่นซึ่งมิได้อยู่ในฐานะเป็นเมืองขึ้น ข้อนี้มีคำชี้แจงว่า การสหกรณ์ที่จัดไปได้ไกลแล้วนั้น มีในประเทศต่าง ๆ ในยุโรปกลุ่มหนึ่ง มีในอเมริกาไม่น้อย มีในอินเดีย ๕๖,๐๐๐ สมาคม แลมีในญี่ปุ่น ๑๓,๐๐๐ เศษ นอกจากนี้สหกรณ์มีอยู่ในเมืองไกล ๆ ซึ่งไทยเราไม่เคยไปมา แลมักจะพึ่งจัดกันใหม่ ๆ เหมือนกัน. ผู้รู้การสหกรณ์ย่อมทราบว่า การจัดสหกรณ์นั้น ถ้าเป็นสหกรณ์ประเภท

เดียวกันแล้ว ไม่ว่าเมืองไหนย่อมเดินตามหลักเดียวกันทั้งนั้น, ถ้าจัดนอกคอกไปก็ไม่เปนสหกรณ์ แลถ้าเสียหลักเสียแล้วก็อาจจะยุ่งเหยิงไปได้มาก สหกรณ์ในอินเดียประเภทที่จัดไปได้ไกลกว่าประเภทอื่นนั้น คือ สหกรณ์ซึ่งอุดหนุนให้ชาวนามีเงินมาใช้หนี้แลเปนทุนทำนา คือสหกรณ์ประเภทซึ่งเราต้องการมากกว่าประเภทอื่นในเมืองเรานี่เอง เมืองอินเดียนั้นอยู่ในฐานะเปนเมืองขึ้นของอังกฤษก็จริง แต่เดินรูปการตามที่เหมาะแก่พลเมืองของตนเอง หาได้เดินการแยบเดียวกับเมืองอังกฤษซึ่งมีพลเมืองคนละอย่างไม่ ส่วนในเมืองเรารายฎรชาวนาถ้าเทียบกับฝรั่งก็เป็นคนจนแลมีความรู้น้อย จึงควรตัดยุโรปแลอเมริกาออกเสียว่า จะเอาแยบสหกรณ์ของเขามาเพาะลงให้งอกงามในเมืองเราในเวลานี้ยังไม่ได้.

ส่วนยี่ปุ่นนั้นได้เริ่มจัดสหกรณ์รุ่นราวคราวเดียวกับอินเดีย แลจัดแรงไปทางสหกรณ์เครดิตชาวนาเหมือนกัน. แต่เมืองยี่ปุ่นถ้าคิดตามเนื้อที่ แลคิดเทียบกับประเทศที่ทำนาด้วยกัน ก็มีที่ดินทำนาน้อย จำนวนพลเมืองที่เปนชาวนาคิดเปอเซ็นต์จำนวนคนทั้งหมดก็ต่ำกว่าเปอเซ็นต์อินเดียมาก. แต่ปรากฏว่ายี่ปุ่นจัดสหกรณ์ไปได้ไกลเหมือนกัน เพราะยี่ปุ่นเปนชาติซึ่ง take themselves seriously รัฐบาลยี่ปุ่นเอาใจใส่ในเรื่องสหกรณ์จริงจังกว่ารัฐบาลอื่นซึ่งข้าพเจ้าเคยได้ ยินมา เมืองยี่ปุ่นจึงเปนแหล่งสหกรณ์แหล่งหนึ่งซึ่งควรศึกษาเหมือนกัน.

เพราะเหตุที่เมืองอินเดียอยู่ใกล้เมืองเราแลได้จัดสหกรณ์มานาน แลจัดไปได้ไกล ทั้งเปนเมืองซึ่งเอาใจใส่มากในสหกรณ์ประเภทที่เราต้องการ อินเดียจึงเปนเมืองซึ่งเราควรไปดูก่อนเมืองอื่น. ส่วนในอินเดียเองนั้นเขาจัดส่งคนไปศึกษาสหกรณ์ในยุโรปอยู่เสมอ ๆ ทั้งบางมณฑลก็จัดส่งคนไปดูงานในมณฑลอื่น ๆ ในอินเดียด้วยกัน เช่นเมื่อก่อนข้าพเจ้าไป ได้มีเจ้าพนักงานพม่า ๔-๕ คนไปดูงานสหกรณ์ในอินเดีย แลอยู่ที่นั่นหลายเดือนเหมือนกัน ถ้ามณฑลไหนขึ้นชื่อว่าจัดสหกรณ์ประเภทใดดี มณฑลอื่น ๆ ก็ส่งคนไปดูแลจำเอาเปนตัวอย่าง เปนอันว่าแม้ในอินเดียด้วยกันก็ต้องให้คนไปดูกัน ไม่ใช่จะรู้ถึงกันได้ในทางอ่านรายงานหรือเขียนหนังสือไต่ถามกันเท่านั้น.

✣ ✣ ✣

การจัดสหกรณ์ในอินเดียนั้น มีกฎหมายของรัฐบาลอินเดียกลางไว้ให้ใช้ทั่วกันหมด แต่กฎหมายของรัฐบาลกลางนี้กล่าวรูปการไว้เพียงเปนเลา ๆ รายการเลอียดนั้นต่างมณฑลก็ต่างบัญญัติ เพราะกฎหมายของรัฐบาลกลางเขียดช่องให้กฎหมายมณฑลวางรูปการได้เองมาก

ตอนนี้ควรจะต้องชี้แจงคำว่ามณฑลที่เอามาใช้ในที่นี้เสียหน่อย. ที่ข้าพเจ้าเรียกว่ามณฑลนี้ ในอินเดียเรียกเปนภาษาอังกฤษว่า โปรวินซ์หรือเปรซิเดนซี เปนเขตแดนใหญ่โตมาก เปนต้นว่า เมืองพม่าทั้งหมดซึ่งมีที่ดินใหญ่กว่าเมืองเรา แลมีพลเมืองมากกว่าหลายล้านคนนั้น ก็เรียกว่ามณฑลเดียวเท่านั้น

ลักษณการปกครองเมืองอินเดีย มีรัฐบาลกลางคลุมทั่วไปทั้งในอินเดียแลพม่า มีอุปราช (ไวซรอย) ผู้แทนพระองค์พระเจ้าแผ่นดินเปนหัวน่า อุปราชนั้นมีตำแหน่งเปนเกาวนาเยเนอรัลหรือเจ้าเมืองใหญ่ด้วย แลมีเสนาบดีต่างกระทรวงแลรัฐสภาผู้ปฤกษาการทำกฎหมาย

ส่วนมณฑลหนึ่ง ๆ นั้นก็ลักษณเดียวกับรัฐบาลกลาง แต่หย่อนลงไปกว่ากัน เพราะมีอำนาจเฉพาะในมณฑล แลเฉพาะกิจการที่แบ่งไปรับผิดชอบ หัวน่ามณฑลมีเจ้าเมืองซึ่งเรียกชื่อตำแหน่งว่าเกาวนาเปนผู้แทนพระองค์พระเจ้าแผ่นดิน มีเสนาบดีแลรัฐสภาอย่างเดียวกับรัฐบาลกลาง ออกกฎหมายเอง แลบังคับได้ภายในมณฑลของตน

การจัดสหกรณ์ในมณฑลหนึ่ง ๆ นั้น เมื่อกฎหมายกลางเปิดช่องให้กฎหมายมณฑลบัญญัติรูปการได้เอง มณฑลต่าง ๆ ก็จัดการไปตามลำพังตนไม่เกี่ยวข้องกับมณฑลอื่น บางมณฑลก็จัดไปได้ไกล โดยทางดำเนิรวิธีซึ่งนิยมกันว่าดี บางมณฑลก็จัดไปได้ไกลโดยจำนวนสหกรณ์ที่มีมาก บางมณฑลก็ดีไปในทางสหกรณ์ประเภทหนึ่ง บางมณฑลก็ดีไปอีกประเภทหนึ่ง ทุก ๆ มณฑลมีนายทเบียนสหกรณ์เปนข้าราชการชั้นสูง รับเงินเดือนระหว่าง ๒,๕๐๐ รูปี กับ ๓,๐๐๐ รูปี ทุกมณฑลมีผู้ช่วยนายทเบียน เงินเดือนไล่ ๆ กับนายทเบียนเอง. เพราะเปนข้าราชการชั้นเดียวกัน แต่อ่อนอาวุโสกว่า. บางมณฑลมีผู้ช่วยนายทเบียนถึง ๒ คนก็มี. กรม

สหกรณ์ในมณฑลหนึ่ง ๆ เปนกรมใหญ่ใช้เงินมาก เปนต้นว่าเมืองพม่า ย่อมจ่ายเงินรัฐบาลเกือบครึ่งล้านรูปี มณฑลมัทราสย่อมลายจ่าย ๖๐๐,๐๐๐ รูปีเศษ.

❖ ❖ ❖

ก่อนที่จะกล่าวชี้แจงหลักของสหกรณ์ควรจะกล่าวว่า แต่ก่อนรายฎรชาวนาในอินเดียมีความขัดแค้นอย่างไร รัฐบาลจึงจัดสหกรณ์ขึ้นเปนเครื่องแก้. ข้อใหญ่ใจความก็คือว่าชาวนาไม่ว่าในประเทศใดต้องมีที่กู้ยืมเงินได้ จึงจะทำการเพาะปลูกได้สดวก ในอินเดียชาวนาไม่มีที่กู้ยืมที่ไหนซึ่งไม่ต้องเสียดอกเบี้ยเหลือล้น จึงต้องเปนหนี้คนจำพวกหนึ่งซึ่งมีอาชีพเปนผู้ให้กู้เงิน เรียกว่า "มหาชน" บ้าง เรียกว่า "เสาการ์" (มาจากศัพท์สาธุการย) บ้าง เรียกว่า "ขันยา" หรือ "เขเนีย" (มาจากพณิก) บ้าง. ชนพวกนี้เรียกดอกเบี้ยมากที่สุดที่จะเรียกได้ นายเฮนรี วูลฟ์ กล่าวว่าดอกเบี้ยซึ่งชาวนาต้องเสียนั้น, บ้างตั้งแต่ร้อยละ ๒๕ ถึงร้อยละ ๗๕. บางที่ร้อยต่อร้อยก็มี กว่านั้นขึ้นไปอีกก็มี แลนายทเบียนสหกรณ์ผู้หนึ่งยกตัวอย่างหนี้รายหนึ่งซึ่งเสียดอกเบี้ย ๑,๓๔๐ เปอเซ็นต์ต่อปี

ข้าราชการอังกฤษคนหนึ่งซึ่งข้าพเจ้าได้พบในอินเดีย กล่าวยกตัวอย่างหนี้รายหนึ่งซึ่งเขาได้รู้เห็นมาเอง คือหนี้เงินเดิมเพียง ๒๖ รูปีเท่านั้น แต่ครั้นทิ้งต้นเงินแลดอกเบี้ยสะสมมาได้ ๑๐ ปีเงินก็ขึ้นไปจนเปนหนี้ถึง ๕๐๐ รูปี

การเปนเช่นนี้ทั่ว ๆ ไปหมด ชาวนาซึ่งมีนาของตัวเองจึงรักษานาไว้ไม่ได้ ที่นาตกไปอยู่ในมือ "มหาชน" (คือบุคคลเจ้าหนี้) มากขึ้น ๆ หรือถ้ายังไม่ได้โอนที่ดินไปให้เจ้าหนี้ ก็เปนด้วยเจ้าหนี้ต้องการให้คงเปนหนี้อยู่มากกว่า เพราะลูกหนี้ซึ่งทำนาได้นั้น ต้องเอาพืชพันธุ์ที่เพาะปลูกได้มาเสียเปนดอกเบี้ยให้แก่เจ้าหนี้ คิดราคาตามที่เจ้าหนี้กำหนด ถ้าเหลือเท่าไรต้องขายให้เจ้าหนี้ตามราคาซึ่งกำหนดอย่างเดียวกัน แลทั้งต้องชั่งหรือตวงตามใจเจ้าหนี้ด้วย. ถ้าหากเจ้าหนี้ยอมให้ขายที่อื่นได้ เงินที่ขายได้นั้นต้องเสียเปนดอกเบี้ยให้แก่เจ้าหนี้จนเกือบหมด ถ้าลูกหนี้ต้องการซื้อสิ่งใดซึ่งเจ้าหนี้มิไว้ขาย ก็จำเปนต้องซื้อจากเจ้าหนี้ จะไปซื้อจากผู้อื่นไม่ได้ ครั้นเงินหมดเข้าก็ต้องกู้อีก จนเปนหนี้หนักขึ้น ๆ ทุกที ในที่สุดซึ่งตัวอยู่ไม่ได้ ถ้าบังเอิญน้ำท่วมหรือน้ำแล้ง, ทำนาไม่ได้ เกิดทุพภิกขภัย แลง่วควายตายก็ยิ่งซ้ำร้ายใหญ่. ในปีเช่นนั้นชาวนาล่มจมลงไปมากมายทีเดียว.

ในเรื่องเจ้าหนี้นี้ ในเมืองอินเดียมีแปลกกับเมืองพม่าเปนข้อสำคัญอยู่ข้อหนึ่ง คือในอินเดียนั้นเจ้าหนี้ผู้ให้ชาวนากู้เงินเปนชาติแขกชาวเมืองนั้นเอง ในเมืองพม่าเจ้าหนี้เปนแขกมาจากอินเดียมากกว่าเปนคนพื้นเมือง เพราะในเมืองพม่ามีแขกอินเดียเข้ามาอยู่เหมือนจีนเข้ามาอยู่เมืองไทย ถ้าท่านไปเมืองย่างกุ้ง ท่านจะเห็นแขกอินเดียเกลื่อนกล่นเหมือนเห็นจีนในแถบสำเพ็งของเรานี่เอง วันที่ข้าพเจ้าไปถึงเมืองย่างกุ้ง เปนวันซึ่งเขากำลังเลือกสมาชิกเข้ารัฐสภา

เปนครั้งแรก เขาบอกแก่ข้าพเจ้าว่าถ้าปล่อยให้แขกโหวตปนกับพม่า สมาชิกรัฐสภาซึ่งเปนส่วนเมืองย่างกุ้งเลือกนั้น, จะเปนแขกไปหมด. เพราะดังนั้นจึงต้องกันออกไปเสียว่าให้แขกโหวตเลือกสมาชิกรัฐสภาเพียง ๒ คน นอกจากนั้นยังญัตติไม่ให้แขกเข้าไปโหวตได้

การที่เมืองอินเดียกับเมืองพม่าผิดกันในข้อที่เจ้าหนี้ชาวนาเปนคนพื้นเมืองหรือเปนคนต่างประเทศนี้เปนข้อสำคัญอยู่

✣ ✣ ✣

ท่านอย่าเข้าใจว่าข้าพเจ้าพูดทับถมบุคคลเจ้าหนี้ซึ่งให้ชาวนากู้เงินถ่ายเดียว. ข้าพเจ้าไม่ได้ตั้งใจจะพูดให้ท่านเห็นอย่างนั้น. บุคคลเจ้าหนี้เปนคนมีบุญคุณแก่ชาวนา เพราะฉนั้นมีบุญคุณแก่บ้านเมืองด้วย การทำนานั้นก็เหมือนกับการหากินอย่างอื่น ๆ ถ้าไม่มีทุนทำไม่ได้. การที่มีทางกู้ได้ง่ายนั้นย่อมดีกว่าไม่มีทางเสียเลย. ในเมืองไทยเรานี้ต่างว่าถ้ารัฐบาลขับตัวเจ้าหนี้มาขังเสียให้หมด การทำนาจะย่นลงไปในไม่ช้าเลย.

แต่พวกเจ้าหนี้ชนิดที่พูดมานั้น เปนพวกซึ่งมีคุณอนันต์ มีโทษมหันต์. ในส่วนคุณ คือแกให้สิ่งจำเปนซึ่งชาวนาไม่มี, คือให้กู้เงินไปเปนทุน. ในส่วนโทษ คือความยกพร่องของแกซึ่งจะแยกออกได้เปน ๔ ข้อ คือ

ข้อ ๑. แกไม่มีทุนให้กู้มากพอที่จะเปนประโยชน์แก่ชาวนาทั่วไปได้จริงจัง. เพราะทุนที่ให้กู้นั้นเปนเงินส่วนตัวของแก หรือเงินที่กู้

จากผู้อื่นอีกชั้นหนึ่งโดยเครดิตส่วนตัวแกเอง แกไม่มีทางจะรวบรวมเงินเหลือจ่ายรายละเล็กละน้อยของสาธารณชนเข้ามาได้.

ข้อ ๒. บุคคลเจ้าหนี้มีเป็นอันมากที่ตั้งใจเอาเปรียบชาวนาทุกทางที่จะเอาเปรียบได้. ไม่คิดจะเอาประโยชน์แต่เพียงที่จะได้โดยทางธรรม. ข้าพเจ้าไม่กล่าวว่าทุกคนเป็นอย่างนั้น แต่กล่าวว่าเป็นด้วยกันมาก ยางคนก็มีความตั้งใจที่จะริบเอาที่นาเสียด้วย.

ข้อ ๓. ถ้าลูกหนี้ดี บุคคลเจ้าหนี้มักชอบให้เป็นหนี้ไม่รู้แล้วไม่ชอบรับเงินคืน เพราะถ้ารับคืน ก็จะต้องหาลูกหนี้ใหม่ซึ่งอาจไม่ดีเหมือนเก่า. เจ้าหนี้บางคนไม่ยอมรับเงินผ่อนส่งคืนเป็นรายย่อยตามกำลังที่ลูกหนี้จะส่งได้ อ้างว่าลำยากกับยาญชีของแก.

ข้อ ๔. บุคคลเจ้าหนี้ไม่เอาใจใส่ในข้อที่ว่าลูกหนี้จะกู้เงินไปทำไม จะใช้ให้เป็นประโยชน์งอกเงยขึ้นหรือไม่ บางคนกลับชอบให้กู้ไปใช้อิหลุยฉุยแฉกด้วยซ้ำ เพราะจะได้อยู่เป็นหนี้ไม่รู้จักหลุด จนเสมอกับเป็นทาสน้ำเงิน.

ความข้อหลัง (คือข้อ ๔) นี้สำคัญนัก, การที่บุคคลเจ้าหนี้ไม่เอาใจใส่ว่าลูกหนี้กู้เงินไปทำไมนั้น, เป็นข้อที่ช่วยให้กู้เงินไปจ่ายเหลวแหลก, แต่ไม่ใช่ความผิดของเจ้าหนี้เลย เพราะไม่ใช่ธุระที่จะรู้ ถ้ารู้แล้วจะตามไปควบคุมว่าลูกหนี้ทำจริงอย่างว่าหรือไม่ก็ไม่ได้. ความยกพร้องข้อนี้อยู่ในวิธีการ ไม่ใช่อยู่ในตัวบุคคล.

ความยกพร้องทั้ง ๔ ข้อนี้ เขาแก้ด้วยวิธีสหกรณ์. เพราะสหกรณ์มีทางรวบรวมเงินเหลือจ่ายรายละมากแลน้อยของสาธารณชน

เข้ามาได้; สหกรณ์ไม่เอาเปรียบลูกหนี้ ซึ่งเป็นพวกกันเอง; สหกรณ์ไม่ชอบให้ลูกหนี้ (คือสมาชิก) คนไหนเป็นหนี้นานเกินเหตุ และสหกรณ์รับเงินผ่อนส่งได้สดวก เพราะเก็บบ่อยๆ; สหกรณ์เอาใจใส่ว่าลูกหนี้จะกู้เงินไปทำไม ถ้าจะกู้ไปใช้ไม่ถูกทางก็ไม่ให้กู้. ถ้ากู้ไปว่าจะใช้ทำอะไร ก็คอยตามควบคุมให้ใช้อย่างนั้นจริงๆ ดังนี้ความยกพร่องของบุคคลเจ้าหนี้ทั้ง ๔ ข้อนั้น สหกรณ์แก้ได้หมด.

อนึ่งพวกจัดสหกรณ์ไม่อยากจะเดินการในทาง "ตัดหางปล่อย" พวกบุคคลเจ้าหนี้ อยากให้ใช้ทุนเป็นประโยชน์แก่คนจนอยู่อย่างเก่า แต่อยากให้พวกที่ไม่เดินโดยทางธรรม เข้ามาเดินโดยทางธรรม และอยากแก้ความยกพร่องของวิธีการ (คือข้อ ๑ กับข้อ ๔) โดยที่ให้เข้ามาเดินในขบวนสหกรณ์. ถ้าบุคคลเจ้าหนี้เข้ามาทำอย่างที่ว่านี้ จะได้ดอกเบี้ยต่ำลงไปก็จริง แต่จะได้อย่างแน่นอนแน่นหนา เพราะจะเป็นการดำเนินตามกระแสความบังคับอันเป็นไปเองในโลก ซึ่งไม่ต้องสงสัยเลยว่าจะแผ่ทั่วไปในภายน่า ไม่ต้องเดินทวนกระแสอันนั้น จึงควรกล่าวได้ว่าเป็นการช่วยตัวเองเหมือนกัน.

ชาวนาในอินเดียมีความเป็นไปดังที่เล่ามาข้างบนนี้ รัฐบาลจึงคิดหาเครื่องแก้ ในชั้นต้นได้ออกกฎหมายเรียกว่า แลนด์ อิมปรูฟเมนต์ โลนซ์ แอกต์ และกฎหมายเรียกว่า อกริคัลเชอริสต์ส โลนซ์ แอกต์ แปลว่ากฎหมายบัญญัติการให้กู้เงินไปทำที่ดินเพาะปลูกให้ดีขึ้น กับกฎหมายบัญญัติการให้ผู้ทำการเพาะปลูกกู้เงิน. กฎหมายทั้ง ๒ นี้วางทางการให้จ่ายเงินของรัฐบาลให้ชาวนากู้ เรียกเอาที่ดิน

หรือสิทธิในที่ดินไว้เปนประกัน เปนวิธีซึ่งบางมณฑลในอินเดียยังใช้อยู่จนบัดนี้ แต่ปรากฏความยกพร่องหลายอย่าง จึงเลิกไปทุกที่ ที่ใดยังไม่เลิกก็ใช้รวมไปในขบวนสหกรณ์ คือรัฐบาลให้สหกรณ์กู้. ไม่ให้บุคคลกู้อย่างแต่ก่อน.

ต่อนั้นมามีผู้เสนอวิธีที่เรียกว่า อกฺริคัลเชอรัล แบงก์ หรือแบงก์กสิกรรม คือตั้งแบงก์ขึ้นเปนผู้หาทุนมาไว้ให้ชาวนากู้ตรงตัว แต่วิธีนี้มีทางยกพร่องหลายอย่าง ข้อสำคัญคือแบงก์ไม่มีลู่ทางที่จะตามไปดูแลควบคุมผู้กู้เงินว่าได้จำหน่ายเงินที่กู้ไปในทางที่เป็นประโยชน์หรือไม่. อนึ่งในการเสนอความเห็นเรื่องแบงก์กสิกรรมในอินเดียครั้งนั้น ข้อหนึ่งมีว่า รัฐบาลจะต้องช่วยเก็บเงินหนี้ให้แก่แบงก์ด้วย ข้อนี้ถ้ารัฐบาลยอมทำก็คือยอมถือว่าผู้เปนหนี้แบงก์นั้นเปนหนี้รัฐบาล หรือถือว่าแบงก์ซึ่งเปนของไปรเวตนั้นเปนส่วนหนึ่งแห่งรัฐบาลด้วย. เหตุเหล่านี้ทำให้ความเห็นซึ่งเสนอขึ้นเรื่องแบงก์กสิกรรมนั้นตกไป.

อนึ่งควรจะกล่าวในที่นี้ว่าแบงก์กสิกรรมนั้นได้ตั้งขึ้นในเมืองอียิปต์ แต่ไม่สมหวังเลย จึงเปนเครื่องให้ประเทศอื่นเข็ด แลชี้เอาอียิปต์เปนตัวอย่างแห่งความไม่สำเร็จของแบงก์ชนิดนั้น.

แต่รัฐบาลอินเดียหาได้ละเลยความคิดเสียไม่ ได้ดำริห์ต่อ ๆ มาอีกถึงข้อที่ว่าจะจัดหาเงินให้ชาวนากู้ได้อย่างไร ที่จะไม่ให้การกู้นั้นเปนเหตุแห่งความล่มจมของชาวนาเอง รัฐบาลมณฑลมัทราสได้ตั้งเจ้าพนักงานคนหนึ่งไปศึกษาวิธีสหกรณ์ในยุโรป เขากลับมารายงานแสดงความเห็นให้จัดสหกรณ์โดยวิธีที่เรียกว่า ไรไฟเซ็น. รัฐบาล

หลายมณฑลได้ทดลองเห็นว่าจะจัดให้จริงจังได้ ในที่สุดได้ตั้งกรรมการให้พิจารณาแล่างกฎหมายบัญญัติวิธีสหกรณ์ขึ้น แล้วออกกฎหมายนั้นเมื่อ ค,ศ, ๑๙๐๔ ใช้มาได้ราว ๘ ปีก็เลิก, เพราะกฎหมายนั้นแคบไป, จึงออกกฎหมายใหม่แทน เรียกว่ากฎหมายสหกรณ์ ค,ศ, ๑๙๑๒ เมื่อจัดมาจนถึงเวลานี้ตรวจดูตามรายงานของรัฐบาลฉบับหลังที่สุดได้ความว่า สหกรณ์ในอินเดียและพม่ามี ๕๖,๑๓๖ สมาคม มีสมาชิก ๒,๑๐๒,๔๔๖ คน สมาชิกสหกรณ์แทบทุกคนเป็นผู้มีครอบครัว เพราะฉนั้นเขาประมาณกันว่าสหกรณ์เป็นเครื่องให้คนพะพิงประมาณ ๘ ล้านคน แต่ถึงกระนั้นถ้าพูดตามส่วนเนื้อที่ดินและจำนวนคนถึง ๓๐๐ ล้าน ก็ยังต้องนับว่าสหกรณ์ยังจะต้องเปิดออกไปอีกมาก จึงจะเป็นประโยชน์ได้จริง ๆ ในอินเดีย.

✤ ✤ ✤

เมื่อพูดมาถึงเพียงนี้ ก็ควรจะต้องกล่าวกันเสียทีว่า สหกรณ์คืออะไร แต่ความลำบากในข้อนี้มีมาก เพราะศัพท์อังกฤษว่า โคโอเปอเรชั่น ซึ่งไทยเราใช้วาสหกรณ์นั้น คนมักจะเข้าใจต่าง ๆ กันไป. ที่เป็นดังนี้ เพราะในสมัยนี้สหกรณ์เป็นวิธีการซึ่งได้ขัดแล้วแทบทุกประเทศ แต่รูปการมักจะต่าง ๆ กันไปตามความรู้แลความหากินของราษฎร แลตามภูมิประเทศ. เป็นต้นว่าในเมืองอังกฤษ สหกรณ์ประเภทตั้งร้านขายของเป็นรูปซึ่งสำเร็จก่อนสหกรณ์รูปอื่น แลเป็นประเภทซึ่งรุ่งเรืองมาก. เมื่อเร็ว ๆ นี้ข้าพเจ้าอ่านหนังสือพิมพ์สหกรณ์กล่าวถึงตำราเล่มหนึ่งซึ่งตีพิมพ์ในเมืองเยอรมันเมื่อเร็ว ๆ นี้ ตำรานั้น

พอเอ่ยก็พูดถึงสหกรณ์ประเภทจำหน่ายสินค้าทีเดียว, เพราะสหกรณ์ประเภทนั้นสำคัญกว่าประเภทอื่นในประเทศซึ่งพลเมืองทำสินค้าจำหน่ายมาก ถ้าข้าพเจ้าหรือคนในเมืองอินเดียเขียนหนังสือเรื่องสหกรณ์ คงกล่าวถึงสหกรณ์ประเภทจัดหาทุนก่อนอื่น เพราะความต้องการของบ้านเมืองเป็นอย่างนั้น เหตุดังนี้เมื่อเอ่ยศัพท์ว่าสหกรณ์ ขึ้นคนก็นึกไปถึงสหกรณ์รูปที่สำคัญในเมืองของตน ครั้นพูดกับคนเมืองอื่นก็เข้าใจไปคนละอย่าง เหตุดังนี้นักปราชญ์ผู้รอบรู้ในการสหกรณ์จึงตั้งคำอธิบายให้เลือน ๆ พอให้สหกรณ์เข้าได้ทุกรูป. แต่ครั้นเลือนหนักเข้าก็เลยไม่ค่อยเข้าใจกัน.

ถ้าจับเอาอธิบายของหลายครูมาเทียบ แลหยิบเอาใจความสำคัญมารวมกันเข้า ก็ได้ความตามคำซึ่งนาย ฮิวเบอต คัลเวอต กล่าวดังนี้

"Co-operation is a form of organization wherein persons volunt-arily associate together as human beings, on a basis of equality, for the promotion of economic interests of themselves."

ภาษาอังกฤษข้างบนนี้ ข้าพเจ้าไม่เพียรจะแปลคำต่อคำ แต่จะแปลให้พอได้ความดังต่อไปนี้

"สหกรณ์เป็นวิธีจัดการรูปหนึ่ง ซึ่งบุคคลหลายคนเข้ารวมกันโดยความสมัครของตนเอง, ในฐานที่เป็นมนุษย์เท่านั้น, แลโดยความมีสิทธิเสมอหน้ากันหมด, เพื่อจะบำรุงตัวเองให้เกิดความจำเริญในทางทรัพย์"

ใจความข้างบนนี้มีข้อที่พึงสังเกตเฉพาะอยู่ ๔ ข้อ นับว่าเป็นหลัก ๔ หลัก คือ

หลักที่ ๑ สหกรณ์นั้นเกิดเพราะความอัตคัดเป็นเหตุ ความอัตคัดนั้นทำให้คนคิดหาช่องทางที่จะปลดเปลื้องความลำบากต่าง ๆ จึงเป็นเครื่องให้สมาชิกสหกรณ์เข้ารวบรวมกัน สมาชิกทุกคนเป็นผู้ไม่มีทุน เพราะฉะนั้นเงินทุนจะเป็นหลักแห่งการรวบรวมกันก็ไม่ได้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง คนอัตคัดนั้นจะเข้ารวมกันในฐานะคนมีทุนไม่ได้ เมื่อเช่นนั้นก็ไม่มีทางอื่นนอกจากสมาชิกจะเข้ารวมกันในฐานะที่เป็นมนุษย์ธรรมดาเท่านั้นเอง ไม่ใช่ในฐานะคนมั่งมี; หรือในฐานะอย่างอื่นซึ่งไม่สามัญในพวกของตน. ข้อนี้ทำให้สหกรณ์ผิดกับบริษัทหุ้นส่วนหรือบริษัทค้าขายอย่างอื่น ซึ่งคนเข้ารวมกันในฐานะที่เป็นผู้มีทุน.

หลักที่ ๒ เดินตามรอยหลักที่ ๑ คือถ้าคนมารวมกันในฐานะที่เป็นมนุษย์ธรรมดา เพื่อให้สำเร็จความประสงค์ซึ่งมีสามัญในหมู่ของตน ก็ไม่ควรจะมีความผิดเพี้ยนกันในระหว่างสมาชิกในทางที่จะให้สำเร็จสามัญประสงค์ เหตุดังนั้นสมาชิก ไม่ว่าเป็นผู้ดีหรือเป็นไพร่ ไม่ว่ามั่งมีหรือจน เมื่อเข้ามาในสหกรณ์แล้ว ต้องเสมอหน้ากันหมด.

หลักของการปกครองสหกรณ์นั้น คือสมาชิกทุกคนมีเสียงคนละเสียงเสมอกันในที่ประชุมใหญ่. กิจการทั้งปวงต้องเดินตามความเห็นคนข้างมาก แต่สมาชิกทุกคนจะมาพร้อมกันทำการงานของ

สหกรณ์เสมอไป ก็จะเป็นการอุ้ยอ้าย ทำให้การงานติดขัด เพราะพร้อมกันบ้าง ไม่พร้อมกันบ้าง จึงต้องเลือกพวกตัวเองเป็นกรรมการแทนคนทั้งหมด แต่กรรมการจะทำอันใดให้ผิดไปจากความประสงค์ของคนทั้งหมดไม่ได้. ในการแสดงความประสงค์ก็ดี ในการเลือกกรรมการก็ดี สมาชิกทุก ๆ คนออกเสียงได้เสมอกัน ไม่มีใครต่ำหรือสูงกว่ากันเลย เหตุดังนั้นจึงกล่าวว่าสมาชิกสหกรณ์เสมอหน้ากันหมด

หลักที่ ๓ ผู้จะเข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์ต้องเข้าโดยความเต็มใจของตนเองทั้งนั้น ผู้ที่เข้าสหกรณ์โดยมิได้สมัคเข้ามาด้วยน้ำใสใจจริงนั้น คงจะไม่ได้ประโยชน์จากสหกรณ์หรือเป็นประโยชน์แก่สหกรณ์จริงจังเลย.

หลักที่ ๔ สหกรณ์ทำการเพื่อประโยชน์แก่ตนเองเท่านั้น ไม่เผื่อแผ่ไปถึงคนนอกสหกรณ์เป็นอันขาด เป็นต้นว่าเงินของสหกรณ์จะเอาไปให้คนอื่นที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกู้ไม่ได้ สมาชิกสหกรณ์เข้ารวมกัน เพราะมีความประสงค์เหมือนกันทุกคน และตั้งสหกรณ์ขึ้นเป็นเครื่องจะให้สำเร็จสามัญประสงค์ของสมาชิก ไม่ใช่ของคนอื่น เพราะฉนั้นหลักที่ ๔ นี้จึงเป็นหลักสำคัญ ซึ่งกฎหมายสหกรณ์มักจะกล่าวไว้แทบทุกประเทศ ถ้ากิจการของสหกรณ์มิได้ทำเพื่อประโยชน์เฉพาะในหมู่สมาชิกของตน ต่างว่าจะมีสหกรณ์เดินรถรางให้คนอื่นโดยสารได้ด้วย เช่นนี้จะเรียกว่าสหกรณ์จริง ๆ ก็ไม่ได้เสียแล้ว

ข้อนี้อาจทำให้เห็นว่า สหกรณ์เปนวิธีการซึ่งเห็นแก่ตัวเองถ่ายเดียว แต่มีข้อแก้ว่าสหกรณ์นั้น ถ้าใครอยากเข้า แลถ้ามิได้เปนผู้ยกพร่องตามข้อบังคับ ก็อาจเข้าได้ อนึ่งสหกรณ์นั้นเปนวิธีการสำหรับให้คนรวมกันช่วยตัวเอง ผู้ที่มิได้เข้ามามีส่วนช่วยสหกรณ์ จะให้สหกรณ์ช่วยข้างเดียวก็ไม่ได้อยู่เอง.

นอกจากหลักทั้ง ๔ นี้ ยังมีหลักสำคัญอีกข้อหนึ่ง คือสมาชิกทุกคนต้องซื่อ ต้องเป็นคนดี ถ้าใครไม่ซื่อ ตัวเองก็จะไม่ได้รับประโยชน์จากสหกรณ์ยืนยาวไป แลจะให้โทษแก่สหกรณ์เปนอันมาก. ข้อนี้สำคัญนัก ท่านทั้งหลายคงจะเข้าใจได้โดยที่ไม่ต้องชี้แจงเลยีด. ข้อบังคับสหกรณ์วางบัญญัติไว้เลยีดเพื่อจะกันไม่ให้คนที่ไม่ซื่อ แลไม่ดีเข้ามาในสหกรณ์ได้ แต่อย่างนั้นยังไม่ค่อยพ้ง

ที่กล่าวมาข้างบนนี้เปนหลักสำคัญของสหกรณ์ ยังมีหลักแยกกิ่งแยกก้านออกไปจากนี้อีก แต่จะไม่นำมากล่าวเลยีดในที่นี้ จะขอกล่าวถึงความมุ่งหมายของสหกรณ์ต่อไป.

ความมุ่งหมายของการจัดสหกรณ์ที่เปนแก่นแท้ ๆ ควรเรียกได้ว่าหัวใจสหกรณ์นั้นมีอยู่ ๒ ข้อ คือ

ออมทรัพย์ ข้อ ๑

ช่วยกันช่วยตัวเอง ข้อ ๑

จะอธิบายแก่นความหรือหัวใจสหกรณ์ ๒ ข้อนี้พอให้เห็นเปนเลา ๆ

ข้อ ๑ การออมทรัพย์ ใจความข้อนี้คือการสงวนเงินหรือทรัพย์อื่น ๆ สะสมไว้ให้มีมากขึ้น ๆ. วิธีทำคือเขม็ดแขม่เข้าของเงิน

ทองของตน ใช้แต่ที่ควรใช้แลจำเปนต้องใช้ ถ้าหากจะเปลืองไป, ก็ให้เปลืองไปโดยได้ประโยชน์แลกเปลี่ยนให้เต็มที่. ส่วนทรัพย์ที่จะหาได้ก็ให้ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย มิให้ขาดตกบกพร่องไป

ที่อธิบายมานี้เปนการออมทรัพย์อย่างเข้มงวด เพราะสงเคราะห์เอา ความรู้ได้ รู้เสีย เข้ามาด้วย. ประโยคต้นแห่งการออมทรัพย์นั้นก็คือประหยัดรายจ่ายให้น้อยกว่ารายได้ เปนต้นว่า หาเงินได้วันละบาท ใช้แต่วันละ ๗๕ สตางค์ เหลือนั้นเก็บรวมกันไว้ให้มากขึ้น ๆ เช่นนี้เปนการออมทรัพย์. แต่ผู้ที่ทำเพียงเท่านั้นเปนผู้ดำเนินธนกรณ์เก็บนิดผสมหน่อย ซึ่งเป็นธนกรณ์อย่างยายแก่ หรือเปน ก ข ก กา ของการออมทรัพย์. ถ้าท่านไม่รู้ ก ข ก กา ท่านก็ไม่รู้จักอ่านหนังสือออก. ถ้าท่านไม่รู้จักใช้ธนกรณ์ยายแก่ ท่านก็ไม่รู้จักมีเวลาที่จะออมทรัพย์ไว้ได้.

ธนกรณ์ยายแก่เป็นประโยคต้นแลประโยคใหญ่ของการออมทรัพย์ ท่านจะทำให้ลึกซึ้งเข้มงวดประการใด ก็หนีวิธีนั้นไปไม่ได้. กล่าวคือ ท่านจะต้องประหยัดรายจ่ายให้น้อยกว่ารายได้เสียก่อน ท่านจึงจะออมทรัพย์ได้. แต่ถ้าท่านออมทรัพย์สักแต่ว่าจ่ายน้อยกว่าได้ ไม่คิดประหยัดให้ได้มาก ๆ มัวแต่เก็บทีละบาทสองบาท ท่านก็คงจะหนังเหี่ยวก่อนที่จะออมทรัพย์ไว้ได้เปนพักเปนผล. ท่านต้องการความจำเริญให้มีมาเร็ว ๆ ท่านจึงคิดหาทรัพย์มาออมทีละมาก ๆ แต่ท่านทำอันใดเกินอำนาจวาสนาของท่านก็ไม่ได้ ท่านต้องทำแต่ภายในอำนาจ

วาศนาของตน. ท่านยอมจ่ายทรัพย์ไปต่อทรัพย์ แต่ระมัดระวังมิให้เปลืองไปโดยใช่เหตุ หรือถ้าจะมีทางได้ก็ให้ได้เต็มเมล็ดเต็มหน่วย

สหกรณ์มีความมุ่งหมายอย่างข้างบนนี้ การประหยัดเล็กผสมน้อยนั้นเป็นประโยคต้น แต่เพื่อจะให้เล็กน้อยนั้นกลายเป็นมาก จึงต้องมี ความรู้ได้ รู้เสีย เข้าพ่วงด้วย.

การมีทรัพย์ไว้แล้ว หรือประหยัดไว้ได้แล้ว แต่รักษาไว้ไม่ได้ เพราะสุรุ่ยสุร่ายไม่เข้าเรื่อง หรือเพราะเล่นเบี้ยเสียถั่ว หรือเพราะเสพย์สุรายาเมา เหล่านี้ย่อมเห็นได้แจ่มแจ้งแล้วว่าไม่เป็นการออมทรัพย์ ไม่จำเป็นจะชี้แจงโดยปริยาย

ในที่นี้จะยกตัวอย่างแห่งความรู้ได้รู้เสีย ซึ่งเป็นเครื่องพ่วงการออมทรัพย์อย่างอนกรณ์ยายแก่ เป็นต้นว่า ถ้ามีทางจะกู้เงินเสียดอกเบี้ยเดือนหนึ่งบาทละ ๑ สตางค์ แต่ไพล่ไปกู้บาทละ ๓ สตางค์ เช่นนี้ก็เป็นการเปลืองดอกเบี้ยไปเปล่า ๆ ไม่เป็นการออมทรัพย์.

ถ้าทำนาได้เข้าควรจะเกี่ยวไปขายเองได้เกวียนละ ๖๐ บาท แต่เอาเข้าไปยกให้เจ้าหนี้คิดราคาแต่เพียงเกวียนละ ๓๕ บาท เช่นนี้ก็เป็นการเปลืองเข้าไปเปล่า ๆ โดยไม่ได้เงินเต็มเมล็ดเต็มหน่วยไม่เป็นการออมทรัพย์

ถ้าทำนาได้เข้าเก็บไว้ขายในฤดูที่ขายได้ราคาสูง ก็ได้เงินเต็มเมล็ดเต็มหน่วย แต่ถ้าต้องไปรีบขายเสียแต่เมื่อราคาเข้ายังต่ำเพราะเจ้าหนี้เร่งเงิน หรือเพราะไม่มีจะกิน หรือเพราะอะไรก็ตามเช่นนี้ก็เป็น

การเปลื่องเข้าไปโดยไม่ได้ราคาเต็มเม็ดเต็มหน่วย. ไม่เปนการออมทรัพย์

ถ้าพอจะจัดหานาของตนได้ แต่ไม่หา ไปมัวเช่าของคนอื่นทำให้ต้องเสียค่าเช่า เช่นนี้ก็ไม่เปนการออมทรัพย์

ถ้ามีทางจะทำให้นาเลวของตนเปนนาดีขึ้นได้ แต่ไม่ทำเช่นนี้ก็เปนการเปลื่องเข้าที่ควรจะได้มากแล้วไม่ได้ ไม่เปนการออมทรัพย์

ถ้าเรามีที่นาไว้แล้วรักษาไว้ไม่ได้ ต้องเอาไปโอนให้เจ้าหนี้เสีย เช่นนี้ก็ไม่เปนการออมทรัพย์เลย.

ตัวอย่างชนิดที่กล่าวมาข้างบนนี้ ยังมีที่จะนำมากล่าวได้อีกมาก แต่เมื่อพูดเท่านี้พอเข้าใจกันได้แล้วว่าการออมทรัพย์ในที่นี้ สงเคราะห์เอาการรู้ได้ รู้เสีย เข้าด้วย. มิใช่แต่การเก็บนิดผสมหน่อยอย่างธนกรณ์ยายแก่ ซึ่งเปนประโยคหนึ่งของการออมทรัพย์เท่านั้น.

ประเทศบ้านเมืองทั้งหลายในโลกนี้ที่จำเริญรุ่งเรืองแล้วนั้นจำเริญเพราะพลเมืองออมทรัพย์ไว้ได้ตั้งแต่ปู่ย่าตายายสืบต่อลงมาจนถึงลูกหลานเหลน ยิ่งหลายชั่วคน หลายสิบชั่วคน หลายร้อยชั่วคน ความจำเริญก็ยิ่งมากขึ้นๆ การทำมาหากินต่างๆตั้งแต่โรงงานต่อเรือกำปั่น โรงงานทำเครื่องจักร์ ทอผ้า ทำกระดาด แลโรงงานอื่น ๆ ใหญ่โตตลอดจนถึงการทำของขายเล็กๆน้อยๆนั้น ล้วนแต่ต้องใช้เงินเปนทุนมากแลน้อยตามโครงการ ทุนเหล่านี้เกิดขึ้นอย่างไร เกิดเพราะความออมทรัพย์ทั้งนั้น. ประเทศไหนพลเมืองยังไม่ได้ออมทรัพย์ไว้

มาก ๆ ถ้าจะตั้งบริษัทขึ้นทำการค้าขายมากราย แลรายละมาก ๆ, ก็ใครเล่าจะเปนผู้ซื้อหุ้น. การหาผู้เข้าหุ้นทำการค้าขาย ก็หลักเดียวกับการขายขนมเรานี่เอง การขายขนมถ้าเข้าไปตั้งขายในประชุมชนที่แร้นแค้น ขนมก็ขายไม่ใคร่ได้ฉันใด การตั้งบริษัทค้าขายในประเทศที่พลเมืองยังไม่มั่งมี ก็เรียกหุ้นไม่ใคร่ได้เหมือนกัน. ประเทศอังกฤษเปนประเทศที่นับกันว่าจำเริญแล้วมาก ในประเทศนั้นเมื่อถึงเวลารัฐบาลทำงบประมาณรายรับรายจ่ายเงินแผ่นดิน ก็ทำให้รับแลจ่ายพอดี ๆ กัน ไม่ต้องจ่ายให้น้อยกว่ารับเพื่อจะเอาเงินเหลือจ่ายสะสมไว้สำรองราชการซึ่งเผื่อจะเกิดมีในภายน่า ที่ทำได้ดังนี้เพราะอะไร เพราะคนในประเทศนั้นได้ช่วยกันออมทรัพย์มาแล้วหลายร้อยชั่วคน จนพลเมืองมีเงินเกลื่อนกล่นอยู่ในบ้านเมืองเปนอันมาก ถ้าเกิดเหตุที่จะต้องใช้เงินกันจริง ๆ ก็คงจะเรียกได้เสมอ เห็นได้จากสงครามที่แล้วมานี้เปนต้น

ประเทศไหนพลเมืองยังไม่ได้ช่วยกันออมทรัพย์ไว้มาก ๆ ประเทศนั้นถึงหากจะดูเหมือนจำเริญ, ก็ยังไม่จำเริญแน่นหนา ความข้อนี้อาจกล่าวได้แน่นอนว่าประเทศไหนรุ่งเรืองมาก ประเทศนั้นพลเมืองมั่งมีมาก. ที่เปนเช่นนี้ไม่ใช่เปนเพราะประเทศรุ่งเรืองพลเมืองจึงมั่งมี ที่จริงเปนเพราะพลเมืองมั่งมีประเทศจึงรุ่งเรือง หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือว่า ความมั่งมีของพลเมืองนั้นนำหน้าความจำเริญของประเทศ. ความมั่งมีนี้ไม่ว่าของใครที่ไหน เกิดได้ด้วยการออมทรัพย์อย่างเดียวไม่มีทางอื่น

เหตุดังนี้จึงเป็นน่าที่ของเราทุกคนผู้รักบ้านเมืองของเรา ที่จะต้องออมทรัพย์ไว้ ให้เกิดความจำเริญแก่ตัวเอง เมื่อความจำเริญเกิดแก่ตัวแล้วก็เป็นประโยชน์ติดต่อไปถึงความจำเริญของหมู่ของคณะ และของบ้านเมืองด้วย การที่บุคคลคนหนึ่งคนใดจะออมทรัพย์ไว้ได้มากหรือน้อยนั้น ก็ย่อมจะต่างกันตามกำลังทรัพย์ กำลังกาย หรือกำลังปัญญาของตน แต่ทุก ๆ คนต้องเข้าใจว่าถึงจะออมทรัพย์ไว้ได้ทีละเล็กละน้อย, ก็เป็นประโยชน์แก่ตนและบ้านเมืองทั้งนั้น

สหกรณ์เป็นเครื่องบำรุงการออมทรัพย์. การออมทรัพย์เป็นหัวใจของการสหกรณ์ จึงทำให้สหกรณ์เป็นวิธีการสำคัญอย่างหนึ่งอยู่ในโลกทั่วไปในสมัยนี้

ข้อ ๒ แก่นความซึ่งเป็นหัวใจสหกรณ์อีกข้อหนึ่งนั้น คือ การช่วยกันช่วยตัวเอง เป็นวิธีที่ใช้เพื่อจะออมทรัพย์นั้นด้วย.

คนเราโดยมากถ้าจะมัวแต่คอยให้ผู้อื่นช่วยอยู่แล้ว ก็ไม่อาจจำเริญรุ่งเรืองไปได้ เพราะไม่มีใครจะมาคอยช่วย. เมื่อไม่มีใครคอยช่วย, ก็ต้องช่วยตัวเอง. เปรียบเหมือนคนหกล้ม จะไปมัวนอนคอยให้คนมาช่วยให้ลุก ก็อาจจะต้องนอนอยู่นานหนักหนา ถ้าลุกขึ้นเองได้ก็ต้องลุกขึ้นเอง. ถ้าลำพังขาจะลุกไม่ได้ ก็ต้องเอาแขนช่วยยึดหรือจุนให้ลุกจนได้.

ถ้าเราไปเจอะช้างดุ เราคงจะวิ่งหนีหรือขึ้นต้นไม้ หรือหลีกเลี่ยงอย่างอื่นให้พ้นมันไปเสีย นั่นคืออะไร คือเราช่วยตัวเราเอง

หอสมุดแห่งชาติ
จันทบุรี

ไม่ให้มันทำอันตรายเราได้ ถ้าเราไม่ช่วยตัวเราเอง จะคอยให้คนอื่นมาหามเราหนีช้าง ก็เห็นจะเอาตัวไม่รอดทุกที.

ตามธรรมดามนุษย์ คนทุกคนต้องการจะช่วยตัวเองอยู่เสมอแล้ว แต่การช่วยตัวเองในการทรัพย์สินเงินทองนั้น ย่อมมีเล่ห์เหลี่ยมมาก ดูไม่เห็นง่าย ๆ เหมือนเมื่อหกล้มหรือหนีช้างดู แต่ใจความก็อย่างเดียวกัน.

การช่วยตัวเองในการทรัพย์สินเงินทองนั้น ลำพังคน ๆ เดียวมักจะช่วยไม่ค่อยไหว เพราะมีกำลังกาย กำลังทรัพย์ แลกำลังปัญญาน้อย จึงต้องรวมกำลังกันหลาย ๆ คน ร่วมใจกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว ต่างคนต่างช่วยกันให้สำเร็จ เมื่อช่วยกันสำเร็จธุระไปทั้งหมู่แล้ว ธุระของตัวเองซึ่งเป็นส่วนหนึ่งอยู่ในหมู่ ก็พลอยสำเร็จไปด้วย.

การจัดสหกรณ์เป็นการช่วยกันอย่างที่ว่านี้ จึงเรียกว่าช่วยกันช่วยตัวเอง

เมื่อพูดมาถึงเพียงนี้ก็นับว่าได้แสดงหลักของสหกรณ์ตลอดแล้วอย่างกว้าง ๆ แต่ข้าพเจ้าขอพูดซ้ำรอยอีกหนหนึ่ง, โดยวิธีอธิบายไปคนละทาง เพื่อจะทำให้ท่านเข้าใจดีขึ้นอีกหน่อย.

ศัพท์ "สหกรณ์" เป็นคำแปลศัพท์อังกฤษว่า โคโอเปเรชั่น ตรงเป๊ะ. แปลเป็นไทยว่า "ทำด้วยกัน" ถ้าจะแปลเพียงเท่านี้ คนหลายคนมารวมกันทำอะไรก็เป็นการทำด้วยกัน เช่นคนเล่นฟุตบอล ๑๑ คน โจรคุมกันไปปล้น พ่อค้าเข้าบริษัทค้าขายร่วมกัน เหล่านี้

ก็เปนการทำด้วยกันทั้งนั้น แต่หาใช่สหกรณ์ไม่. สหกรณ์หมายเอาชุมนุมแห่งบุคคล ซึ่งพร้อมกันทำการเอาประโยชน์ด้วยกันในทางทรัพย์โดยวิธีการอันสุจริต ในสหกรณ์บางชนิดจำเปนที่บุคคลเหล่านั้นจะต้องรู้จักกันเปนอย่างดีด้วยอีกชั้นหนึ่ง. การเล่นฟุตบอลไม่เปนการหาประโยชน์ในทางทรัพย์ การปล้นสดมภ์ไม่เปนการหาประโยชน์โดยสุจริต บริษัทพ่อค้าเปนชุมนุมทุนทรัพย์ ไม่ใช่ชุมนุมบุคคล เพราะฉะนั้นคณะฟุตบอล คณะโจรแลคณะพ่อค้าหาใช่สหกรณ์ไม่. สหกรณ์ถือหลักว่าสมาชิกทุกคนต้องสมัค แลต้องดำเนิรการด้วยความเสมอหน้ากันในหมู่สมาชิก. ข้อที่ต้องเอาหลักความสมัครก็เพราะเหตุว่าคนที่เข้าเปนสมาชิกล้วนแต่เปนผู้มีประสงค์ตรงกับความมุ่งหมายของสหกรณ์ทั้งนั้น. ข้อที่สมาชิกต้องเสมอหน้ากัน ก็เพราะคนที่รู้สึกความต้องการจริง ๆ มักจะเปนคนเล็กคนน้อยแลคนจน ย่อมจะไม่ไว้เนื้อวางตัวให้สูงกว่าเพื่อน แท้จริงหมู่คนเช่นนั้นจะดำเนิรการได้สดวก ก็ต่อเมื่อเสมอหน้ากันหมด

✤ ✤ ✤

ก่อนจะกล่าวถึงสหกรณ์บางชะนิดในอินเดีย ขอกล่าวความอีกข้อหนึ่ง. ฉะเพาะที่เกี่ยวข้องกับชาวนาในอินเดีย เพราะคนจำพวกนั้นเปนจำพวกสำคัญที่สุด เหตุว่าพลเมืองในอินเดียซึ่งมีประมาณ๓๐๐ล้านนั้น เปนคนจำพวกทำการเพาะปลูกถึง ๒๗๐ ล้านคน ผลแห่งการจัดสหกรณ์จะมีแก่คนชั้นไหน ก็หาสำคัญเท่าคนเพาะปลูกไม่.

เขากล่าวกันว่าการจัดสหกรณ์ชาวนาในอินเดียนั้น มีผลให้ลูกจ้างได้เปนเจ้าของที่ดินขึ้นเปนอันมาก ผู้เปนหนี้ท่วมหัวก็ปลดหนี้หลุดไป. การเพาะปลูกแลการทำสินค้าก็จำเริญขึ้น แลชาวบ้านในตำบลแร้นแค้นที่สุดก็ค่อยมีความสุขอย่างที่ไม่เคยมี. คนไม่รู้หนังสือก็หันเข้าหาการศึกษา คนขี้เมาก็หายเมา คนกินกลางก็มีจำนวนลดลง, ชาวนาก็ขายพืชพันธุ์เพาะปลูกได้ราคาดีขึ้น. เสียภาษีก็ได้สบาย แลถ้าเปนผู้เสียภาษีแลค่าเช่านาก็เสียได้สดวก ราษฎรในหมู่บ้านก็เกิดสามัคคี การวิวาทบาดหมางเลาะถึงเปนคดีไปยังโรงศาลก็น้อยลง ธรรมะของคนก็ดีขึ้น ความกระตือรือร้นทำการงานก็มาแทนความเฉื่อยชา พูดสั้น ๆ การจัดสหกรณ์ทำให้เห็นผลดีรอบข้าง.

ผลของการจัดสหกรณ์ในอินเดีย ดังที่เขากล่าวกันข้างบนนี้ เขาแบ่งออกเปน ๖ ประเภท คือ ผลในทางธรรมะ ๑ ผลในการศึกษา ๑ ผลในทางสาธารณสุข ๑ ผลในทางสมาคม ๑ ผลในทางทรัพย์ ๑ ผลในทางปกครอง ๑

๑. ผลในทางธรรมะ เปนผลสำคัญมาก. การกินเหล้าเล่นเบี้ยแลความประพฤติอย่างอื่นที่ไม่เปนไปในทางธรรมนั้น ย่อมจะห้ามกันกวดขันในหมู่คนซึ่งได้ด้วยกันเสียด้วยกัน. ถ้าสมาชิกคนหนึ่งไปเล่นเบี้ยฉิบหาย สมาชิกอื่น ๆ ก็อาจเข้าเนื้อด้วยทั้วหน้า เพราะฉนั้นสหกรณ์จำต้องป้องกันความประพฤติเช่นนั้น.

๒. ผลในทางศึกษา ข้อนี้คือสหกรณ์ทำให้คนอยากเรียนอยากรู้. มีสหกรณ์เปนอันมากที่ตั้งโรงเรียนกลางคืนสำหรับสมาชิกเรียน แล

ส่วนเด็กรุ่นหลังนั้นพ่อแม่ก็เอาใจใส่ให้เล่าเรียนมากกว่าแต่ก่อน ทั้งช่วยกันอุดหนุนโรงเรียนที่มีแล้ว หรือช่วยกันตั้งให้มีขึ้นใหม่. ที่เช่นดังนี้เพราะสหกรณ์ทำให้เห็นว่าการศึกษาเป็นของมีประโยชน์ ข้าพเจ้าเองเคยเห็นตาแก่ซึ่งไม่เคยอยากอ่านหนังสือออกเลย ขึ้นต้นหัดอ่านหนังสือ. ความประสงค์ของแกคือ อยากอ่านรายงานการประชุมที่เขาจดไว้ แลดูบาญชีของสหกรณ์โดยไม่ต้องอาไศรยคนอื่น.

๓. ผลในทางสาธารณสุข รัฐบาลมณฑลมัทราสได้ทดลองอาไศรยสหกรณ์ในการจัดสาธารณสุข ได้เลือกสหกรณ์ราว ๒๐ สมาคม แล้วมอบเงินให้ราว ๑๘,๐๐๐ รูปีให้จ่ายในการบำรุงการสาธารณสุข แล้วตั้งเจ้าพนักงานไปตรวจแลรายงานต่อรัฐบาล (ผ่านนายทเบียนสหกรณ์) ว่าเป็นอย่างไรบ้าง.

เมื่อเร็ว ๆ นี้รัฐบาลประกาศว่า สหกรณ์เหล่านั้นได้จัดการไปเป็นอันดี เว้นอยู่สหกรณ์เดียวเท่านั้น. ปรากฏว่าสหกรณ์ได้รับความช่วยจากผู้อื่นในตำบลเดียวกัน แลได้มีชาวบ้านเข้าเรี่ยรายเพิ่มเติมเงินที่รัฐบาลมอบให้นั้นด้วย

ส่วนในมณฑลอื่น ๆ สหกรณ์ได้ช่วยการสาธารณสุขโดยลำพังก็มี เป็นต้นว่าจัดการทำบ่อน้ำกินให้สะอาด ทำรางน้ำให้ไหลสดวกเป็นต้น. บางตำบลตั้งสหกรณ์ป้องกันไข้ป่าก็มี. สหกรณ์โรงจำหน่ายยาก็มี การช่วยจัดสาธารณสุขเหล่านี้ มักจะได้รับอุดหนุนเงินฝ่ายปกครองบ้างทั้งนั้น.

๔. ผลในทางสมาคม กิจการของสหกรณ์ดำเนิรไปด้วยการประชุมปฤกษาหารือกัน เพราะฉนั้นสหกรณ์เปนเครื่องอบรมให้คนคยกันแลเข้าสมาคมกัน. แลชักให้ตำบลกับตำบลมีการติดต่อกันได้ด้วย. การใช้อนุญาโตตุลาการแทนขึ้นศาลเปนเครื่องส่อให้เห็นผลของสหกรณ์ในทางนี้.

๕. ผลในทางทรัพย์ ผลของสหกรณ์ในทางนี้ใหญ่ยิ่ง แลยิ่งจะแผ่กว้างออกไปตามความจำเริญของการขัดสหกรณ์.

วิธีหนึ่งของอนกรณ์ยายแก่ ก็คือเก็บทรัพย์ซึ่งประหยัดไว้ได้นั้นฝังไว้ในดิน วิธีนี้สหกรณ์แก้ได้ข้างแล้ว คือชักให้เอามาฝากเพื่อจะกันโจรภัยแลเพื่อจะได้ดอกเบี้ย. ในอินเดียคลังออมสินมีไม่น้อย แลทำประโยชน์ได้มาก แต่เขากล่าวกันว่าคลังออมสินนั้น "ขี่ม้าสูง" เปนของรัฐบาลขัด เจ้าพนักงานต้องเอื้อมลงไปหาราษฎร แลราษฎรต้องเอื้อมขึ้นไปหาเจ้าพนักงาน. ส่วนสหกรณ์นั้นผู้ฝากกับผู้รับฝากไม่ต้องเอื้อมขึ้นเอื้อมลงหากัน, เพราะเปนราษฎรด้วยกัน. ข้อที่สหกรณ์ขุดเอาเงินของชาวบ้านขึ้นมาจากหลุมใต้ดินได้นี้ เปนผลสำคัญอันหนึ่ง. ข้าพเจ้าได้พูดในเบื้องต้นแล้วถึงประโยชน์ของการออมทรัพย์ แต่ถ้าออมทรัพย์แล้วฝังดินไว้ก็มีประโยชน์น้อยเต็มที.

นาย เฮนริ วูลฟ์ กล่าวว่าสหกรณ์ได้นำเอาเงินทุนไปสู่ตำบลที่กระหายทุน คนที่มีหนี้แทนมีทุนได้ปลดหนี้ไปแล้วมิใช่น้อย เหตุฉนั้นสหกรณ์เปนเครื่องปลุกความหวังให้กลับเกิดขึ้นในใจคน แลปูทางไปสู่ความสุขอันยิ่ง ๆ ขึ้น.

อนึ่งสหกรณ์ย่อมเป็นประโยชน์แก่การค้าขายและการทำสินค้า เพราะทำให้คนพ้นหนี้ไปเป็นอันมากนั้นก็อย่างหนึ่ง. อีกอย่างหนึ่ง สหกรณ์ทำให้อัตราดอกเบี้ยต่ำลง เพราะผู้มีเงินให้กู้จำต้องลดดอกเบี้ยลงไปในตำบลที่มีสหกรณ์ ผู้กู้เงินอื่น ๆ นอกสหกรณ์ก็พลอยได้รับประโยชน์ด้วย อนึ่งเงินที่ชาวนาเคยกู้นั้น เมื่อชาวนาไปเข้าสหกรณ์เสียแล้วเงินก็เหลือสำหรับให้ผู้อื่นกู้ทำการค้าขายอย่างอื่น.

๖. ผลในทางปกครอง. ผลของสหกรณ์ในทางนี้ก็สำคัญอีก ข้อต้นสหกรณ์เป็นชุมนุมของคนซึ่งมีวินัยว่า ต้องประพฤติดีประพฤติชอบ การกินเหล้าเล่นเบี้ยแลประพฤติเป็นพาลโฉงเฉงนั้น ไม่ใช่แต่ผิดวินัยเป็นเครื่องทำให้ร้อนกระเป๋าเพื่อนบ้านด้วย ถ้าใครเป็นเช่นนั้นแลไม่คิดเปลี่ยนนิสัยเสีย ก็ต้องหลีกออกนอกหมู่เพราะไม่มีใครคบ. ส่วนการโจรผู้ร้ายนั้น ผู้เป็นโจรย่อมรู้ได้ดีว่าปลันในหมู่บ้านสหกรณ์ไม่ดีปลันที่อื่นเป็นสุขกว่า ข้าพเจ้าเคยทราบตัวอย่างที่สมาชิกสหกรณ์ถูกโขมยควายไปสองตัว. สมาชิกทั้งหมดออกช่วยกันติดตามทันทีจนได้ควายคืน, แลยางทีก็ได้ตัวโขมยด้วย. อีกครั้งหนึ่งข้าพเจ้าได้ยินตัวอย่างที่สมาชิกคนหนึ่งไปเที่ยวลอยเล่นเบี้ย สหกรณ์ทราบเข้าก็ประชุมกันไล่ออก เจ้าคนนั้นร้องไห้แลไม่โกรธเลย. เงินที่ยังเป็นหนี้สหกรณ์อยู่ก็ไปหามาใช้โดยเร็ว.

ประชุมชนอย่างที่กล่าวมานี้ง่ายแก่การปกครองแน่นอน แต่ยังมียิ่งกว่านั้น สหกรณ์เป็นชุมนุมคนซึ่งปฤกษาหารือกิจการของตน จึงเป็นที่ฝึกหัดราษฎรให้รู้จักพูดรู้จักฟังแลรู้จักเลือกพันด้วย

เขากล่าวกันว่าสหกรณ์ในอินเดียเห็นผลได้ ๖ ทางดังกล่าวมานี้ สหกรณ์เปนเหมือนหนึ่งเทพารักษ์ของหมู่บ้าน. เปนแขงก์ของตนเอง เป็นศาลของตนเอง เป็นมิวนิซิปัลติของตนเอง. เพราะจ่ายเงินกู้เอง ตัดสินความเองโดยวิธีอนุญาโตตุลาการ แลทำการสาธารณสุขของตนเอง ช่วยการศึกษาของตนเอง เปนโรงเรียนฝึกหัดให้ราษฎรคิดช่วยตัวเอง แทนที่จะคอยให้รัฐบาลช่วยไปทุกสิ่งทุกอย่าง. ตามที่เขากล่าวเช่นนี้ ข้าพเจ้าไม่ได้เห็นเองด้วยตาทุกอย่างแต่ได้รู้แลเห็นจริงบ้าง. ผลนั้นยังไม่มีทั่วไปในอินเดียเปนแต่เห็นได้บ้างแล้ว.

✣ ✣ ✣

บัดนี้จะเล่าถึงสหกรณ์บางชนิดที่มีในอินเดีย.

สหกรณ์เครดิต. สหกรณ์ชนิดนี้เปนสหกรณ์หาทุน, เปนชนิดที่มีมากที่สุดในอินเดีย ถ้าจะนับจำนวนก็มีเกือบ ๙ ใน ๑๐ แห่งจำนวนสหกรณ์ทั้งหมด.

ถ้าท่านได้อ่านจดหมายเหตุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ฉบับที่ ๖ ซึ่งออกในเดือนตุลาคม พ, ศ, ๒๔๖๕ หรือได้อ่านหนังสือที่ข้าพเจ้าเขียนลงพิมพ์เปนสมุดเล่มเล็กแจกจากกระทรวงพาณิชย์เมื่อยังเปนกรมพาณิชย์แลสถิติพยากรณ์ หรือที่ข้าพเจ้าเขียนลงพิมพ์ในวิทยาจารย์เมื่อเดือนกันยายน ๒๔๖๐ เรียกว่า "สหกรณ์ในอินเดีย" ท่านก็คงจะเข้าใจวิธีการของสหกรณ์ชนิดนี้บ้าง. แต่ท่านที่ไม่เคยอ่านมีมาก ข้าพเจ้าจึงจะกล่าวย่อไว้ในที่นี้อีกหนหนึ่ง.

การตั้งสหกรณ์ต้องมีคนอายุเปนผู้ใหญ่แล้วไม่ต่ำกว่า ๑๐ คน เข้าชื่อกันเขียนหนังสือขอจดทเบียนมายังนายทเบียนสหกรณ์ ส่ง

ร่างข้อบังคับซึ่งตกลงกันว่าจะใช้นั้นมาด้วย. หนังสือขอจดทเบียน แลข้อบังคับนั้น อันที่จริงนายทะเบียนทำแบบไว้ให้เสร็จ แต่สหกรณ์จะคิดดัดแปลงไปบ้าง ถ้าไม่ผิดหลักแล้ว ก็ดัดแปลงได้. โดยมากมักจะใช้แบบของนายทเบียนนั้นเอง.

ถ้านายทเบียน ตรวจเห็นว่าความประสงค์แลการรวบรวมกันนั้น ถูกต้องตามหลัก ข้อบังคับไม่มีตำหนิแลไม่มีเหตุขัดข้องอย่างอื่น ก็รับจดทะเบียนให้เปนสหกรณ์ตามกฎหมาย แลเปนบุคคลโดยนิติสมมตด้วย

สมาชิกของสหกรณ์เดียวกันต้องมีบ้านเรือนภูมิลำเนาอยู่ภายในเขตซึ่งบัญญัติเปนแดนสหกรณ์ คือต้องเปนเพื่อนบ้านกันทั้งนั้น ความประสงค์ข้อนี้คือจะให้สมาชิกรู้จักกันหมด. ไม่ใช่สักแต่ว่ารู้จักต้องรู้นิสสัยใจคอแลรู้เรื่องหนี้สินเงินทองกันด้วย ชาวบ้านที่อยู่ใกล้ ๆ กันตามบ้านนอก ใครเปนอย่างไรแลทำอะไรก็รู้ถึงกัน คนที่ประพฤติไม่ดีก็เป็นที่รังเกียจ เพราะจะพาเพื่อนบ้านฉิบหายด้วย. การเลือกกันในชั้นต้นที่จะเข้าสหกรณ์นั้นสำคัญมาก แต่การควบคุมกันภายหลังที่เข้าสหกรณ์แล้วนั้นก็สำคัญเท่ากัน. ถ้าใครกู้เงินสหกรณ์ไปว่าจะซื้อควายแล้วไม่ซื้อ ถ้าใครแอบเล่นเบี้ย ถ้าใครลอยทำหนี้สินรุงรังเหล่านี้สมาชิกเพื่อนบ้านมีน่าที่ที่จะต้องรู้ แลมักจะรู้. เมื่อรู้แล้วถ้านิ่งเสียก็จะพลอยฉิบหายด้วย จำเปนต้องพูดขึ้น.

สหกรณ์นิคมนี้เปนสหกรณ์ไม่จำกัดสินใช้. สมาชิกทั้งหลายรับผิดชอบรวมกันแลแทนกัน ถ้าจะมีขาดทุน สหกรณ์แลสมาชิก

ทุกคนต้องลัมละลายหรือสิ้นเนื้อประดาตัวก่อน จึงจะขาดทุนไปถึงเจ้าหนี้. การที่คนทั้งหมดต่างคนต่างรับหนี้แทนกันนี้ เปนเครื่องบังคับให้ต่างคนต่างระวังกัน แลการยัญญัติแดนสหกรณ์เปนเครื่องให้ระวังกันได้สดวก

สมาชิกสหกรณ์ประชุมกันเลือกกรรมการ มีประธาน แล เลขานุการเปนต้น. การจดรายงานการประชุมแลทำบาญชีนั้น, สหกรณ์ต้องทำเอง ถ้าทำไม่ได้ก็ต้องอาไศรยจ้างวานผู้ไม่ได้เปนสมาชิก เปนการเอาจมูกคนอื่นมาหายใจ จึงเปนเหตุให้ขวนขวายเรียนหนังสือกันขึ้น.

ความไม่จำกัดสินใช้ของสหกรณ์, ความควบคุมซึ่งกันแลกันในหมู่สมาชิก, หลักฐานแห่งข้อบังคับซึ่งจดทเบียนไว้ตามกฎหมาย, แลความตรวจตราของนายทเบียนแลผู้อื่น ๆ ซึ่งอยู่ในฐานะจะตรวจตราได้, เหล่านี้ทำให้สหกรณ์กู้เงินได้จากแบงก์ แลเปนเครื่องทำให้คนไว้ใจนำเงินมาฝาก. เงินกู้แลเงินรับฝากเหล่านี้สหกรณ์ต้องเสียดอกเบี้ย แต่สหกรณ์เอาไปให้สมาชิกกู้ไปอีกชั้นหนึ่ง เรียกดอกเบี้ยสูงขึ้น ได้กำไรเก็บไว้เปนเงินสำรองสหกรณ์ แลจ่ายอย่างอื่นตามข้อบังคับ. ข้าพเจ้าเคยพบสหกรณ์ใหญ่ ๆ ตั้งมานานแล้วจนไม่เปนหนี้ใคร มีเงินสำรองของสหกรณ์เองนับจำนวนแสนรูปีก็มี.

การให้สมาชิกกู้เงินนั้น กรรมการต้องสอบสวนเสียก่อนว่าจะกู้เอาไปทำไม ถ้าจะกู้เอาไปใช้ในการจำเปนจริง ๆ แลไม่เกินสมควรไป จึงให้กู้. อนึ่งเมื่อขึ้นปีใหม่ สหกรณ์ประชุมกันกำหนด

วงเงินที่สหกรณ์ยอมให้กรรมการจัดการกู้หรือรับฝากในนามสหกรณ์ได้ ทั้งกำหนดวงเงินของสมาชิกรายตัวว่าคนไหนจะกู้จากสหกรณ์ได้อย่างมากเท่าไร ใครจะกู้เกินเครดิตนั้น กรรมการก็ให้กู้ไม่ได้.

ท่านจงสังเกตคำว่า "ถ้าจะกู้เอาไปใช้ในการจำเปนจริง ๆ..... จึงให้กู้." ในเมืองอื่น ๆ เมื่อพูดจำแนกการกู้เงินก็จำแนกเปนเงินที่กู้ไปใช้ให้เกิดกำไรงอกเงยอย่างหนึ่ง กู้ไปใช้ในทางที่ไม่เกิดกำไรงอกเงยอย่างหนึ่ง. แต่ในเมืองอินเดีย ถ้าพูดจำแนกเงินกู้ก็จำแนกเปนเงินกู้ที่จำเปนอย่างหนึ่ง เงินกู้ที่ไม่จำเปนอย่างหนึ่ง หาจำแนกเปนงอกหรือไม่งอกไม่. วิธีจำแนกประเภทเงินกู้เช่นนี้ว่าที่จริงไม่ดี แต่อนุโลมตามธรรมเนียมบ้านเมืองแลลัทธิในศาสนา. เปนต้นว่าการแต่งงาน แลพิธีศราทธ์คือเส้นบูชาญาติผู้ตายไปแล้วนั้นเปนพิธีซึ่งเมื่อถึงเวลาแล้วเปนต้องทำ ตกในประเภทจำเปน สหกรณ์ยอมให้กู้เงินได้. การที่แยกเงินกู้เช่นจำเปนหรือไม่จำเปน แทนงอกหรือไม่งอกนี้ เปนข้อที่ธรรมเนียมแลลัทธิในศาสนาทำให้วิธีของอินเดียผิดแผกไปจากวิธีของเมืองอื่น ๆ ข้อหนึ่ง.

ส่วนข้อยังคัยเลือยดของสหกรณ์ชาวนาซินี้ มีแปลก ๆ กันบ้างเปนต้นว่า บางสหกรณ์ออกหุ้น บางสหกรณ์ไม่ออกหุ้น บางสหกรณ์ก็แบ่งกำไรอย่างนั้น บางสหกรณ์ก็แบ่งอย่างนี้ สุดแต่อยู่ในหลักซึ่งนายทเบียนอนุญาตแล้วก็ทำได้.

ส่วนสหกรณ์เครดิตสำหรับชาวเมืองนั้นผิดกับชาวนา ในข้อที่มักจะเป็นสหกรณ์จำกัดสินใช้. และโดยมากได้ทุนจากเงินหุ้น. ชาวเมืองผิดกับชาวนาบ้านนอกเพราะไม่ใคร่รู้จักกันสนิท. การควบคุมระมัดระวังกันเองทำไม่ได้เท่าชาวบ้านนอก ถึงแม้จะมีความรู้ดีกว่ากัน ก็รวยรวมกันไม่ได้ดีเท่า เพราะฉนั้นแบงก์เต็มใจให้กู้เงินน้อยกว่าให้สหกรณ์ชาวบ้านนอกกู้ แต่ถ้าจัดการดี สหกรณ์ชาวเมืองก็มักจะได้เงินฝากมาก แลกลับช่วยแบงก์โดยทางที่เอาเงินไปฝากก็มี.

แบงก์สหกรณ์กลางหรือที่เรียกกันว่าแบงก์กลางนั้น มักจะได้กำเนิดจากการทำบุญของคนมั่งมี ซึ่งมีกรุณาต่อคนจน ออกเงินซื้อหุ้นแบงก์สหกรณ์ซึ่งตนเองจัดให้เกิดขึ้น. คนมั่งมีสองสามคนเริ่มการขึ้นเช่นนี้ก็เป็นที่ไว้ใจของคนอื่น แบงก์กลางจึงเป็นสำนักซึ่งคนนำเงินมาฝากและใช้เงินฝากนั้นให้สหกรณ์กู้เป็นทุนต่อไป.

แบงก์กลางซึ่งตั้งขึ้นในประชุมชนที่ไม่มีแบงก์อื่นนั้น ย่อมทำให้เกิดความสดวกในตำบลนั้น ๆ ผู้มีเงินอยู่ตามบ้านนอกเล็ก ๆ น้อย ๆ ถึงอยากจะฝากแบงก์ก็ไม่มีแบงก์จะฝาก ถ้ายิ่งไม่ไว้ใจการฝากเงินด้วยแล้ว จะสั่งสอนให้ถ่อร่างสร้างกายไปฝากในที่ไกล ๆ ก็เหลือที่จะทำได้. ครั้นแบงก์กลางเกิดขึ้นในตำบลของตนเอง ผู้ทำการในแบงก์ก็พวกตัวเอง ผู้จัดให้เกิดก็ผู้ซึ่งตัวนับถือ มิหนำซ้ำทราบว่ารัฐบาลก็เอาใจใส่ดูแลอยู่ด้วย ฉนี้ก็เป็นเครื่องให้เกิดเลื่อมใส พากันนำเงินมาฝากมากขึ้นมากขึ้น. เพราะฉนั้นแบงก์กลางจึงเป็นวิธีการซึ่งขุดเอาเงินขึ้นมาจากที่ฝังไว้ในดิน แลเป็นการศึกษา

ซึ่งสั่งสอนให้คนละทิ้งวิธีผังทรัพย์ของอนกรณ์ยายแก่ หันมาหาทางซึ่งได้ประโยชน์ทั้งตนทั้งท่าน เปนของมีคุณอนันต์, แลถ้าจัดดีแล้วโทษมหันต์ไม่มีเลย.

ส่วนเงินของแบงก์ซึ่งเกิดจากหุ้นก็ดี จากการรับฝากก็ดี จากการกู้ยืมทางอื่นก็ดี แบงก์จ่ายให้สหกรณ์กู้ไปอีกต่อหนึ่ง. สหกรณ์ที่จะกู้เงินจากแบงก์นั้น ต้องมีหุ้นในแบงก์ด้วย แลสหกรณ์ใดจะเปนหุ้นแบงก์ ๒ แห่งไม่ได้. สหกรณ์ใดมีเงินเหลือก็นำมาฝากแบงก์ไว้สำหรับให้สหกรณ์อื่นกู้ต่อไป.

✣ ✣ ✣

การรวมทุนสหกรณ์คันเดียวกับแบงก์กลางนั้นมีอีกวิธีหนึ่ง เรียกว่า แบงกิงยูเนี่ยน เปนสำนักรวมทุนของสหกรณ์คล้ายแบงก์กลางแต่จำกัดแดนแคบกว่ากัน แลไม่มีบุคคลเปนสมาชิกเลย สมาชิกต้องเปนสหกรณ์ทั้งนั้น สหกรณ์ไหนมีเงินเหลือก็ส่งฝากไว้ในยูเนี่ยน สหกรณ์ไหนต้องการกู้เงินก็ขอกู้ต่อยูเนี่ยน ยูเนี่ยนจึงเปนสำนักกลางสำหรับจัดไม่ให้มีเงินเหลืออยู่เปล่า ๆ. ท่านพึงสังเกตว่าแบงก์กลางนั้นมักจะเกิดเพราะคนมั่งมีช่วยริเริ่มขึ้น แบงกิงยูเนี่ยนเกิดเพราะหลายสหกรณ์มารวมกันเอง ไม่มีเงินของคนมั่งมีเข้ามาช่วยเริ่มให้ตั้ง แบงกิงยูเนี่ยนจึงเกิดได้ต่อเมื่อสหกรณ์ต่าง ๆ ได้ตั้งมานานจนมีเงินเหลือ มิฉนั้นเมื่อตั้งยูเนี่ยนขึ้นแล้วก็จะมีแต่สมาชิก (คือสหกรณ์) ขอกู้เงิน หามีสมาชิกที่มีเงินให้กู้ไม่. อนึ่งยูเนี่ยนชนิดนี้เปนสมาคมแห่งสมาคมคนจน คือสหกรณ์เล็ก (ซึ่งเรียกว่าสหกรณ์ปฐม)

หลายสหกรณ์มารวมกันเปนสหกรณ์ใหญ่ ไม่มีคนมีทรัพย์เข้าถือหุ้น แลช่วยดูแลการ เพราะฉนั้นความรู้ในวิธีการแลในทางยาญชีย่อมจะอ่อนกว่าแยงก์กลาง. ข้าพเจ้าได้เห็นยูเนียนชนิดนี้ในย่านยาปมณฑลเดียว แต่ได้ยินว่าในเย็งคอลแลพม่าก็มีบ้าง.

✣ ✣ ✣

ยูเนียนยังมีอีก ๒ ชนิด เรียกว่าการันตียูเนียน คือ ยูเนียนรับประกันสหกรณ์ชะนิดหนึ่ง ซูเปอไวซิงยูเนียน คือ ยูเนียนควบคุมสหกรณ์ชนิดหนึ่ง.

การันตียูเนียนนั้น ก็คือสหกรณ์ใหญ่ซึ่งรวมสหกรณ์เล็ก (สหกรณ์ปฐม) หลาย ๆ สหกรณ์เข้าด้วยกัน. สหกรณ์ใหญ่นี้รับประกันเงินซึ่งสหกรณ์เล็กกู้จากแยงก์กลาง คือแย่งรับภาระของแยงก์กลางออกมาทำแทนในการตรวจทรัพย์สมบัติแลกำหนดว่าสหกรณ์ไหนจะกู้เงินได้เท่าไรเปนต้น. ยูเนียนชนิดนี้มีมากในเมืองพม่า แต่ออกจะเลิก ๆ เพราะเห็นว่าได้ประโยชน์น้อย.

ยูเนียนอีกชนิดหนึ่ง คือยูเนียนควบคุมสหกรณ์นั้น ก็เปนสหกรณ์แห่งสหกรณ์เหมือนกัน แต่ไม่แตะต้องเรื่องเงินเลย, รับแต่แต่เพียงตรวจตราตักเตือนสหกรณ์ที่เปนสมาชิกให้เปนไปดีเท่านั้น. อนึ่งสหกรณ์ซึ่งเปนสมาชิกยูเนียนเดียวกัน ก็ย่อมมีความติดต่อถึงกันแลปฤกษาหารือกันได้ มีประโยชน์ในทางนี้อีกทางหนึ่ง.

✣ ✣ ✣

สำนักงานที่เปนยอดแห่งการเงินของสหกรณ์ในอินเดียก็คือแยงก์มณฑล เป็นแยงก์ใหญ่ รวมแยงก์กลางอีกชั้นหนึ่ง. แยงก์ชนิดนี้มีแล้วแทบทุกมณฑล และมีความมุ่งหมาย ๓ อย่าง คือ (๑) เปนสำนักรับฝากเงินซึ่งมีแดนกว้างออกไปกว่าแดนกลาง คือคลุมทั้งมณฑล (๒) ถ้ามีเงินเหลือก็มีทางใช้ได้กว้างออกไปอีก คือให้ตลาดการค้าขายกู้. (๓) เปนผู้เกลี่ยเงินของแยงก์กลางให้มีที่ใช้เสมอกัน.

✣ ✣ ✣

ตามที่กล่าวมานี้ คงจะสังเกตได้แล้วว่าสหกรณ์ในอินเดียนั้นมี ๓ ชั้น คือสหกรณ์ชุมนุมบุคคลเรียกว่าสหกรณ์ปฐมอยู่ฐานล่าง. แยงก์กลางหรือยูเนียนเปนสหกรณ์ชุมนุมสหกรณ์อยู่ชั้นกลาง. แยงก์มณฑลเป็นสหกรณ์ของแยงก์กลางแลยูเนียนอย่ายอด.

ตามที่แบ่ง ๓ ชั้นเช่นนี้พูดกว้าง ๆ อันที่จริงไม่เปนเช่นนั้นเคร่งเครียด มีก้าวก่ายกันบ้าง เปนต้นว่าแยงก์มณฑลซึ่งควรทำการกับแยงก์กลางล้วนนั้น ต้องเอื้อมลงไปให้สหกรณ์ปฐมกู้ยืมก็มี สหกรณ์ปฐมเปนสมาชิกของสหกรณ์ปฐมด้วยกันก็มี บุคคลเปนสมาชิกของแยงก์กลางก็มีจะเอาตึงเครียดยังไม่ได้.

บัดนี้จะกล่าวถึงสหกรณ์รูปต่าง ๆ ต่อไป:-

สหกรณ์คนรับเงินเดือน

คนได้เงินเดือนเปนพวกประหยัดเงินยาก โดยมากหาได้เท่าไรก็จ่ายหมดหรือเกือบหมด คนได้เงินเดือนน้อยนั้นเกือบไม่ใคร่ได้อยู่

ในตัว แต่ถึงคนได้เงินเดือนมากก็เก็บไม่ใคร่อยู่, อย่างเราเรียกกันว่าได้มากใช้มาก. เพราะต้องรักษาฐานะให้เทียมเพื่อนเป็นต้น จึงไม่สู้ปรากฏว่าใครมั่งมีเพราะเก็บเงินเดือนไว้ได้ ผู้ทำเช่นนั้นสำเร็จมักจะเป็นบุคคลอัศจรรย์ ท่านที่นั่งฟังอยู่นี้เป็นคนได้เงินเดือนเกือบทั้งนั้น แลคงจะเห็นจริงอย่างที่ข้าพเจ้าว่านี้แทบทุกคน.

ผู้ได้เงินเดือนน้อยยิ่งร้ายใหญ่. เวลาต้องการเงินจะกู้ยืมก็ยาก เพราะมักจะไม่มีสมบัติที่จะวางเป็นประกันได้ สิ่งที่จะเป็นเครื่องให้เจ้าหนี้ไว้ใจก็มีแต่ข้อที่ว่าเป็นผู้ได้เงินเดือน แต่อาจตายหรือถูกไล่หรือถูกย้ายไปอยู่เมืองไกล เจ้าหนี้จะให้กู้เงินก็ต้องเอาข้อเหล่านี้มาคำนึงด้วย เมื่อไม่มีสมบัติมาวางเป็นประกันก็หาที่กู้ยืมยาก แลต้องเสียดอกเบี้ยสูง ครั้นเมื่อตกลงในฐานะแห่งคนเป็นหนี้แล้วก็ถอนตัวยาก.

การเก็บเงินทีละเล็กละน้อย ถ้าตั้งใจเก็บจริงจังแล้วก็คงเก็บได้โดยมาก แต่การเก็บเงินนั้นสนุกน้อยกว่าการจ่ายเงิน ถ้าไม่มีเครื่องบังคับใจกันบ้างแล้ว คนโดยมากถึงจะตั้งใจในชั้นต้นอย่างจริงจังก็มักจะไปคลายภายหลัง.

สหกรณ์ของคนรับเงินเดือนเป็นสหกรณ์ประเภทออมทรัพย์ มีความประสงค์ที่จะบังความจำเริญในทางทรัพย์ให้เกิดแก่สมาชิก แลมุ่งหมายพิเศษ ๒ ข้อคือ (ก) เป็นเครื่องยุให้ออมทรัพย์แลเก็บเล็กผสมน้อย โดยวิธีที่หาทางเก็บรักษาแลจัดให้เงินที่ประหยัดได้นั้นเกิดกำไรงอกเงยพอควร แลมิให้อำนาจในการจัดทรัพย์นั้นหลุดพ้นไปจาก

ความปกครองของสมาชิก (ข) เปนทางให้สมาชิกกู้เงินไปใช้ในที่จำเปนจริง ๆ โดยไม่ต้องเสียดอกเบี้ยแรงนัก แลโดยที่ให้ส่งคืนทีละน้อยตามความสดวกของตน.

ความมุ่งหมาย ๒ ข้อนี้ ข้อ (ก) เปนหลักประธาน ข้อ (ข) เปนหลักรอง การกู้เงินนั้นสมาชิกจะกู้ได้ต่อเมื่อทำให้กรรมการเห็นว่าจำเปนจริง ๆ เท่านั้น.

การส่งเงินฝากมีบัญญัติอัตราไว้ในข้อบังคับ เช่นในยอมเยคนได้เงินเดือนตั้งแต่ ๑ ถึง ๑๕ รูปีต้องส่งเงินให้สหกรณ์เก็บเดือนละครั้งรูปี เงินเดือน ๆ ละ ๑๖ ถึง ๔๐ ส่งเดือนละ ๑ รูปี เงินเดือน ๔๑ ถึง ๘๐ ส่งเดือนละ ๓ รูปี เงินเดือน ๆ ละ ๘๑ ถึง ๑๐๐ รูปี เดือนละ ๔ รูปี ดังนี้เปนต้น.

เมื่อสมาชิกนำเงินไปส่งครั้งไร ก็ได้รับตั๋วใบเสร็จ ครั้นได้ใบเสร็จครบ ๑๐ รูปี ก็นำรวมกันไปยื่นต่อเลขานุการเปลี่ยนเปนประกาศนียบัตรหุ้น ๆ หนึ่ง. ผู้เปนหนี้สหกรณ์ถ้ายังไม่รับหุ้นจะเอาตั๋วนั้นส่งใช้หนี้สหกรณ์แทนตัวเงินก็ได้. ผู้ยังไม่มีประกาศนียบัตรหุ้น, ยังไม่ได้เงินแบ่งส่วนหุ้นจากสหกรณ์.

สมาชิกที่กู้เงินสหกรณ์นั้นถ้ายอมให้หักเงินเดือนใช้หนี้ตามรายเดือน แลหัวน่าสำนักงานเอออวยด้วย ก็ทำได้. แลเปนเครื่องมั่นคงขึ้น. หัวน่าสำนักงานมักจะเอออวย เพราะเปนสมาชิกหรือกรรมการกิตติมศักดิ์อยู่แล้ว.

สหกรณ์ชนิดที่กล่าวนี้ มีในกัลกัตตาประมาณ ๔๐ สมาคม อยู่ตามออฟฟิศของรัฐบาลแลบริษัทใหญ่ ๆ บางสหกรณ์มีสมาชิก ๑,๐๐๐ คนก็มี หลายพันคนก็มี ที่มีสมาชิกถึง ๑๒,๐๐๐ คน ข้าพเจ้าก็เคยได้เห็น ในเมืองละฮอเจ้าพนักงานสหกรณ์บอกข้าพเจ้าว่า ออฟฟิศใหญ่ ๆ มีสหกรณ์แทบทุกออฟฟิศ แต่ก่อนปล่อยให้เกิดเอง ในเวลานี้ถ้าออฟฟิศไหนยังไม่มี หัวน่าออฟฟิศแลกรมสหกรณ์ก็ช่วย กันยุแหย่ให้ตั้งขึ้น.

สหกรณ์คนชาติต่ำ

สหกรณ์คนชาติต่ำซึ่งเป็นชาวเมืองก็ทำนองเดียวกันกับสหกรณ์ คนรับเงินเดือน ข้าพเจ้าได้เคยไปตรวจสหกรณ์คนกวาดถนน ได้เรียก ทเบียนแลบาญชีมาดูได้ความว่าพึ่งตั้ง มีสมาชิก ๑๑ คนเท่านั้นเอง. คนเหล่านั้นหาเงินได้คนหนึ่งคิดถัวเดือนละ ๑๑ รูปี ต้องส่งฝากสหกรณ์ เดือนละ ๑ รูปี. สหกรณ์รวมทุนได้ยังไม่กี่มากน้อย แต่น่าประหลาด ที่แยงก์ให้เครดิตถึง ๑,๐๐๐ รูปี.

อีกสหกรณ์หนึ่งที่ข้าพเจ้าได้ตรวจเป็นสหกรณ์คนขับรถข้างสมาชิก ทุกคนมีรถแลม้าของตัวเอง เพราะว่าอาศัยสหกรณ์. มีข้อบังคับข้อ หนึ่งซึ่งอวดนัก คือห้ามไม่ให้สมาชิกกินเหล้า ถ้ากินถูกไล่ออกทันที.

สหกรณ์สำหรับคนจนชั้นที่กล่าวนี้มีทั่ว ๆ ไปในเมืองใหญ่ ๆ แลมีเมืองละหลาย ๆ สหกรณ์ เป็นต้นว่าในมัทราส ได้ยินว่ามี สหกรณ์คนกวาดถนนแลคนเทคูมฝอยราว ๕๐ สหกรณ์ ยังสหกรณ์ กุลีโรงงาน สหกรณ์ช่างปูน แลคนพวกอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก

สหกรณ์คนชั้นเลวจริง ๆ เช่นนี้ต้องการความสั่งสอนมากกว่าคนชั้นดี แลมักจะสำเร็จได้ด้วยมีผู้ดีใจบุญช่วยอุดหนุน. ไม่ใช่อุดหนุนในทางให้เงิน เปนแต่เพียงช่วยจัดแลช่วยสอนเท่านั้น.

ร้านสหกรณ์

ประเทศอังกฤษเปนครูในเรื่องร้านสหกรณ์ คือเมื่อ ๘๐ ปีมาแล้วมีช่างทอสักหลาดอ่อน ๒๘ คนเข้าหุ้นกันตั้งร้านชนิดที่เราเรียกว่าร้านสหกรณ์ในสมัยนี้. ร้านนั้นขายของที่ต้องใช้ทุกคน เช่นแป้งสาลีเปนต้น. เวลานั้นร้านมีทุนน้อย มีการค้าขายน้อย จึงเปิดร้านแต่อาทิตย์ละ ๒ ครั้งเท่านั้นเอง. เวลานี้ไม่ใช่แต่เปิดทุกวัน เปิดทั่วไปแทบจะทุกเมืองใหญ่ เพราะมีสาขาแลความติดต่อมากมายทีเดียว.

สมาชิกร้านสหกรณ์ต้องปฏิบัติ ๓ อย่าง คือ (๑) ต้องการอะไรเท่าไรต้องบอกให้ร้านทราบ (๒) ต้องการอะไรซึ่งมีที่ร้านสหกรณ์ต้องซื้อที่นั่น. (๓) ต้องปกครองผู้ทำการในร้าน.

ร้านสหกรณ์อังกฤษร้านแรกบัญญัติการ ๓ ข้อ คือ

(๑) ต้องขายของตามราคาในตลาด ต้องขายเงินสดเสมอ แลขายแก่สมาชิกก็ได้. ขายแก่ผู้ไม่ได้เปนสมาชิกก็ได้.

(๒) แบ่งกำไรให้แก่สมาชิกตามส่วนที่ซื้อของในร้าน.

(๓) ไม่เกี่ยวข้องกับการศาสนาหรือการบ้านเมืองเลย.

ข้อบัญญัติ ๓ ข้อนี้เปนหลักซึ่งเอาอย่างกันทั่ว ๆ ไปโดยมาก เหตุที่บัญญัตินั้นดังนี้ คือ÷

ขายตามราคาตลาด เพราะจะไม่ให้ชาวร้านอื่น ๆ เป็นปฏิปักษ์เกินไป แลเกรงจะทำให้ยกพวกในทางอื่นด้วย

ขายเงินสดเสมอ เพราะถ้าขายเงินแห้ง ก็คือให้เครดิต. เครดิตนั้นก็เหมือนสินค้า ถ้าให้ก็ต้องคิดราคา

ขายให้สมาชิกด้วย ขายให้คนอื่นด้วย เพราะทำให้ขายได้มากขึ้น.

แบ่งกำไรคืนให้สมาชิกตามส่วนที่ซื้อของ เพราะสมาชิกเป็นเจ้าของร้านเอง. สมาชิกที่มาซื้อของทุกครั้งได้ตั๋วสำคัญบอกราคาที่ซื้อ ครบถึงกำหนด ๖ เดือนนำตั๋วรวมกันมาส่ง, แล้วได้เงินคืนตามส่วนที่ซื้อของแลส่วนแห่งกำไรที่ร้านหาได้ในระหว่างนั้น.

ร้านสหกรณ์อย่างที่กล่าวนี้มีทั่ว ๆ ไปในประเทศต่าง ๆ ถ้าจะนับจำนวนสมาชิกทั่วโลกในเวลานี้มีประมาณ ๓๐ ล้านคน

ส่วนในอินเดีย ข้าพเจ้าได้ไปดูร้านสหกรณ์หลายแห่ง จัดสำเร็จบ้าง ไม่สำเร็จบ้าง ที่ไม่สำเร็จมากกว่าสำเร็จ. เหตุที่จัดไม่ค่อยสำเร็จนั้นมีดังนี้:-

(๑) กรรมการขาดความรู้ความชำนาญในการค้าขาย

(๒) ซื้อขลาดเกินไปหรือกล้าเกินไป ไม่ทำให้พอดี

(๓) หาผู้เป็นนายร้านให้ดียาก

(๔) ทำบาญชียังใช้ไม่ได้ คือตรวจยากเป็นต้น.

(๕) สมาชิกไม่ซื้อตรงต่อร้านสหกรณ์จริง คือไพล่ไปซื้อของที่อื่นเป็นต้น.

(๖) ไม่ประชุมกัน แลแสดงยาญชีให้เห็นทุนกำไรย่อยพอ

(๗) ในอินเดียมักจะแบ่งดิวิเดนด์ตามจำนวนหุ้น ไม่แบ่งตามจำนวนเงินที่สมาชิกซื้อของ.

ในเมืองอังกฤษร้านสหกรณ์จ่ายดอกเบี้ยให้ผู้ถือหุ้น หุ้นละ ๕ % ที่เหลือนั้นเมื่อหักรายจ่ายแลหักอื่น ๆ แล้ว ก็จ่ายคืนให้แก่สมาชิกผู้ซื้อของหมด.

(๘) รักษาสินค้าไม่ดี ทำให้รั่วไหลได้

(๙) กฎหมายบังคับให้เก็บกำไรไว้เปนเงินสำรอง ๑ ใน ๔ ซึ่งมักจะเห็นกันว่ามากเกินไป.

ร้านสหกรณ์ที่ข้าพเจ้าได้ไปดู แลกรรมการร้องว่าไม่สำเร็จนั้น จะยกตัวอย่างที่เมืองสุหรัต. ร้านนั้นไม่ได้ทำสินค้าเองเลย เปนแต่รับมาขายเท่านั้น มีสมาชิกถึง ๔๐๐ คน ควรจะสำเร็จได้ดี แต่ผู้จัดการชี้แจงว่าไม่สำเร็จเพราะสมาชิกไม่ภักดีพอ สหกรณ์กำหนดราคาของไม่ให้ต่อ สมาชิกมาถามว่าสิ่งนี้ขายเท่าไร ครั้นรู้ราคาแล้วก็เอาไปขู่ร้านอื่น ชาวร้านลดให้เล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ตกลงซื้อ หาได้คิดยืดยาวไปไม่.

ร้านสหกรณ์สำเร็จซึ่งข้าพเจ้าได้เห็น, คือร้านสหกรณ์ในวิทยาลัยแห่งหนึ่ง เปนสหกรณ์ของนักเรียนแลครูในโรงเรียนนั้นกับนักเรียนเก่าด้วย. ร้านสหกรณ์โรงเรียนนั้น เมื่อแรกเปิดมีแบ่ง ๒ – ๓ กระสอบ หนังสือไม่กี่เล่ม แลทำสัญญาซื้อน้ำนมจาก

เจ้าของโคกระบือที่อยู่ใกล้ๆบ้าง เดี๋ยวนี้มีโคแลกระบือมาขึ้นนมที่ร้านสหกรณ์วันละ ๒ ครั้ง ครั้งละ ๑๐๐ ตัวกว่า แข็ง ๒-๓ กระสอบก็กลายเปนร้านของกินใหญ่ แผนกขายสมุดก็มีสมุดเรียนทุกอย่างแลสมุดอื่นด้วย. เขาว่าในปีได้ขายสมุดเปนราคาถึง ๒๐,๐๐๐รูปี.

นอกจากแผนกสมุดแลกระดาด แผนกเครื่องอาหาร แลแผนกน้ำนม ยังมีแผนกผ้า แผนกถ่านแลฟืน แลแผนกลงแรงทำการเพาะปลูกของสหกรณ์เอง. เขาพาข้าพเจ้าไปดูแผนกสมุดแลกระดาด เห็นมีร้านขนาดตึกแถวในกรุงเทพฯห้องหนึ่งมีหนังสือเต็ม เขาพาไปดูแผนกผ้า นอกจากร้านผ้าเห็นคนทอผ้าแลทอพรมของสหกรณ์ด้วย แผนกกสิกรรมมีการปลูกข้าวสาลีแลปลูกผักเปนต้น. ทั้งหมดอยู่ในบริเวณของโรงเรียน.

ข้าพเจ้าอยากจะเพิ่มเติมตรงนี้ว่า ในมหาวิทยาลัยเมืองฝรั่งก็มีร้านสหกรณ์กันมาก เช่นออกซฟอด แล ชาวาด เปนต้น. เปนของมีประโยชน์มาก.

สหกรณ์ แล กสิกรรม

ถ้าสหกรณ์เครดิตช่วยปลดหนี้ชาวนาได้แล้ว ชาวนาจะทำการเพาะปลูกให้ได้ประโยชน์ยิ่งใหญ่หรือไม่, ปัญหานี้ตอบว่ายัง. สหกรณ์ยังจะช่วยได้อีก. แท้จริงในยุโรป สหกรณ์เครดิตได้ทำประโยชน์ให้แก่การเพาะปลูกน้อยกว่าสหกรณ์ชนิดอื่น เปนต้นว่าชาวนาในประเทศอังกฤษแทบจะไม่รู้จักสหกรณ์เครดิตก็ว่าได้.

สหกรณ์ช่วยชาวนาในทางอื่น (นอกจากเครดิต) โดยวิธีเหล่านี้คือ

(๑) รวมกันซื้อของที่ต้องการด้วยกัน ซื้อเอามามาก ๆ แล้วแบ่งจำหน่ายในพวกสมาชิก

(๒) รวมกันซื้อเครื่องมือทำนาซึ่งราคาแพงเกินที่บุคคลจะซื้อได้ เมื่อซื้อแล้วเอาไว้เป็นสมบัติของสหกรณ์ ให้สมาชิกเช่าไปใช้.

(๓) รวมกันขายสินค้าที่เพาะปลูกได้ เพราะรวมกันขายมาก ๆ ขายได้สดวก แลได้ราคาดี

(๔) รวมกันจัดทำสินค้าที่เพาะปลูกได้ให้มีราคาดีขึ้น แล้วขายด้วยกัน.

สหกรณ์ในอินเดียจัดตามทำนองที่กล่าวข้างบนนี้มีหลายมณฑล แลยังมีสหกรณ์จัดเรื่องที่กินด้วยอีกส่วนหนึ่ง ดังจะกล่าวย่อให้เห็นเป็นตัวอย่าง

สหกรณ์จัดหาปุ๋ย สหกรณ์ชนิดนี้เป็นสหกรณ์จำกัดสินใช้ต้องมีหุ้น สมาชิกของสหกรณ์ชนิดนี้มักจะเป็นสมาชิกสหกรณ์เครดิตด้วย แลได้เงินจากสหกรณ์เครดิตมาจ่ายเป็นเงินสดให้สหกรณ์ปุ๋ย. สหกรณ์ปุ๋ยที่จำเริญแล้วถึงแก่จัดทำปุ๋ยเอง ในมณฑลยอมเบมีผู้ประมาณว่าสหกรณ์ชนิดนี้ซื้อปุ๋ยมาจำหน่ายให้แก่สมาชิกถึงปีละ ๑๐ ล้านปอนด์

สหกรณ์จัดหาพืชเพาะปลูก สหกรณ์ชนิดนี้ได้ประโยชน์มาก บางสหกรณ์มีนาแลไร่ของตนเอง เอาพืชอย่างดีมาปลูก แล้ว

จำหน่ายให้แก่สมาชิกเอาไปทำพรรณ์ต่อไป. แลจำหน่ายให้ผู้อื่นด้วย. บางสหกรณ์ก็จัดซื้อเมล็ดผ้ายเมล็ดข้าวสาลี แลเมล็ดอื่น ๆ เลือกแต่อย่างดีเอามาจำหน่ายให้สมาชิก บางสหกรณ์ก็รับพืชพรรณ์เหล่านั้นจากกรมเพาะปลูก หรือจากไร่ของกรมเพาะปลูก. การหาพืชที่ดีนั้น, บุคคลชาวนาหายาก แต่เมื่อจัดกันเปนสหกรณ์แล้วก็ง่ายเข้า. ส่วนกรมเพาะปลูกนั้นใช้สหกรณ์เปนทางจำหน่ายพืชที่เลือกแล้วสดวกกว่าจำหน่ายตรงให้แก่บุคคล.

สหกรณ์เครื่องมือทำนา ในเมืองอังกฤษและเมืองไอร์แลนด์มีสหกรณ์ชะนิดนี้มาก วิธีทำคือสหกรณ์ซื้อเครื่องมือและเครื่องจักรที่ใช้ในการทำนามาไว้ แล้วให้สมาชิกเช่าไปใช้ตามเวลาที่ต้องการ

ในอินเดียกรมเพาะปลูกเอาเครื่องใช้เหล่านั้นมอบไว้กับสหกรณ์ให้สมาชิกเช่าไปใช้บ้าง ซื้อโดยวิธีผ่อนส่งเงินบ้าง ได้ยินว่าสำเร็จดี.

สหกรณ์รวมแลบันทา ในอินเดียกฎหมายมรดกในทางศาสนาบัญญัติว่า ถ้าบิดาตาย มีบุตรอยู่กี่คนต้องแบ่งที่ดินให้เสมอกันหมด. ถ้ามีที่นาแปลงหนึ่ง มีลูก๕คน ก็ต้องตัดที่นาออกไปเปน ๕ แปลง แบ่งให้ลูกคนละแปลง แต่แปลงเล็กลงไปถนัดใจ.

ถ้าบิดามีที่ดิน ๕ แปลง มีบุตร ๕ คน บุตรไม่ปรองดองกันรับเอาที่ดินคนละแปลง ก็ต้องแบ่งที่ดินแปลงหนึ่ง ๆ ออกเปน ๕ แปลง บุตร๕คนก็เปนอันได้ที่ดินคนละ๕แปลง แต่ขนาดผิดกันมาก.

การเปนเช่นนั้นหลายร้อยชั่วคนเข้า ที่นาในบ้านเมืองก็กลายเปนแปลงย่อย ๆ ไปเปนอันมาก ข้าพเจ้าได้เห็นแผนที่นาในตำบลหนึ่งบอกเขตนาเปนแปลงตามรายเจ้าของ แปลงแคบ ๆ สั้น ๆ ก็มี แปลงผอม ๆ ยาว ๆ เหมือนลำไม้ไผ่ก็มี แปลงรูปร่างเฉโกเต็มทนก็มี ดูแผนที่สับเปนริ้วเปนรอยไปหมด ราวกับปฤศณาจีน ยากที่จะเห็นหนเหนือหนใต้ได้.

เมื่อที่นาเปนดังนั้น การทำนาก็ยากแค้นแสนเข็ญ เขาว่าคนที่มีนารูปเปนลำไม้ไผ่ ต่างว่ากว้าง ๒ วายาว ๘ เส้น เมื่อไถไปได้รอยเดียว จะกลับไถก็ไม่มีที่จะกลับ งัวที่เทียมไถต้องเหยียบเข้าไปในที่นาของคนอื่น. ถ้าเจ้าของนาไม่ปรองดองกัน ก็อาจเปนคดีไปถึงโรงถึงศาลได้.

การเปนดังนี้มาช้านาน จนเมื่อ ๒-๓ ปีนี้นายทเบียนที่ปนยาปคิดจัดแก้ด้วยวิธีสหกรณ์ คือเจ้าของนาทั้งตำบลเอาที่นารวมกันหมดแล้วแย่งกันใหม่ ใครเคยมีที่นาเท่าไรก็ได้เท่านั้น แต่รวมอยู่ในแปลงเดียวกัน หรือ ๒ แปลง ๓ แปลง แทน ๒๐-๓๐ แปลง ครั้นแย่งกันเสร็จแล้ว เจ้าของที่เคยมีที่นารูปลำไม้ไผ่ ก็มีนาซึ่งหันไถได้ นารูปอ้วน ๆ สั้น ๆ แลรูปเฉโกต่าง ๆ ก็หมดไป พากันหายใจโล่งไปหมด. อนึ่งเมื่อที่นาเปนแปลงดี ๆ ขึ้นแล้ว สหกรณ์ก็เปนเครื่องให้มีเครดิตหาเงินมาขุดบ่อทำทางน้ำเข้านา แลจัดการอย่างอื่นเปนที่รื่นรมย์ทั่วกัน.

นายทเบียนบอกข้าพเจ้าว่ากว่าจะเทศน์ให้เจ้าของนารูปข้าๆ เหล่านั้นรวมกันเปนสหกรณ์เข้าได้ก็เหนื่อยนักหนา พวกที่ไม่ยอมเข้าสหกรณ์มีบ้างตำบลละคน ๒ คน ครั้นเขาจัดกันเสร็จแล้วพวกนั้นมาร้องให้ขอเข้าด้วย แต่เข้าไม่ได้ เพราะถ้ารับแกเข้าสหกรณ์ก็ต้องรื้อจัดกันใหม่ ไม่มีใครยอม. เมื่อข้าพเจ้าไปดูสหกรณ์ชนิดนี้ได้กล่าวในเวลานั้นว่า ยังไม่เคยเห็นหมู่คนที่ดีใจพร้อมกันทั้งหมู่เหมือนพวกนั้นเลย ดูหน้าชื่นเหมือนเด็กที่ได้ฝนใหม่ ๆ.

สหกรณ์รูปที่กล่าวนี้เห็นจะมีประโยชน์แต่ในอินเดีย ที่นำมากล่าวนี้เปนเครื่องแสดงว่าสหกรณ์แก้โรคได้หลายอย่าง แม้ที่เปนโรคพื้นประเทศก็แก้ได้.

สหกรณ์ชลปทาน สหกรณ์ชนิดนี้ช่วยให้มีน้ำทำนา ข้าพเจ้าได้เห็น ๒ วิธี คือกั้นทำนบทดน้ำตามแม่น้ำห้วยธารหรือลำคลองระบายให้เข้าไปในที่นา วิธี ๑ ขุดสระใหญ่ ๆ ในที่สูงขังน้ำไว้ แล้วทำทางให้ไหลไปเข้านา วิธี ๑.

การจัดสหกรณ์ชลปทาน เมื่อชาวนารวมกันปฤกษาหาลู่ทางได้แล้ว ก็ร้องเรียนต่อเจ้าพนักงานให้ช่วยพูดกับกรมชลปทาน. กรมชลปทานส่งเอ็นยิเนียร์ไปตรวจ ถ้าเห็นจะทำได้ก็ทำแผนที่แลเขียนแบบยื่นไปยังกรม ถ้ากรมรับรองว่าใช้ได้ ก็จัดตั้งกันเปนสหกรณ์ขึ้น ถ้าหาทุนที่จะลงได้ไม่พอ รัฐบาลมักจะให้กู้. แลมักจะให้เอ็นยิเนียร์ชลปทานช่วยตรวจการที่ทำด้วย.

สหกรณ์เปนผู้ดูแลการทดน้ำ ขังน้ำ และระบายน้ำของตนเอง ควรจะปิดทางไหนเปิดทางไหน เปิดเมื่อไรปิดเมื่อไร เปนของกรรมการสหกรณ์บัญชา เจ้าพนักงานชลปทานไม่ต้องเข้าเกี่ยวข้อง นอกจากให้ความแนะนำ

ตำบลหนึ่งซึ่งข้าพเจ้าไปดูสหกรณ์ชนิดนี้ เปนตำบลซึ่งมีทุพภิกขภัยย่อยที่สุด ถ้าจะมีการอดข้าวตายกันเมื่อไร ตำบลนั้นเปนต้องขออกหน้าเพื่อน. คนตายราวกับแมลงวัน. เมื่อเรายังไม่เคยไปเห็นก็นึกว่ามันเปนอย่างไร จึงอดข้าวตายกันร่ำไป ครั้นไปเห็นสิ่งนี้เข้าใจทันที มันแห้งเสียไม่คิดชีวิต พืนที่สูง ๆ ต่ำ ๆ ลาด ๆ ไปหมด ฝนตกได้หน่อยเดียวก็ไหลไปไม่มีเหลือ

เจ้าเมืองผู้ปกครองตำบลนั้นบอกข้าพเจ้าว่า เขาเห็นทางจะตัดทุพภิกขภัยได้ในระยะ คือตั้งสหกรณ์ชลปทานให้กระจายไปทั่งตำบล เวลานั้นเขาตั้งแล้วหลายสิบสหกรณ์ แลกำลังจัดต่อไป แต่นายทเบียนสหกรณ์อุ้ยอ้ายนัก ไม่จัดให้เร็วดังต้องการ ขอให้ข้าพเจ้าช่วยว่ากล่าวด้วย. ครั้นข้าพเจ้าเหลียวไปถามนายทเบียนสหกรณ์ว่าอย่างไรกัน แกตอบเปนใจความว่า "คลังไม่ให้เงิน."

สหกรณ์ทำนา สหกรณ์ชนิดนี้เกิดในประเทศอิตาลีก่อน. ประเทศอื่น ๆ เอาอย่างไปภายหลัง แลปรากฏว่าประเทศฝรั่งเศษกับรูเมเนียจัดได้ผลดี.

วิธีทำนั้น คือสหกรณ์เช่าหรือซื้อนาแผ่นใหญ่มาให้สมาชิกแย่งกันหรือช่วยกันทำ มีชนิดต่างกัน ๒ ชนิด คือสมาชิกรับแย่งที่นา

ไปทำเองเปนส่วนบุคคล ทำได้เท่าไรเปนของตัว แลเสียค่าเช่าให้แก่สหกรณ์ชนิดหนึ่ง อีกชนิดหนึ่งสมาชิกทั้งหมดช่วยกันทำให้สหกรณ์. สหกรณ์จ่ายเงินเดือนให้พอกินพอใช้ไปพลาง. เมื่อได้ข้าวเมื่อไรสหกรณ์เปนผู้จัดขาย ขายได้เก็บไว้เปนของสหกรณ์ เมื่อถึงเวลาแบ่งกำไร สมาชิกจึงได้ทั่วกันหมด.

สหกรณ์ทำนาชนิดที่ ๒ คือ ชนิดที่สมาชิกทำให้แก่สหกรณ์นั่นเปนวิธีที่ดีกว่า แต่ยังยาก. ชนิดที่ ๑ คือสมาชิกรับแบ่งนาจากสหกรณ์ไปทำลำพังบุคคลนั้นมีช่องทางจะสำเร็จมากในอินเดีย แลเปนประโยชน์แก่เศรษฐีเจ้าของนาผู้ให้เช่าด้วย เปนประโยชน์แก่สหกรณ์ด้วย. เศรษฐีเจ้าของนาที่มีนาไว้มาก ๆ แลอยู่ไกล ๆ นั้น ไม่ได้ดูแลนาของตัว มักต้องมอบให้ผู้อื่นจัดการแทน ผู้จัดการแทนนั้นก็คือคนกินกำไรกลางนั่นเอง.

ข้าพเจ้าไม่ได้เห็นสหกรณ์ทำนาในพม่าหรืออินเดีย เพราะเขาไม่ได้พาไปดู แต่ได้เห็นวิธีจัดที่ดินว่างเปล่าจำหน่ายให้รายฎรโดยวิธีสหกรณ์ เพื่อให้ใช้เปนที่เพาะปลูก ดังนี้

การชักชวนให้คนอพยบไปตั้งหากินในที่ใหม่ ในเมืองพม่ารัฐบาลจัดการเบ็ดที่ป่าให้เปนที่เพาะปลูกหลายตำบล ตั้งเจ้าพนักงานคนหนึ่งเรียกว่า โคโลไนเซชั่นออฟพี่เซอร์ มีน่าที่ทำการติดต่อกับกรมสหกรณ์.

วิธีการที่ทำคือเลือกที่ดินว่างเปล่าซึ่งทราบว่าจะทำการเพาะปลูกได้ดี ให้ทำแผนที่ขึ้นแลให้ประกาศในตำบลที่มีพลเมืองมากว่า ใคร

อยากจะไปตั้งหากินในที่ใหม่บ้าง. เมื่อมีคนไปดูแลยื่นเรื่องราวขอที่, เจ้าพนักงานก็แบ่งให้ตามควรแก่ขนาดครอบครัว แต่ยังไม่ให้เลยต่อไปภายหลังเมื่อเห็นว่าทำจริงจังจึงให้. ผู้รับที่ดินไปนั้นต้องรวมกันตั้งเป็นสหกรณ์ รัฐบาลจ่ายเงินให้สหกรณ์กู้เอาไปให้สมาชิกกู้อีกต่อหนึ่ง. โดยอุบายฉะนี้รัฐบาลพม่าจัดที่ดินมากมายซึ่งไม่มีท่าทางว่าจะมีคนไปตั้งหากินได้นั้น ให้เกิดเป็นแหล่งการเพาะปลูกขึ้นได้.

ในมณฑลเย็งคอล (อินเดีย) ข้าพเจ้าได้พบเมืองใหม่ตั้งอยู่กลางป่า มีร้านสหกรณ์ แยงก์สหกรณ์ ฉางสหกรณ์ เต็มที่. เมื่อสองปีมานี้เองที่นั่นเป็นป่าซึ่งคนไปมาไม่ใคร่ถึง วิธีที่เขาจัดการในที่นั้นก็ทำนองเดียวกับในเมืองพม่านั่นเอง.

การจัดอย่างที่กล่าวนี้ ในมณฑลปันยาบเป็นเลิศ ในมณฑลนั้นมีทเลทรายใหญ่โต รัฐบาลขุดคลองชลประทาน ผ่านทเลทรายไป หิมะที่ละลายในเขาหิมาลัยก็ไหลมาตามคลอง ทเลทรายได้น้ำก็กลับเป็นที่เพาะปลูกอย่างดี รัฐบาลแบ่งที่ดินให้ราษฎรที่ยากกันไปตั้งหากิน จัดหาทุนให้แลตั้งสหกรณ์เกลื่อนไป เดี๋ยวนี้มีเมืองใหญ่ซึ่งเป็นตลาดข้าวสาลีใหญ่ที่ ๒ ในโลก (ตลาดใหญ่ที่สุดอยู่อเมริกา) นายทเบียนสหกรณ์บอกข้าพเจ้าว่าราษฎรที่นั่นมั่งมีจนไม่รู้จะเอาเงินไปทำอะไร ไม่เชื่อก็จงดูกำไลทองที่ข้อมือข้อเท้าผู้หญิงเถิด.

สหกรณ์ประกันชีวิตสัตว์ สหกรณ์ชะนิดนี้ควรจะมีประโยชน์มาก วิธีการก็คือเจ้าของสัตว์ต้องซื้อหุ้นเปนสมาชิกสหกรณ์ แล้วเอาสัตว์มาจดทเบียนประกัน, เสียเงินรายปีตามตัวสัตว์ต่างหาก ถ้าสัตว์ตายก็ได้เงินไปซื้อใหม่ แต่มีข้อขัดคั่นหลายอย่าง เช่นต้นว่าถ้าตายด้วยโรคระบาดว์ แลเจ้าของมิได้จัดการป้องกันตามที่สหกรณ์แนะนำ ก็ไม่ยอมจ่ายเงินให้.

สหกรณ์ชนิดนี้ควรจะเปนประโยชน์มาก แต่ยังไม่เปน. ที่จัดไปได้ไกลที่สุดก็ในเมืองพม่า แต่ถึงที่นั่นก็ยังไม่เรียกว่าสำเร็จเหมือนกัน.

สหกรณ์ แลหัตถกรรม

สหกรณ์แลหัตถกรรมมีทางไปด้วยกันได้มาก คำว่าหัตถกรรมในที่นี้ ข้าพเจ้าเล็งเอาความที่ภาษาอังกฤษใช้ ว่าอินดัสตริส์,

ในอินเดียข้าพเจ้าได้เคยเห็น

สหกรณ์โรงพิมพ์

สหกรณ์ทำเครื่องทองเหลือง

สหกรณ์ทำเครื่องสังข์

สหกรณ์ทอผ้า

สหกรณ์ทอแพร เปนต้น.

วิธีการของสหกรณ์ชนิดนี้มี ๒ วิธี คือสมาชิกรับทุนเปนเงินหรือของไปจากสหกรณ์ ทำเปนสินค้าสำเร็จรูปแล้วเอามาขายให้

สหกรณ์หรือมอบให้สหกรณ์ขาย คิดยาญชีเป่นของตน วิธีหนึ่ง. อีกวิธีหนึ่งสมาชิกกินเงินเดือนสหกรณ์ ทำให้สหกรณ์ เมื่อสหกรณ์ได้กำไรจึงแบ่งกันภายหลัง.

สหกรณ์สร้างบ้าน

สหกรณ์ชนิดนี้เป่นของชาวเมือง มีมากในยอมเย. วิธีการก็คือตั้งสหกรณ์ขึ้น สมาชิกต้องซื้อหุ้น. ถ้าไม่มีเงินก็ผ่อนส่ง. เมื่อตั้งสหกรณ์ขึ้นแล้ว ก็จัดซื้อที่ดินแปลงโต ๆ. รัฐบาลมักจัดให้แล้วกู้เงินมาสร้างตึกหลาย ๆ หลังตามจำนวนสมาชิก สร้างเสร็จแล้ว สมาชิกเช่าจากสหกรณ์ สหกรณ์เก็บค่าเช่าไปส่งดอกเบี้ยแลต้นเงินที่กู้มา.

ในยอมเยผู้คนคับคั่งไม่มีที่อยู่พอกัน รัฐบาลจึงช่วยจัดให้มีที่อยู่มากขึ้นโดยวิธีสหกรณ์ ใช้ที่ดินนอก ๆ เมืองออกไป ทำถนนให้ไปมาได้สดวก สหกรณ์หนึ่งก็หมู่บ้านหมู่หนึ่ง เขตสหกรณ์อยู่ติด ๆ กัน เมื่ออยู่หลายสหกรณ์ด้วยกัน ก็เป่นเมือง ๆ หนึ่ง.

สหกรณ์สร้างเมือง

ที่เมืองละฮอ (ในปั๋นยาป) มีสหกรณ์ไม่แต่เพียงสร้างบ้าน คิดสร้างเมืองทั้งเมืองทีเดียว สหกรณ์นั้นจัดซื้อที่ซึ่งเป่นป่าของรัฐบาลใหญ่พอจะสร้างเมืองจุได้ถึง ๑๒,๐๐๐ คน. ถนน รถราง ประปา ไฟฟ้า ห้องสมุด สโมสร สวนสาธารณะ จะมีเสร็จ แล

เมื่อสร้างแล้วจะปกครองกันอย่างสหกรณ์ เมื่อข้าพเจ้าไปดูเปนเวลาพึ่งเริ่ม. ได้ซื้อที่ดินเสร็จแล้ว แลมีสมาชิกสั่งให้ทำเรือนพอจะขึ้นต้นการก่อสร้างได้ แต่ยังไม่ตกลงเรื่องแปลนเมือง ได้ประกาศให้ช่างเขียนแปลนมาประกวดกัน ถ้ากรรมการเลือกเอาแปลนของใครจะให้รางวัล ๑๐,๐๐๐ รูปี พวกช่างในอินเดียได้เขียนแปลนส่งให้หลายสิบฉบับ ส่งไปจากต่างประเทศก็มี เขาเลือกแปลนที่เข้าเค้ามาให้ข้าพเจ้าดู เห็นเปนการใหญ่โตมาก. สหกรณ์นี้เปนการทดลองอย่างอุตกฤษฎ์ การทำเมืองด้วยอิฐปูนนั้นสำเร็จเปนแน่ เพราะคนมีทรัพย์และมีปัญญาอยู่ในสหกรณ์มาก แต่การปกครองต่อไปภายหน้านั้นน่าคอยฟังยิ่งนัก.

สหกรณ์กันชา.

สหกรณ์นี้ชอบกลควรจะอธิบายสักหน่อย. เมืองอินเดียนั้นใช้กันชาไม่น้อย ใช้สูบด้วย ทำเปนน้ำดื่มด้วย. เขายอกข้าพเจ้าว่าในอินเดียมีที่ปลูกกันชาได้ ๓ มณฑล คือในมัทราส ๑ เซ็นตราลโปรวินเซส ๑ เบ็งคอล ๑. ข้าพเจ้าไปดูสหกรณ์กันชาในเบ็งคอลเปนเมืองทั้งเมือง สหกรณ์มั่งมีมากมาย จนสร้างเมืองขึ้นได้ มีตึกโตเปนออฟฟิศ เปนโรงเก็บของ เปนสโมสร เปนร้าน เปนที่รับแขก เปนที่อยู่เจ้าพนักงานสหกรณ์ ที่อยู่เจ้าพนักงานของรัฐบาล ทำถนนหนทาง สร้างสระ สร้างสวนสาธารณะ แลสิ่งอื่น ๆ ที่รวมกันเข้าเปนเมืองเมืองหนึ่ง.

ที่เปนดังนั้นเพราะกันชาเปนของรัฐบาลหวงห้าม ใครขายกันชาไม่ได้ ผู้ปลูกต้องได้รับหนังสืออนุญาต เมื่อปลูกได้แล้วต้องเอามาขายให้รัฐบาลหรือผู้อื่นซึ่งรัฐบาลอนุญาตให้ซื้อไปขายย่อยได้. เปนเรื่องผูกขาดเรานั่นเอง.

การป้องกันไม่ให้คนลอบปลูกแลลอบขายกันชานั้น การตรวจการจับแลพ้องร้องคนทำผิดย่อมเปนงานจุกจิก, เปลืองเงินเปลืองแรง รัฐบาลจึงคิดแก้ด้วยวิธีสหกรณ์ คือชักชวนให้พวกปลูกกันชานั่นเอง รวมกันตั้งเปนสหกรณ์ขึ้น แลบังคับว่าใครปลูกกันชาต้องขายให้สหกรณ์ทั้งหมดโดยราคาซึ่งรัฐบาลกำหนดให้ การจำหน่ายนั้นให้สหกรณ์ผูกขาดผู้เดียว แลสหกรณ์ต้องจำหน่ายตามราคาที่รัฐบาลกำหนดเหมือนกัน การตรวจตราแลเก็บภาษี รัฐบาลตั้งเจ้าพนักงานไปประจำอยู่กับสหกรณ์ที่เดียว.

ครั้นสหกรณ์ได้รับผูกขาดดังนี้ ก็ได้กำไรมากมาย แลแบ่งกันในหมู่สมาชิก ใครปลูกกันชาถ้าไม่เข้าสหกรณ์ก็โง่เต็มทน เพราะถ้าจะเพียงแต่ปลูกมาขายให้สหกรณ์, ก็ได้แต่เพียงขายเท่านั้นเอง, หาได้รับแบ่งส่วนกำไรด้วยไม่ ถ้าจะลักลอบขายที่อื่นก็ยากที่จะปิดไม่ให้เพื่อนบ้านที่อยู่ในสหกรณ์รู้ได้. ดังนี้พวกปลูกกันชาก็เข้าสหกรณ์หมดหรือเกือบหมด รัฐบาลก็สบาย รายฎรก็สบาย การลอบซื้อลอบขายแลฉ้อโกงกันก็หมดไป

ดังนี้สหกรณ์กันชาจึงมั่งมีมาก เมื่อข้าพเจ้าไป เขามีงานรับรองตั้งแต่ตรู่ ๆ คือเวลารถไฟไปถึง จนเวลาเกือบ ๕ ทุ่ม การ

เลี้ยงอาหารขึ้นต้นที่สถานีก่อนสว่าง ครั้นสายหน่อยไปเลี้ยงเช้าเช้า ณที่พักอีกหนหนึ่ง กลางวันเลี้ยงเข้ากลางวัน บ่ายเลี้ยงน้ำชา (ดูเหมือน ๒ หน) กลางคืนเลี้ยงดินเนอร์ใหญ่ ระหว่างอาหารมีริเซปชั่น มีเบ็ดเอกซหิบิชั่น มีการตรวจสหกรณ์ ตรวจร้านสหกรณ์ เบ็ดสโมสรสหกรณ์ (ซึ่งเพิ่งสร้างแล้วในเวลานั้น) นั่งประชุมคอนเฟอเร็นซ์ นั่งฟังฉันท์ภาษาบังกะลีซึ่งเขาแต่งมาอ่านให้ฟัง ดูกีฬา แจกรางวัลเอกซหิบิชั่น แล รางวัลกีฬา ปาตีเวลาบ่าย แลปาตีเวลาเย็น มีดูลครด้วย. ทั้งหมดนี้พิมพ์ในโปรแกรมการรับรอง วันนั้นจึงเป็นวันยาวจริง ๆ. จนเราพูดกันว่าถ้าเกณฑ์ให้สูบกันซาสักกล้องหนึ่งบางทีจะฟกน้อยกว่า.

สหกรณ์อนุญาโตตุลาการ

ราษฎรชาวอินเดียมีนิสัยแก่งแย่งกัน ชอบเป็นความกันในโรงศาล สิ้นเนื้อประดาตัวก็ไม่ว่า จนเขาพูดกันว่าศาลยุติธรรมนั้นเป็นเทวสถาน ซึ่งคนยอมเอาทรัพย์ไปถวายเป็นเครื่องบูชาจนเกลี้ยงตัวแล้วยังเที่ยววิ่งกู้ยืมมาอีกเล่า.

สหกรณ์อนุญาโตตุลาการเป็นเครื่องแก้ข้อนี้ คนที่เข้าเป็นสมาชิกทุกคนสัญญากันว่าจะไม่ไปศาล ถ้ามีคดีแก่งแย่งกันจะให้อนุญาโตตุลาการตัดสินในสหกรณ์ของตน. สหกรณ์ชนิดนี้ต้องมีสมาชิกมาก ๆ จึงจะสำเร็จ ดูตามรายงานก็ดูเป็นประโยชน์บ้าง แต่ว่าจะเห็นผลดีจริงจังก็เห็นจะยังอีกนาน

สหกรณ์ป้องกันไข้ป่า

สหกรณ์ชนิดนี้ข้าพเจ้าไม่ได้เห็น แต่ได้ยินว่าทำการไปในทางรบยุง ตั้งโรงจำหน่ายยา จดทเบียนคนเปนไข้ในหมู่บ้าน เปนต้น สหกรณ์เช่นของจัดให้เกิดความจำเริญในทางทรัพย์ ที่สงเคราะห์เอาการป้องกันไข้ป่าเข้ามาด้วย ดูเปนการยึดศัพท์ให้กว้างอยู่สักหน่อย ในเมืองยี่ปุ่นสหกรณ์บางสหกรณ์ตั้งข้อบังคับว่าสมาชิกทุกคนต้องตื่นแต่เช้า ใครตื่นสายเกิดความ ในเมืองอิตาลีบางสหกรณ์ลงโทษสมาชิกที่ไปอ้อนวอนพระเจ้าอยู่ในวัดนานเกินเหตุนัก ถ้าการห้ามไม่ให้ตื่นสายแลห้ามไม่ให้ไปวัดนานนักนั้นเปนลักษณะการที่เกี่ยวข้องในทางทรัพย์ การป้องกันไม่ให้เจ็บก็เห็นจะเปนได้ด้วยกระมัง.

ข้าพเจ้าได้ให้ตัวอย่างสหกรณ์มาพอที่จะเห็นได้แล้วว่าวิธีการอันนั้นเปนประโยชน์ในทางไหนได้บ้าง. ความรู้เรื่องสหกรณ์เปนของเลอียด. เมื่อเอามาพูดกันสั้น ๆ ถ้าข้าพเจ้าพูดแจ่มแจ้งท่านก็คงเข้าใจราง ๆ มาแต่เบื้องต้น แต่มาเวลาถึงเบื้องปลายท่านคงจะลืมข้างต้นหมดแล้ว. ที่ท่านลืมนั้นไม่ใช่เพราะท่านโง่เง่าเต่าตุ่นเต็มประดา หรือยกพ่องในความจำ สู้ข้าพเจ้าไม่ได้, แท้ที่จริงข้าพเจ้าเอง, เมื่อกล่าวมาถึงข้างปลายนี้ ก็ลืมแล้วว่ากล่าวไว้ข้างต้นอย่างไรบ้าง. ที่รอดตัวก็เพราะเขียนลงเปนหนังสือ อาจพลิกกลับไปดูได้.

เพราะลืมง่ายแลท่านลืมแล้วเช่นนี้ ข้าพเจ้าจึงคิดว่าจะลงปลายด้วยวิธีทวนต้น แต่จะพูดซ้ำซ้ำซากในทางเดียวกัน ก็ตกในลักษณะยายแก่เกินไป จะย้ายทางพูดไปเสียคนละทาง.

ท่านรู้แล้วว่ายบริษัทหุ้นส่วนค้าขายนั้นอะไร ท่านนึกถามอยู่ในใจว่าสหกรณ์ผิดกับยบริษัทหุ้นส่วนอย่างไร ถ้ายังไม่ได้นึกเวลานี้ก็คงจะนึกเวลาอื่น เว้นแต่ถ้าท่านไม่ใส่ใจเสียเลยนั่นแหละจนใจ. เพราะท่านคงจะถาม ข้าพเจ้าจึงจะตักคอตอยเสียก่อน.

พูดกว้าง ๆ ยบริษัทหุ้นส่วนกับสหกรณ์ผิดกัน ๒ ทาง คือทางปกครองทาง ๑ ทางมุ่งหมายทาง ๑.

ข้าพเจ้าได้กล่าวข้างต้นที่ไหนแห่งหนึ่งแล้ว ว่ายบริษัทหุ้นส่วนค้าขายเปนชุมนุมทุนทรัพย์ สหกรณ์เปนชุมนุมบุคคล. ในยบริษัทหุ้นส่วน การปกครองอยู่ในอำนาจหุ้น. คน ๆ เดียวมีหุ้น ๑๐๐ หุ้น มีอำนาจมากกว่าคน ๙๙ คน มีหุ้นคนละหุ้น. เพราะฉะนั้นในยบริษัทหุ้นส่วนทุนคือ อำนาจ. ส่วนในสหกรณ์นั้น คน ๆ หนึ่งก็คนหนึ่งจะมีหุ้น ๕๐๐ หุ้น หรือมีหุ้นเดียวก็เท่ากัน เพราะโหวตได้คนละเสียงตามรายตัวคน หาใช่ตามจำนวนหุ้นไม่. เพราะฉะนั้นคนมั่งมีกับคนจนมีอำนาจเสมอกันหมด. นี่เป็นข้อที่ ๑.

ข้อที่ ๒ ยบริษัทหุ้นส่วนมีความมุ่งหมายอย่างเดียวคือกำไร เมื่อสมความมุ่งหมายคือได้กำไรแล้ว ก็แบ่งส่วนกันตามจำนวนหุ้นใครมีหุ้นเดียวก็ได้ส่วนเดียว มี ๑๐๐ หุ้นก็ได้ ๑๐๐ ส่วน. สหกรณ์มี

ความมุ่งหมายจะรับใช้สมาชิกในทางที่กำหนดไว้. แลเพียรจะทำการอันนั้นอย่างดีที่สุด. ถ้าการรับใช้นั้นเปนไปในทางหาทุนมาให้ ก็เรียกว่าสหกรณ์เครดิต ถ้าในทางหาซื้อสิ่งของให้ ก็เรียกว่าร้านสหกรณ์ ถ้าในทางหาน้ำมาให้ทำนา ก็เรียกสหกรณ์ชลปทาน ถ้าในทางหาควายเปนมาแทนควายตาย ก็เรียกสหกรณ์อินชัวรันซ์สัตว์ ดังนี้เปนต้น พูดอีกทางหนึ่ง บริษัทหุ้นส่วนตั้งขึ้นเพื่อให้ทุนทรัพย์เอาประโยชน์จากความต้องการของมนุษย์ สหกรณ์ตั้งขึ้นเพื่อให้ทุนทรัพย์รับใช้หรือเปนเครื่องสำเร็จความต้องการอันนั้น.

✣ ✣ ✣

ก่อนที่จะจบ ข้าพเจ้าขอเล่าถึงเพื่อนคนหนึ่งในอินเดีย. แกเปนฝรั่งข้าราชการผู้ใหญ่ชั้นหัวน่างาน เปนผู้รู้การสหกรณ์มาก. ในทางสหกรณ์แกเปนที่ปฤกษาของรัฐบาล ไม่ใช่แต่ในมณฑลของแก ถึงรัฐบาลอินเดียกลาง ข้าพเจ้าก็ได้เคยเห็นส่งงานสหกรณ์มาให้แกทำหมือนกัน.

วันหนึ่งแกยอกข้าพเจ้าว่า วิทยาลัยแห่งหนึ่งเชิญแกไปเทศน์. ข้าพเจ้ายอกว่าไปด้วย. แกว่าได้. ครั้นถึงเวลานัด ก็พากันไปที่ศาลาการเปรียญของวิทยาลัย เห็นคนมาคอยฟังเป็นอันมาก ทั้งพวกนักเรียนแลคนอื่น ๆ. เวลาอยู่นอกศาลาการเปรียญนั้นหนาวจี๋ เพราะเมืองนั้นอยู่เกือบเชิงเขาหิมาลัย ต้องใส่เสื้อโอเวอโคตซึ่งถ้าใส่ในกรุงเทพ ฯ เห็นจะตับแตก ครั้นเมื่อเข้าไปข้างในแล้วกลับร้อน เพราะคนแน่นราวกับแย้งยัดทนาน.

ขึ้นต้นเล็กเชอร์วันนั้น กล่าวถึง เปตฺริโอติซัม ซึ่งผู้เล็กเชอร์อธิบายว่ามักจะแปลว่า "รักบ้านเมืองของตน" แล้วกล่าวต่อไปว่า "What some patriots do not seem to realise is what a quiet homely, everyday thing true patriotism is." การรักบ้านเมืองของตนจริง ๆ นั้น ไม่ใช่คำพูดที่มีสำเนียงดัง ไม่ใช่กิริยาโลดเต้นตึงตัง เปนของเงียบ ๆ เชื่อง ๆ เย็น ๆ ไม่มีคิดสติเบาลั้นฆ้องตีกลองอะไรเลย.

อินเดียเปนประเทศซึ่งเต็มไปด้วยไร่นาแลหมู่บ้านบ้านนอก. พลเมือง ๙๐ เปอเซ็นต์เปนชาวนาบ้านนอก เพราะฉนั้นชาวนาบ้านนอก เปนส่วนสำคัญใหญ่ยิ่งของชาวประเทศบ้านเมือง. ผู้รักบ้านเมืองควรจะใส่ใจในเรื่องไร่นาแลหมู่บ้านบ้านนอก คือการเพาะปลูกแลผู้เพาะปลูกนั้นเอง. กสิกรรมเปนฐานที่ตั้งแห่งการยังชีวิตของพลเมืองให้เปนไปได้. เปนบ่อเกิดแห่งทรัพย์ที่เกิดใหม่เกือบจะทั้งหมด. ผู้เล็กเชอร์จึงถามว่า "What sort of patriotism is it which ignores agriculture? What kind of patriot is he who neglects the village, forgets the fields and takes no account of their needs?" การรักบ้านเมืองซึ่งไม่เหลียวแลดูกสิกรรมนั้นเปนการรักชนิดไร. ผู้รักบ้านเมืองซึ่งละเลยหมู่บ้าน, ลืมไร่นา. แลไม่คำนึงถึงความต้องการของหมู่บ้านแลไร่นานั้น เปนผู้รักชนิดไร.

ผู้เล็กเชอร์กล่าวต่อไปเปนความว่า ถ้าพูดกว้าง ๆ การกระทำของมนุษย์อาจแยกได้เปน ๒ ทาง คือทำลายทาง ๑ สร้างทาง ๑

(destructive and constructive) การทำลายง่ายกว่าการสร้าง สนุกกว่า สบายกว่า. ผู้ทำลายจึงเปนผู้ชำนาญเร็ว เปนผู้มีสำเนียงดัง มีลูกสมุนมาก. เสียงดังนั้น ถ้าดังพอ ก็คงจะมีคนมาล้อมเปนกลุ่มใหญ่ ๆ เสมอ. อนึ่งถ้ามีคนเอาไฟขุดตึกไหม้ขึ้น ถึงจะเปนเวลา ๘ ทุ่ม ๓ ยาม ก็คงจะมีคนริบเร่งมามุงกันดูแน่นไปหมด, เพราะมนุษย์เราโดยมากชอบดูความทำลาย. แต่เมื่อก่อตึก ๆ เดียวกันนั้น ไม่มีใครไปคอยดูเวลาที่วางอิฐลงทีละแผ่น ๆ. นายช่างแลลูกมือทำการก่อสร้างทำงานเงียบ ๆ ไม่มีประโคมฆ้องกลองอะไร เพราะฉนั้นไม่มีใครช่วยตื่นเต้น. คนไม่สร้างในโลกนี้มีมาก แลมีมากที่ติเตียนคนสร้าง. การติเตียนนั้น ถ้าติเตียนในทางสร้าง ไม่ใช่ในทางทำลาย ก็อาจมีประโยชน์ ลำพังการติเตียนไม่ทำให้ตึกเกิดขึ้นได้. ต้องมีผู้สร้าง ตึกจึงจะเกิด.

ผู้รักบ้านเมืองของตนย่อมจะต้องการให้บ้านเมืองมีความจำเริญ, ให้ประชาชนพลเมืองมีความสุข. การบำรุงให้เกิดความจำเริญแลความสุขนั้น เปนงานสร้าง แลสร้างช้า ๆ. ช้ายิ่งกว่าวางอิฐทีละแผ่น.

ในอินเดียการสร้างให้บ้านเมืองมีความจำเริญนั้น ต้องขึ้นต้นกับชาวนา เพราะชาวนาเปนส่วนมากของพลเมือง. ขึ้นต้นต้องช่วยให้ปลดหนี้สิน แลให้ตั้งมั่นในการหากิน. ถ้าไม่ขึ้นต้นข้างต้น ไปขึ้นต้นข้างปลาย ก็ไม่มีเวลาสำเร็จมุ่งหมายได้. การสร้างความสุขแลความจำเริญเช่นนี้ ต้องมีนายช่างแลลูกมือมาก ๆ ทุกคน

ต้องมีส่วนช่วยกันทำ จะไปคอยให้รัฐบาลทำแต่ลำพัง หรือให้พวกเศรษฐีทำ รัฐบาลแลพวกเศรษฐีก็ไม่อาจทำให้ทั่วถึงได้. ราษฎรพลเมืองโดยมากไม่คิดเห็นว่าการสร้างเอง หรือการเพียรสร้างโดยไม่มีเวลาเบื่อหน่ายนั้น เปนของจำเปนของตนแลของบ้านเมือง เพราะฉนั้นผู้มีความรู้แลปัญญาต้องช่วยกันแนะนำสั่งสอนแลชี้ทางให้. พูดอีกอย่างหนึ่งคือต้องช่วยกันเปนนายช่างแลนายงาน ลูกมือคือคนจนซึ่งเปนชาวนาหรือพลเมืองส่วนใหญ่. ผู้รักบ้านเมืองจะรักอยู่เฉย ๆ นิ่ง ๆ ก็ไม่ทำให้บ้านเมืองจำเริญขึ้นได้. รักแล้วเที่ยวตะโกนเอ็ดว่าฉันรัก ๆ ก็ไม่ทำให้จำเริญขึ้นได้. รักแล้วไม่เปนผู้เพียรสร้าง กลับเปนผู้ทำลายความเพียรสร้าง ก็ไม่มีประโยชน์อะไรเลย กลายเปนการตัดประโยชน์เสียอีก.

การสร้างความจำเริญให้เกิดแก่คนจนซึ่งเปนส่วนมากแห่งประชาชนพลเมืองนั้น รัฐบาลทำได้บ้าง เศรษฐีผู้มีทรัพย์ทำได้บ้าง แต่รัฐบาลจะทำให้ทั่วถึงก็ไม่ได้ เศรษฐีจะมีจำนวนเท่ากองทัพก็ไม่ทำให้ทั่วถึงได้. ถ้ารัฐบาลช่วย แลกองทัพเศรษฐีช่วย ก็ช่วยได้แต่เพียงเปนนายช่างนายงาน ลูกมือต้องเปนราษฎรคนจนเอง.

การสร้างความจำเริญอย่างที่ว่านี้ วิธีซึ่งปรากฏว่าสำเร็จแล้วดีกว่าวิธีอื่นก็คือวิธีสหกรณ์ ผู้เล็กเชอร์จึงยืนยันว่า การอุดหนุนสหกรณ์เปนงานสำคัญอันหนึ่งของผู้รักบ้านเมืองของตน. ถ้าท่านผู้มีปัญญาไม่เห็นด้วยในวิธีนี้ แลทราบวิธีอื่นซึ่งดีกว่า ก็ควรรู้สึกเป็นน่าที่ที่จะแสดงความเห็นออกมาให้คนทราบแลเกิดเลือมใส ผู้ใด

รู้ทางจะทำให้เพื่อนพลเมืองดำเนินไปสู่ความจำเริญ ถ้านึงอมความรู้ไว้จะเรียกว่ารักบ้านเมืองอย่างไรได้. ผู้รักบ้านเมือง เมื่อพูดโดยนัยฉนี้ ก็คือผู้ทำงานสร้างอย่างเงียบ ๆ เชื่อง ๆ เย็น ๆ ไม่มีประโคมตรียางค์ดนตรี มีความต้องการจะช่วยปลดเพื่อนพลเมืองให้พ้นยิยคั้นแห่งความจน ต้องการจะสอนให้สุรุ่ยสุร่ายน้อยเข้า ให้รู้ได้รู้เสีย ให้หาได้มากขึ้น ให้รู้จักอ่าน รู้จักเขียน รู้จักนับ ให้เข้าใจการงาน, ให้รู้จักรักษาตน ให้เกิดปัญญาและใช้ปัญญานั้นเปนเครื่องให้ประสบความจำเริญ.

ใจความในเล็กเชอร์วันนี้อย่างที่ข้าพเจ้าเอามากล่าวย่อ ๆ ข้างบนนี้ ท่านคงเข้าใจแล้วว่าข้าพเจ้าไม่ได้จดจำเอาถ้อยคำของผู้เล็กเชอร์มาเลยีดตอนเอามาแต่หัวข้อกระทงความแท้ ๆ ข้าพเจ้าคิดว่า ถ้าท่านเก็บเอาไปตริกตรองดู ท่านคงจะเห็นว่าใจความที่เขากล่าวนั้นมีคติชอบกลอยู่.

การสหกรณ์ในประเทศสยาม

ในประเทศ[illegible]นาเป็นอาชีพสำคัญที่สุดของราษฎร พลเมืองนอกจ[illegible]แล้ว หากินในทางทำนาเป็นพื้น ที่ทำสวนและอาชีพอื่น[illegible] แต่เป็นจำนวนไม่มาก สินค้าที่เราส่งไปขายนอกประเท[illegible]ในช่วง ๑๐ ปีที่แล้วมา (พ.ศ. ๒๔๗๐-๒๔๗๙) ตามสถิติของกรมพาณิชย์คิดถึงปีละ ๑๘๕,๖๐๑,๘๖๒ บาท ในจำนวนนี้ได้มาจากขายข้าวราว ๑๑๕,๘๓๒,๑๐๔ บาท ซึ่งคิดเทียบเท่ากับร้อยละ ๖๒.๔๑ ของจำนวนเงินทั้งหมด ดังนี้ชาวนาจึงนับว่าเป็นกระดูกสันหลังของประเทศเรา

รายฎรในครั้งโบราณทำนาแต่เล็กน้อย คนละ ๑๐ ไร่ ๑๕ ไร่ ก็พอแล้ว เพราะของต่าง ๆ ปลูกหาได้เอง แม้แต่เสื้อผ้าก็ปลูกฝ้ายปั่นด้ายและทอเอง ของอะไรที่ตนไม่มีก็เอาข้าวแลกเปลี่ยนเอา การทำปลาและปลูกผักก็ง่ายดาย เพราะบ้านเมืองยังกว้างขวางและอยู่ในสมัย Self-sufficing economy แต่ต่อมาสมัยนี้บ้านเมืองจำเริญรุ่งเรืองขึ้น ผู้คนก็คับคั่งมากขึ้น การหากินย่อมผิดเคืองลงเป็นธรรมดา จึงจำเป็นต้องใช้ไหวพริบและความขยันขันแข็งมากขึ้น ในสมัยนี้การทำนาจะทำแต่เล็กน้อยพอกินพอปลูกเท่านั้นไม่ได้ ต้องทำให้มากเพื่อขายเป็นสินค้า เพราะเวลานี้ของใช้ต่าง ๆ ต้องซื้อแทบทั้งสิ้น ยังความสะดวกสบายและความพุ่มเพื่อยต่าง ๆ ซึ่งเป็น

รายจ่ายอีกทางหนึ่ง เมื่อนาต้องทำเป็นจำนวนมากขึ้นดังนี้ ทุนที่จะใช้ในการทำนาก็ต้องสูงขึ้นเป็นธรรมดา

การทำนาในเวลานี้ต้องการทุนเพื่อซื้อเครื่องมือและข้างลูกข้าง กับต้องมีเงินไว้ซื้อกินระหว่างที่นายังไม่ได้ผล ครั้นเมื่อได้ผลแล้วก็ยังต้องการทุนไว้ใช้ในเวลาเก็บเกี่ยวข้าว เสียภาษีอากรและซื้อกินต่อไปจนกว่าจะขายข้าวได้ และบางคราวตัวพาหนะเช่นวัวควายตายก็ต้องการเงินมาซื้อใหม่ สิ่งเหล่านี้ต้องการเงินทั้งสิ้น แต่เมื่อไม่มีก็ต้องกู้ยืมเขาและเสียดอกเบี้ยแพง ผลที่ไม่ค่อยคุ้มกัน ข้าวที่ควรรอราคาก็รอไม่ได้ เพราะการเงินบังคับให้ต้องขายแต่หน้าลานและได้ราคาถูก ๆ ถ้าเผอิญปีใดการทำนาไม่ได้ผลหรือได้ผลน้อย ดอกเบี้ยก็ส่งไม่หมด ถ้าซ้ำเข้าสองสามปีก็เลยท่วมตัวและในที่สุดก็ต้องขายนาเสียหรือโอนให้เจ้าหนี้ไป

ในเรื่องหนี้สินของราษฎรนี้ ตามแถลงการณ์ของรัฐบาลตอบกระทู้ถามของผู้แทนราษฎรจังหวัดนครราชสีมาว่า หนี้สินการจำนองเท่าที่สำรวจได้ ฉะเพาะจากทะเบียนของกรมที่ดิน ๆ ซึ่งมีณหอทะเบียนในจังหวัดต่าง ๆ นับระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๕๘-๒๔๗๕ เป็นจำนวนจำนอง ๕๘,๑๓๑ ราย เนื้อที่ดินจำนวน ๒,๓๙๒,๗๐๓ ไร่ เป็นเงินค้างจำนอง ๘๔,๓๓๗,๖๑๐ บาท และตามรายงานการสำรวจโภคกิจของ ดร. ซิมเมอร์แมนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓-๒๔๗๔ กล่าวว่า ราษฎรฉะเพาะในภาคกลางมีหนี้สินรวมทั้งสิ้น (ทั้งจำนองที่หอทะเบียนที่ดินและทำหนังสือสัญญากู้กันเอง) ประมาณ

๑๒๓ ล้านบาทเศษ ยิ่งตกมาในสมัยที่ราคาข้าวตกต่ำเช่นนี้ หนี้สินของราษฎรก็จะทวีมากขึ้น รายได้ที่ราษฎรหาได้ ไม่ใคร่พอส่งใช้ดอกเบี้ย เพราะต้องเสียดอกเบี้ยแพง ที่ดินและไร่นาของลูกหนี้จึงต้องเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ไปเป็นของธนบดีมีละมาก ๆ ลักษณะความเป็นอยู่ในทางเศรษฐกิจของราษฎรเมืองเราเป็นอยู่ดังนี้

การที่ธนบดีให้กู้เงินเอาดอกเบี้ยแพง จะติก็ไม่ได้เพราะเงินในชนบทหายาก และหนี้บางรายก็ศูนย์หรือไม่ศูนย์ก็ได้เงินคืนยาก หรือได้ไม่เต็มจำนวน จึงต้องเรียกดอกเบี้ยให้แรงไว้เพื่อเป็นการชดเชยความเสียหายที่อาจจะเกิดมีขึ้น เพราะเจ้าหนี้ไม่อาจจะชี้ได้ว่าลูกหนี้คนใดจะสุจริตหรือไม่ และจะสามารถชำระหนี้ได้เพียงใด อนึ่งราษฎรที่มีนาคนละ ๑๐ ไร่ ๒๐ ไร่ในชนบทจะเอาไปเป็นประกันเงินกู้จากถิ่นที่มีเงินมาก ๆ เช่นในกรุงเทพ ฯ ก็คงได้ยาก เพราะอยู่ไกลกัน และการกู้เงินจำนวนเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่นนี้ผู้มีเงินไม่สู้เอาใจใส่ ยังการส่งเงินไปมาก็ไม่สะดวก ดังนี้เมื่อชาวนาเหล่านี้ต้องการทุนบำรุงกิจการของตน ก็จำเป็นอยู่เองที่จะต้องกู้จากธนบดีในละแวกนั้นในอัตราดอกเบี้ยอย่างแรง

กสิกรในประเทศอื่น ๆ ที่มีฐานะดีบ้างเช่นกสิกรในเมืองเรานี้ก็มีอยู่เหมือนกัน รัฐบาลในประเทศต่าง ๆ ได้หาทางช่วยเหลือและได้ทดลองหลายอย่าง มีการตั้งธนาคารเกษตรเช่นอย่างในประเทศอียิปต์เป็นต้น แต่ในที่สุดก็ต้องเลิกล้มไป เพราะหาทุนมาให้

ราษฎรได้ก็จริง แต่ไม่มีทางจะควบคุมให้ทุนนั้นใช้เป็นประโยชน์จริง ๆ กับทั้งเมื่อราษฎรหาเงินได้แล้วก็ไม่นำส่งคืน เงินกู้อัตราดอกเบี้ยถูก ๆ เช่นนี้ แทนที่จะเป็นคุณประโยชน์แก่ราษฎรกลับกลายเป็นโทษไป เพราะปรากฏว่าที่ดินของราษฎรที่เอามาประกันไว้กับธนาคารเกษตร์ ต้องถูกขายทอดตลาดเสียเป็นอันมาก ธนาคารเกษตร์นี้เหมาะสำหรับกสิกรใหญ่ ๆ ที่มีความคิดดีแล้วและไม่ต้องการความควบคุม แต่สำหรับชาวนาชั้นพอทำพอกินนั้นรู้สึกว่าไม่สู้เหมาะ เพราะชาวนาชั้นนี้ส่วนมากยังอ่อนความคิด จึงต้องการความควบคุมและตักเตือนอยู่เนือง ๆ

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๔ รัฐบาลมณฑลมัทราสแห่งอินเดียได้ตั้งให้นายนิโคลสัน (ต่อมาเป็น Sir F. A. Nicholson) เป็นประธานกรรมการตรวจสอบและพิจารณาปัญหาว่าจะนำเอาวิธีธนาคารเกษตร์มาใช้กับกสิกรในมณฑลมัทราสได้หรือประการใด นายนิโคลสันได้ตรวจสอบถึงวิธีการของธนาคารเกษตร์มี Agricultural Bank แยยที่ทำที่อิยิปต์ Crédit foncier, Crédit agricole ฯลฯ และในที่สุดได้เสนอความเห็นว่าวิธีการเหมาะที่สุดที่จะใช้กับกสิกรนั้น คือวิธีการสหกรณ์ และต่อนั้นมารัฐบาลมณฑลมัทราสก็ได้คิดจัดตั้งสหกรณ์เป็นเครื่องช่วยเหลือราษฎร และในเวลานี้สหกรณ์เป็นวิธีการซึ่งแพร่หลายในมณฑลต่าง ๆ ของอินเดียและพะม่า

ในประเทศเราก็เหมือนกัน ตามรายงานของกรมสหกรณ์ปรากฏว่า รัฐบาลก็ได้คิดหาหนทางที่จะช่วยเหลือชาวนาในทาง

เศรษฐกิจ และเมื่อได้พิจารณาถึงวิธีการต่าง ๆ ที่ประเทศอื่น ๆ ได้ใช้อยู่ เห็นว่าการสหกรณ์นี้เป็นวิธีการที่เหมาะสมกับกสิกรเมืองเรา ดังนี้จึงได้เริ่มจัดตั้งสหกรณ์เป็นการทดลองขึ้น และพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ ทรงดำรงตำแหน่งนายทะเบียนสหกรณ์ สหกรณ์แรกได้ตั้งที่จังหวัดพิษณุโลก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ ชื่อสหกรณ์วัดจันทร์ ไม่จำกัดสินใช้ แล้วต่อมาได้ตั้งที่จังหวัดลพบุรีอีก ในเวลานั้นกฎหมายคุ้มครองสหกรณ์โดยฉะเพาะยังไม่มี จึงได้ตราพระราชบัญญัติสมาคมเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๕๙ เป็นกฎหมายคุ้มครองไปชั่วคราว ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๖๕ รัฐบาลได้ส่งนายทะเบียนสหกรณ์และเจ้าพนักงานออกไปดูการสหกรณ์ที่จัดอยู่ในประเทศพะม่าและอินเดีย เห็นว่าการสหกรณ์ที่ได้จัดขึ้นแล้วนี้เป็นวิธีการที่จะช่วยกสิกรได้จริงจังและจะทำสำเร็จได้แน่ จึงใน พ.ศ. ๒๔๗๑ ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติสหกรณ์ พุทธศักราช ๒๔๗๑ เป็นกฎหมายคุ้มครองสหกรณ์โดยฉะเพาะ และยกเลิกพระราชบัญญัติสมาคมเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๕๙ นั้นเสีย แล้วต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๗๗ ได้ตราพระราชบัญญัติสหกรณ์แก้ไขเพิ่มเติมพุทธศักราช ๒๔๗๗ ขึ้นอีก ๒ ฉะบับ

ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พุทธศักราช ๒๔๗๑ นี้เปิดทางไว้กว้างเพื่อให้สหกรณ์รูปอื่น ๆ มีโอกาสจดทะเบียนได้ ในเมื่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงได้ประกาศชะนิดและประเภทของสหกรณ์ในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ในเวลานี้ชะนิดและประเภทของสหกรณ์

ที่ประกาศให้จดทะเบียนได้นั้น คงมีแต่สหกรณ์ชะนิดไม่เฉลี่ยกำไร และประเภทหาทุนมาให้สมาชิกกู้ยืม กับประเภทเช่าซื้อที่ดินเท่านั้น และได้ทราบว่าในศกนี้ทางราชการจะได้ประกาศสหกรณ์ชะนิดและประเภทอื่นเพิ่มขึ้นอีก

ต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงข้อบังคับและวิธีการของสหกรณ์ประเภทหาทุน (สหกรณ์เครดิต) ที่ประเทศเราจัดอยู่นี้โดยสังเขป

สมาคมที่จะจดทะเบียนเป็นสหกรณ์ได้ จะต้องมีสมาชิกอย่างน้อย ๑๐ คนขึ้นไป และสมาชิกต้องมีลักษณะที่สำคัญ ๆ คือ

๑. ต้องเป็นชาวนา เพราะต้องการให้สมาชิกมีอาชีพอย่างเดียวกัน จะได้รู้ถึงการทำมาหากินซึ่งกันและกัน เพื่อความสะดวกแก่การควบคุม

๒. ต้องอยู่ใกล้เคียงกัน เพราะจะได้รู้จักกันดี และปกครองกันได้ง่าย

๓. ต้องเป็นผู้มีชื่อเสียงดี เพราะถ้าเอาคนไม่ดีเข้ามาเป็นสมาชิกด้วยแล้ว จะนำความเสื่อมเสียมาสู่สมาคม และสมาชิกอาจต้องขาดทุนแทนกันด้วยก็ได้

๔. ต้องมีสมาชิกที่เขียนหนังสือได้บางคน เพื่อจะได้ใช้จดรายงานและทำบัญชีของสมาคม

ความมุ่งหมายของสหกรณ์นี้ จำแนกเป็นข้อใหญ่ได้ ๓ ข้อ คือ มุ่งหมายหาทุนเพื่อให้สมาชิกกู้ไปชำระหนี้เก่าและทำทุน ๒ ประการ ให้สมาชิกรู้จักมัธยัสถ์และรู้จักการใช้จ่ายทรัพย์ของตน เพราะความ

มัธยัสถ์เป็นต้นรากแห่งความมั่งคั่ง ความมุ่งหมายอีกข้อหนึ่งก็คือความสามัคคี เพราะสหกรณ์จะจำเริญได้ก็ต้องอาศัยความพร้อมเพรียงของหมู่สมาชิก สมาชิกต้องไม่เห็นแก่ตนเองถ่ายเดียว แต่ต้องเห็นแก่ความจำเริญของหมู่คณะเป็นใหญ่

เมื่อสมาชิกมีลักษณะถูกต้องตามข้อบังคับ และเข้าใจหลักวิธีการสหกรณ์ดีแล้ว ก็ยื่นหนังสือขอจดทะเบียนต่อนายทะเบียนสหกรณ์ เมื่อนายทะเบียนสหกรณ์พิจารณาเห็นเป็นการถูกต้องกับกฎหมายและข้อบังคับแล้ว ก็รับจดทะเบียนไว้เป็น "สหกรณ์" ตามพระราชบัญญัติ และถือว่าเป็นนิติบุคคล

เมื่อตั้งสหกรณ์ขึ้นได้แล้ว สมาชิกก็ประชุมใหญ่พร้อมกันเลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินการขึ้น มีตำแหน่งดังนี้ คือ ประธานกรรมการ เลขานุการ เหรัญญิก และกรรมการอีก ๓ คน รวมเป็น ๖ คนด้วยกัน คณะกรรมการนี้เป็นผู้จัดการของสหกรณ์ให้ดำเนินไปตามข้อบังคับและตามมติของที่ประชุมใหญ่ และมีการประชุมกันเดือนละครั้ง หรือตามคราวที่มีกิจธุระจะต้องปรึกษาหารือกัน คณะกรรมการนี้ไม่ได้ค่าจ้างเงินเดือนอย่างใดเลย คงทำงานให้สมาคมโดยความสมัครใจเท่านั้นเอง

ทุนของสหกรณ์ที่ใช้อยู่ในสมัยแรกนั้น เป็นเงินกู้จากแบงก์สยามกัมมาจล ทำนอง Overdraft โดยมีทรัพย์สมบัติของสมาชิกทั้งหมดรวมกันเป็นประกัน และรัฐบาลเป็นผู้ค้ำประกันอีกชั้นหนึ่งด้วย เงินกู้นี้สหกรณ์เสียดอกเบี้ยให้แบงก์ในอัตราร้อยละ ๖ ต่อปี จนถึง

พ.ศ. ๒๔๗๖ เนื่องจากเศรษฐกิจตกต่ำ รัฐบาลจึงได้เจรจากับแยงก์สยาม ฯ ขอลดอัตราดอกเบี้ยลงมาเป็นร้อยละ ๔ ๑/๒ ต่อปี และตั้งแต่ศกนั้น (พ.ศ. ๒๔๗๖) เป็นต้นมา รัฐบาลได้อนุมัติเงินลงทุนในงบประมาณประจำปีให้เป็นทุนสำหรับการจัดสหกรณ์อีกทางหนึ่ง และคงเรียกดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ ๔ ๑/๒ ต่อปีเช่นเดียวกัน เหตุนี้ทุนที่ใช้อยู่ในการสหกรณ์เวลานี้จึงมีทางแยงก์สยามกัมมาจลและทางรัฐบาล

เงินทุนนี้เมื่อสหกรณ์กู้มาแล้วก็จ่ายให้สมาชิกกู้ไปอีกต่อหนึ่ง เดิมเคยเรียกดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ ๑๒ ต่อปี แต่เมื่อเศรษฐกิจตกต่ำและแยงก์ได้ลดอัตราดอกเบี้ยลงแล้ว สหกรณ์ก็ได้ลดอัตราดอกเบี้ยเงินที่ให้สมาชิกกู้ลงมา และได้แบ่งเงินกู้ออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑. เงินกู้ประเภทระยะเวลายาว ได้แก่เงินกู้เพื่อชำระหนี้เก่าก่อนเข้ามาในสหกรณ์ ซื้อที่ดิน บำรุงที่นาซึ่งต้องใช้เงินมาก ฯลฯ เงินกู้ประเภทนี้อัตราดอกเบี้ยร้อยละ ๗ ๑/๒ ต่อปี และจะต้องผ่อนส่งเป็นงวด ๆ รวมทั้งต้นเงินและดอกเบี้ยแบบ Amortisation ให้เสร็จภายในกำหนด ๑๕ ปี และเมื่อได้ชำระต่อสหกรณ์เสร็จสิ้นแล้วก็อาจกู้ใหม่ได้อีก เพื่อไปซื้อที่ดินหรือบำรุงฐานะการทำกินให้ดีขึ้น ๒. เงินกู้ประเภทระยะเวลาสั้น ได้แก่เงินกู้เพื่อซื้อสัตว์พาหนะ เสียภาษีอากร โสหุ้ยการทำนา ฯลฯ เงินกู้ประเภทนี้อัตราดอกเบี้ยร้อยละ ๙ ต่อปี และจะต้องผ่อนส่งให้เสร็จสิ้นภายในกำหนด ๑, ๒ หรือ ๓ ปี สุดแต่ประโยชน์แห่งการกู้ยืมนั้น ๆ และถ้าผ่อนส่งได้ตามข้อบังคับก็อาจกู้ยืมได้อีกในคราวที่มีกิจธุระ และได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมกรรมการแล้ว

ตามที่กล่าวนี้จะเห็นได้ว่า อัตราดอกเบี้ยที่สหกรณ์กู้ยืมมากับที่สหกรณ์ให้สมาชิกกู้ไปนั้นต่างกันอยู่ และสหกรณ์จะมีกำไรข้างเงินกำไรนี้เมื่อหักค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ของสมาคมออกแล้ว จะคงเหลือเป็นกำไรสุทธิ กำไรสุทธินี้ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ให้แบ่งดังนี้ ๑ ร้อยละ ๘๐ เป็นทุนสำรองของสหกรณ์ ซึ่งสมาคมจะต้องจัดการรักษาต่อทุนโดยอาจเรียกได้เป็นตัวเงินทันที ทุนสำรองของสหกรณ์นี้สมาชิกจะแบ่งกันไม่ได้เลย และเมื่อเลิกสหกรณ์แล้ว ให้จำหน่ายในทางที่เป็นสาธารณประโยชน์แก่ประชุมชนในละแวกนั้น แล้วแต่จะปรึกษาเห็นพร้อมกันในที่ประชุมสมาชิก เช่น เอาไปสร้างโรงเรียน ขุดบ่อน้ำ และสร้างศาลา เป็นต้น ๒. อีกร้อยละ ๕ เป็นทุนสาธารณะของสหกรณ์ เพื่อใช้จ่ายในกิจการอันเป็นสาธารณูปโภคในท้องที่ ๓. ที่เหลืออีกร้อยละ ๕ จ่ายสมทบทุนสหกรณ์กลางของกรมสหกรณ์เพื่อเกื้อรักษาไว้ หากสหกรณ์ใดต้องเลิกล้มไปและขาดทุนลง กรมสหกรณ์มีอำนาจที่จะถอนเงินนี้มาชำระหนี้สินของสหกรณ์นั้น ๆ แก่เจ้าหนี้ได้ แต่ต้องได้รับอนุญาตจากกระทรวงการคลังก่อน

ยรรดาหนี้สินของสหกรณ์นั้น สมาชิกทุกคนจะต้องรับผิดชอบร่วมกันและแทนกันโดยไม่จำกัด ข้อนี้เป็นหัวใจและกระทำให้สหกรณ์รูปนี้จัดสำเร็จได้ดี เพราะเมื่อสมาชิกทุกคนต้องรับผิดชอบร่วมกันและแทนกันแล้ว ก็เป็นการจำเป็นอยู่เองที่สมาชิกจะต้องเลือกเฟ้นรับแต่คนที่ดี ๆ เข้ามา และทั้งจะต้องคอยดูแลควบคุมกัน เมื่อเห็นใครประพฤติไม่ดีก็ต้องว่ากล่าวตักเตือน ถ้าหนักเข้าไม่ฟังก็ต้อง

ไล่ออก เพราะถ้าขืนไม่ไล่ออก ภัยก็อาจจะมาถึงตนเองได้ เพราะตนเป็นเจ้าหนี้ลูกหนี้กันเอง

เงินที่สมาชิกกู้จากสหกรณ์นั้น จะต้องขอกู้ในที่ประชุมกรรมการ โดยมีข้อสัญญาว่าจะเอาไปทำอะไรบ้าง กรรมการเหล่านี้อยู่ใกล้ชิดกับสมาชิกจึงย่อมทราบดีว่า สมาชิกคนนี้จะต้องการใช้เงินหรือไม่ เช่น ขอกู้ไปซื้อกระบือ กรรมการย่อมต้องทราบทันทีว่า สมาชิกผู้นี้ต้องการกระบือหรือไม่ การปิดหรือบังคับคงจะทำได้ยาก เพราะสมาชิกทั้งหมดอยู่ใกล้เคียงกัน และเมื่อกู้ไปแล้วจะต้องมีสมาชิกในสหกรณ์เดียวกันเป็นผู้ค้ำประกันอีก ๒ คน และเป็นหน้าที่ของผู้ค้ำประกันจะต้องสอดส่องดูความเป็นไปของสมาชิกผู้นี้ เพราะถ้ามัวทำเผลอเรอภัยก็จะมาถึงตนก่อน และเป็นหน้าที่ของกรรมการจะต้องสอบสวนดูว่า เงินที่สมาชิกกู้ไปนั้นได้จ่ายตามทางที่ได้สัญญาไว้หรือเปล่า การควบคุมกันนั้นทำได้ง่าย เพราะบ้านอยู่ใกล้เคียงกัน ถ้าหากปรากฏว่าสมาชิกคนใดจ่ายเงินกู้ผิดทาง ข้อบังคับให้อำนาจกรรมการเรียกเงินกู้คืนได้ทันที และทั้งอาจขับไล่สมาชิกผู้นั้นออกจากสหกรณ์อีกด้วย

วิธีควบคุมการจ่ายเงินที่กู้ไปจากสหกรณ์เช่นนี้ เป็นข้อสำคัญที่ทำให้สหกรณ์ได้เปรียบของคการอื่น ๆ ที่จ่ายทุนให้กสิกรกู้ องคการอื่นที่ได้ทำกันในประเทศต่าง ๆ มาแล้ว เช่น อนาคารเกษตรนั้น ลักษณะการก็คือ ให้กสิกรกู้เงินไปโดยมีที่ดินหรือสมบัติอย่างอื่นเป็นประกันคล้าย ๆ กัน แต่อนาคารเกษตร์จะตามไปควบคุมผู้กู้เงิน

ให้ใช้จ่ายเงินแต่ในทางที่ควรทุกหนทุกแห่งไปไม่ได้ การที่ให้กสิกรกู้เงินโดยเสียดอกเบี้ยอัตราต่ำๆนั้น จะให้เป็นประโยชน์ได้จริงๆก็เมื่อตามควบคุมให้ใช้จ่ายเงินแต่ในทางที่จะเกิดผลดีเท่านั้น อนึ่งถ้าพูดถึงการส่งชำระเงินกู้ สหกรณ์ก็อาจควบคุมได้จริงจัง เพราะสมาชิกเหล่านี้ทำนาอยู่ใกล้กัน จึงย่อมทราบได้ดีว่า ใครทำนากี่ไร่ และได้ข้าวเท่าใด จะเหลือจากกินและปลูกเท่าใด จะใช้จ่ายสักเท่าใด และจะเหลือเงินเป็นรายได้จริง ๆ เพื่อส่งใช้หนี้สหกรณ์ได้เท่าใด เหตุนี้วิธีสหกรณ์จึงได้เปรียบองค์การอื่น ๆ ที่จ่ายทุนให้สมาชิกกู้ยืม

รายฎรที่สมัครเข้ามาเป็นสมาชิกสหกรณ์มักจะเป็นชาวนาชั้นเล็กและชั้นกลาง และเป็นผู้ที่มีหนี้สินติดตัวมาแล้วโดยมาก เหตุนี้เงินที่สมาชิกกู้เมื่อแรกเข้ามาเป็นสมาชิกสหกรณ์นั้น เพื่อใช้หนี้เก่าเป็นส่วนใหญ่ คำนวณได้ราวร้อยละ ๘๔ ของจำนวนเงินกู้ทั้งหมด ดังนี้การที่จะช่วยคนที่มีหนี้สินซึ่งจัดได้ว่าเป็นผู้ที่อ่อนแอและเสียเปรียบอยู่แต่เดิมแล้ว ให้หลุดพ้นหนี้สินและขยายฐานะทำกินให้กว้างขวางออกไปนั้น จึงเป็นการยากมาก และต้องใช้เวลานานหลายปี สำหรับสหกรณ์เก่าซึ่งได้ตั้งมาเป็นเวลานานปีแล้วนั้น ตามรายงานของกรมสหกรณ์ปรากฏว่า ได้รับผลดีและสมาชิกมีความจำเริญขึ้น กล่าวโดยย่อ คือ สมาชิกได้ใช้หนี้เดิมเสร็จสิ้นไปแล้วมากคน และบางคนก็ได้หลักทรัพย์เพิ่มขึ้นอีก มีการซื้อที่ดิน ซื้อฝากนา และสร้างบ้านเรือนให้ดีขึ้น เป็นต้น และปรากฏว่า ในหมู่บ้านสหกรณ์ไม่ใคร่มีการพะนัน เพราะถ้าสมาชิกขืนเล่นก็ย่อมเป็นที่รังเกียจแก่หมู่สมาชิก

ด้วยกัน การลักสัตว์พาหนะก็เบาบางลง เพราะสมาชิกต่างคนต่างช่วยระแวดระวังของเพื่อนสมาชิกด้วยกัน และถ้าสัตว์พาหนะหายไปสมาชิกเคยออกติดตามคราวละหลาย ๆ คน การประพฤติโกกเกกก็ลดน้อยไป เพราะสมาชิกคอยระวังและตักเตือนกัน ทั้งสมาชิกผู้ประพฤติไม่เรียบร้อยก็เกรงว่า ตนจะเป็นที่รังเกียจของหมู่สมาชิกด้วยกัน จึงละเว้นเสียก็มี การเสียภาษีอากรก็สะดวกขึ้น ไม่ใคร่มีการคั่งค้าง เพราะถ้าไม่มีเงินก็อาจกู้จากสหกรณ์ไปก่อนได้ อนึ่ง ในบางจังหวัดที่ได้เปิดการสหกรณ์แพร่หลายแล้ว ปรากฏว่า อัตราดอกเบี้ยของธนบดีในบางแห่งได้ลดลงบ้าง เพื่อเป็นการเอาใจลูกหนี้ มิฉะนั้นลูกหนี้อาจหันมาเข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์เสียหมด การที่อัตราดอกเบี้ยลดลงบ้างในบางจังหวัดเช่นนี้ ย่อมเป็นคุณประโยชน์แก่ราษฎรที่ต้องการกู้ยืมเงินโดยทั่วไป ทั้งนี้ต้องนับว่าเป็นผลดีเนื่องจากการจัดสหกรณ์โดยบริยายส่วนหนึ่ง

ในเวลานี้สหกรณ์ที่ได้จัดตั้งขึ้น นอกจากสหกรณ์ประเภทหาทุน (สหกรณ์เครดิต) แล้ว ยังมีสหกรณ์ประเภทเช่าซื้อที่ดินอีกประเภทหนึ่ง สหกรณ์ประเภทนี้เพิ่งจัดตั้งขึ้นเมื่อปลายปี พ. ศ. ๒๔๗๘ ที่คลอง ๗ อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี รวม ๔ สมาคม ในพื้นที่นา ๔,๑๐๔ ไร่ เพื่อให้กสิกรซึ่งไม่มีที่นาของตนเองได้มีกรรมสิทธิในที่นาที่ตนเช่าทำอยู่นั้นโดยวิธีผ่อนส่งแบบเช่าซื้อ และเท่าที่จัดทำมาแล้วเป็นเวลาเกือบ ๒ ปี รู้สึกว่าได้ผลดี สมาชิกทุกคนขยันขันแข็งในการทำกินและสนใจในการบำรุงที่นาของตนมาก สหกรณ์รูปนี้อยู่

ในระหว่างการทดลอง และถ้าจัดสำเร็จได้จริงจัง ก็จะได้ดำริขยายให้มีจำนวนมากขึ้น

เมื่อวันสิ้นปี ๒๔๗๙ ตามทะเบียนของกรมสหกรณ์ปรากฏว่ามีสหกรณ์ประเภทหาทุน ๗๖๖ สมาคม และสหกรณ์เช่าซื้อ ๔ สมาคม รวมทั้งสิ้น ๗๗๐ สมาคม และใช้ทุนซึ่งเป็นเงินกู้จากรัฐบาลและแบงก์สยามกัมมาจล รวมทั้งสิ้นเป็นจำนวนเงิน ๔,๓๓๙,๑๘๕ บาท ๔๖ สตางค์

ใน พ.ศ. ๒๔๘๐ กรมสหกรณ์ได้รับอนุญาตงบประมาณเงินลงทุนสำหรับการสหกรณ์อีก ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท ในเงินทุนจำนวนนี้นอกจากสำหรับให้สหกรณ์เก่าที่ใช้ทุนรัฐบาลกู้ยืมแล้ว กรมสหกรณ์ได้ดำริจะจัดตั้งสหกรณ์ประเภทหาทุนเพิ่มขึ้นอีกหลายจังหวัด และจะจัดตั้งร้านสหกรณ์รวม ๕ แห่ง กับสหกรณ์นิคมที่เหมืองแม่แฝก จังหวัดเชียงใหม่ สำหรับร้านสหกรณ์และสหกรณ์นิคมนั้น เป็นสหกรณ์รูปใหม่ ซึ่งเพิ่งจะจัดขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๘๐ เหตุนี้ในชั้นแรกจะจัดตั้งแต่น้อยสมาคม เพื่อเป็นการทดลองดูก่อน ต่อเมื่อได้เห็นผลและจะจัดสำเร็จได้แล้วจึงจะขยายจำนวนให้แพร่หลายยิ่งขึ้น

การที่รัฐบาลเลือกจัดสหกรณ์หนักไปในรูปสหกรณ์ประเภทหาทุน (สหกรณ์เครดิต) ก็เพราะได้พิจารณาเห็นว่า สภาพของชาวนาในเวลานี้ต้องการความช่วยเหลือในเรื่องทุนรอนก่อนเรื่องอื่น ๆ ค่าที่ชาวนามีหนี้สินและต้องเสียดอกเบี้ยแรง ดังได้กล่าวในตอนต้นแล้ว ถ้าหากสหกรณ์ไม่รีบช่วยเหลือเสียโดยเร็ว ที่ดินของชาวนาบางคน

อาจต้องขายเสียหรือหลุดเป็นสิทธิแก่เจ้าหนี้ และเมื่อชาวนาไม่มีที่ดินของตนเองแล้ว ก็จะเป็นการยากอย่างยิ่งที่จะช่วยเหลือให้กลับมีฐานะและสภาพดีขึ้นได้ ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจึงต้องเลือกจัดสหกรณ์หนักไปในประเภทหาทุน ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมกับฐานะความเป็นอยู่ของท้องถิ่นและความต้องการของประชาชนในเวลานี้ อนึ่งสหกรณ์รูปอื่น ๆ นั้น รัฐบาลก็มิได้นิ่งนอนใจ ได้ทดลองจัดอยู่เหมือนกัน เช่นได้จัดตั้งสหกรณ์ประเภทเช่าซื้อที่ดินที่ทุ่งรังสิต และจะจัดตั้งร้านสหกรณ์และสหกรณ์นิคมในศกนี้ กับในปีต่อไปอาจทดลองจัดสหกรณ์รูปอื่นขึ้นอีกด้วย.

การสหกรณ์เท่าที่จัดไปแล้ว รู้สึกว่าเป็นที่เลื่อมใสและนิยมยินดีของราษฎรมาก ในทุกจังหวัดที่ได้เปิดการสหกรณ์แล้ว ได้ทราบว่ามีราษฎรร้องขอตั้งสหกรณ์อยู่เนือง ๆ ส่วนในจังหวัดที่ยังมิได้เปิดการสหกรณ์ ก็มีผู้ยื่นคำร้องต่อกรมสหกรณ์ไว้มากราย และทางราชการได้พยายามจัดตั้งขึ้นตามกำลังเงินทุนและจำนวนเจ้าพนักงานที่มีอยู่ อนึ่ง การจัดสหกรณ์นี้มิใช่ว่าเมื่อมีเงินทุนแล้วจะจัดตั้งให้แพร่หลายได้โดยรวดเร็ว การจัดสหกรณ์นั้นจักต้องพิจารณาหลายทาง เป็นต้นว่า ความต้องการของประชาชนและท้องถิ่น เพราะการที่จะจัดตั้งเป็นสหกรณ์ได้นั้น ต้องอาศัยราษฎรรวบรวมกันขึ้น ฉะนั้นความต้องการของท้องถิ่นและความพร้อมเพรียงของประชาชนจึงเป็นปัจจัยสำคัญข้อหนึ่ง อีกประการหนึ่ง การตรวจตราควบคุมก็เป็นของสำคัญมาก ถ้าจัดตั้งสหกรณ์ขึ้นโดยไม่มีการตรวจตราและควบคุม

พอสมควรแล้ว ก็น่าวิตกว่าจะไม่ยืดยาวถาวรไปได้ ข้อนี้มีตัวอย่างจากประเทศเพื่อนบ้านของเรา มีประเทศพะม่าเป็นอาทิ เพราะปรากฏว่า ในสมัยที่เศรษฐกิจตกต่ำนี้ สมาคมสหกรณ์ในประเทศพะม่าต้องเลิกล้มไปเป็นอันมาก ซึ่งกระทำให้อนาคารและเจ้าหนี้ของสหกรณ์ต้องขาดทุน และสมาชิกสหกรณ์หมดเนื้อสิ้นตัวไปตาม ๆ กัน เหตุนี้การจัดสหกรณ์ในประเทศเราจึงควรต้องจัดทำด้วยความระมัดระวังและรอบคอบ กับต้องให้ได้ส่วนสัมพันธ์กับสมรรถภาพของเจ้าพนักงานที่มีอยู่ แม้จำนวนสหกรณ์จะไม่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วทันใจ แต่เมื่อฐานะของสหกรณ์มั่นคงและปลอดภัยในทุกทาง กับทั้งราษฎรผู้เข้าเป็นสมาชิกได้รับคุณประโยชน์จากการสหกรณ์อย่างแท้จริงแล้ว ก็ย่อมเป็นสิ่งพึงปรารถนายิ่งกว่าที่จะริบเร่งจัดไปโดยมุ่งจะให้มีสหกรณ์เป็นจำนวนมาก แล้วไปล้มลุกคลุกคลานในภายหน้า เท่าที่ประเทศเราได้จัดสหกรณ์มาแล้วนี้ ถ้านับตั้งแต่สมัยที่ได้เปลี่ยนระบอบการปกครองเป็นต้นมา จนถึงวันสิ้นปี พ.ศ. ๒๔๗๙ ก็เป็นจำนวนสหกรณ์ถึง ๖๒๐ สมาคมในชั่วระยะเวลา ๔ ปี ทั้งนี้ย่อมนับว่าเป็นจำนวนอันสมควรแล้ว

ความเป็นไปของสหกรณ์ในประเทศพะม่า

บรรดานักสหกรณ์หรือผู้ที่สนใจในการสหกรณ์ย่อมทราบสาเหตุที่สหกรณ์ประเภทหาทุนในพะม่าต้องเลิกล้มไปเป็นจำนวนมาก คราวที่โภคกิจของโลกตกต่ำ ควรเป็นอุดมทัศนีย์ที่พึงสังวรทั่วกันในการจัดสหกรณ์ต่อไปภายหน้า เมื่อพิจารณาสาวถึงต้นเหตุที่สหกรณ์เลิกล้มจนเป็นเรื่องอลเวงในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรพะม่าเนื่องในการขอเงินงบประมาณเพิ่มเติมเพื่อกู้งานสหกรณ์ให้คืนคืนนั้นแล้ว คงรวมความได้ว่า เบื้องต้นรัฐบาลพะม่าทำการจัดสหกรณ์อย่างริบร้อนเกินไป การริบร้อนเป็นคติที่ควรฝังใจไม่ว่าจัดกิจการใด ๆ มักจะไปตายด้านหรือล่มจมเสียกลางคันโดยมาก มิคตินิยมของผู้ชำนาญการสหกรณ์กล่าวไว้ข้อหนึ่งว่า "ผู้ที่รักชาติบ้านเมืองของตนย่อมจะต้องการให้บ้านเมืองของตนมีความจำเริญ และให้ประชาชนพลเมืองมีความสุข การบำรุงให้เกิดความจำเริญและความสุขจึงตกเป็นงานสร้าง งานสร้างเป็นสิ่งที่ทำได้ยากกว่างานทำลาย เพราะไหนจะขาดทั้งเสียงก็ไม่ดัง ลูกสมุนก็ไม่มีมาก และไม่มีความชำนาญพออีกด้วย"

เมื่อเปรียบเทียบข้อความที่ว่ามานี้กับงานสหกรณ์ จะพึงเห็นได้ว่า สหกรณ์ประเภทหาทุนที่จัดกันทางแถบขอบพิภพ มีญี่ปุ่น อินเดีย พะม่า มลายู และสยามเป็นต้น ก็เริ่มกับชาวนาซึ่งเป็น

ประชาชนพลเมืองส่วนมากของประเทศทั้งสิ้น ชื่อว่าชาวนาแล้ว ไม่ว่าในประเทศใด จัดว่าเป็นพลเมืองที่อ่อนการศึกษาทั้งนั้น เมื่องานสหกรณ์เป็นเครื่องมือที่จะบำรุงให้พลเมืองได้รับความสุขเกิดความจำเริญแก่บ้านเมืองเช่นนี้ จึงตกอยู่ในลักษณะเป็นงานสร้างเช่นเดียวกัน ก็เมื่ออุปสรรคของงานสร้างมีหลายประการดังที่ผู้ชำนาญการสหกรณ์กล่าวไว้ ซ้ายังต้องติดต่อกับพลเมืองผู้อ่อนการศึกษาด้วยอีกไซร้ จึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่ยังขืนยึดการรีบร้อนเป็นแนวดำเนินจัดสหกรณ์อยู่ตราบใด โอกาสที่จะต้องประสพความไม่สำเร็จก็ย่อมมีมากขึ้นตามส่วน ดังประจักษ์พะยานที่สหกรณ์ในประเทศพะม่าต้องเลิกล้มไปแล้วนี้ ควรเป็นอุทาหรณ์ที่น่าสนใจคำนึงกันต่อไป และเพื่อให้ทราบซึ่งถึงความอลเวงในสภาผู้แทนราษฎรพะม่าที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการขอเงินงบประมาณเพิ่มเติม เพื่อดำเนินตามโครงการกู้งานสหกรณ์ประเภทหาทุนให้คืนดี จึงขอนำรายละเอียดข้ออภิปรายแห่งที่ประชุมสภาในเรื่องนี้ จากหนังสือพิมพ์ชื่อ “The Weekly Rangoon Times and Overland Summer” มาแสดงไว้ให้ทราบดังต่อไปนี้

เมื่อสมัยประชุมสภาผู้แทนราษฎรประเทศพะม่าเดือนสิงหาคม ระเบียบวาระแห่งที่ประชุมประจำวันพฤหัสบดีที่ ๒๐ มิญัตติที่จะต้องอภิปรายเกี่ยวกับการสหกรณ์อยู่เรื่องหนึ่ง คือการขอเพิ่มเงินงบประมาณรายที่ ๒ เป็นจำนวนเงิน ๔๐,๔๙๐ รูปี ตามหัวข้อรายการที่ ๓๕ ว่าด้วยสหกรณ์ประเภทหาทุน กับมีความมุ่งหมายขอทราย

ถ้อยแถลงนโยบายอย่างละเอียดจากรัฐบาลถึงโครงการกู้งานสหกรณ์ให้กลับคืนดี ในการประชุมวันนั้นอูชิตไลน์ นั่งเป็นประธานสภา ส่วนนาย เอฟ. บี. ลิช (ชาวยุโรป) เป็นผู้คัดค้านการขอจ่ายเงินรายนี้

คารมที่นายลิชอภิปรายต่อที่ประชุมนั้นว่า "ตามคำอธิบายว่าด้วยจำนวนเงินที่จะต้องจ่ายในหัวข้อสหกรณ์ประเภทหาทุนมียอดรวมทั้งสิ้น ๖๘,๘๗๐ รูบี้ เพื่อให้พอใช้จ่ายเป็นค่าจ้างคนงานชั่วคราวตามที่กำหนดไว้ในโครงการกู้งานสหกรณ์ให้คืนดี และมิได้มีรายการจ่ายบัญญัติไว้ในยอดงบประมาณนั้น ณบัดนี้จึงได้ขอเงินงบประมาณเพิ่มเติมส่วนที่ไม่พอจ่าย โดยขอจ่ายจากเงินที่รัฐบาลมีทางจ่ายจากรายการเงินออมสิน แต่ยอดเงินในรายการที่ขอจ่ายนี้จะมีเหลือพอตามที่ต้องการหรือไม่ จะได้สอบสวนในภายหลัง"

นายลิชกล่าวต่อไปว่า "ข้าพเจ้ารู้สึกมีความยินดีที่ได้มีโอกาสเป็นครั้งสุดท้าย คำว่าครั้งสุดท้ายนี้เหมาะแก่เหตุผลทุกประการ เพราะเป็นโอกาสที่ได้นำปัญหาขึ้นสู่ที่ประชุมสภาเพื่อวินิจฉัย การขยายงานของกรมสหกรณ์ในอันที่จะกู้การสหกรณ์ให้คืนดี ท่านสมาชิกทั้งหลายที่อยู่ในสภานี้คงจำได้ว่า ในคราวประชุมโต้เถียงงบประมาณสมัยที่แล้วมา ข้าพเจ้าได้เสนอขอให้ตัดเงินงบประมาณที่อนุญาตในรายการนี้ เพราะข้าพเจ้ามุ่งหมายขอทราบถ้อยแถลงนโยบายจากเจ้ากระทรวงว่าจะดำเนินทางใด มีรายการจ่ายที่สมควรอย่างใดบ้างกับปัญหาอื่น ๆ อีก แต่ความมุ่งหมายที่ข้าพเจ้าตั้งใจ

นั้นอัยโชค ไม่อำนวยให้เป็นไปตามประสงค์ เพราะท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศคนก่อนให้คำชี้แจงว่า ทางที่ดีข้าพเจ้าควรจะไปหาและสอบถามจากรัฐมนตรีคนใหม่รับตำแหน่งแทนตัวท่าน ดังนั้นข้าพเจ้าจึงขอถามท่านรัฐมนตรีผู้มารับตำแหน่งใหม่เพื่อให้ทราบถ้อยแถลงโดยละเอียด ข้าพเจ้าหวังว่าเป็นโอกาสที่ท่านสมาชิกสภาผู้มาประชุมอยู่เวลานี้คงจะได้ทราบถ้อยแถลงนโยบายของรัฐบาลอย่างละเอียดและแน่นอนรวมทั้งรายจ่ายที่สมควรนั้นด้วย"

นายลิซกล่าวเพิ่มเติมอีกว่า "ข้อที่ถามนี้ไม่ใช่ปัญหาใหม่ นายโวดเฮาส์ ซึ่งเคยเป็นประมุขในคณะชาวยุโรปก็ได้ยกปัญหาเรื่องนี้ขึ้นถามสองหรือสามข้อนานมาแล้วตั้งแต่ครั้งสมัยประชุมงบประมาณปีก่อน ข้าพเจ้ามีความเสียใจที่จะพูดว่า คำตอบที่ให้ในครั้งนั้นยังไม่เป็นที่สพใจ ในสมัยการประชุมต่อมาเมื่อเดือนสิงหาคมปีที่แล้ว นายโวดเฮาส์ก็ได้ตั้งปัญหาเป็นข้อสังเกตไว้อย่างคร่าว ๆ อีกบางข้อ แลคำตอบที่ได้รับก็ยังไม่เป็นที่พอใจอยู่นั่นเอง จึงได้เสนอกะทู้ถามเป็นครั้งที่สามอีก ขอให้รัฐบาลได้โปรดให้โอกาสแถลงนโยบายเกี่ยวกับที่จะช่วยสมาคมสหกรณ์ให้คงดำเนินตามแนวการจัดตลาดการค้า และโดยฉะเพาะสถานะที่เป็นอยู่นี้ เงินค่าใช้จ่ายที่จะต้องดำเนินตามโครงการ นับจนถึงบัดนี้ต้องสิ้นเปลืองเท่าใด มีรายจ่ายอย่างใดที่สมควรจ่ายต่อไปอีกบ้าง กะทู้ถามดังว่ามานี้ก็นับว่าถูกทาง แลไม่ใช่ปัญหานอกคอกอย่างใด แต่คงได้รับคำตอบในขณะนั้นว่า ขอผลัดให้คำตอบเวลาหลังครั้นวันรุ่งขึ้น

นายโวดเฮาส์ได้รับหนังสือจากกรมเจ้าหน้าที่ซึ่งแจ้งว่า ไม่มีสหกรณ์สมาคมใดเท่าที่นายทะเบียนสหกรณ์จะช่วยให้คงคืนดีได้ดำเนินวิธีตามรูปสหกรณ์หาตลาดการค้าอย่างแท้จริงเลย และรัฐบาลก็ไม่มีนโยบายเกี่ยวกับสหกรณ์ที่มุ่งจัดไปในรูปการค้าอย่างจริงจังเช่นนั้นเหมือนกัน ข้าพเจ้าขอเสนอว่าคำตอบที่ว่ามานี้เขวไปจากจุดประสงค์ที่ต้องการทราบ เพราะนายโวดเฮาส์มิได้กล่าวหรือปรารภว่า สมาคมที่ตั้งขึ้นเป็นไปในรูปสหกรณ์การค้า แท้จริงเพียงแต่กล่าวว่า การจัดสหกรณ์การค้านั้นเป็นรูปโฉมที่มุ่งหมายในโครงการนี้เพื่อแก้งานสหกรณ์ให้คืนดีเท่านั้น ในเรื่องนี้กับเรื่องราวสนับสนุนอยู่ หอการค้าพะม่าซึ่งเป็นหน่วยในวงการค้าได้เคยขอความเห็นจากท่านรัฐมนตรีผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้อง ราวเดือนเมษายน ค.ศ. ๑๙๓๖ ถึงเรื่องที่เกี่ยวกับกะทู้ถามนายโวดเฮาส์ในสมัยประชุมสภาพิจารณาเงินงบประมาณเมื่อคราวก่อน แต่ก็ไม่ได้รับตอบนับเวลาถึงห้าเดือนเต็ม ต่อเดือนตุลาคมจึงได้ตอบให้ทราบข้อความที่ตอบมานั้นก็ไม่ได้ความชัดเจนอะไรนัก ข้าพเจ้าจึงมีความเสียใจที่ต้องตำหนิการที่เจ้ากระทรวงทำมาแล้วนั้น ข้าพเจ้าขอทำความเข้าใจไว้เสียในที่นี้ด้วยว่า ข้าพเจ้ามิได้ตำหนิท่านรัฐมนตรีที่รับผิดชอบการงานอยู่ในขณะนี้ เพราะว่าบรรดากิจการต่าง ๆ ที่กล่าวมานั้น ได้เกิดขึ้นนานมาแล้วก่อนที่ท่านรัฐมนตรีผู้นี้รับตำแหน่ง ข้าพเจ้าหวังว่าในโอกาสนี้ที่ประชุมสภาคงจะใคร่ครวญวินิจฉัยให้ยิ่งกว่าเท่าที่กระทำมาแล้วในคราวก่อน”

นายลิชยังได้กล่าวเสริมอีกว่า "กะทู้ถามโครงการจัดสหกรณ์ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับที่ประชุมสภาจะต้องพิจารณาอยู่บัดนี้ ข้าพเจ้าได้ชี้แจงไว้ต่อที่ประชุมสภาสมัยก่อนระหว่างถกเถียงกันเรื่องงบประมาณว่า โครงการจัดสหกรณ์ในพะม่าเป็นประวัติการณ์ที่ซับซ้อนอยู่มาก ทั้งนี้ข้าพเจ้ามิได้กล่าวโทษท่านผู้หนึ่งผู้ใดที่ควบคุมงานอยู่ในบัดนี้ต่อสิ่งที่อุบัติมาแล้ว แต่มีความจริงปรากฏชัดเจนอยู่ว่าได้ตั้งเงินไว้ยอดหนึ่ง ซึ่งกะว่าเป็นจำนวนมากพองามให้ใช้จ่ายในการจัดสหกรณ์ถึงห้าล้านรูปี ในฐานที่ข้าพเจ้าเป็นผู้รู้ความจริงในเรื่องนี้ ได้มีผู้ถามข้าพเจ้าว่าค่าใช้จ่ายในการจัดสหกรณ์มีจำนวนอักโขอยู่แทบถึงสิบล้านรูปีนี้ เป็นข้อที่น่าคิดว่า ประโยชน์ที่พึงได้รับจากการเสียสละเงินเป็นค่าใช้จ่ายจะคาดได้หรือว่ามีทางได้ผลคุ้มค่าเพียงใด"

"การจัดสหกรณ์ในปีต้น ๆ อยู่ข้างจะริบร้อนให้รุ่งโรจน์มากเกินไป ดังนั้นภายหลังต่อมาอีกสองสามปี จึงทำให้การควบคุมสหกรณ์ไม่เพียงพอและไม่ได้ผลอะไรนอกจากสู่ภัยพิบัติเร็วขึ้น สหกรณ์ประมาณ ๓ ใน ๔ ของจำนวนที่ตั้งไว้ ๖,๐๐๐ สมาคมต้องหยุดดำเนินการงานไปตามกัน และข้าพเจ้าทราบว่าจำนวนสหกรณ์ที่ยังเหลือดำเนินการอยู่นั้น ก็คงมีอีกเป็นจำนวนมากที่อยู่ในสถานะเสี่ยงภัย ข้าพเจ้าเชื่อว่าคงต้องมีการชำระบัญชีกันอีกเรื่อยไป ส่วนสหกรณ์จำพวกที่ไม่อาจแก้ฐานะให้คงคืนดีได้นั้นก็มีอยู่หลายสมาคม ซึ่งจะต้องจัดการชำระบัญชีอยู่อีกเหมือนกัน"

"ขอได้โปรดคิดดูว่า ใช่ข้าพเจ้าพอใจที่จะกล่าวค้านปฏิเสธเงินงบประมาณที่ขอเพิ่มเติมนี้ก็หามิได้ และทั้งก็ไม่ได้มุ่งหมายขอให้เลิกงานจัดสหกรณ์เสียทีเดียว วิธีการเช่นนั้นย่อมแสดงให้เห็นความอ่อนแออยู่ในตัวอย่างชัดขม ข้าพเจ้าหวังว่ายังคงมีทางที่จะจัดให้งานสหกรณ์ดำเนินอยู่ได้ต่อไป เพราะงานสหกรณ์เป็นต้นเค้าที่ไม่น่าเคลือบแฝงอย่างใดในอันที่จะอำนวยประโยชน์แก่พลเมืองชาวกสิกรของประเทศอีกเป็นอันมาก แต่ขณะเดียวกันข้าพเจ้าหวังว่าสภานี้คงจะบัญญัติแนวไว้ให้ดำริในการจัดสหกรณ์ว่า ต่อไปภายหน้าความรุ่งโรจน์ที่จะมีขึ้นจากการจัดสหกรณ์ควรให้ค่อยเป็นค่อยไปอย่างช้าๆ ขอให้พิถีพิถันพิเคราะห์ทบทวนให้มากยิ่งกว่าที่ทำมาแล้วแต่ก่อน โครงการเกี่ยวแก่งานจัดสหกรณ์ที่จะทำขึ้นใหม่ก็ดี แนวดำเนินการที่จะเปลี่ยนใหม่ก็ดี เหล่านี้ขออย่าเพิ่งริบร้อนลงมือดำเนินการจนกว่าจะได้ใคร่ครวญแผนการนั้น ๆ โดยเต็มความสามารถเท่าที่พึงมีได้เสียก่อน"

"ข้าพเจ้าไม่ปฏิเสธในข้อที่ว่า เมื่อจัดตั้งหน่วยราชการขึ้นดังเช่นกรมสหกรณ์นี้ ย่อมต้องมีเจ้าหน้าที่เป็นหัวหน้ารับผิดชอบการงานในกรม และท่านผู้เป็นรัฐมนตรีก็ต้องให้เสรีภาพแก่ผู้เป็นหัวหน้างานที่จะดำเนินตามโครงการใหม่ให้เป็นผลดี จึงหวังที่จะนำรายละเอียดต่าง ๆ ตามแผนโครงการนั้นมาแขวงกันในสภาเพื่อเห็นชอบไม่ได้อยู่เอง แต่ข้าพเจ้าขอเสนอว่า สำหรับเรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญยิ่งเสียกว่าส่วนรายละเอียดนั้นอีก ตามโครงการใหม่นี้เป็นทั้งเรื่อง

ไม่เคยทำและสำคัญ ทั้งเป็นเรื่องที่อยู่ข้างพิศูจน์ได้ว่าสิ้นเปลืองมาก กิจการใดที่อาจเป็นทั้งข้อสำคัญและอาจสิ้นเปลืองมาก ก็ยังไม่ควรลงมือดำเนินการ ดังเช่นที่ได้จัดทำมาปีกว่าแล้วนี้โดยมิได้ให้สภามีโอกาสวินิจฉัย แลทั้งไม่ได้เสนอให้สภาทราบความมุ่งหมายตามโครงการใหม่นี้ด้วย ข้าพเจ้าลืมสนิทเมื่อได้รับแจ้งความฉะบับแรกว่าด้วยโครงการเรื่องนี้ เพราะมีข้อความเพียงเลา ๆ แจ้งความฉะบับแรกที่ได้ประโยชน์บ้าง ก็ปรากฏในปาฐกถาซึ่งนายทะเบียนสหกรณ์ได้ไปบรรยายที่สมาคมเศรษฐกิจพะม่าเมื่อเดือนกรกฎาคมหรือสิงหาคมปีกลาย นับว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจ ข้าพเจ้าเองก็ได้ไปฟัง แต่นั่นหาใช่เป็นอรรถาธิบายตามทางการไม่”

“วิธีการที่ตกลงจะจัดตามโครงการนั้นได้พิมพ์ลงในหนังสือข่าวราชการพะม่าเมื่อวันที่ ๙ มกราคมที่แล้วมาเป็นรายงานฉะบับพิเศษของนายทะเบียนสหกรณ์ ปรากฏตามรายงานฉะบับนั้นว่าโครงการกำหนดจะดำเนินโดยให้รัฐบาลรับจ่ายเงินค่าที่ดินประมาณ ๑๗๕,๐๐๐ ไร่ ที่อยู่ทางพะม่าเหนือ เพราะที่ดินเหล่านี้เป็นทรัพย์สมบัติของสหกรณ์ที่เลิกล้มไป และเมื่อรัฐบาลยึดที่ดินนี้ไว้มอบให้เจ้าหน้าที่ในกรมสหกรณ์ดูแลควบคุมแล้ว ก็จัดให้ผู้ทำการเพาะปลูกเช่าต่อไป กสิกรที่เช่านี้โดยมากก็คงเป็นสมาชิกสหกรณ์ที่เลิกล้มไปแทบทั้งนั้น การเช่าจัดตามวิธีเช่าซื้อ คือ ผู้เช่าจะต้องชำระค่าเช่าที่ดินให้เป็นเวลา ๑๕ ปี เมื่อครบกำหนด ๑๕ ปีแล้ว ผู้เช่าเหล่านั้นก็จะมีกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของที่ดินขึ้นโดยลักษณะการชำระราคาที่ดิน

ที่รัฐบาลรับซื้อไว้แต่เดิม ดังนี้จะเห็นได้ว่าโครงการเช่นที่กล่าวมาจะต้องใช้เจ้าพนักงานเพิ่มขึ้นในกรมน้อกมากมาย”

“ข้าพเจ้าเข้าใจว่าพนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งมีอยู่เวลานี้มีจำนวนพอดีกับกิจการที่กระทำ จึงหาอาจทำหน้าที่ควบคุมดูแลที่ดิน ๑๗๕,๐๐๐ ไร่ในพะม่าเหนือเพิ่มขึ้นอีกได้ ข้าพเจ้าเผ้าเพียรค้นคว้าเพื่อทราบจำนวนเจ้าพนักงานต้องทำการพิเศษในเรื่องน้อกมากน้อยเท่าใดและสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายเท่าใด ถ้อยแถลงในการขอเงินงบประมาณเพิ่มเติมที่เผชิญหน้าพวกเราอยู่นี้ มีแจ้งความฉะบับแรกซึ่งข้าพเจ้าได้รับหลังจากทำการสอบสวนนับเป็นเวลาแรมปี แต่คำแถลงเท่าที่ให้ทราบนี้ยังไม่ละเอียดนัก คงกล่าวแต่ว่าจะต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นเงิน ๖๘,๐๐๐ รูปี หาได้แสดงให้ทราบถึงจำนวนเจ้าหน้าที่ช้างเพิ่มเติมใหม่มีมากน้อยเท่าใด ข้าพเจ้าจึงหวังที่จะขอให้นำรายละเอียดทุกรายการให้พิจารณาเสียด้วย อนึ่งข้าพเจ้าใคร่จะทราบอีกด้วยว่า เงินจำนวน ๖๘,๐๐๐ รูปี ที่จะต้องใช้จ่ายนี้ คำนวณว่าจะใช้ได้เต็มปีหรือว่าเป็นค่าใช้จ่ายชั่วเวลาต่อไปในปีนี้เท่านั้น”

“ปัญหาข้อต่อไปจะต้องพิจารณาถึงผลที่ได้รับตอบแทนในการตั้งงานรูปใหม่นี้ว่ามีอะไรบ้าง หรือเสียผลอย่างใดเมื่ออนุญาตให้ดำเนินงานไป เท่าที่พวกเราทราบอยู่เวลานี้คือว่า เมื่อรับที่ดินนี้ไว้แล้วจัดให้กสิกรเช่าไปตามโครงการ จำนวนเงินที่จะได้คืนคำนวณตามหลักแล้ว ข้าพเจ้าคาดว่าเป็นจำนวนราว ๒,๒๐๐,๐๐๐ รูปีหรือไม่ก็กว่า ๒,๐๐๐,๐๐๐ รูปีเล็กน้อย แต่ก็มีข้อรับรองอยู่ในตัว

คำแถลงนั้นว่า ถ้าได้ลงมือปฏิบัติตามโครงการ ดูเหมือนจะได้เงินคืนไม่มากไปกว่าครึ่งแห่งจำนวนที่คาดว่าจะได้ คือว่า รัฐบาลไม่มีหวังที่จะได้เงินคืนเกินกว่าล้านรูปี แต่เมื่อลงมือดำเนินงานค่าใช้จ่ายที่จะต้องจ่ายไปในเรื่องนี้คำนวณได้ไม่น้อยกว่าปีละ ๗๐,๐๐๐ รูปี ถ้าหากเป็นดังที่ข้าพเจ้าทราบอยู่นี้ จำนวนเงินที่รัฐบาลได้คืนก็คงมีจำนวนราวเพียงสองเท่าของเงินค่าใช้จ่าย เมื่อเป็นดังนั้นแล้ว ก็มีอยู่สองทางที่เปิดให้รัฐบาลพึงเลือกกระทำ ทางหนึ่งให้ดำเนินโครงการตามที่ว่ามานี้ อีกทางหนึ่งยกเลิกเรื่องที่ดินไม่ติดใจที่จะให้ได้เงิน ๒ ล้านหรือ ๒ ล้าน ๒ แสนรูปีคืนแม้แต่บางส่วน ไม่ต้องสงสัยว่าท่านรัฐมนตรีคงอธิบายได้ถ้วนถี่และละเอียดกว่านี้ ถึงเรื่องที่รัฐบาลมีหวังแน่นอนจะได้รับเงินคืน อย่างไรก็ดี คำรับรองที่ว่าจำนวนเงินที่จะได้คืน ๒ ล้าน ๒ แสนรูปีนี้ ได้คำนวณตามหลักวิธีการ พวกเราจึงไม่ชอบที่จะได้จำนวนเงินคืนมาดังที่คาดว่าจะได้เมื่อลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง ข้าพเจ้าใคร่ได้ฟังคำแถลงอย่างโจ่งแจ้งที่สุดในที่ประชุมพร้อมด้วยรายละเอียดเท่าที่ปรากฏในโครงการจะพึงมี กับแถลงให้ที่ประชุมฟังอย่างชัดเจนถึงผลในทางตรงข้าม เมื่อสภาอนุญาตให้ดำเนินตามโครงการ กับข้าพเจ้าใคร่ทราบว่า การตั้งรูปงานที่เสนอมาชักจูงให้รัฐบาลเลอมใสนี้ เป็นความต้องการอย่างเด็ดขาดซึ่งไม่มีทางอื่นจะทำได้ดียิ่งกว่านี้"

นายลิซอภิปรายต่อไป "ข้าพเจ้าขอเสนอว่า เงินค่าใช้จ่ายซึ่งมีจำนวนเหยียบแสนรูปีต่อปี ในกรณีที่ต้องถกเถียงและคัดค้านกัน

ดังเช่นกู้งานสหกรณ์ให้คืนดี เพราะเป็นงานใหม่และไม่อยู่ในหลักที่เคยทดลองนี้ เป็นเรื่องซึ่งกรมเจ้าหน้าที่ยังไม่ควรนำเสนอ เพราะต้องพิจารณากันอย่างละเอียดละออยิ่งกว่าเรื่องใด ๆ เท่าที่พวกเราในสภาได้มีโอกาสประสพมาแล้ว ข้าพเจ้าไม่ประสงค์จะขัดขวางกิจกิจการของกรมที่เป็นส่วนย่อยลงไป แต่สำหรับเรื่องนี้ข้าพเจ้าใคร่ตรองเห็นว่าน่าจะยิ่งเสียกว่างานที่เป็นส่วนย่อยนั้นอีก จึงหวังว่าท่านรัฐมนตรีคงจะอธิบายให้พวกเราฟังในขั้นนี้ได้อย่างหมดจด เพื่อให้สภาอิ่มใจว่าได้ค้นคว้าแล้วทุกทิศทุกทางที่จะพึงทำได้ และรัฐบาลก็พอใจว่า โครงการนี้เป็นทางที่เหมาะและประหยัดที่สุด ซึ่งจำเป็นต้องกระทำ”

นายลิชได้รวมความในที่สุดว่า “ข้าพเจ้าหวังว่าท่านรัฐมนตรีผู้มีหน้าที่รับผิดชอบคงสามารถให้ความพอใจแก่สภาได้เป็นอย่างดี มีสมาชิกสภาอีกหลายท่านปรารถนาจะทราบในเรื่องนี้ ข้าพเจ้าหวังว่าท่านรัฐมนตรีคงจะสามารถให้พวกเราทราบความตามที่ต้องการนั้นได้ และให้พวกเราพอใจว่าโครงการของท่านที่เสนอมาจะลุล่วงไปได้เป็นผลดีที่สุดเท่าที่จะพึงเป็นได้”

อูยาตัน (ผู้แทนจังหวัดโปรม) นายอูยาดี (ผู้แทนจังหวัดมันฑะเลทางใต้) และอูโพหยิ่น (ผู้แทนจังหวัดเฮนซาดะ) ได้กล่าวอภิปรายเรื่องนี้ก่อนที่ประชุมพักรับประทานอาหารกลางวัน

อูบาไลน์กล่าวค้าน

หลังจากรับประทานอาหารกลางวันแล้ว ที่ประชุมสภาได้เริ่มต้นประชุมใหม่อีก อูบาไลน์ (ผู้แทนกรรมกรที่ไม่ใช่ชาติแขกจังหวัดย่างกุ้ง) ได้กล่าวค้านการของบประมาณเพิ่มเติมโดยกล่าวว่า "กรมสหกรณ์ดำเนินงานโดยมิได้เห็นทางที่จะเกิดประโยชน์แก่ประชาชนส่วนรวม ชั่วระยะเวลา ๒๕ หรือ ๓๐ ปีที่แล้วมา จำนวนเงินที่รัฐบาลเก็บภาษีได้ก็ใช้จ่ายไปในการจัดสหกรณ์นับได้ตั้งสิบล้านรูปี บัดนี้รัฐบาลเสนอขอจ่ายเงินอีกจำนวนหนึ่ง ๖๐,๐๐๐ รูปี ข้าพเจ้าจึงขอคัดค้าน กรมสหกรณ์ดำเนินงานเพื่อประโยชน์ของหมู่พวกที่เป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ หาใช่เป็นประโยชน์แห่งหมู่ชนชั้นกรรมกรซึ่งข้าพเจ้าเป็นผู้แทนไม่ ถ้าหากใน ๓๐ ปี รัฐบาลพะม่าไม่อาจจัดการสหกรณ์ให้ยังเกิดประโยชน์แก่ประชาชนส่วนรวมได้ ก็ดูคล้ายกับว่าการสหกรณ์ไม่ได้ทำสิ่งใดในภายหน้าให้ดีขึ้นเลย ข้าพเจ้าไม่มีความเห็นคัดค้านการจัดสหกรณ์ ถ้าหากรัฐบาลดำเนินการให้ถูกทาง

อูซอละโย (ผู้แทนจังหวัดเจ้าย์ยูทางเหนือ) ได้อภิปรายค้านไปในหลักว่า เป็นการฉ้อเงินประชาชน

นาย เอ. เอม. เอม. เวลลายานเจตติยา กล่าวสนับสนุนว่า "รู้สึกเป็นที่พอใจซึ่งครั้งหนึ่งอูบาไลน์ได้ชมเชยระบบการทางตะวันตก ข้าพเจ้าเห็นพ้องด้วยกับนายลิชที่ว่า สภานี้ย่อมทรงไว้ซึ่งสิทธิ ขอทราบเพิ่มเติมการที่จะดำเนินต่อไปในเรื่องงานจัดสหกรณ์ ส่วน

คำกล่าวโทษเรื่องที่จัดไม่สำเร็จมาแล้วนั้น ไม่ควรเสนอต่อรัฐบาลใหม่นี้ เพราะรัฐบาลใหม่เพียงแต่จะดำเนินกิจการให้เป็นไปตามโครงการแห่งรัฐบาลเก่าก่อรูปไว้เท่านั้น ประมาณว่าสหกรณ์ที่มีอยู่ในประเทศเพียง ๒,๐๐๐ สมาคม การชำระบัญชีจึงไม่ใช่เป็นของง่าย เจ้าพนักงานที่มีอยู่เวลานี้ไม่เพียงพอ หาใช่เป็นความผิดของรัฐบาลที่ดำเนินการสหกรณ์ไม่เป็นผลสำเร็จดังที่แล้วมา แต่หากเป็นด้วยความประพฤติของบุคคลนั้นเอง”

คำตอบของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการบ้าไม้

อูบ๋ว (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการบ้าไม้) ตอบข้อโต้เถียงซึ่งเป็นโอกาสอันควรเพื่อช่วยเพิกถอนความสงสัยหรือความเข้าใจผิด โดยชี้แจงว่า “ข้าพเจ้ารับรองว่ารายการนี้เป็นค่าใช้จ่ายรายการใหม่ จำนวนเงินที่ขอเพิ่มเพื่อนำไปใช้จ่ายตามโครงการซึ่งกำลังดำเนินการอยู่แล้ว ได้เริ่มต้นจัดตั้งสมาคมสหกรณ์ขึ้นในประเทศพะม่ามาแล้วหลายปี และขยายเขตขยานออกไปชั่วขณะหนึ่ง ครั้นในระหว่างเวลาเกิดการตกต่ำขึ้น มีสหกรณ์หลายสมาคมที่ต้องเลิกล้มและสมาชิกในสหกรณ์เหล่านั้นไม่มีทรัพย์สินพอแก่การชำระบัญชี รัฐบาลจึงจำเป็นต้องหาทางและวิธีช่วยเหลือสหกรณ์ ก็โดยมุ่งหมายเพื่อช่วยคนชั้นที่ยากจน เมื่อนายอูบาไลน์เห็นว่าไม่ควรสนับสนุนกรมสหกรณ์แล้ว ข้าพเจ้าผู้กล่าวในที่นี้เข้าใจไม่ได้ว่า อูบาไลน์มาเป็นผู้แทนในนามของใคร รัฐบาลไม่อาจปล่อยให้เงินนับตั้ง ๒ ล้าน

๓ แสนรูปีละลายไป ในเมื่อยังมิทางที่จะนำกลับคืนได้ รัฐบาลนี้ไม่ได้ตั้งใจที่จะประหัสประหารสมาคมเหล่านั้น แต่ได้ตั้งใจก่อกู้ให้คืนดีเป็นที่ปลอดภัย โครงการที่ว่านี้รัฐบาลได้เห็นชอบมาแล้วแต่ปี ๑๙๓๕”

อูบีวยังได้กล่าวต่อไปว่า “โครงการนี้เจ้าหน้าที่ได้ลงมือดำเนินการทางพะม่าเหนือและเห็นว่ายังเกิดผลดี ฉบับนี้รัฐบาลเห็นควรขยายออกไปทดลองทางพะม่าใต้ ตามที่นายลิชขอให้รัฐบาลอธิบายนโยบายซึ่งเกี่ยวกับเรื่องนี้ ข้าพเจ้าขอชี้แจงว่า เป็นความประสงค์ของรัฐบาลที่จะก่อกู้ฐานะของสหกรณ์ให้คืนดี และเป็นผลให้รัฐบาลได้รับเงินคืนด้วย หาใช่เป็นความประสงค์ของรัฐบาลที่จะขายที่ดินซึ่งอยู่ในครอบครองของผู้ชำระบัญชี ชาวกสิกรอาจได้ที่ดินคืนอย่างแน่นอนในเมื่อรัฐบาลยอมให้กสิกรเหล่านั้นใช้กฎหมายว่าด้วยระบบการซื้อที่ดินผ่อนชำระเป็นเวลานานปี เมื่อครบกำหนดชั่วระยะเวลานั้น กสิกรก็จะได้ที่ดินกลับคืนไป รัฐบาลก็ได้เงินคืนคุ้มเดียวกัน ข้าพเจ้าขอปฏิเสธในข้อที่ว่า เงินซึ่งใช้จ่ายไปในกิจการจัดสหกรณ์เป็นจำนวนที่เปล่าประโยชน์ เพราะเป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่จะต้องช่วยเหลือชาวกสิกรและคนยากจน โครงการนี้ไม่ใช่เป็นความคิดของรัฐบาลปัจจุบัน เป็นงานที่อูบาเปะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการป่าไม้คนก่อนได้วางรูปการไว้แล้ว รัฐบาลปัจจุบันเป็นแต่เห็นคล้อยตามโครงการนั้นด้วย จึงอยากให้โครงการนี้ดำเนินต่อไป ไม่ใช่

แต่ทางพะม่าเหนือแห่งเดียว อยากให้ขยายไปทางพะม่าใต้อีกด้วย รัฐบาลมิได้ตั้งใจที่จะเริ่มต้นจัดสหกรณ์ขึ้นใหม่อีก เพียงแต่จะคิดกู้สหกรณ์เก่าที่ตั้งไว้แล้วซึ่งจวนจะล่มจมอยู่นั้นให้กลับรอดตัว ข้าพเจ้าเห็นพ้องกับถ้อยคำของนายลิชที่ว่า ขอให้รัฐบาลดำเนินการจัดสหกรณ์อย่างค่อยทำค่อยไปช้า ๆ ประกอบด้วยความระมัดระวัง ความระมัดระวังนั้นรัฐบาลก็ได้ถือเป็นแนวปฏิบัติอยู่แล้ว เพราะการสหกรณ์เป็นเรื่องสำคัญสำหรับภูมิประเทศอย่างเช่นพะม่าซึ่งเป็นประเทศทำการเพาะปลูก ประเทศสยามซึ่งเป็นประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง ต่างมีผู้เห็นกันว่าเป็นประเทศที่อยู่ล้าหลังนั้น ในส่วนเรื่องที่เกี่ยวกับการจัดสหกรณ์นับว่าได้ดำเนินการจัดไปได้ไกลขึ้นหน้าประเทศพะม่าเสียอีกด้วยซ้ำไป ทั้งจะยกการจัดสหกรณ์ในพะม่าไปเปรียบเทียบกับมณฑลอื่น ๆ ในอินเดีย ก็นับว่ายังคงล้าหลังอยู่นั่นเอง รวมความในที่สุดข้าพเจ้าขอให้ที่ประชุมสภาตกลงเรื่องการของบประมาณเพิ่มเติมรายนี้"

ที่ประชุมได้ตกลงให้ดำเนินการต่อไป

ถ้าสหกรณ์ล้ม ความหวังอันยอดเยี่ยมของชาวชนบทก็ล้มด้วย — คณะข้าหลวงพิจารณาปัญหาการเกษตรในประเทศอินเดีย.

สหกรณ์ในประเทศจีน

ในสมัยปัจจุบันนี้อาจกล่าวได้ว่า การสหกรณ์ได้แพร่หลายทั่วทุกประเทศในโลก ทวีปยุโรปเป็นแหล่งของการสหกรณ์และได้ฟักตัวเจริญขึ้นมากที่สุด ในทวีปอเมริกา เอเชีย และแม้ในทวีปแอฟริกาก็มีสหกรณ์เช่นเดียวกัน การจัดสหกรณ์ของประเทศต่าง ๆ เหล่านั้น มักถือหลักที่เป็นแก่นความสำคัญของสหกรณ์อย่างเดียวกัน มิฉะนั้นก็ไม่เป็นรูปสหกรณ์ ส่วนรายละเอียดแห่งวิธีปฏิบัติการอาจมีแตกต่างกันบ้าง อนึ่งสหกรณ์ย่อมมีหลายรูปและประเทศไหนจะเหมาะแก่การจัดสหกรณ์รูปใด ก็ย่อมแล้วแต่ฐานะเศรษฐกิจของประเทศนั้น ๆ ไม่ใช่ว่าประเทศหนึ่ง ๆ จะจัดสหกรณ์ได้ถ้วนทั่วทุกรูปก็หาไม่ เช่นประเทศสยามเป็นประเทศกสิกรรม ก็จัดให้หนักไปในรูปสหกรณ์กสิกรรม สำหรับประเทศอังกฤษเป็นประเทศอุตสาหกรรม เขาก็ได้จัดสหกรณ์ให้หนักไปในทางรูปที่เกี่ยวกับการนั้น และสำหรับบางประเทศ เช่น ประเทศญี่ปุ่นมีความสำคัญทั้งในทางอุตสาหกรรมและกสิกรรม เขาก็จัดสหกรณ์รูปที่เกี่ยวทั้งอุตสาหกรรมและกสิกรรมควบกันไป แต่อย่างไรก็ดี แม้ประเทศใดจะจัดสหกรณ์ให้หนักไปในทางรูปใดเพื่อให้เหมาะสมกับอาชีพส่วนใหญ่ของพลเมืองแห่งประเทศนั้นก็ตาม เขาก็ยังพยายามจัดสหกรณ์รูปอื่น ๆ เพื่อให้เหมาะกับอาชีพชะนิดต่าง ๆ ของพลเมืองไปพร้อมกันด้วย เช่น ประเทศอินเดีย

แม้เขาจะจัดให้หันไปในรูปสหกรณ์กสิกรรม แต่ในกิจการอื่น ๆ เช่น ในการพาณิชย์ การอุตสาหกรรมเป็นต้น เขาก็หาละเลยเพิกเฉยไม่ ได้นำเอารูปสหกรณ์เข้าช่วยเหลือเช่นเดียวกัน

ประเทศจีนนั้นเป็นที่ทราบกันว่าไม่ใคร่มีความสงบราบคาบ นับแต่ได้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยคณะก๊กมิ่นตั๋งเป็นต้นมา พลเมืองของประเทศได้แตกความสามัคคีแยกเป็นก๊กเป็นเหล่า และรบราฆ่าฟันกันเองเพื่อช่วงชิงอำนาจความเป็นเจ้าเป็นใหญ่ในประเทศ ซ่องโจรผู้ร้ายก็มีอยู่ดกดื่นชุกชุมทั่วไป รัฐบาลต้องทำการปราบปรามเรื่อยมา นอกจากความไม่สงบราบคาบอันก่อขึ้นจากประชาชาติของประเทศเองแล้ว จีนยังต้องสาละวนเผชิญกับปัญหาและเหตุการณ์อันยุ่งเหยิงระหว่างประเทศอีกด้วย แม้ทั้ง ๆ ที่ประเทศจีนจะตกอยู่ในฐานะยุ่งยากดังกล่าวแล้วก็ดี ประเทศจีนก็หาน้อยหน้าประเทศอื่น ๆ ในเรื่องการสหกรณ์ไม่

เริ่มแรกที่สหกรณ์จะเกิดขึ้นในประเทศจีน มีอาการคล้ายกับประเทศอื่น ๆ หลายประเทศ กล่าวคือ รัฐบาลไม่ได้เป็นผู้ริเริ่มการสหกรณ์ขึ้นเอง แต่ประชาชนเป็นผู้จัดตั้งและดำเนินการตามลำพังครั้นต่อมาเมื่อรัฐบาลเห็นว่าการสหกรณ์จะเป็นคุณประโยชน์แก่พลเมืองและประเทศชาติ จึงได้เข้าช่วยเหลือสนับสนุน และออกกฎหมายคุ้มครองเพื่อให้การจัดสหกรณ์ได้ดำเนินไปโดยสะดวกและเจริญขึ้น ในกรณีดังกล่าวนี้ต่างกับการจัดสหกรณ์ในสยามเรา ซึ่งรัฐบาลเป็นผู้ริเริ่มและดำเนินการเป็นลำดับมาจนถึงทุกวันนี้ เพราะได้

เล็งเห็นคุณประโยชน์ของการสหกรณ์ซึ่งจะช่วยค้ำชูพลเมืองให้มีความเจริญในทางเศรษฐกิจสืบไปได้

สหกรณ์ในประเทศจีนดูเหมือนจะเริ่มจัดขึ้นเป็นการทดลองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒ นี้เอง สำหรับประเทศสยามได้เริ่มจัดสหกรณ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ ฉะนั้นประเทศจีนจึงมีสหกรณ์ภายหลังเราประมาณ ๓ ปี แต่ปรากฏว่าในเวลานี้ประเทศจีนได้มีสหกรณ์รูปต่าง ๆ กว่า ๒๐,๐๐๐ สมาคมแล้ว ส่วนสยามเราถึงแม้จะจัดก่อนเขาก็จริง แต่มีสหกรณ์ประเภทหาทุนรูปเดียวเท่านั้น และมีจำนวนสหกรณ์เมื่อวันสิ้นปี พ.ศ. ๒๔๗๙ เพียง ๗๗๐ สมาคม นับว่าสยามเรายังด้อยทั้งจำนวนสหกรณ์และรูปสหกรณ์ต่าง ๆ อยู่ แต่อย่างไรก็ดี เมื่อคิดเทียบตามจำนวนพลเมืองของประเทศจีนซึ่งมี ๔๐๐ ล้านเศษกับสยามเรามีราว ๑๔ ล้านเศษแล้ว ก็ยังปรับไม่ได้ถนัดว่าสยามเราจัดสหกรณ์งุ่มง่ามเกินไป

สหกรณ์ในประเทศจีนที่มีเป็นรูปแรกคือ สหกรณ์ออมทรัพย์ซึ่งได้จัดตั้งขึ้นในเซี่ยงไฮ้ก่อน ผู้ที่ริเริ่มการจัดตั้งสหกรณ์นี้ขึ้นได้แก่ ศาสตราจารย์ เอช. ไว. ซี ศาสตราจารย์ผู้นี้ได้ไปดูการสหกรณ์ของประเทศต่าง ๆ เมื่อกลับมาแล้วจึงได้ลองจัดสหกรณ์ขึ้นบ้าง แต่อย่างไรก็ดี ท่านผู้นี้เป็นผู้เห็นการไกล และแน่ใจว่าการสหกรณ์จะเป็นคุณประโยชน์แก่พลเมืองของเขามากมาย จึงมีนโยบายที่จะนำวิธีการสหกรณ์ไปสวมในอาชีพทุก ๆ ประเภทที่พลเมืองประกอบอยู่ โดยฉะเพาะอย่างยิ่งก็อาชีพของชาวกสิกร ภายหลังคณะกรรม-

การปลดเปลื้องความอดอยากของราษฎรในมณฑลโฮเป ได้นำความเห็นของศาสตราจารย์ เอช. ไว. ซี ขึ้นพิจารณา และต่อแต่นั้นมา คณะก็กมิ่นตั๋งเล็งเห็นว่าการสหกรณ์คงจะมีประโยชน์มากมายแก่ประชาชน จึงได้จัดเข้าอยู่ในโครงการบำรุงเศรษฐกิจของชาติด้วย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ ได้เริ่มจัดตั้งสหกรณ์ขึ้น และแต่งตั้งเจ้าพนักงานโดยฉะเพาะให้มีหน้าที่จัดตั้งสหกรณ์ทำการตรวจตราสหกรณ์ทั้งที่มีอยู่ก่อนและได้ตั้งขึ้นใหม่ ในขณะนี้กฎหมายสหกรณ์ก็ยังหาได้ตราขึ้นไว้ โดยฉะเพาะไม่ แต่การจัดตั้งและการดำเนินการต่าง ๆ นั้น ได้อาศัยตามบทบัญญัติของกฎหมายพาณิชย์โดยอนุโลม และตามคำสั่งข้อบังคับที่ได้ตราไว้เป็นครั้งคราว ต่อมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๔๗๔ รัฐบาลจึงได้ตรากฎหมายเพื่อคุ้มครองและสนับสนุนการสหกรณ์ขึ้นฉะเพาะกรณี

สำหรับสหกรณ์ประเภทหาทุนให้ชาวนากู้ยืมนั้น ดูเหมือนจะมีขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๗๑ ทั้งนี้เพราะเนื่องจากในมณฑลเกียงซูได้ตรากฎหมายตั้งธนาคารกสิกรรมขึ้น และธนาคารนี้เป็นผู้จ่ายเงินให้สหกรณ์ประเภทหาทุนสำหรับชาวนากู้ยืม กู้ไปเพื่อจ่ายให้สมาชิกกู้อีกทอดหนึ่ง

สหกรณ์ในประเทศจีนได้จัดแล้วหลายรูป มีทั้งสหกรณ์รูปที่เกี่ยวในทางอุตสาหกรรม พาณิชยการและกสิกรรม แต่ดูเหมือนว่าเขาได้จัดหนักไปในรูปสหกรณ์ประเภทที่เกี่ยวกับการกสิกรรม ทั้งนี้คงเป็นเพราะประเทศจีนเป็นประเทศกสิกรรมทำนองเดียวกับสยาม จึง

ได้มุ่งหน้าบำรุงกสิกรให้มากกว่าชนประเภทอื่น ๆ และในรายงานของนายสตริคแลนด์ปรากฏว่า สหกรณ์ประเภทนี้เป็นคุณประโยชน์แก่ประชาชนอย่างมากมาย

ที่จริงแม้ว่าจำนวนสหกรณ์ในประเทศจีนเมื่อเทียบกับความกว้างใหญ่ไพศาลของประเทศและมีจำนวนพลเมืองมากมายแล้ว รู้สึกกันว่ายังมีจำนวนน้อยอยู่มาก แต่แม้กระนั้นก็ตาม ไม่เพียงแต่รัฐบาลเท่านั้นที่เล็งเห็นคุณค่าของสหกรณ์ ผู้สนใจในความเป็นอยู่ของประเทศและนักเศรษฐกิจทั้งหลายกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า การที่จะช่วยกสิกรให้พ้นจากความยับค้นทั้งหลายได้ ก็ด้วยวิธีการสหกรณ์ เมื่อพิเคราะห์ตามคำเหล่านี้รู้สึกว่า ฐานะของกสิกรจีนคงมีลักษณะคล้ายคลึงกันกับของสยาม ถึงจะต่างกันก็คงไม่มาก ดูเหมือนว่ามีชาวไทยเราหลายท่านซึ่งได้เห็นวิธีการสหกรณ์แล้วอย่างใกล้ชิดประกอบกับมีความรู้ในการสหกรณ์ดี ก็ได้กล่าวรับรองทำนองเดียวกับที่มีคำกล่าวในประเทศจีนและประเทศอื่น ๆ เช่นเดียวกัน

ประเทศสยามเราได้เริ่มส่งเสริมการปลูกฝ้ายในภาคเหนือ เพราะมีพื้นที่บางจังหวัดเหมาะแก่พืชชะนิดนี้ และฝ้ายนับว่าเป็นสินค้าสำคัญอย่างหนึ่งที่โลกต้องการ ในประเทศจีนทำการปลูกฝ้ายกันแพร่หลาย ไม่เพียงแต่จัดทำนุบำรุงการปลูกฝ้ายให้ได้พันธุ์ดีเท่านั้น ในฐานะอื่น ๆ ก็ได้รับการสนับสนุนด้วย ในมณฑลโฮเป ซึ่งอยู่ทางเหนือของประเทศจีน มีการปลูกฝ้ายมากกว่าในมณฑลอื่น ๆ ทั้งหมด เมื่อกล่าวถึงฐานะชาวไร่ฝ้ายจีนแล้ว ก็มีลักษณะคล้าย ๆ กับชาวนา

ของประเทศสยามเรา ในข้อที่เป็นผู้ขาดเงินทุนที่จะประกอบการอาชีพให้เจริญต่อไป อนึ่งข้อสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ คนกลางได้กินหัวกะทิไปกินเสียหมดทิ้งหางกะทิไว้ให้ เยี่ยงชาวนาเราซึ่งถูกพ่อค้าข้าวชิงไหวพริบในเชิงกอบโกยผลกำไรที่แท้จริงไปกินเสีย โดยไม่ต้องยุกโคลนตรำฝนทนแดดอย่างไรเลย คนกลางหรือพ่อค้าฝ้ายในมณฑลโฮเปเที่ยวกว้านซื้อฝ้ายจากชาวไร่ฝ้ายโดยราคาถูก ๆ แล้วส่งไปขายยังเทียนสิน ซึ่งเป็นตลาดส่งฝ้ายไปขายต่างประเทศ จึงขายได้ราคาแพงมีกำไรอย่างงาม แต่ชาวไร่ฝ้ายมีรายได้แทยไม่คุ้มค่าเหนื่อย โดยเหตุที่ชาวไร่ฝ้ายมีสภาพตกอยู่ในฐานะดังกล่าวข้างต้น ในราว พ.ศ. ๒๔๗๑ จึงได้นำวิธีการสหกรณ์เข้าช่วยแก้ไข กล่าวคือได้ตั้งสหกรณ์ประเภทหาทุนให้ชาวไร่ฝ้ายกู้ยืม (สหกรณ์เครดิตดังรูปที่จัดอยู่ในสยามเรานี้) ด้วยความช่วยเหลือของสหกรณ์ชาวไร่ฝ้ายจึงมีเงินทำทุนและมีโอกาสปลดเปลื้องหนี้สินลงได้เป็นลำดับจนทรงตัวขึ้นได้ ถึงหากได้จัดสหกรณ์รูปที่กล่าวแล้วเพื่อแก้ไขฐานะของชาวไร่ฝ้ายให้ดีขึ้นเป็นผลสำเร็จก็ดี ในขั้นต่อมายังคิดจะตัดคนกลางซึ่งคอยโฉบฉวยกำไรที่แท้จริงของชาวไร่ฝ้ายให้เสื่อมสิ้นไปเป็นการช่วยมิให้ชาวไร่ฝ้ายเสียเปรียบอย่างก่อน ๆ อีก จึงในราว พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้จัดตั้งสหกรณ์รวมกันขายพืชผลขึ้น กล่าวคือชาวไร่ฝ้ายที่เป็นสมาชิกในสหกรณ์นี้จะต้องนำฝ้ายที่เก็บได้มารวมขายกัน การขายทีละมาก ๆ เช่นนี้ย่อมได้ราคาดีกว่าขายย่อย และการขายมิได้ขายให้พ่อค้าคนกลางอย่างแต่ก่อน แต่ได้ขายตรงไปยังผู้ซื้อ

เหมาทีเดียว เหตุนี้ฝ่ายจึงมีราคาดีขึ้นและชาวไร่ฝ่ายก็มีรายได้มากขึ้น เพราะผลกำไรที่คนกลางเคยกอบโกยไปนั้น กลับตกมาอยู่กับชาวไร่ฝ่ายนั่นเอง ต่อมาได้ขยายกิจการจนมีสหกรณ์ค้าฝ่ายขึ้นและทำการติดต่อโดยตรงกับสหกรณ์รวมกันขายพืชผล เมื่อสหกรณ์ค้าฝ่ายซื้อฝ่ายมาจากสหกรณ์นั้นแล้ว ก็ส่งไปขายต่างประเทศโดยตรง ไม่ต้องอาศัยพ่อค้าเป็นสะพานอีกทอดหนึ่งอย่างก่อนๆ นับจากการตั้งสหกรณ์ประเภทหาทุนมาได้ราวภายใน ๓ ปีเท่านั้น สหกรณ์ได้เจริญขึ้นและเป็นประโยชน์แก่การปลูกฝ่ายและชาวไร่ฝ่ายอย่างมากมาย เพราะวิธีการสหกรณ์ได้เลือกคัดพันธุ์ฝ่ายที่ดีมาทำการเพาะปลูก และชาวไร่ฝ่ายก็มีเงินทุนช่วยเกื้อหนุนทำการคิดหน้าไปให้เพื่องฟูขึ้น ตามที่กล่าวนี้จะเห็นว่า เมื่อประเทศจีนจัดสหกรณ์ขึ้นเพื่อช่วยเหลืออุปการะอาชีพของประชาชนประเภทใดแล้ว ก็ย่อมดำเนินการเป็นขั้นๆ ไปจนถึงที่สุด จึงเห็นผลทันตาทันใจ เมื่อมาคำนึงถึงสหกรณ์ที่จัดอยู่ในสยามเราเวลานี้ ซึ่งในขณะที่ช่วยชาวนาในเรื่องทุนและปลดภาระหนี้สินจนเป็นผลสมความประสงค์แล้ว หากจะพยายามช่วยให้ไกลออกไปเยี่ยงประเทศจีนบ้าง ก็น่าจะได้รับผลดีเป็นมั่นคง ชาวนาในประเทศจีนก็ได้รับการช่วยเหลือด้วยวิธีสหกรณ์เช่นเดียวกับสยามเราเหมือนกัน เมื่อพิเคราะห์ถึงฐานะชาวนาในประเทศจีนแล้ว ย่อมมีความเป็นอยู่อย่างผิดเคืองเหมือนๆ กันกับชาวนาในประเทศอื่นหลายประเทศ และเมื่อพิจารณาตามรายงานที่พิมพ์ออกโฆษณาปรากฏว่า ออกจะผิดเคืองกว่าชาวนาของสยามเรามาก จริงอยู่

ตามที่สังเกตเห็นกันว่าชนชาวจีนเป็นคนที่ขยันขันแข็งและมานะบากบั่น มีความมัธยัสถ์อย่างที่สุด การทำนาในประเทศจีนก็ทำกันปีละ ๒ ครั้ง เป็นส่วนมาก แต่ข้อเสียอยู่ตรงที่ชาวนาจีนครอบครัวหนึ่งมีนาเพียงเล็กน้อย ประกอบกับการทำนามักจะประสพภัยพิบัติบ่อย ๆ เช่น ถูกน้ำท่วมเสียบ้าง แล้งบ้าง และบางปีพายุใหญ่ยังทำลายข้าวในนาเสียอีก ถ้าเหตุเหล่านี้มีติด ๆ กัน ทุนที่ลงไปก็ไม่ได้คืน และเนื่องจากมีทุนน้อย ก็เลยหมดตัวถึงต้องเป็นหนี้สินจีน ไม่แต่เพียงเท่านั้น การดำรงชีวิตก็เป็นไปอย่างอด ๆ อยาก ๆ แสนลำเค็ญอีกด้วย รู้สึกว่าชาวนาสยามยังดีกว่า เพราะทำนาในที่ดินที่อุดมสมบูรณ์ทั้งกว้างใหญ่ไพศาล และการกินอยู่ก็อุดมกว่าชาวนาจีนมาก เหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวนาจีนมีความหมั่นขยันและมัธยัสถ์ประจำตัว เห็นจะเป็นเพราะพลเมืองในประเทศมีคับคั่งมากมาย เมื่อพลเมืองมากก็ต้องแย่งกันหากิน ถ้าใครไม่หมั่นขยันก็อด เมื่อกลัวอดจึงต้องบังคับตัวเองให้ขยันและเขียดกรอใช้จ่าย สำหรับชาวนาไทยในสยามมีที่อยู่กินดีกว่า จึงปล่อยให้ความเฉื่อยชาครอบงำประจำตัวเสียจนชิน หากเราต้องแย่งอาชีพกันอย่างชาวนาจีนบ้าง ชาวเราจะบึกบึนอดทนหรือไม่เพียงใดเป็นข้อที่น่าคำนึง

ตามถ้อยคำของนายสตริคแลนด์ว่า เนื่องจากชนชาวจีนมีอัธยาศัยรักหมู่รักคณะอยู่แล้ว เมื่อนำวิธีการสหกรณ์เข้าสวมแม้แต่จะเป็นชาวชนบทซึ่งยังไร้การศึกษาอยู่มากก็ตาม ก็ดูเหมือนสหกรณ์ได้เป็นเครื่องหนุนให้เกิดความสามัคคียิ่งขึ้น และว่านอกจาก

ญี่ปุ่นแล้ว ดูเหมือนชาติอื่นจะทำไม่ได้ถึงเพียงนี้ ความจริงความสามัคคีย่อมเป็นแก่นอันสำคัญของสหกรณ์และอาจกล่าวได้ว่า ความสามัคคีเป็นสิ่งหนึ่งที่ชักจูงใจให้สหกรณ์ดำเนินไปสู่ความเจริญได้ สำหรับสหกรณ์ในสยามเท่าที่จัดอยู่รู้สึกว่า ได้ผลทำนองนี้มากเหมือนกัน

การจัดสหกรณ์ในประเทศจีนปรากฏว่า ได้ผลดีทั้งในทางช่วยค้ำชูฐานะและบำรุงศิลธรรมของพลเมืองอยู่มาก รัฐบาลได้จัดการสหกรณ์ให้เข้าอยู่ในโครงการบำรุงเศรษฐกิจของชาติ และพยายามจะส่งเสริมให้แพร่หลายทัดเทียมกับอารยประเทศ บังเอิญก็มาเกิดมีเหตุการณ์ (Incident) กับญี่ปุ่นขึ้นในคราวนี้ สหกรณ์ที่มีอยู่แล้วคงพินาศลงบ้าง และโครงการที่จะจัดสหกรณ์ต่อไปก็คงจักต้องยุติชั่วคราว.

การศึกษาอบรมเจ้าพนักงานย่อมเป็นความจำเป็นเกิดขึ้นเพราะมีการขยายขั้นแห่งการเคลื่อนไหวของสหกรณ์ กิจการของสหกรณ์ได้เจริญสลับซับซ้อนขึ้นทุกที ที่จะมอบหมายการงานนี้ให้แก่นักสมัครเล่นแม้จะเป็นผู้หวังดี ก็เกินกำลังความสามารถ ยิ่งกว่านี้ถึงจะมีนักสมัครเล่นอย่างนี้ แต่ก็มีอยู่เป็นจำนวนจำกัดไม่พอแก่จำนวนที่ต้องการ —
มิสมากาเรท ดิกบี้.

สหกรณ์ในประเทศญี่ปุ่น

จำเดิมแต่ประเทศญี่ปุ่นได้รวบรวมกันเป็นปึกแผ่น มีสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชทรงปกครองเป็นประมุขแต่พระองค์เดียวเมื่อ ค. ศ. ๑๘๖๘ นั้น ได้เริ่มปรับปรุงประเทศให้ดำเนินตามแบบแผนชาวตะวันตกอย่างขนานใหญ่ เพื่อมุ่งหมายให้ประเทศชาติสู่ความเจริญในบรรดาผู้ที่ขวนขวายนำอารยธรรมตะวันตกเข้ามาปลูกฝังในประเทศญี่ปุ่นสมัยนั้น มีที่นับว่าสำคัญอยู่สองท่านซึ่งควรยกขึ้นกล่าว คือ เคานต์ธีราตา และ วิสเคานต์ชินากาวา ทั้งสองท่านนี้ได้พยายามศึกษาสถานะการณ์ในยุโรปและโดยฉะเพาะในประเทศเยอรมันนี เพื่อค้นหาวิธีแก้ไขความอัตคัดขัดสน ซึ่งกำลังเผชิญหน้าพวกกสิกรและพวกช่างฝีมือชาวญี่ปุ่นอยู่ แผนการต่าง ๆ เท่าที่ท่านทั้งสองสืบสวนได้ยังผลให้รัฐบาลเสนอร่างกฎหมายสหกรณ์ประเภทหาทุนต่อรัฐสภาใน ค. ศ. ๑๘๙๑ แต่เนื่องจากเวลานั้นการเมืองของประเทศอยู่ในสภาพที่ยุ่งเหยิงจนถึงมีการยุบสภาผู้แทนราษฎรกัน ร่างกฎหมายที่เสนอไว้จึงค้างเติ่งไป ต่อมาใน ค. ศ. ๑๘๙๗ รัฐบาลได้เสนอร่างกฎหมายสหกรณ์ใหม่อีกฉะบับหนึ่ง ซึ่งที่ประชุมสภาอภิปรายกันอยู่ช้านาน และในที่สุดก็ถูกสภาสูงคัดค้านไว้ เหตุนี้การประกาศใช้กฎหมายสหกรณ์จึงได้เรื่อยเฉื่อยมาจนกระทั่งวันที่ ๖ มีนาคม ค. ศ. ๑๙๐๐ รัฐบาลถึงได้ประกาศใช้กฎหมายสหกรณ์โดยให้เริ่มมีผล

บังคับหลังจากนั้นอีก ๖ เดือน คือในวันที่ ๑ กันยายนปีเดียวกัน กฎหมายฉะบับ ค. ศ. ๑๙๐๐ นี้ได้แก้ไขเพิ่มเติมกันในปีหลัง ๆ ต่อมาอีกหลายคราว การจัดสหกรณ์ในประเทศญี่ปุ่นนับเพียงเวลาที่ประกาศใช้กฎหมายสหกรณ์ได้ราว ๓๐ ปีเศษมานี้ เป็นที่รู้สึกกันทั่วไปว่าการสหกรณ์ได้ขยายตัวออกไปไกลมากและมีความเจริญอย่างน่าพิศวง ในสมัยปัจจุบันนี้มีสหกรณ์แพร่หลายอยู่ทั่วทุกตำบล คำนวณได้อย่างน้อยไม่ต่ำกว่าหนึ่งสมาคมต่อตำบลหนึ่ง

ความจริงวิธีการสหกรณ์ที่รัฐบาลญี่ปุ่นนำมาจากยุโรปในสมัยประกาศใช้กฎหมายสหกรณ์นี้หาใช่เป็นของใหม่ที่ชนชาวญี่ปุ่นเพิ่งจะรู้จักกันในชั้นหลังไม่ ที่แท้วิธีสหกรณ์เท่าที่หมายความกันอยู่ทุกวันนี้ ก็เป็นวิธีการที่มีมาแต่ดั้งเดิมและแพร่หลายอยู่ในประเทศญี่ปุ่นนมนานมาแล้ว หากแต่รูปการที่ดำเนินอยู่แต่ก่อนเป็นไปอย่างคร่าว ๆ ไม่วิจิตรพิศดารเหมือนดังรูปที่จัดอยู่ในปัจจุบันนี้เท่านั้น ดังเช่นสหกรณ์ประเภทหาทุนหรือสหกรณ์เครดิตนั้น เดิมก็มีเค้ามูลอยู่ในรูปที่เรียกกันว่า “มุญิน” (mujin) หรือ “ทาโนโมชิ” (Tanomoshi) หรือ “โก” (Kō) คือเป็นสมาคมซึ่งรวมกันตั้งขึ้นเพื่อร่วมมือช่วยเหลือกันในทางการเงิน สมาคมรูปนี้เกิดขึ้นนับได้ตั้งเจ็ดแปดร้อยปีมาแล้ว และทุกวันนี้ก็ยังคงดำรงอยู่สืบมาเป็นที่แพร่หลายไปในหมู่คนจนทั่วประเทศ เมื่อกล่าวในทางจำนวนแล้วกลับขึ้นหน้ากว่าสหกรณ์รูปปัจจุบันไม่ว่าประเภทใด ๆ เสียอีก ดังจะพึงเห็นจากตัวเลขที่เทียบ

ได้ใน ค. ศ. ๑๙๑๔ ปรากฏว่ามีสหกรณ์เครดิตรูปบำจุบัน ๙,๒๗๔ สมาคม แต่ในปีเดียวกันมีมุญินไม่น้อยกว่า ๑,๖๐๐,๐๙๘ สมาคม

มุญินซึ่งเป็นสมาคมสหกรณ์รูปเก่าที่สุดดังกล่าวมาแล้วนั้น ได้ปรับปรุงให้ละเอียดพิศดารต่อมาจนมีลักษณะใกล้สหกรณ์รูปบำจุบันยิ่งขึ้น ในที่สุดกลายเป็นสมาคมอีกรูปหนึ่งถือกำเนิดใน ค. ศ. ๑๗๔๓ เรียกว่า "โฮโตกุชา" (Hōtokusha) รูปการของสมาคมโฮโตกุชานี้คล้ายสหกรณ์เครดิตแบบไรฟไฟเซนเป็นอย่างยิ่ง ในบำจุบันมีสมาคมโฮโตกุชาในประเทศญี่ปุ่นอยู่ทั่วหัวระแหงเช่นเดียวกับมุญิน ยิ่งโดยฉะเพาะในจังหวัดชิซูโอกาและกานางาวาแล้ว ประชาชนมีความนิยมเลื่อมใสในหลักการของสมาคมรูปนี้เป็นอันมาก อนึ่งควรกล่าวด้วยว่า เมื่อได้ประกาศใช้กฎหมายสหกรณ์ ค. ศ. ๑๙๐๐ แล้ว สมาคมโฮโตกุชาที่ดำเนินการอยู่แต่ก่อนได้แปรรูปเป็นสหกรณ์เครดิตบำจุบันไปบ้างบางสมาคม แต่ส่วนที่ยังคงดำเนินไปตามแนวเดิมโดยอาศัยศีลธรรมของมวลสมาชิกเป็นบำจัยสำคัญนั้นก็ยังมีอยู่มาก

นอกจากสมาคมมุญินและโฮโตกุชา ซึ่งนับว่าเป็นมูลรากของสหกรณ์เครดิตรูปบำจุบันดังกล่าวแล้ว ยังมีสมาคมที่เข้าอยู่ในลักษณะสหกรณ์อีกมากหลาย แม้จะถือว่าองค์การเหล่านี้อยู่นอกวงการสหกรณ์รูปบำจุบันก็ตาม แต่ก็เป็นองค์สำคัญที่ช่วยก่อกู้ชีวิตความเป็นอยู่ของพวกชาวนาเท่า ๆ กับสหกรณ์ที่แท้นั้นเหมือนกัน ธรรมชาติแห่งดินฟ้าอากาศและภูมิประเทศในญี่ปุ่นย่อมบังคับให้พวกชาวนาต้องร่วมมือช่วยเหลือกันอยู่เสมอ ดังในกรณีที่เกิดอุทกภัยเนือง ๆ

พวกชาวนาจึงต้องร่วมมือกับเพื่อนบ้านของตนช่วยกันทำคันกั้นน้ำขึ้นไว้ อนึ่งการเพาะปลูกข้าวย่อมต้องอาศัยการชลประทานที่วางระเบียบไว้ดีแล้วช่วยค้ำจุนอยู่ด้วย พวกชาวนาจึงจำเป็นต้องร่วมแรงร่วมงานกันเหตุนี้ในประเทศญี่ปุ่นสหกรณ์ชลประทานและสหกรณ์บำรุงที่ดิน จึงได้เกิดขึ้นมานมนานเป็นจำนวนมาก

ท้องเรื่องของสหกรณ์ในประเทศญี่ปุ่นที่จะกล่าวต่อไปนี้ ขอตัดตอนกล่าวแต่ละเพาะสหกรณ์รูปปัจจุบัน ที่อุบัติขึ้นตามกฎหมายสหกรณ์ ค. ศ. ๑๙๐๐ เท่านั้น ในตอนต้นที่ได้กล่าวท้าวถึงสหกรณ์รูปพื้นเมืองชั้นดั้งเดิมก่อนประกาศใช้กฎหมายสหกรณ์ไว้บ้าง ก็เพื่อให้เห็นว่าสหกรณ์เป็นของมีมาเก่าแก่ในประเทศญี่ปุ่น ข้อสำคัญอีกประการหนึ่งก็เพื่อปลดเปลื้องความสงสัยในเรื่องที่สหกรณ์รูปปัจจุบันในประเทศนี้ได้ก้าวหน้าบรรลุขีดแห่งความเจริญอย่างรวดเร็วภายในระยะเวลาเพียง ๓๐ ปีเศษได้ ก็โดยอาศัยเหตุที่จิตต์ใจประชาชนญี่ปุ่นได้รับความอบรมให้คุ้นเคยกับวิธีการสหกรณ์มาแต่ก่อนนานแล้วนั่นเองเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง

ความเคลื่อนไหวของสหกรณ์รูปปัจจุบันในประเทศญี่ปุ่นซึ่งเริ่มตั้งแต่ประกาศใช้กฎหมายสหกรณ์เมื่อ ค. ศ. ๑๙๐๐ นั้น จัดเป็นการไหวตัวอีกก้าวหนึ่งต่างหากนอกออกไปจากการจัดสหกรณ์รูปพื้นเมืองซึ่งมีอยู่ก่อน เพราะร่างกฎหมายสหกรณ์ขณะที่ผู้ร่างปรับปรุงขึ้นก็เพียงแต่นำเอารูปการสหกรณ์ของประเทศเยอรมันนีมาขัญญัติลงไว้ทั้งสิ้น ส่วนรูปการสหกรณ์เดิมในบ้านเมืองของตนเช่นมุญินและ

โฮโตกุซาจะมีอยู่อย่างไรหานำพาไม่ และมิได้วางบทบัญญัติให้พาดพิงไปถึงเสียด้วยซ้ำไป ความเกี่ยวข้องในระหว่างสหกรณ์สองรุ่นที่ปรากฏผลโดยตรงหรือโดยกฎหมายฉะบับนี้อุดหนุนนั้น นับได้ว่าไม่มีเลย หากจะเป็นโดยปริยายก็แต่ในข้อที่ว่า สหกรณ์รูปพิเศษเมืองอันมีมานานได้ช่วยกล่อมเกลาจิตต์ใจของพวกชาวนาและช่างฝีมือในประเทศญี่ปุ่นให้ตระหนักในคุณค่าของการสหกรณ์อยู่ก่อนที่สหกรณ์รูปใหม่จะเข้ามาสู่ประเทศ ดังนั้นจึงกล่าวได้สนิทว่า ความเคลื่อนไหวทางสหกรณ์ในญี่ปุ่นที่เริ่มต้นในปี ค. ศ. ๑๙๐๐ เป็นยุคใหม่ถอดด้ามเพราะตั้งต้นเป็นความเคลื่อนไหวซึ่งอาศัยแนวทางสหกรณ์ในยุโรปเป็นแบบฉะบับ

การสหกรณ์ในประเทศญี่ปุ่นสมัยปัจจุบันมีลักษณะทั่วไปที่ควรสังเกตอยู่สองประการ คือ

ก. ประการที่ ๑ ความเคลื่อนไหวของสหกรณ์รูปปัจจุบันเป็นความเคลื่อนไหวจากเบื้องบนลงมาสู่เบื้องต่ำ นัยที่กล่าวเช่นนี้มีคำอธิบายว่า สหกรณ์รูปปัจจุบันเกิดขึ้นโดยความขวนขวายของรัฐซึ่งเข้าทำหน้าที่ช่วยเหลืออุดหนุนส่งเสริมตลอดจนดำเนินการเผยแพร่อย่างเต็มสติกำลัง กฎหมายสหกรณ์ซึ่งได้ประกาศใช้นั้นมิใช่กฎหมายที่ออกมาเพื่อสนองความเรียกร้องต้องการของประชาชน แต่หากเป็นกฎหมายที่ออกมาเป็นเครื่องมือให้รัฐบาลดำเนินการตามนโยบายในอันจะนำความรุ่งเรืองมาสู่ประชาชน ถ้าเทียบแนวทางปฏิบัติกับที่จัดในประเทศเยอรมันนี หรือประเทศอังกฤษย่อมแตกต่างกันไปคนละทาง

ในเยอรมันนี้มีนายชุลเซ-เดลิตซ์และนายไรฟไฟเซนทั้งสองท่านเป็นผู้นำในทางสหกรณ์ ได้เริ่มชักจูงประชาชนให้ดำเนินตามหลักสหกรณ์เพื่อบรรเทาความคับแค้นทางเศรษฐกิจขึ้นก่อน เมื่อรัฐบาลเยอรมันเห็นว่าการสหกรณ์ได้บรรลุถึงขีดที่ดำรงสภาพได้อย่างจริงจังแล้ว จึงได้ประกาศใช้กฎหมายสหกรณ์เป็นหลักคุ้มครองต่อไป ในประเทศอังกฤษก็ดำเนินการทำนองเดียวกันโดยออกกฎหมายต่อเมื่อประชาชนได้ขวนขวายให้สหกรณ์บังเกิดขึ้นเป็นกิจจะลักษณะแล้ว หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็ได้แก่กฎหมายในเยอรมันนี้หรืออังกฤษเป็นผลแห่งความเคลื่อนไหวของประชาชนในทางสหกรณ์ แต่ส่วนในญี่ปุ่นนั้นความเคลื่อนไหวของประชาชนในทางสหกรณ์เป็นผลแห่งกฎหมาย

ข. ประการที่ ๒ สหกรณ์ในประเทศญี่ปุ่นส่วนมากเป็นสมาคมที่รวมหมู่ชนผู้ประกิษฐ์ชั้นย่อม ๆ มีพวกชาวนาเป็นต้น และกฎหมายสหกรณ์ของญี่ปุ่นก็มุ่งหมายที่จะช่วยเหลือชนจำพวกนี้เป็นข้อสำคัญ เพราะส่วนใหญ่แห่งพลเมืองของประเทศประกอบด้วยพวกชาวนาและโดยมากชาวนาเหล่านี้ทำนากันเพียงเล็กน้อย การทำนาในประเทศญี่ปุ่นใช้วิธีทวีปริมาณแห่งพืชผลในเนื้อที่นาจำกัดยิ่งกว่าเพิ่มจำนวนเนื้อที่ จึงต้องอาศัยกำลังมนุษย์เป็นประมาณเหมาะกว่าการใช้เครื่องจักร์ เหตุนี้แผนการทำนาขนาดเล็กย่อมได้ผลดีกว่าที่จะดำเนินตามแผนการขนาดใหญ่

ถ้าจำแนกอาชีพของสมาชิกสหกรณ์ทั้งหมดออกเปรียบเทียบกันดูแล้ว จะเห็นว่าในประเทศญี่ปุ่นมีสหกรณ์ที่สมาชิกเป็นพวกชาวนา

อยู่มากมายสมจริงดังกล่าวข้างต้น เช่นเมื่อ ค. ศ. ๑๙๓๒ ปรากฏว่า จำนวนสมาชิกสหกรณ์ทั้งหมดมีถึง ๔,๙๗๘,๒๔๘ คน ในจำนวนนี้เป็นชาวนาเสียร้อยละ ๗๐.๘ ผู้ประกอบการค้าร้อยละ ๑๑.๔ ผู้ประกอบการหัตถกรรมร้อยละ ๔.๙ ชาวประมงร้อยละ ๑.๙ และผู้ทำการป่าไม้ร้อยละ ๐.๒ นอกจากนี้เป็นพวกที่มีอาชีพอื่น ๆ ร้อยละ ๑๐.๘

การที่ผู้ร่างกฎหมายสหกรณ์ของญี่ปุ่นจำลองแบบมาจากกฎหมายเยอรมันนั้น ก็เพราะภาวะในประเทศเยอรมันนีคล้ายคลึงกับประเทศญี่ปุ่นอยู่มาก กล่าวคือมีพลเมืองที่เป็นชนชาวนาชั้นย่อม ๆ เป็นพื้นเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ผู้ร่างกฎหมายสหกรณ์ในประเทศญี่ปุ่นยังได้เห็นคุณประโยชน์ของสหกรณ์ที่ได้ช่วยเหลือประชาชนชาวเยอรมันให้หน้าชื่นตาบานมาแล้วอีกด้วย

กฎหมายสหกรณ์ ค. ศ. ๑๙๐๐ ได้บัญญัติให้สหกรณ์ที่จดทะเบียนแล้วเป็นนิติบุคคล วัตถุประสงค์ที่ตั้งขึ้นมีทวิเคราะห์ไว้เป็นประเภทต่าง ๆ เพื่อยังให้การทำมาหากินหรือการเศรษฐกิจเกิดผลความเจริญแก่บรรดาสมาชิกที่รวมกันเป็นสหกรณ์ คงจำแนกวัตถุประสงค์ให้เห็นได้ดังต่อไปนี้

(๑) จัดหาทุนให้สมาชิกกู้เพื่อประกอบการอาชีพให้เจริญยิ่งขึ้นและอำนวยความสะดวกในทางให้มีที่ฝากเงินเพื่อออมทรัพย์ ได้แก่สหกรณ์ประเภทหาทุน

(๒) จัดการจำหน่ายกัมมันตะผลที่สมาชิกทำได้ร่วมกันและจัดการตามที่จำเป็น เพื่อให้กัมมันตะผลเหล่านั้นได้ราคาดีขึ้น ได้แก่สหกรณ์จำหน่ายกัมมันตะผล

(๓) จัดหาสินค้าอันจำเป็นแก่การประกอบอาชีพหรือเพื่อใช้สอยสำหรับครอบครัวมาจำหน่ายแก่สมาชิก สินค้าเหล่านี้ไม่จำกัดว่าสหกรณ์จะซื้อหรือประดิษฐ์ขึ้นเอง ได้แก่สหกรณ์จัดซื้อของใช้รวมกัน

(๔) จัดให้มีเครื่องอุปกรณ์ต่าง ๆ สำหรับสมาชิกใช้รวมกันในการประกอบอาชีพหรือพะยุงฐานะเศรษฐกิจเช่นโรงงาน เครื่องจักรต่าง ๆ และอื่น ๆ ได้แก่สหกรณ์จัดเครื่องอุปกรณ์

สมาคมซึ่งจะจดทะเบียนเป็นสหกรณ์ตามกฎหมายเท่าที่บรรยายวัตถุประสงค์เป็นข้อสังเกตไว้แล้วนั้น กำหนดได้ ๔ ประเภท คือ สหกรณ์หาทุน การจำหน่าย การซื้อ และสหกรณ์จัดเครื่องอุปกรณ์ดังกล่าวข้างต้นเท่านั้น แต่กฎหมายก็มิได้ห้ามการจัดตั้งสมาคมรูปอื่น ๆ นอกออกไปจากขอบเขตที่กฎหมายกำหนดในเมื่อสมาคมนั้น ๆ มีลักษณะเป็นสหกรณ์เช่น สมาคมมุฬินและสมาคมโยโตกุซา ดังได้กล่าวมาแล้ว

อนึ่ง มีข้อพิสดารที่ควรทราบในเรื่องกฎหมายสหกรณ์ของญี่ปุ่นอีกประการหนึ่ง โดยกฎหมายเปิดทางให้สหกรณ์สมาคมหนึ่งจะดำเนินการตามวัตถุประสงค์หลายประเภทในขณะเดียวกันก็ได้ เช่นสหกรณ์หาทุนอาจดำเนินงานในการจำหน่ายหรือการซื้อควบไปด้วย ดังนี้เป็นต้น เนื่องจากกฎหมายอนุญาตให้จัดวิธีสหกรณ์ดังกล่าว จึงมีสหกรณ์รูปผสมทำนองเช่นว่านั้นถึง ๑๑ รูป ได้แก่ (๑) สหกรณ์การจำหน่ายและการซื้อ (๒) สหกรณ์การจำหน่ายและจัดเครื่องอุปกรณ์ (๓) สหกรณ์การซื้อและจัดเครื่องอุปกรณ์ (๔) สหกรณ์การจำหน่าย

การซื้อและจัดเครื่องอุปกรณ์ (๕) สหกรณ์หาทุนและการจำหน่าย (๖) สหกรณ์หาทุนและการซื้อ (๗) สหกรณ์หาทุนและจัดเครื่องอุปกรณ์ (๘) สหกรณ์หาทุน การจำหน่ายและการซื้อ (๙) สหกรณ์หาทุน การจำหน่ายและจัดเครื่องอุปกรณ์ (๑๐) สหกรณ์หาทุน การซื้อและจัดเครื่องอุปกรณ์ (๑๑) สหกรณ์หาทุน การจำหน่าย การซื้อและจัดเครื่องอุปกรณ์ ส่วนสหกรณ์ที่ดำเนินงานตามวัตถุประสงค์มีประเภทโดยฉะเพาะแต่ละอย่างได้แก่ สหกรณ์หาทุน การจำหน่าย การซื้อ หรือสหกรณ์จัดเครื่องอุปกรณ์เหล่านี้ จึงถือเป็นรูปสหกรณ์อีกต่างหากโดยเอกเทศ ดังนั้นเมื่อประมวลรูปสหกรณ์ที่จัดในประเทศญี่ปุ่นทั้งสิ้นมี ๑๕ รูปด้วยกัน ตามความที่แท้จริงสหกรณ์ในประเทศญี่ปุ่นที่มีอยู่ส่วนมากมักเป็นสหกรณ์ในรูปผสม ดังจะเห็นได้เช่นในปี ค. ศ. ๑๙๒๑ มีสหกรณ์หาทุนโดยฉะเพาะเพียง ๒,๕๓๕ สมาคม แต่สหกรณ์หาทุนซึ่งดำเนินงานตามวัตถุประสงค์อื่น ๆ สมทบด้วยมีอยู่ถึง ๙,๖๕๔ สมาคม

ใน ค. ศ. ๑๙๐๐ อันเป็นปีแรกที่ประเทศญี่ปุ่นประกาศใช้กฎหมายสหกรณ์นั้น มีจำนวนสหกรณ์ตั้งขึ้น ๒๑ สมาคม ต่อมาอีก ๑๐ ปีถึง ค. ศ. ๑๙๑๐ จำนวนสหกรณ์เพิ่มขึ้นเป็น ๗,๓๐๘ สมาคม มีสมาชิกรวมทั้งสิ้น ๗๘๙,๒๖๔ คน ครั้นถึง ค. ศ. ๑๙๒๐ มีจำนวนสหกรณ์ ๑๓,๔๔๒ สมาคม จำนวนสมาชิก ๒,๒๙๐,๒๓๕ คน และต่อมาอีก ๑๐ ปีถึง ค. ศ. ๑๙๓๐ จำนวนสหกรณ์เขยิบขึ้นถึง ๑๔,๐๔๗ สมาคม จำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็น ๔,๗๔๓,๐๙๑ คน

ในช่วระยะเวลา ๓๐ ปีปรากฏตัวเลขในทางจำนวนสหกรณ์และสมาชิก ให้เห็นได้ชัดเจนว่า การสหกรณ์ในประเทศญี่ปุ่นก้าวหน้าอย่างพิศวงเพียงไร บรรดาสหกรณ์รูปต่าง ๆ ที่กล่าวมานั้นมักรวมกันเป็นชมรมสหกรณ์ ใน ค. ศ. ๑๙๓๒ มีชมรมสหกรณ์ถึง ๑๖๐ สมาคม จำแนกออกตามวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ที่สหกรณ์เหล่านั้นรวมกันเป็นสมาชิกมีถึง ๑๑ ประเภท

สหกรณ์ในประเทศญี่ปุ่นแยกออกได้เป็น ๓ ชะนิด คือ ชะนิดความรับผิดไม่จำกัด ชะนิดความรับผิดจำกัด และชะนิดความรับผิดจำกัดตามจำนวนประกัน ชะนิดความรับผิดไม่จำกัดนั้นหมายความว่า สมาชิกสหกรณ์มีความรับผิดในหนี้สินของสหกรณ์รวมกันและแทนกันโดยไม่จำกัดจำนวน ชะนิดความรับผิดจำกัดหมายความว่า สมาชิกสหกรณ์มีความรับผิดในหนี้สินของสหกรณ์เพียงไม่เกินมูลค่าหุ้นที่ตนถือ ส่วนชะนิดความรับผิดจำกัดตามจำนวนประกันนั้นหมายความว่า สมาชิกสหกรณ์มีความรับผิดในหนี้สินของสหกรณ์จนเท่าจำนวนเงินซึ่งกำหนดไว้เป็นอัตราเกินกว่ามูลค่าหุ้นที่สมาชิกผู้นั้นถือ

ในบรรดาความรับผิดทั้ง ๓ ชะนิดที่ใช้กันแพร่หลายมากที่สุดได้แก่ความรับผิดจำกัด เมื่อปลายปี ค.ศ.๑๙๓๒ ปรากฏว่ามีสหกรณ์จำกัดความรับผิดถึงร้อยละ ๙๐.๔ ของจำนวนสหกรณ์ทั้งหมด แต่ในปีรุ่งขึ้นสหกรณ์ชะนิดนี้ได้ลดจำนวนลงคงเทียบส่วนร้อยได้เพียง ๕๗.๑ การที่สหกรณ์จำกัดความรับผิดลดฮวบฮาบลงนั้น ก็เพราะใน ค. ศ. ๑๙๓๒ มีกฎหมายสหกรณ์แก้ไขเพิ่มเติมออกใหม่อีกฉะบับ

หนึ่งกำหนดว่า บรรดาสหกรณ์ที่มีอยู่นั้นถ้าหากเป็นสหกรณ์จำกัดความรับผิดต้องเปลี่ยนเป็นสหกรณ์จำกัดความรับผิดตามจำนวนบ่ระกันภายในกำหนดเวลา ๕ ปี

มีข้อที่น่าสนใจอยู่อีกประการหนึ่งก็คือ รัฐบาลญี่ปุ่นพยายามอุดหนุนการสหกรณ์อยู่มาก เป็นต้นการให้เอกสิทธิแก่สหกรณ์โดยไม่ต้องเสียภาษีอากรบางอย่างเช่น ภาษีการค้า ภาษีเงินได้ รวมทั้งค่าธรรมเนียมจดทะเบียนที่กฎหมายเรียกเก็บ แต่ถ้าเป็นเรื่องที่สหกรณ์ต้องเสียก็ได้รับความยกเว้นเช่นกัน ในกรณีที่สหกรณ์ยอมผูกพันตนเป็นคู่สัญญากับรัฐบาลก็ได้รับความสะดวกต่าง ๆ เท่าที่รัฐบาลจะพึงอำนวยได้ ในทางการเงินรัฐบาลก็ให้เงินกู้แก่สหกรณ์โดยจ่ายทางธนาคารรับจำนองที่ดินเรียกอัตราดอกเบี้ยอย่างต่ำ นอกจากสหกรณ์จะกู้เงินได้โดยทางธนาคารที่กล่าวนามมาแล้ว รัฐบาลยังยอมให้ธนาคารอื่น ๆ ที่ให้กู้เงินเรียกที่ดินเป็นหลักประกันจ่ายเงินให้สหกรณ์กู้โดยไม่เรียกหลักประกันอีกด้วย อนึ่งสหกรณ์ในประเทศนี้รัฐบาลได้ตั้งเจ้าพนักงานควบคุมตรวจตราอย่างกวดขัน

เมื่อกล่าวมาถึงเพียงนี้ก็พอจะเห็นได้ว่า สหกรณ์ในประเทศญี่ปุ่นมีลักษณะคล้ายคลึงกับประเทศสยามอยู่มาก เพราะเป็นประเทศกสิกรรมเช่นกัน ทั้งพลเมืองส่วนใหญ่ก็เป็นชาวนาชั้นย่อม ๆ เหมือนกับประเทศสยาม และการจัดสหกรณ์ก็หนักไปในรูปสหกรณ์ประเภทหาทุนให้แก่พวกชาวนาเช่นเดียวกัน มีตัวเลขยืนยันใน ค. ศ. ๑๙๓๓ แสดงสหกรณ์ประเภทหาทุนในชนบทถึงร้อยละ ๘๕.๔ ของจำนวน

สหกรณ์ทั้งหมดในปีนั้น ประเทศญี่ปุ่นถือว่าสหกรณ์ประเภทนี้เป็นรากฐานอันสำคัญที่จะก่อให้เป็นศูนย์กลางในการขยับขยายสหกรณ์ประเภทอื่น ๆ ต่อไป ด้วยเหตุเหล่านี้จึงนับว่าประเทศญี่ปุ่นเป็นแหล่งสหกรณ์ที่สำคัญ ที่จัดสหกรณ์ก้าวหน้าไปได้ไกลทั้งในทางจำนวนและลักษณะ สมควรใช้เป็นแหล่งทำการศึกษาหรือสังเกตการเพื่อเป็นแนวคิดอ่านดำเนินการสหกรณ์ในประเทศสยามให้เจริญก้าวหน้าสืบไป

กรมศิลปากร หอสมุดแห่งชาติ ประจำรัชกาลที่ ๙

ผู้ที่หมิ่นและชังต่อการประดับประดาหน้าร้านขายของ (เป็นการตบตา) แต่เจตนาจะให้โครงการของตนเป็นผลอันแท้จริงแก่ชาวนา ก็จะรู้สึกว่าเป็นความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาหลักการสหกรณ์ยิ่งขึ้นทุกที-เอ็ม. แอล. ดาร์ลิ่ง

สหกรณ์ในประเทศเดนมาร์ค

ย่อมเป็นที่ประจักษ์กันทั่วไปในโลกว่า เดนมาร์คเป็นประเทศที่จัดสหกรณ์ขึ้นหน้าขึ้นตาอยู่มาก ความก้าวหน้าที่จะจริงในทำนองว่างานสหกรณ์ถือเป็นมรดกตกทอดกันมาในหมู่ชนชาวเดนมาร์ค ความสนใจที่ชาวต่างประเทศมีต่อสหกรณ์ในประเทศเดนมาร์คย่อมต่อเนื่องกันได้อย่างสนิทสนมจากกรณีที่องค์การสหกรณ์ก่อรูปด้วยการกสิกรรมอันเป็นปัจจัยอำนวยประโยชน์ในทางพืชผล กับทั้งเป็นการจัดให้มีระบบเกี่ยวกับตลาดเพื่อจำหน่ายพืชผลอีกด้วย แต่ก็คงไม่หนีความจริงที่ว่า แบบสหกรณ์ที่จัดในประเทศเดนมาร์คนั้น มิรูปโฉมเป็นไปโดยฉะเพาะเหมาะแก่ภูมิประเทศและต่างกว่าที่ได้พบเห็นในแห่งอื่น.

ชั้นแรกเมื่อเริ่มมีสหกรณ์ในประเทศเดนมาร์ค การคัดเลือกบุคคลเป็นสมาชิกได้เพ้นจากหมู่พลเมืองที่เป็นชาวกสิกรด้วยกัน และสหกรณ์ก็ยังคงเพ่งเล็งบุคคลจำพวกนี้เพื่อรับเป็นสมาชิกอยู่ต่อมา ถึงหากได้มีสหกรณ์จดทะเบียนเป็นสมาคมแรกขึ้นในประเทศเดนมาร์ค เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๙ และได้แพร่หลายขยายวงกว้างออกไปในหมู่กสิกร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๓ ก็ดี แต่ก็ยังมิได้กระจายออกไปถึงหมู่ชาวเมือง จวบจน พ.ศ. ๒๔๕๓ จึงได้จัดตั้งขึ้นซึ่งพอจะกล่าวได้ว่าการจัดสหกรณ์ได้ขยายมาถึงชาวเมืองบ้าง การสหกรณ์เท่าที่ได้จัดไปแล้วในประเทศเดนมาร์ค นับว่าทำสำเร็จรูปได้อย่างดียิ่ง ทั้งนี้เป็น

เรื่องที่ทำให้การเผยแพร่ค่อยคืบหน้าไปทีละเล็กละน้อยโดยทางหนังสือ และโดยประการอื่น ๆ บ้าง เมื่อประชาชนทั่วความนิยมมากขึ้น ก็เป็นธรรมดาที่จะยังเกิดผลสำเร็จสมประสงค์ ชาวเดนมาร์คผู้มีใจเป็นประชาธิปัตย์อยู่แล้ว ย่อมส่งผลในทางอิทธิพลให้ก่อรากฐานเป็นทรวดทรงง่ายขึ้น จนถึงรวบรวมจัดตั้งเป็นสมาคมสหกรณ์ตามท้องถิ่นและชมรมสหกรณ์ได้ การจัดสหกรณ์ในประเทศเดนมาร์คเมื่อสรุปลงแล้วคงปรากฏโฉมหน้าหนักไปในทางกระจายอำนาจการควบคุมสมาคมสหกรณ์ต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้น และถึงแม้ว่าสมาคมสหกรณ์เหล่านี้มีองค์การต่าง ๆ ครอบงำอีกชั้นหนึ่งก็จริง แต่ก็ได้ยังอำนาจจำกัดขอบเขตไว้อย่างชัดเจนเพื่อวางเป็นแนวทางให้องค์การครอบงำนั้น ๆ จะพึงปฏิบัติต่อสมาคมที่มีเอกชนเป็นสมาชิก

ธุระกิจต่าง ๆ ที่ดำเนินอยู่ภายในวงการสหกรณ์นั้น ย่อมมีสามัญประสงค์เป็นขอบเขตต์อยู่แล้ว เพราะฉะนั้นถึงหากกิจการประจำวันที่หน่วยต่าง ๆ ได้ปฏิบัติไปโดยลำพังเป็นเอกเทศก็ตาม ย่อมมีจุดหมายแน่นอนอยู่ที่ว่า เพื่อประโยชน์ซึ่งกันและกันเป็นสามัญลักษณะที่เกี่ยวเนื่องในทางทรัพย์และระเบียบวิธีการ.

การค้ำจุนสามัญประโยชน์ที่ยังเกิดจากวิธีการสหกรณ์ให้เป็นที่ปลอดภัยนั้นได้จัดให้มีคณะยงการร่วมกันขึ้นเมื่อ พ. ศ. ๒๔๔๒ เรียกว่า “ คณะกรรมการสหกรณ์กลาง ” และคณะนี้คงเป็นเจ้าหน้าที่อำนวยการชมรมสหกรณ์ในประเทศเดนมาร์คอยู่จนทุกวันนี้ โดยปกติสมาคมต่าง ๆ ต้องตั้งผู้แทนสหกรณ์ไปร่วมประชุมกับคณะกรรมการ

สหกรณ์กลาง ตามคราวที่มีกำหนดประชุมกัน ความประสงค์ที่ให้มีการประชุมร่วมกันนี้ก็เพื่อว่า สหกรณ์ใดที่จัดไปในทางซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคร่วมกันก็ดี หรือที่จัดไปในทางจำหน่ายพืชผลก็ดี จะได้ร่วมปรึกษาหารือที่จะดำเนินงานไปในแง่ต่าง ๆ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่สหกรณ์ทุกหมู่เหล่าที่อยู่ในชมรมนั้น การที่จัดให้สหกรณ์มีองค์การร่วมกันขึ้นนี้ จึงนับว่าเป็นข้อสำคัญอยู่ข้างที่ทำให้การจัดสหกรณ์ยั่งยืนถาวรสืบไป

แผนโครงการจัดระเบียบงานสหกรณ์ซึ่งได้แสดงเป็นภาพลายเส้นไว้ข้างท้ายนี้ ได้จำแนกออกเป็นสาขา เริ่มแต่สหกรณ์ที่มีเอกชนเป็นสมาชิกเพื่อให้เห็นว่าเกี่ยวโยงถึงคณะกรรมการสหกรณ์กลางได้อย่างไร.

การจัดสหกรณ์ในประเทศเดนมาร์คเท่าที่ได้ปฏิบัติมาแล้ว ได้จัดให้บรรดาสมาคมต่าง ๆ เป็นสมาชิกอยู่ในชมรม แต่ก็ยังมีองค์การอื่น ๆ อีกบางอย่าง เมื่อดูตามรูปโฉมแล้วนับว่าจัดอยู่ในหลักตามวิธีการสหกรณ์ทุกอย่าง หากโดยเหตุผลฉะเพาะกรณี จึงทำให้ไม่เกี่ยวโยงกับชมรม องค์การ ที่กล่าวนี้ได้แก่สมาคมประเภทหาทุนและรับจำนอง ประโยชน์ที่ร่วมกันของสมาคมรูปนี้มีนัยจากการจ่ายเงินทดรองให้กู้ไปโดยเรียกหลักประกันในทางจำนองตามลำดับก่อนและหลังเป็นลดหลั่นกันไป สมาคมประเภทหาทุนที่จัดตั้งขึ้นในราว พ.ศ. ๒๓๔๓ โดยอาศัยกฎหมายประกาศใช้เป็นพิเศษนั้น ได้จำลองแบบจากประเทศเยอรมันนี้ในหลักที่สำคัญ ๆ มาใช้ สมาคมที่ให้กู้เงิน

เหล่านี้หาได้ร่วมมือกับองค์การจัดสหกรณ์โดยตรงไม่ โดยปกติจึงไม่ถือว่าเป็นพรรคเดียวกัน ที่เป็นดังนั้นก็เพราะธุระกิจของสมาคมได้แยกออกไปหลายสาขา ซึ่งมีกฎหมายออกเป็นพิเศษวางแนวไว้ให้เป็นทางปฏิบัติคุขประหนึ่งว่าสาขาเหล่านั้นต่างหน่วยต่างจัดขึ้นเองฉะนั้น เนื่องจากวิธีการที่กล่าวมานี้ประการหนึ่ง ประกอบกับมีระบบการที่สาธารณชนอาจเข้าตรวจตราได้ตามความพอใจ ซึ่งเป็นระเบียบที่ใช้ต่อเนื่องกันมาแต่แรกอีกประการหนึ่ง จึงทำให้สถานะการของสมาคมเหล่านี้แตกต่างกับสมาคมสหกรณ์ การสหกรณ์นั้นเมื่อจัดตั้งขึ้นก็ดี การวางระเบียบดำเนินงานก็ดี อาศัยความตกลงยินยอมที่มวลสมาชิกเห็นชอบพร้อมกันนั้นเอง วางเป็นข้อบังคับและระเบียบอันเด็ดขาดใช้ควบคุมและปกครองซึ่งกันและกัน หาใช่เป็นเรื่องที่สาธารณชนจะพึงยื่นมือมาเกี่ยวข้องทำการควบคุมแต่ประการใดไม่

น่าจะไขความไว้ให้กระจ่างในที่นี้ว่า การที่ตั้งสหกรณ์ชาวเมืองรูปต่าง ๆ ขึ้นนั้น ย่อมต้องเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับองค์การกรรมกรอยู่มาก สมาคมเหล่านี้จึงได้จัดให้มีสำนักรวมกันขึ้นเรียกว่า “ชุมนุมสหกรณ์” เพื่อดูแลรักษาประโยชน์ที่แต่ละสมาคมมุ่งหมายในทางเดียวกันเป็นต้นว่า การเผยแพร่หรือการศึกษาและอื่น ๆ หน่วยต่าง ๆ ที่รวมเป็นชุมนุมสหกรณ์นี้ยังมีบางหน่วยที่ดำเนินการแปรไปในรูปบริษัทจำกัดสินใช้ โดยตราข้อบังคับในเรื่องเงินปันผลและสิทธิของผู้ถือหุ้นขึ้นเอง เพราะเหตุนี้ประกอบด้วยการจำกัดอำนาจเกี่ยว

กับสาธารณชนในบางกรณี จึงทำให้สมาคมชะนิดที่กล่าวแล้วตกอยู่ในสถานะพิเศษตรงกันข้ามกับวิธีการสหกรณ์อย่างคนละรูปที่เดียว

ระบบการสหกรณ์ที่จัดตั้งแตกต่างกันออกไปนั้น อาจแบ่งออกตามลักษณะที่มีวัตถุประสงค์เป็นหมวดใหญ่ ๆ ได้สามหมวดคือ สมาคมที่จำแนกกำไรได้แก่ร้านสหกรณ์อย่างหนึ่ง สมาคมที่ก่อกำเนิดพืชผล การหาตลาดจำหน่ายและการซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคร่วมกันอย่างหนึ่ง กับสมาคมที่ดำเนินกิจธุระบางกรณีเป็นพิเศษได้แก่ การรับประกัน การธนาคารและอื่น ๆ อีกอย่างหนึ่ง ข้อความที่กล่าวต่อไปนี้ได้บรรยายถึงลักษณะต่าง ๆ เกี่ยวกับการเริ่มต้น ระเบียบการจัดและดำเนินงาน ตลอดจนการบำรุงให้เห็นผลความจำเริญของสหกรณ์ตามที่แบ่งเป็นหมวดใหญ่ ๆ ไว้ข้างต้นนั้น

การสหกรณ์ที่ปฏิสนธิขึ้นในประเทศเดนมาร์ค เริ่มด้วยรูปร้านสหกรณ์เป็นเบื้องต้น ร้านสหกรณ์ได้เปิดเป็นร้านแรกขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๙ ที่อิสเต็ดทางตอนเหนือแหลมยัตแลนด์นั้น ศิษยาภิบาล เอช. ซี. ซอนน์ ผู้มีหน้าที่นำในทางประกอบสาสนกิจประจำแขวงได้เป็นผู้ตั้งขึ้น ทั้งนี้เพราะท่านที่ออกนามมาแล้วได้เกิดความเลื่อมใสต่อแบบอย่างร้านสหกรณ์ อันได้จัดตั้งขึ้นในประเทศอังกฤษเป็นมูล ร้านสหกรณ์ที่ตั้งขึ้นนี้คงยึดถือตามหลักของรอชเดลทุกประการ มีวัตถุประสงค์เป็นไปในทางสังคมทั้งสิ้น หลังจากที่ได้จัดให้มีขึ้นร้านหนึ่งแล้ว ความจำเริญในทางทวีจำนวนก็คงแพร่หลายละเพาะในหมู่พลเมืองชาวชนบทอยู่หลายปี ภายหลังจึงเพิ่งมาจัด

ให้มีร้านสหกรณ์ขึ้นในจังหวัดที่เป็นหัวเมืองเอกตลอดจนนครหลวงได้เมื่อราว พ.ศ. ๒๔๔๓ นี้เอง

ในชั้นเดิมร้านสหกรณ์เหล่านี้มีวัตถุประสงค์เพียงจัดหาเครื่องอุปกรณ์จำเป็นที่ต้องใช้ประจำมาจำหน่ายให้แก่สมาชิก เช่นเครื่องชำต่าง ๆ เป็นต้น และในบางขณะก็มีสินค้าที่เป็นเครื่องเหล็ก เครื่องนุ่งห่มและอื่น ๆ ไว้จำหน่ายในร้านบ้างเหมือนกัน จำนวนร้านสหกรณ์เท่าที่มีอยู่เวลานี้ราว ๑,๘๕๐ ร้าน คะเนว่าในราวครึ่งหนึ่งแห่งจำนวนนี้ที่ขอรับอนุญาตยัตรการจำหน่ายสินค้า การมีอนุญาตยัตรก็เพื่อแสดงว่า ร้านสหกรณ์นั้น ๆ ย่อมทำการจำหน่ายสินค้าให้แก่ผู้มิได้เป็นสมาชิกได้ด้วย จึงย่อมเป็นธรรมดาจะต้องมีผู้กล่าวขวัญกันถึงร้านสหกรณ์เหล่านี้ว่า ที่ยังเกิดความเจริญขึ้นได้ ก็เพราะได้จัดให้ผันแปรไปในทำนองการค้าทีละเล็กละน้อยนั่นเอง เมื่อพูดกันตามจริงแล้ว ร้านสหกรณ์เหล่านี้ได้ดำเนินรูปในทางค้าขายทุกประการ ประชาชนพลเมืองจึงมีโอกาศซื้อสินค้าจากร้านเหล่านี้ได้ตามความพอใจ

สารัตถสำคัญอันหนึ่งที่ร้านสหกรณ์ก้าวขึ้นสู่ความเจริญก็คือ ร้านสหกรณ์เหล่านี้ได้รวมกันเป็นสมาคมขึ้นอีกชั้นหนึ่งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๔ ความประสงค์ที่รวมกันก็เพื่อดูแลรักษาประโยชน์ซึ่งกันและกันตามธรรมดาประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งเพื่อซื้อสินค้ารวมกัน แต่ระยะการจัดร้านสหกรณ์ให้รวมเป็นสมาคมนี้เพิ่งตั้งได้ทั่วถึงกัน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๙ ในเมื่อเกิดมีองค์การขายส่งเรียกชื่อย่อว่า เอฟ. ซี. บี. ขึ้นนี้เอง องค์การที่ว่านี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับสหกรณ์ขายส่งใน

ประเทศอังกฤษ อาศัยที่มีสินค้าจัดไว้เป็นแผนกต่าง ๆ กันกับมีโรงงานหัตถกรรมทำสินค้าขึ้นเองด้วย องค์การ เอฟ. ดี. บี. จึงสามารถส่งสินค้าที่มีอยู่ให้แก่ร้านสหกรณ์ได้เป็นส่วนมาก จะพึงเห็นได้ว่าใน พ. ศ. ๒๔๗๔ องค์การนี้ได้จำหน่ายสินค้าออกไปเป็นจำนวนเงินราว ๑๘๔ ล้านโครเนอร์ และสินค้าเหล่านี้ส่วนที่เป็นเครื่องชำ เครื่องเหล็ก และเครื่องนุ่งห่มนั้นมาจากต่างประเทศเสียเป็นส่วนมาก ในสมัยทุกวันนี้นับว่าองค์การ เอฟ. ดี. บี. เด่นอยู่ในวงการสหกรณ์

ส่วนหมวดใหญ่ถัดจากที่แย่งไว้อีกหมวดหนึ่งคือ สมาคมก่อกำเนิดพืชผล การหาตลาดจำหน่ายและการซื้อของใช้รวมกันสมควรจะชี้แจงไว้ให้เห็นด้วยว่าสมาคมรูปนี้ที่เจริญไพศาลขึ้นได้ก็เนื่องด้วยได้ดัดแปลงแก้ไขจัดให้ยังเกิดพืชผลในทางเพาะปลูกโดยตรง เมื่อราว พ.ศ. ๒๔๑๙ การกสิกรรมที่นิยมทำกันเป็นส่วนใหญ่ในชั้นเดิมก็เพียงแต่ปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหารส่งไปจำหน่ายต่างประเทศ ครั้นต่อมาชาวกสิกรได้หันไปในทางทวีปริมาณแห่งพืชผลเป็นรูปอุตสาหกรรมเพาะปลูกขึ้น สมาคมที่อยู่ในหมวดนี้จึงได้ถือการก่อกำเนิดพืชผลกับบำรุงการเลี้ยงสัตว์เป็นประโยชน์สำคัญของสมาคม ทั้งยังคอยดูแลพืชผลที่ส่งไปจำหน่ายต่างประเทศ ตลอดจนการสั่งซื้อสินค้าที่จำเป็นเพื่อประกอบใช้ทำอาหารเลี้ยงสัตว์และทำปุ๋ยบำรุงที่ดินเหล่านี้เป็นต้น จึงน่าจะเผยให้เห็นความจริงได้ว่า ในระหว่างความเจริญแห่งการจัดสหกรณ์กับการกสิกรรมที่ทันสมัยเป็นไปโดยฉะเพาะบำรุงตามหลักวิชาการนั้น ย่อมเป็นทางเกี่ยวโยงสัมพันธ์กันโดยตรง.

สหกรณ์รีดนมเป็นต้นเหตุนำหลักสหกรณ์ให้ต่อเนื่องไปถึงการเพาะปลูกในประเทศเดนมาร์ค สหกรณ์รีดนมสมาคมแรกได้จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๕ ที่หมู่บ้านทางตะวันตกแหลมยัตแลนด์นั้น ก็เนื่องด้วยกสิกรชาวนาหมู่หนึ่งได้ร่วบรวมกันขึ้นโดยปรารภเหตุเพื่อยังมั่นที่จะต่อต้านกับปัญหาการใช้จ่ายในครอยครัวประจำวันซึ่งรัดตัวอยู่ทุกคน การวางแนวดำเนินเพื่อเป็นทางปฏิบัติในชั้นต้นต่างคนก็มิได้ใฝ่ฝันถึงกับจะตั้งเป็นระบบการสหกรณ์ทีเดียว และทั้งมิได้หวังอิทธิพลภายนอกให้ช่วยค้ำจุนแต่อย่างใด หากอาศัยความพยายามระหว่างสมาชิกด้วยกันนั้นเองได้ช่วยส่งเสริมให้เกิดสหกรณ์รีดนมแห่งอื่นขึ้นในปีต่อมา โดยวางหลักการครบทุกอย่างให้เป็นแบบเดียวกัน ด้วยเหตุนี้วิธีสหกรณ์จึงคงนำมาใช้ในกรณีเช่น การกำเนิดผล และการส่งนมแก่โรงงานหัตถกรรมประดิษฐ์ให้เป็นสินค้าสำเร็จรูปขึ้น แต่เดิมมาการจำหน่ายผลที่ทำขึ้นก็ดี วิธีดำเนินงานในทางพาณิชย์ก็ดี ไม่ค่อยถือกันเป็นเรื่องริบร้อนอย่างใด เมื่อทำเนยขึ้นได้ก็ขายให้พ่อค้าเป็นส่วนตัวบุคคลไปเกือบทั้งสิ้น แม้แต่ทุกวันนี้เนยที่บรรดาสหกรณ์รีดนมทำขึ้น ประมาณว่ามีจำนวนเพียงครึ่งเดียวที่อยู่ในกำมือสหกรณ์ส่งเนยเป็นผู้จัดการจำหน่ายส่งไปต่างประเทศ ส่วนอีกครึ่งหนึ่งนั้นบรรดาห้างร้านต่าง ๆ ที่เป็นส่วนตัวเป็นผู้ส่งไปจำหน่ายต่างประเทศทั้งสิ้น.

การจัดสหกรณ์กสิกรรมนั้น มีสาขาสำคัญอีกสายหนึ่งที่นับว่าเริ่มมาแต่ พ.ศ. ๒๔๒๐ โดยได้จัดตั้งสหกรณ์โรงฆ่าสุกรขึ้นที่

เมืองชอร์เซนส์ ต่อมาแห่งอื่น ๆ ต่างก็ได้จัดตั้งขึ้นเป็นลำดับ กิจการในโรงฆ่าสุกรนี้ไม่ใช่เพียงแต่ฆ่าสุกรแล้วประดิษฐ์ให้เป็นสินค้าสำเร็จรูปขึ้นอย่างเดียว ยังซ้ำทำการจำหน่ายส่งไปต่างประเทศเป็นจำนวนมาก โดยมีผู้แทนตัวการค้าในประเทศอังกฤษช่วยเหลือ โรงงานฆ่าสุกรนี้เมื่อเริ่มต้นดูไม่เป็นที่น่าสนใจเท่าใดนัก แม้แต่ในเวลาต่อมาก็ยังขาดความชำนาญในการวางรูปงานให้ดำเนินไปด้วยดี โรงงานฆ่าสุกรจึงต้องเสาะหาทางให้เกิดอิทธิพลควบคุมบรรดาสินค้าสุกร เค็ม และเนื้อสุกรทั้งปวงอันเป็นสาขาในการกสิกรรมไว้ได้หมด กับยังทำการร่วมมือในการส่งเป็นสินค้าออกไปจำหน่ายต่างประเทศอีกด้วย ตามปกติก็ทำสินค้าสุกรเค็มเป็นเนื้อหายิ่งกว่าสินค้ารูปอื่น ๆ และการที่ทำให้เป็นสินค้าขึ้นหน้าขึ้นตาได้ เช่นก่อความนิยมตามที่ตลาดในประเทศอังกฤษต้องการนั้น สหกรณ์โรงงานฆ่าสุกรยังถือว่าเป็นวัตถุประสงค์อันสำคัญอยู่ตลอดมา อันที่จริงข้อที่สหกรณ์โรงงานฆ่าสุกรได้เปรียบในเชิงรู้ความจำเป็นของชาวอังกฤษที่ต้องใช้อาหารชะนิดนี้บริโภคนั้น ย่อมสามารถบงการควบคุมผู้เลี้ยงสุกรตลอดจนการใช้อาหารเลี้ยงสุกรให้ได้ระดับตามประสงค์ เพราะผู้เลี้ยงสุกรเหล่านี้ล้วนเป็นสมาชิกอยู่ในสหกรณ์โรงงานฆ่าสุกรของตนเอง นอกจากทำสินค้าสุกรเค็มจำหน่ายเป็นพื้นแล้ว เมื่อไม่กี่ปีมานี้ โรงงานฆ่าสุกรยังได้ประดิษฐ์ให้เป็นสินค้ารูปอื่น ๆ ขึ้นอีก ส่งข้ามทะเลไปจำหน่ายยังประเทศต่าง ๆ หรือมิฉะนั้นก็ส่งไปจำหน่ายในประเทศเยอรมันนี ซึ่งถือว่าเป็นตลาดสำคัญแห่งหนึ่งสำหรับสินค้าชะนิดนี้ในทวีปยุโรป.

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๘ ชาวนาในประเทศเดนมาร์คได้ตั้งสหกรณ์จำหน่ายไข่ส่งไปต่างประเทศขึ้นอีกประเภทหนึ่ง เมื่อเพ่งในวงสินค้าออกนอกประเทศด้วยกันแล้ว นับว่าสินค้าประเภทนี้ได้จำหน่ายออกไปมากที่สุด เพราะเป็นเครื่องอุปกรณ์ความเป็นอยู่ของบุคคล จัดเป็นที่สามในบรรดาสินค้าขาออก และถือว่าเป็นอุตสาหกรรมอันหนึ่งในแผนกการเพาะปลูกที่เกี่ยวโยงด้วยวิธีสหกรณ์ สมาคมนี้ช่วยให้ผู้มีอาชีพเลี้ยงไก่จำหน่ายไข่ได้ราคาดีขึ้น การที่ใช้ระบบให้มีตราประจำไข่ทุกใบก่อนส่งจำหน่ายนั้น นิยมใช้เป็นทางปฏิบัติอยู่ทั่วกัน ถึงกับมีผู้เลียนแบบนำไปใช้ในประเทศอื่น ๆ ในชั่วระยะไม่กี่ปีคือตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๘ ถึง พ.ศ. ๒๔๔๒ สินค้าไข่ที่ส่งไปจำหน่ายตามตลาดใหญ่ ๆ ในต่างประเทศ มีอังกฤษเป็นต้น ได้ทวีปริมาณถึงเจ็ดเท่าตัว และต่อมาไม่ช้าสินค้าไข่ที่ประเทศเดนมาร์คส่งออกจำหน่ายได้รับความยกย่องเสมอกับว่าเป็นไข่ชะนิดที่ดีที่สุดที่จะพึงหาได้ อนึ่งในปลาย พ.ศ. ๒๔๓๓ ได้มีสหกรณ์ส่งเนยออกไปจำหน่ายต่างประเทศตั้งขึ้น ในบรรดาสินค้าสำคัญ ๆ ที่เนื่องมาจากการกสิกรรม สหกรณ์นี้รับจำหน่ายและส่งออกไปต่างประเทศด้วย นอกจากนี้ยังมีสหกรณ์ขายโคและเนื้อโคตั้งขึ้นตาม ๆ กัน.

สหกรณ์ทำการเพาะเมล็ดพันธุ์ต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นนั้น มีข้อผูกพันที่จะต้องนำเมล็ดพันธุ์ที่สมาชิกในสหกรณ์ของตนทำได้ทั้งหมดส่งจำหน่ายแก่สหกรณ์ขายส่ง เอฟ. ดี. บี. เท่านั้น และโดยทำนองเดียวกัน สหกรณ์ขายส่งก็รับสัญญาว่าจะไม่รับซื้อเมล็ดพันธุ์จากแห่งอื่นใด

อีกในเมื่อสหกรณ์เพาะเมล็ดพันธุ์สามารถส่งให้ได้ตามจำนวนที่สั่ง ทั้งสหกรณ์ขายส่งก็ไม่จัดการเพาะเมล็ดพันธุ์ขึ้นเองด้วย สมาคมจะต้องจำกัดตัวเองในเรื่องจำหน่ายรายย่อย โดยขายตรงฉะเพาะแก่ผู้ซื้อไปใช้ทำการเพาะปลูกเท่านั้น.

ผลประโยชน์ของสหกรณ์รูปดังกล่าวข้างบนนี้ที่แต่ละฝ่ายจะได้รับในสถานะที่ทำการติดต่อกันนั้น ได้ตั้งกรรมการขึ้นควบคุมเป็นพิเศษคณะหนึ่งเพื่อดูแลผลประโยชน์ กรรมการคณะนี้ควบคุมทั้งการเพาะเมล็ดพันธุ์และการขนส่ง กับได้ขัญญูตัวอิการควบคุมโดยเอกเทศ มีตัวอย่างให้สาธารณชนเข้าตรวจดูได้ตามความพอใจ เมื่อสหกรณ์ขายส่งทำการซื้อเมล็ดพันธุ์ก็ขายราคาให้ตามที่ผู้เป็นคู่กรณีมีส่วนได้เสียในการซื้อขายพร้อมกันกำหนดราคา และต้องเป็นราคาถัวอย่างงามตามพืชผลที่อำนวยในปีนั้น ๆ นับว่าวิธีจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ตามหลักที่ว่านี้ได้กระทำกันเป็นส่วนมาก คำนวณได้เกินกว่าร้อยละสี่สิบของเมล็ดพันธุ์ทั้งหมดที่ประเทศเดนมาร์คต้องใช้ในการเพาะปลูก

ในตอนปลายรอยร้อยปีหลังนี้ได้ตั้งสหกรณ์เพื่อดูแลการส่งสินค้าที่เป็นวัตถุดิบจำเป็นแก่การก่อกำเนิดพืชผลในทางเพาะปลูกขึ้นเมื่อราว พ.ศ. ๒๔๔๑ ได้เริ่มตั้งสหกรณ์จัดซื้อของที่เป็นอาหารสัตว์ในแหลมยัตแลนด์ และถัดมาอีกสองสามปีก็ถือเป็นแบบอย่างตั้งขึ้นที่ซีแลนด์ ฟ้มเนน และในเกาะอื่น ๆ อีกข้างเช่นเดียวกัน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๔ ได้จัดตั้งองค์การขึ้นอย่างหนึ่งเป็นที่ครึกโครมมากทำการจัดซื้อปุ๋ยบำรุงที่ดินในประเทศเดนมาร์ค.

ยังมีสมาคมที่ตั้งขึ้นเป็นพิเศษอีกหลายอย่าง ซึ่งแต่ละอันมีวัตถุประสงค์เป็นไปโดยฉะเพาะ ในจำพวกเหล่านี้มีสหกรณ์โรงงานทำปูนซิเมนต์เดนมาร์ค สหกรณ์ขุดถ่านหินเดนมาร์ค และสหกรณ์รับประกันเหตุการณ์ต่าง ๆ จนในที่สุดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ ก็ได้จัดการเปิดธนาคารสำหรับสหกรณ์ขึ้นแห่งหนึ่ง แต่เนื่องจากด้วยธุระในการธนาคารบางอย่างไม่อำนวยให้ดำเนินไปตามประสงค์ ธนาคารที่กล่าวนี้จึงต้องปิด เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ นี้เอง ภายหลังได้มีธนาคารใหม่ตั้งขึ้นเจริญรอยธนาคารที่ปิดไปแล้วนั้น ชื่อว่า "ธนาคารสหกรณ์" ธนาคารที่ตั้งใหม่นี้นับว่ามีความเจริญเด่นอยู่มากในระยะเวลาสองสามปีที่แล้วมา.

ต่อไปนี้ได้แสดงผลที่สหกรณ์ประเภทต่าง ๆ ได้ดำเนินไปใน พ.ศ. ๒๔๗๘ เพื่อเป็นทางพิจารณาคือ :-

๑. สหกรณ์ริดนมได้ส่งนมให้แก่บรรดาโรงงานทำนมทุกแห่งในประเทศเดนมาร์คเป็นจำนวนถึงร้อยละเก้าสิบเอ็ดของปริมาณนมที่ริดได้ทั้งสิ้น.

๒. สหกรณ์ส่งเนยจำหน่ายต่างประเทศ ได้ทำการส่งออกไปจำหน่ายเป็นจำนวนร้อยละ ๕๐ ของจำนวนเนยทั้งหมดที่เป็นสินค้าออก

๓. สหกรณ์โรงงานทำสินค้าสุกรเค็มทำการฆ่าสุกรร้อยละ ๘๕ ของจำนวนสุกรที่ฆ่าส่งเป็นสินค้าออก.

๔. สหกรณ์จัดส่งไข่จำหน่ายต่างประเทศและสหกรณ์โรงงานทำสินค้าสุกรเค็มรวมกันส่งจำหน่ายร้อยละ ๒๕ ของจำนวนไข่ทั้งหมดที่ส่งเป็นสินค้าออก.

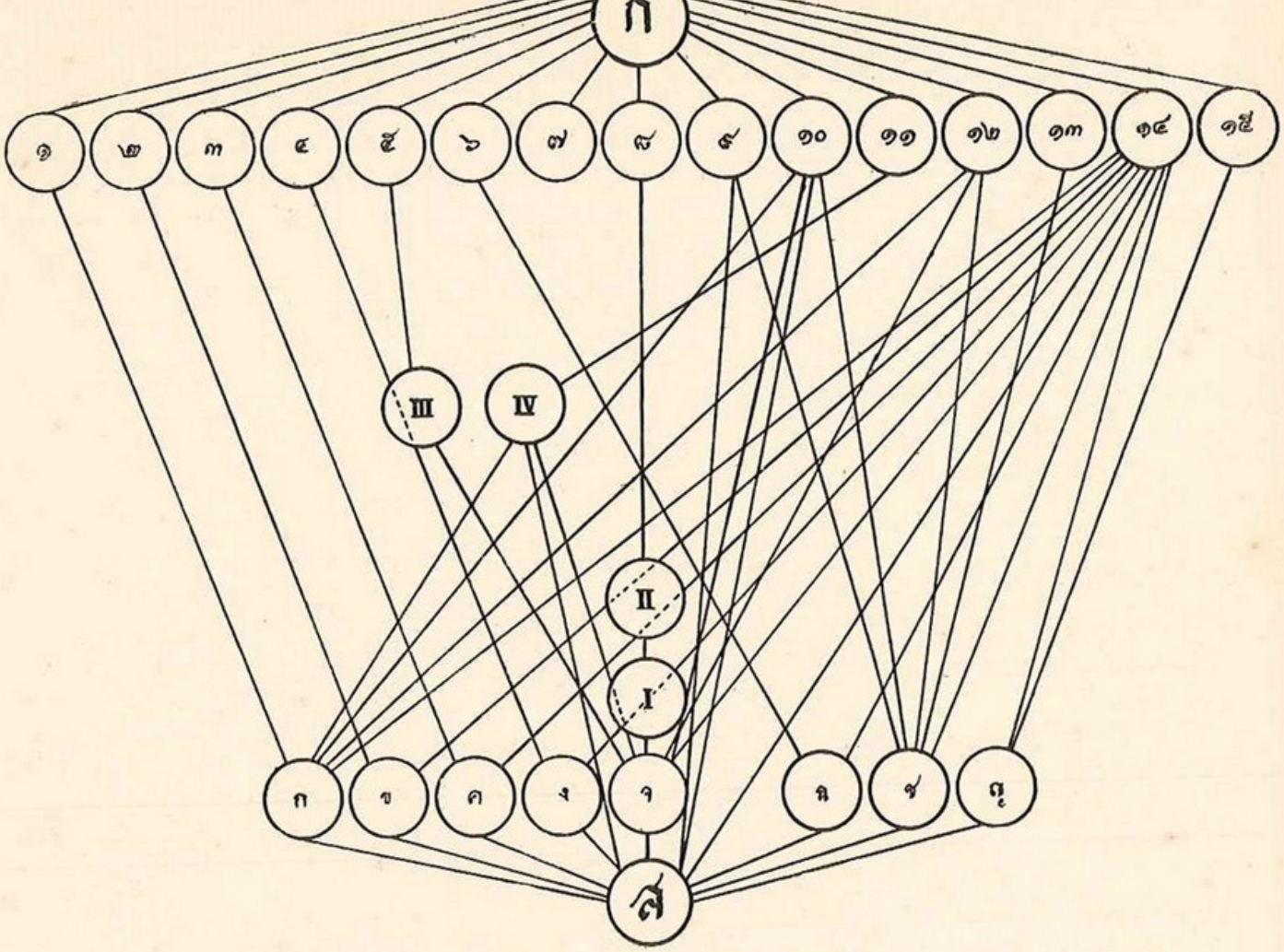
๕. สหกรณ์ขายโคส่งต่างประเทศ คำนวณได้ร้อยละ ๒๗.๔ ของบรรดาสินค้าโคและเนื้อโคส่งเป็นสินค้าออก.

๖. สหกรณ์จัดซื้อของที่เป็นอาหารเลี้ยงสัตว์ คำนวณได้ว่าจัดซื้อถึงร้อย ๔๔ ของจำนวนทั้งสิ้นที่ต้องใช้ ในประเทศเดนมาร์ค.

๗. สหกรณ์จัดซื้อปุ๋ยบำรุงที่ดินคำนวณได้ว่าจัดซื้อร้อยละ ๓๗ ของจำนวนปุ๋ยที่ต้องใช้ทั้งสิ้นในทางพาณิชย์กิจ.

การจัดงานสหกรณ์ถือเป็นกรณีสำคัญในประเทศเดนมาร์ค โดยเป็นเรื่องที่ควบคุมรักษาผลประโยชน์แห่งสมาชิกสหกรณ์ ดังที่ได้เคยสำแดงให้ปรากฏชัดเจนมาแล้วเมื่อไม่กี่ปีนี้เอง แนวดำเนินการค้าระหว่างประเทศยังเกิดอุปสรรคขึ้นหลายประการเป็นต้นในเรื่องการจำกัดสินค้าขาเข้าและสินค้าออก แต่วิธีสหกรณ์ได้ขจัดเหตุขัดข้องให้ผ่านพ้นจนเป็นที่เรียบร้อยได้หมด ดังนั้นการจัดสหกรณ์ในประเทศเดนมาร์คจึงเป็นที่อุโฆษกึกก้องทั่วไป ถึงกับมีหนังสือสัญญาค้าขายบางเรื่องที่การสหกรณ์ต้องมีส่วนอยู่โดยตรง เพื่อควบคุมทำสัญญาระหว่างกันและกันในกรณีที่ประเทศเดนมาร์คจะต้องทำการติดต่อกับต่างประเทศ.

แก้ความยากจนไม่ใช่อยู่ที่ประหยัดทรัพย์ฉะเพาะตัวบุคคล แต่อยู่ที่กระทำโภคทรัพย์ให้บังเกิดขึ้น การประหยัดทรัพย์ที่ไม่รอบคอบ เป็นการหมดเปลืองชีวิตและเป็นการหมดเปลืองไปซึ่งน้ำเลี้ยงหล่อชีวิตทีเดียว —— เฮนรี ฟอร์ด

ภาพสายสัมพันธ์ระหว่างคณะกรรมการสหกรณ์กลางกับสมาชิก ของหน่วยสหกรณ์ต่างๆ ในประเทศเดนมาร์ก

ส. สมาชิกเอกชน

ก. โรงงานทำสินค้าสุกรเค็ม
ข. สหกรณ์เก็บไข่ไก่
ค. สหกรณ์ส่งโคออกนอกประเทศ
ง. สมาคมจัดหาอาหารสัตว์
จ. สหกรณ์รีดนม
ฉ. สหกรณ์จัดหาปุ๋ยในท้องที่
ช. สหกรณ์ร้านจำหน่ายสินค้า
ฌ. ธนาคารในชนบท

*

I สมาคมรีดนมในท้องที่
II สมาคมรีดนมตามหัวเมือง
III สหกรณ์ส่งเนยออกนอกประเทศ
IV สหกรณ์ประกันภัย

ก. คณะกรรมการสหกรณ์กลาง

๑. ชุมนุมสหกรณ์โรงงานทำสินค้าสุกรเค็ม
๒. สมาคมสหกรณ์จัดส่งไข่ไก่ออกนอกประเทศ
๓. สมาคมสหกรณ์ส่งโคออกนอกประเทศ
๔. สหกรณ์จัดซื้ออาหารสัตว์ตามหัวเมือง
๕. ชุมนุมสหกรณ์ส่งเนยออกนอกประเทศ
๖. สหกรณ์จัดหาปุ๋ย
๗. สหกรณ์จัดหาพืชเพาะปลูก
๘. ชุมนุมสหกรณ์รีดนม
๙. สหกรณ์โรงงานทำปูนซีเมนต์
๑๐. สหกรณ์ถ่านหิน
๑๑. สมาคมสหกรณ์ประกันภัย
๑๒. สมาคมจัดการสุขาภิบาลสำหรับสหกรณ์
๑๓. สหกรณ์ขายส่ง
๑๔. ธนาคารสหกรณ์
๑๕. ธนาคารในชนบท

สหกรณ์ในประเทศรูเมเนีย

หลังจากมหาประเทศได้ทำสัญญาสันติภาพในคราวมหาสงครามที่แล้วมา ประเทศรูเมเนียซึ่งพลอยย่อยยับในระหว่างสงครามก็ได้รับขึ้นอาณาเขตต์ให้ปกครองมณฑลตรังซินราเนีย โดยรูซยาและแบสซาราเบียสมทบเข้าด้วยเป็นการชดเชยความเสียหาย จึงทำให้ประเทศรูเมเนียมีอาณาเขตต์ใหญ่โตขึ้นกว่าแต่ก่อนเกิดสงคราม คำนวณเนื้อที่ได้ประมาณ ๓๐๔,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร์ แต่มีพลเมืองเพียง ๑๗ ล้านคน เมื่อเทียบตามระดับพลเมืองกับประเทศอื่น ๆ ในทวีปยุโรปด้วยกันนับว่ามีจำนวนต่ำมาก พลเมืองในประเทศรูเมเนียได้ยึดการกสิกรรมและการเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพส่วนมาก คำนวณได้ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๘๐ ของพลเมืองทั้งหมด การอุตสาหกรรมนั้นกล่าวได้ว่าแทบไม่มีเลย

ถึงหากประเทศรูเมเนียจะมีอาณาเขตต์ตั้งอยู่ในทวีปยุโรปก็จริง แต่ก็ไม่วายมีผู้กล่าวขวัญกันว่า เหมาะที่จะเป็นเครือประเทศในทวีปเอเซียมากกว่า ความที่กล่าวนี้เพ่งไปในข้อว่า ประเทศรูเมเนียมีความเจริญอยู่ล้าหลังประเทศอื่น ๆ ในทวีปยุโรปแทบทุกทาง จนกระทั่งยากที่จะเทียบระดับกันได้ ทั้งนี้เป็นเพราะประเทศรูเมเนียไม่แข็งมือในทางบำรุงการศึกษา พลเมืองตามชนบทอ่านหนังสือไม่ออก

เขียนไม่ได้เป็นส่วนมาก จึงกลายเป็นผู้อ่อนปัญญาขาดไหวพริบไปตามกัน

ผู้ขาดการศึกษาย่อมขาดความคิดในอันที่จะแสวงหาวิธีผดุงฐานะของตนไปพร้อมกัน และเมื่อตัวของตัวช่วยตัวเองไม่ได้แล้ว ก็ต้องดิ้นรนขอให้ผู้อื่นช่วย การสหกรณ์ที่จัดกันในทวีปยุโรปโดยปกติเป็นการกระทำของราษฎรเอง ประเทศใดที่เจริญถึงขนาดเพราะพลเมืองได้รับการศึกษามีความสามารถดีแล้ว รัฐบาลก็ไม่ต้องยื่นมือเข้าเกี่ยวข้องช่วยเหลือแต่อย่างใด แต่ถ้าพลเมืองยังไม่สามารถพอ รัฐบาลก็ต้องช่วยมากหรือน้อยตามกำลังแล้วแต่กรณี ความช่วยเหลือที่รัฐบาลพึงให้แก่สหกรณ์มีหลายทางต่าง ๆ กัน เป็นต้นว่า ออกกฎหมายพิเศษสำหรับสมาคมสหกรณ์ ให้สิทธิบางอย่างแก่สหกรณ์เป็นพิเศษ ให้ความสะดวกในอันส่งเสริมการสหกรณ์โดยลักษณะต่าง ๆ มีช่วยในเรื่องการเงินตลอดจนการดูแลควบคุม จึงพอกล่าวได้ว่า ลักษณะสหกรณ์ที่จัดในทวีปยุโรปตกอยู่ในคติที่พึงแบ่งออกได้เป็น ๔ ประเภทคือ

(ก) ประเภทที่ ๑ คือไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลและการสหกรณ์เลย การสหกรณ์ไม่ขอร้องความช่วยเหลือจากรัฐบาล และรัฐบาลก็ไม่ยื่นมือเข้าเกี่ยวข้องในกิจการของสหกรณ์ ทั้งนี้ไม่ใช่เพราะรัฐบาลไม่นิยมการสหกรณ์ แต่เป็นเพราะพลเมืองมีความรู้ความคิดพอที่จะช่วยตนเองได้ กับทั้งสามารถดำเนินกิจการของสหกรณ์ให้เป็นไปด้วยดีโดยลำพัง มีประเทศอังกฤษเป็นต้น

(ข) ประเภทที่ ๒ คือทั้ง ๆ ที่รัฐบาลและสหกรณ์ไม่ติดต่อกันเป็นทางการ แต่ต่างก็คอยช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างในประเทศฝรั่งเศสเป็นต้น มีคณะกรรมการสำหรับการสหกรณ์ชุดหนึ่ง ซึ่งอยู่ในความควบคุมของกระทรวงกรรมกร กรรมการคณะนี้มีหน้าที่พิจารณาร่างกฎหมายต่าง ๆ ซึ่งการสหกรณ์มีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ด้วย รัฐบาลเชิญนักสหกรณ์ให้เข้าไปร่วมมือในการพิจารณาปัญหาต่าง ๆ อันเกี่ยวกับผลประโยชน์ของชาติ มีให้เป็นกรรมการในคณะการเศรษฐกิจของชาติ กรรมการควบคุมการรถไฟและกรรมการพิจารณาอัตราภาษีเป็นต้น รัฐบาลตั้งงบประมาณไว้สำหรับช่วยเหลือสหกรณ์ซึ่งมีกฎข้อบังคับตามหลักแห่งรอชเดล ส่วนสหกรณ์ก็ได้ช่วยรัฐบาลเหมือนกันเช่นในระหว่างมหาสงคราม สหกรณ์ได้ช่วยในการจัดส่งสะเบียงอาหาร

(ค) ประเภทที่ ๓ คือรัฐบาลรวบเอาการสหกรณ์ให้เป็นองค์การของรัฐบาลทีเดียว คงในประเทศรัสเซีย

(ง) ประเภทที่ ๔ คือรัฐบาลทำหน้าที่ผู้อนุบาล ไม่ใช้อำนาจเข้าครอบงำการสหกรณ์ แม้ว่าการสหกรณ์จะเป็นหน่วยราชการส่วนหนึ่ง รัฐบาลคอยช่วยเหลือและพิทักษ์รักษาอย่างใกล้ชิด วิธีนี้ได้แก่ประเทศรูเมเนีย

รัฐบาลรูเมเนียมีส่วนเกี่ยวข้องกับการสหกรณ์อยู่มาก ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลรูเมเนียกับสหกรณ์อาจแยกออกเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้ ๑. วิธีดำเนินการ ๒. เงินทุน และ ๓. การอบรมวิชาสหกรณ์

๑. วิธีดำเนินการ

ตามปกติการประกอบกิจการของสหกรณ์ตกเป็นหน้าที่ของสหกรณ์เอง รัฐบาลย่อมไม่เข้าไปแซกแซง บรรดาสมาคมสหกรณ์จะรวมกันตั้งชุมนุมสหกรณ์ขึ้นหรือไม่ รัฐบาลก็ไม่บังคับ แต่ในประเทศรูเมเนียหาเป็นเช่นนั้นไม่ รัฐบาลถือว่าการสหกรณ์เป็นของสำคัญมาก จึงไม่ยอมให้การดำเนินงานและการควบคุมตกอยู่ในมือของเอกชน เพราะเอกชนยังไม่มีความสามารถพอ รัฐบาลไม่ยอมให้สหกรณ์ต่างดำเนินกิจการตามลำพัง จึงได้ขัดตั้งชุมนุมสหกรณ์กลางขึ้นไว้ ไม่ว่าสหกรณ์ใดจะต้องเข้าอยู่ในชุมนุมดังต่อไปนี้

(ก) ชุมนุมกลางสำหรับสหกรณ์เครดิตซึ่งเรียกกันว่า "ธนาคารประชาชน" คำว่า "ธนาคารประชาชน" นี้ไม่มีความหมายดังเช่นประเทศอื่น ๆ เข้าใจกัน จึงคงเป็นความหมายใช้ฉะเพาะประเทศรูเมเนียแต่แห่งเดียว ดังจะได้กล่าวต่อไปข้างหน้า

(ข) ชุมนุมกลางสำหรับสหกรณ์ขัดหาเครื่องบริโภคและสหกรณ์ประดิษฐกรรม ออกจะแปลกสักหน่อยในการที่ให้สหกรณ์ ๒ ประเภทนี้รวมอยู่ในชุมนุมเดียวกัน เพราะจุดประสงค์ของสหกรณ์ทั้ง ๒ นี้ไม่เหมือนกัน ในบางประเทศถือว่าไม่ใช่จะร่วมกันไม่ได้เท่านั้น ซ้ำยังเป็นปฏิปักษ์ต่อกันอีกด้วย แต่การที่รัฐบาลรูเมเนียให้รวมอยู่ในชุมนุมเดียวกันนั้นหาใช่มิได้คิดถึงความข้อนี้ไม่ เพราะทราบดีอยู่ว่าสหกรณ์ ๒ ประเภทนี้ไม่ค่อยจะกลมเกลียวกันได้ แต่รัฐบาลรูเมเนีย

มีความมุ่งหมายอยากบังคับให้สหกรณ์ ๒ ประเภทนี้ประกอบกิจการประสานกัน

(ค) ชุมนุมกลางสำหรับสหกรณ์กสิกรรม อันที่จริงสหกรณ์ในชุมนุม ก. และ ข. นั้นก็มีสหกรณ์ซึ่งอาจเรียกได้ว่าสหกรณ์กสิกรรมเหมือนกัน ด้วยเหตุว่าสหกรณ์ในประเทศรูเมเนียเป็นสหกรณ์กสิกรรมเกือบทั้งหมด หากเพื่อกันความเข้าใจผิด จึงได้เรียกสหกรณ์ใน ๒ ชุมนุมข้างต้นเป็นอย่างอื่นไป สหกรณ์กสิกรรมซึ่งอยู่ในชุมนุม (ค) นี้เป็นสหกรณ์กสิกรรมพิเศษซึ่งมีลักษณะเป็นสหกรณ์เพื่อประกอบการกสิกรรมและสหกรณ์ผู้เช่า

(ง) ชุมนุมกลางสำหรับสหกรณ์ในเมือง ชุมนุมนี้สำหรับประเภทต่าง ๆ มีประเภทเครดิต จัดหาเครื่องบริโภคและประดิษฐกรรมเป็นต้น การที่ให้อยู่ร่วมชุมนุมกันนั้น ก็เพราะว่ามีลักษณะเหมือนกันในฐานะที่อยู่ในเมืองแต่อย่างเดียว

ดังนี้สหกรณ์ทั้งหมดในประเทศรูเมเนียจึงจำต้องเข้าอยู่ในชุมนุมใดชุมนุมหนึ่ง จะดำรงเป็นเอกเทศอยู่ตามลำพังไม่ได้ ในชุมนุมหนึ่ง ๆ มีผู้จัดการ ๑ คนซึ่งรัฐบาลเป็นผู้แต่งตั้ง นี่เป็นวิธีการที่รัฐบาลเข้าแซกแซงโดยถือว่าการสหกรณ์เป็นสิ่งสำคัญอยู่มาก จึงไม่ยอมให้เอกชนเป็นผู้ดำเนินการ ในชุมนุมหนึ่ง ๆ นอกจากมีผู้จัดการที่รัฐบาลแต่งตั้งแล้ว ยังมีคณะกรรมการดำเนินการอีกคณะหนึ่งรวม ๗ คนด้วยกัน สมาคมสหกรณ์เลือกตั้งขึ้น ๓ คน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกรรมกรตั้ง ๑ คน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข

ตั้ง ๑ คน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการตั้ง ๑ คน กับผู้จัดการซึ่งรัฐบาลได้แต่งตั้งอีกคนหนึ่งรวมอยู่ในคณะกรรมการนี้ด้วย พึงเห็นได้ว่าในจำนวนกรรมการ ๗ คน ฝ่ายรัฐบาลเป็นผู้เลือกถึง ๔ คน ดังนี้กิจการของสหกรณ์จึงอยู่ในความควบคุมของรัฐบาลโดยไม่มีทางนอกคอกออกไปได้อย่างใด

ในเวลานี้ชุมนุมกลางประเภท ง. คือชุมนุมกลางสำหรับสหกรณ์ในเมืองได้ยุบเลิกเสียแล้ว และได้โอนสหกรณ์ในเมืองให้ไปอยู่ในชุมนุมกลางประเภท ข. อนึ่งคณะกรรมการดำเนินการของชุมนุมกลางประเภท ข. ก็ได้เปลี่ยนแปลงจำนวนกรรมการเพิ่มขึ้นโดยรัฐบาลเลือก ๓ คน สหกรณ์มณฑลเดิม (คือที่เป็นของประเทศรูเมเนียอยู่แล้วก่อนมหาสงคราม) เลือก ๓ คน สหกรณ์ในมณฑลที่ได้รับปกครองใหม่เลือก ๓ คน นอกจากคณะกรรมการ ๙ คนนี้ ยังมีผู้จัดการอีก ๑ คน ซึ่งรัฐบาลเป็นผู้ตั้ง

๒. เงินทุน

นอกจากรัฐบาลได้ช่วยในการควบคุมแล้ว รัฐบาลยังช่วยในเรื่องเงินทุนอีก รัฐบาลออกเงินทุนให้แก่ชุมนุมหนึ่งไม่ต่ำกว่าครึ่งหนึ่งของเงินทุนทั้งหมด และถ้าชุมนุมใดต้องการกู้เงินจากธนาคารแห่งชาติ รัฐบาลก็ยอมรับเป็นผู้ค้ำประกันเงินกู้ให้อีกด้วย

๓. การอบรมวิชาสหกรณ์

การสหกรณ์จะรุ่งเรืองและมั่นคงอยู่ได้ก็อาศัยมีผู้ที่ทรงคุณวุฒิในวิชาสหกรณ์และทั้งต้องเป็นผู้สนใจอย่างจริงจังด้วย ถ้าจะ

ให้สหกรณ์ก้าวหน้าเป็นลำดับไป จำต้องปลุกความนิยมให้เกิดขึ้นแก่เหล่าอนุชนรุ่นต่อไป แม้ผู้ริเริ่มจัดสหกรณ์ในรอชเดลก็เข้าใจความสำคัญข้อนี้เป็นอย่างดี จึงในชั้นต้นได้กำหนดวิธีการให้แบ่งเงินกำไรไว้ร้อยละ ๒½ ของกำไรทั้งหมด สำหรับใช้จ่ายในการเผยแพร่และอบรมวิชาสหกรณ์ แต่ต่อมาดูเหมือนหาได้แบ่งกำไรให้ตามส่วนที่ได้กำหนดไว้ไม่ ด้วยปรากฏว่าสหกรณ์ในประเทศอังกฤษมีกำไรปีละมาก ๆ เมื่อรวมเงินที่ได้รับส่วนแบ่งก็เป็นจำนวนมากเพียงพอแก่ความประสงค์อยู่แล้ว ในประเทศฝรั่งเศสมีสมาคมหนึ่งชื่อว่า "สมาคมเพื่อศึกษาวิชาสหกรณ์" สมาคมนี้เพียรจะขอร้องให้มีการสอนวิชาสหกรณ์ในสถานศึกษาต่าง ๆ ปรากฏผลมาจนบัดนี้ว่า ศาสตราจารย์ในมหาวิทยาลัยกฎหมาย ๖ แห่งแสดงปาฐกถาเรื่องสหกรณ์ทุก ๆ ปี ส่วนในโรงเรียนมัธยมอาจารย์ประวัติศาสตร์หรืออาจารย์ปรัชญาอุทิศเวลาให้ปีละ ๒-๓ ชั่วโมง เพื่อบรรยายวิชาสหกรณ์ให้นักเรียนรู้เป็นเค้าไว้ สมาคมได้พิมพ์หนังสือเรื่องสหกรณ์ขึ้นและได้แจกให้แก่ครูโรงเรียนประถมทั่วทั้งประเทศเพื่อเป็นแนวการอบรมนักเรียน และเพื่อให้จัดตั้ง "สหกรณ์นักเรียน" ขึ้นในหมู่นักเรียน การอบรมวิชาสหกรณ์ด้วยประการต่าง ๆ ดังนี้เป็นแต่ให้รู้เพียงเลาความไว้เท่านั้น ไม่ถึงกับให้ความรู้ในวิชาสหกรณ์อย่างลึกซึ้ง ได้เคยตั้งโรงเรียนอาชีพขึ้นในกรุงปารีสครั้งหนึ่งแต่ก็ต้องยุบเพราะไม่มีนักเรียนพอ การเผยแพร่และอบรมวิชาสหกรณ์ดังได้กล่าวมาแล้วนี้ เอกชนเป็นผู้จัดทำขึ้นทั้งสิ้น รัฐบาลไม่ได้ช่วยเหลือแต่อย่างใด ส่วนในประเทศ

รูเมเนียหาเป็นเช่นที่กล่าวไม่ รัฐบาลต้องจัดการอบรมทำเองทั้งสิ้น เพราะรัฐบาลตระหนักในข้อสำคัญของการอบรมอยู่มาก ในประเทศรูเมเนียวิชาสหกรณ์จัดเป็นแผนกหนึ่งของการศึกษาที่เดียว ในขณะนี้มีโรงเรียนสหกรณ์ ๑๖ แห่ง มีนักเรียนประมาณ ๖๐๐ คน ในชั้นแรกต้องเรียนที่โรงเรียนเป็นเวลา ๒ เดือนก่อน แล้วออกไปฝึกหัดงานในหน้าที่ผู้จัดการหรือผู้ทำบัญชีของสหกรณ์เป็นเวลา ๑ ปี หลังจากนั้นต้องกลับมาเรียนต่อที่โรงเรียนอีก ๓ เดือน นักเรียนที่สำเร็จตามหลักสูตรของโรงเรียนได้ประกาศนียบัตรวิชาสหกรณ์ไว้เป็นคู่มือ นักเรียนซึ่งสำเร็จจากโรงเรียนเหล่านี้นับได้เป็นจำนวนพัน และประมาณ ๓ ใน ๔ ของผู้ที่สำเร็จวิชานี้ ได้ยึดการสหกรณ์เป็นอาชีพ โดยไปเป็นเจ้าหน้าที่แผนกต่าง ๆ ของสหกรณ์ ดังนี้จึงหวังได้ว่าการสหกรณ์ในประเทศรูเมเนียคงจะเจริญขึ้นเป็นลำดับ การที่รัฐบาลลงทุนตั้งโรงเรียนขึ้นและเสาะหาผู้ทรงวิทยาคุณทั้งเป็นผู้ที่สนใจในวิชาสหกรณ์มาเป็นอาจารย์ ประกอบกับรัฐบาลให้เอกสิทธิแก่ผู้สำเร็จวิชาสหกรณ์โดยลดหย่อนกำหนดเวลาประจำการเมื่อเป็นทหารให้นี้ นับได้ว่ามีผลพอคุ้มค่ากัน

การที่รัฐบาลรูเมเนียมีส่วนเกี่ยวข้องกับการสหกรณ์ด้วยวิธีต่าง ๆ นี้ มีนักเศรษฐศาสตร์สำนักคลาซซีกกล่าวตำหนิไว้อย่างรุนแรง นักเศรษฐศาสตร์แห่งสำนักนี้มีความเห็นว่าการจัดให้สหกรณ์มีคุณภาพและถาวรยั่งยืนอยู่สืบไปได้ ก็ควรเป็นการกระทำของราษฎรเอง

โดยประชาชนเป็นผู้ก่อกำเนิดขึ้น รัฐบาลไม่ควรเข้าควบคุมการสหกรณ์อย่างเข้มงวดดังที่รัฐบาลรูเมเนียดำเนินการอยู่ ในประเทศนี้มีสารวัตรสหกรณ์ ๑๐๐ คนเศษคอยควบคุมกิจการของสหกรณ์อย่างใกล้ชิด มีตรวจบัญชีและให้คำแนะนำต่าง ๆ เป็นต้น อนึ่งข้อบังคับของสหกรณ์ในรูเมเนียนั้นต้องทำขึ้นตามกำหนดกฎเกณฑ์ผิดกับของประเทศอื่น ๆ ในทวีปยุโรป นักเศรษฐศาสตร์คลาซซีกไม่เห็นพ้องในข้อที่รัฐบาลออกกฎหมายพิเศษให้แก่สหกรณ์และอุดหนุนในเรื่องเงินทุน ถ้าจะพิจารณาฉะเพาะในแง่หลักวิชา ข้อตำหนิที่นักเศรษฐศาสตร์แห่งสำนักคลาซซีกอ้างไว้นั้นถูกเป็นส่วนมาก แต่ถ้าพิจารณาถึงเหตุแวดล้อมกรณีจะเห็นว่า การที่รัฐบาลรูเมเนียปฏิบัติไปดังนั้นมีส่วนถูกอยู่เหมือนกัน เพราะชาวรูเมเนียยังไม่สามารถพอที่จะจัดการสหกรณ์โดยลำพังได้ ทั้งนี้เพราะขาดการศึกษาและได้เคยถูกกดขี่มาเป็นเวลานาน ทำให้ขาดความเข้มแข็ง ผู้ที่เข้มแข็งเท่านั้นจึงสามารถประกอบกิจการร่วมกันและยอมรับผิดชอบร่วมกันและแทนกันได้ โดยลำพังตนเอง ส่วนข้อตำหนิในเรื่องเงินทุนนั้นนักเศรษฐศาสตร์บางคนกล่าวหาว่าเป็นการอยุติธรรมโดยรัฐบาลนำเงินรายได้ของประเทศซึ่งเก็บมาจากราษฎรทุกคนมาใช้อุดหนุนเกื้อกูลบุคคลฉะเพาะหมู่เหล่า เช่นสมาชิกสหกรณ์เป็นต้น และนอกจากนี้รัฐบาลยังยอมเป็นผู้ค้ำประกันให้สหกรณ์อีกด้วย ความจริงการที่เกณฑ์ให้รัฐบาลใช้เงินรายได้ให้กลับเป็นประโยชน์

แก่ราษฎรทั่วทั้งประเทศนั้น เป็นความเห็นที่อยู่ข้างจะแคบเกินไป เพราะเมื่อเป็นเช่นนั้นรัฐบาลก็ไม่มีโอกาสทำสิ่งใดได้เลย เงินลงทุนและเงินบำรุงประเทศนั้นจะใช้ให้เป็นประโยชน์ทั่วถึงกันทุกคนย่อมเป็นไปไม่ได้ อาจยืนยันได้ว่าไม่มีกิจการใดเลยที่จะอำนวยผลให้ทั่วทุกคน การสหกรณ์เป็นองค์การอันสำคัญยิ่ง เศรษฐกิจของชาติต้องอาศัยการสหกรณ์เป็นสมุฏฐาน ยิ่งฉะเพาะประเทศรูเมเนียด้วยแล้ว การสหกรณ์ถือเป็นนโยบายสำคัญอยู่มาก ดังนั้นรัฐบาลรูเมเนียจึงมีเหตุผลพอในการช่วยสหกรณ์ด้วยเงินอุดหนุนและช่วยเป็นผู้ค้ำประกันให้

ต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงรายละเอียดตามที่ได้แยกเป็นหัวข้อไว้ในวิธีดำเนินการตามลำดับ

ธนาคารประชาชน

กสิกรในประเทศรูเมเนียเดือดร้อนในเรื่องหนี้สินเป็นข้อใหญ่ เพราะการกู้ยืมเรียกอัตราดอกเบี้ยสูงมาก บางรายต้องเสียถึง ๕๐๐ เปอร์เซ็นต์ต่อปีก็มี เจ้าหนี้ส่วนมากเป็นพวกยิว ราษฎรในรูเมเนียจึงจงเกลียดจงชังพวกยิวถึงกับปองทำร้ายร่างกายเพื่อแก้แค้นอยู่เนือง ๆ บางคราวทำร้ายหนักมือถึงกับเสียชีวิตนับเป็นจำนวนสิบ ๆ ก็มี กสิกรรูเมเนียนอกจากจะถูกเจ้าหนี้กดขี่ ยังถูกเจ้าของที่ดินบีบคั้นโดยให้ชำระค่าเช่าที่ดินเป็นแรงงาน กสิกรผู้เช่าที่ดินต้องทำงานให้เจ้าของที่ดินเกือบตลอดปี แทบจะไม่มีเวลาส่วนตัวทำการเพาะปลูกใน

ที่ดินซึ่งตนเช่า ถ้าไม่ยอมปฏิบัติดังนี้ก็หาเช่าที่ดินไม่ได้ ในยามขาดแคลนเงินทุนเจ้าของที่ดินยอมให้กู้เงินโดยเรียกดอกเบี้ยแพง ๆ เช่นเดียวกับผู้ให้กู้เงินทั้งหลาย ว่าโดยธรรมดาชาวกสิกรรูเมเนียมีพื้นเพอยู่ในระดับต่ำอยู่แล้ว จึงต่างต้องการเงินใช้ลงทุนเป็นปัจจัยสำคัญเพื่อค้ำจุนอาชีพของตน องค์การซึ่งเรียกว่า "ธนาคารประชาชน" ได้ช่วยให้กสิกรหลุดพ้นจากความยับคั้นของเจ้าหนี้ คำว่า "ธนาคารประชาชน" นี้ในบางประเทศหมายถึงธนาคารในเมืองที่ให้เงินกู้แก่บรรดาพวกพ่อค้าขายปลีก ช่างฝีมือ ฯลฯ ในบางประเทศก็เป็นธนาคารในชนบทให้เงินกู้แก่กสิกรผู้เป็นสมาชิกของธนาคารหรือบางทีก็ให้ผู้มิได้เป็นสมาชิกกู้ด้วย ส่วนในประเทศรูเมเนียธนาคารประชาชนเป็นธนาคารในชนบทมีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากธนาคารแบบไรฟ์ไฟเซน ธนาคารประชาชนรูเมเนียนอกจากจะให้เงินกู้โดยคิดดอกเบี้ยพอสมควร ยังช่วยเหลือสมาชิกในกิจการอื่น ๆ มีรับจัดหาเครื่องมือกสิกรรมให้ รับจำหน่ายพืชผลของสมาชิกโดยเอาพืชผลมาเก็บไว้หรือบางทีก็ให้สมาชิกเก็บไว้เอง ต่อเมื่อได้ราคาดีจึงจำหน่าย รับทำหน้าที่สหกรณ์จัดหาเครื่องบริโภคโดยตั้งร้านสหกรณ์ขึ้นเป็นต้น ในประเทศรูเมเนียมีธนาคารประชาชนประมาณ ๔,๐๐๐ สมาคม มีสมาชิกประมาณ ๙๐๐,๐๐๐ คน ราษฎรได้รับความช่วยเหลือจากธนาคารประชาชนฉะเพาะในแง่เศรษฐกิจแทบนับไม่ถ้วน ธนาคารประชาชนนี้หาทางติได้ยาก มีแต่ทำให้ยังเกิดประโยชน์เป็นเอนกประการ แต่ถ้ามองทางแง่สหกรณ์แล้ว ธนาคารประชาชน

ก็ยังมีข้อยกพร่องอยู่บ้าง พึงเป็นข้อสำนึกกันอยู่ว่า สหกรณ์เครดิตตามชนบทในประเทศต่าง ๆ มักจะถือหลักไรฟ์ไฟเซนเป็นแบบอย่าง และหลักสำคัญของไรฟ์ไฟเซนมีอยู่ ๒ ข้อคือ (ก) ไม่เฉลี่ยกำไรให้แก่สมาชิกและยางที่ไม่จ่ายเงินปันผลตามใบหุ้น (ข) สมาชิกรับผิดชอบร่วมกันและแทนกัน แต่ธนาคารประชาชนในประเทศรูเมเนียไม่เดินตามหลักที่ว่านี้ สมาชิกแบ่งกำไรกันเหมือนสมาคมธรรมดา ทั้งหาได้แบ่งกันตามหลักการสหกรณ์ไม่ สหกรณ์จัดหาเครื่องบริโภคหรือร้านสหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นในประเทศรูเมเนียก็แบ่งกำไรให้แก่สมาชิกเหมือนกัน แต่แบ่งให้ตามส่วนที่สมาชิกนั้น ๆ ซื้อสินค้าจากร้านสหกรณ์ของตน การแบ่งกำไรในทำนองนี้จึงเท่ากับคืนเงินที่ร้านได้รับไว้มากเกินไป ถ้าหากธนาคารประชาชนจะใช้หลักแบ่งกำไรตามวิธีนี้คงต้องถือจำนวนเงินที่สมาชิกกู้ยืมไปจากธนาคารเป็นเกณฑ์คำนวณการแบ่งกำไร จึงเท่ากับธนาคารลดส่วนดอกเบี้ยที่เรียกตามอัตรานั้นคืนให้ แต่ธนาคารประชาชนหาได้แบ่งเงินกำไรตามหลักนี้ไม่ คงอนุมานการแบ่งเงินกำไรในทำนองเดียวกับบริษัทสามัญนั่นเอง คือให้ดอกเบี้ยประจำตามใบหุ้นในอัตราร้อยละ ๘ ส่วนเงินกำไรที่ยังคงเหลือนั้นก็แบ่งให้แก่สมาชิกตามจำนวนหุ้น อนึ่งการรับผิดชอบก็เป็นเช่นเดียวกับบริษัทธรรมดา คือสมาชิกต่างรับผิดชอบละเพาะราคาหุ้นที่ตนถืออยู่เท่านั้น หาได้รับผิดชอบร่วมกันและแทนกันไม่ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้หลักประกันในทางหลักการอ่อนไป ความจริงการเรียกหลักประกันนอกจากอสังหาริมทรัพย์แล้ว สมาชิก

ยังต้องให้เครื่องมือกสิกรรมและสัตว์พาหนะไว้เป็นประกันอีกชั้นหนึ่งด้วย แต่หลักประกันประเภทหลังนี้ยอมให้สมาชิกใช้ สิทธิครอบครองรักษาไว้เองได้ แต่ถ้าขายหรือโอนให้ผู้อื่นไปสมาชิกผู้นั้นมีความผิดทางอาญา วิธีการดังกล่าวมานี้หาใช่วิธีการสหกรณ์ไม่ การจำกัดความรับผิดชอบร่วมกันและแทนกันเป็นลักษณะที่ทำได้ยากสำหรับประเทศรูเมเนีย เพราะพลเมืองเป็นผู้เห็นแก่ตัวหรือประโยชน์ส่วนตัวประจำสันดาน ที่พออนุโลมให้ธนาคารประชาชนในประเทศรูเมเนียมีชื่อว่าสหกรณ์ได้ก็ด้วยเหตุ ๒ ประการคือ (ก) ธนาคารทำให้เงินของประชาชนงอกเงยโดยนำเงินที่ได้มาจากประชาชนไปให้ประชาชนกู้ และ (ข) ช่วยสมาคมสหกรณ์ประเภทอื่น ๆ โดยให้เงินกู้

สหกรณ์จัดหาเครื่องบริโภค (หรือร้านสหกรณ์)

ก่อนสมัยมหาสงครามกล่าวได้ว่า ประเทศรูเมเนียอยู่ข้างจะแร้นแค้นในเรื่องสหกรณ์ประเภทจัดหาเครื่องบริโภคหรือร้านสหกรณ์ เพราะมีอยู่บ้างตามชนบทเท่านั้น สหกรณ์รูปนี้เพิ่งจะเจริญก้าวหน้าในทางจำนวนหลังจากมหาสงครามนี้เอง ความสำคัญที่รัฐบัญญัติร้านสหกรณ์มากขึ้น เพราะมีความจำเป็นบังคับอยู่เป็นต้นว่า มาตรฐานเงินตราของรูเมเนียมีระดับต่ำ ส่วนราคาเครื่องอุปโภคบริโภคเขยิบขึ้นสูงลิ่ว และบางทีอาจจะเนื่องด้วยความจงเกลียดจงชังชนชาติยิวที่ตั้งตัวเป็นพ่อค้าอยู่แล้วเป็นจำนวนมาก จึงทำให้เวลานี้มีสหกรณ์

จัดหาเครื่องบริโภคเหมือนกันกับในประเทศอื่น ๆ จะมีที่แตกต่างกันอยู่บ้างก็เพียงในข้อเหล่านี้

(๑) การขายของเชื่อ ตามปกติร้านสหกรณ์มีหลักว่าจะต้องขายเงินสดทั้งนั้น แต่ในบางประเทศผ่อนผันให้ขายเงินเชื่อได้ในบางกรณี ส่วนร้านสหกรณ์ในประเทศรูเมเนียนั้นตั้งหลักให้ขายเชื่อได้ทีเดียว แต่จำนวนเงินที่สมาชิกคนหนึ่งจะซื้อเชื่อได้นั้นไม่ยอมให้เกินครึ่งราคาหุ้นที่สมาชิกผู้นั้นมีหุ้นอยู่ทั้งหมด การซื้อเชื่อนี้มีข้อยกเว้นอยู่ข้อหนึ่งคือจะซื้อเชื่อสุราไม่ได้ ในบางประเทศร้านสหกรณ์ห้ามได้จำหน่ายสุราด้วยไม่ ร้านสหกรณ์รูเมเนียคงมีจำหน่ายแต่ผู้ซื้อต้องชำระเงินสด

(๒) ข้อตกลงของที่ประชุมสหกรณ์ ในประเทศรูเมเนียสหกรณ์ต้องส่งผู้แทนเข้าไปประชุมประจำปีเช่นเดียวกับในประเทศอื่นๆ ข้อตกลงในที่ประชุมไม่ผูกมัดสหกรณ์ให้จำต้องปฏิบัติเสมอไป แต่สหกรณ์ในประเทศรูเมเนียได้ยึดแนวในทางปฏิบัติตามข้อตกลงของที่ประชุม อย่างไรก็ดีย่อมเป็นที่เห็นพ้องกันว่า หาจำต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามข้อตกลงเสมอไม่ เพราะข้อตกลงไม่ใช่เป็นตัวบทกฎหมายใช้บังคับกัน เพียงแต่เป็นข้อบังคับที่สหกรณ์ได้ระบุไว้ว่าสหกรณ์ที่ดีควรต้องปฏิบัติตามข้อตกลงของที่ประชุมเท่านั้น

สหกรณ์ประดิษฐกรรม

ในประเทศรูเมเนียมีสหกรณ์ประดิษฐกรรมค่อนข้างน้อยคำนวณได้ประมาณ ๑๐๐ สมาคมเท่านั้น กิจการของสหกรณ์ประเภทนี้

ดำเนินอยู่ในวงแคบ เพราะไม่ค่อยจะติดต่อกับประชาชน ในนครยูกาแรสต์มีสหกรณ์ทำเครื่องเรือนอยู่สมาคมหนึ่งเป็นสหกรณ์ใหญ่โตมากแต่ก็ขายสิ่งที่ประดิษฐ์ขึ้นให้แก่รัฐบาลแห่งเดียว ในบางประเทศสหกรณ์ประดิษฐ์กรรมขายของที่ทำได้ให้แก่รัฐบาลและเทศบาลเหมือนกัน ในประเทศฝรั่งเศสบางสหกรณ์ขายให้แก่หน่วยรัฐการต่าง ๆ เท่านั้น ถ้าทางรัฐบาลเลิกซื้อ สหกรณ์เหล่านี้ก็ต้องเลิกล้มไป ในประเทศรูเมเนียสหกรณ์ประดิษฐกรรมมีลักษณะหนึ่งซึ่งแตกต่างกว่าในประเทศอื่น ๆ คือยังคับให้สหกรณ์ประดิษฐกรรมขายของให้แก่สหกรณ์จัดหาเครื่องบริโภค ส่วนราคานั้นสหกรณ์ประดิษฐกรรมจะต้องทำความตกลงกับชุมนุมสหกรณ์กลาง สหกรณ์ประดิษฐกรรมจะตกลงกับสหกรณ์จัดหาเครื่องบริโภคโดยตรงไม่ได้ ได้กล่าวข้างต้นแล้วว่าการที่รัฐบาลให้สหกรณ์จัดหาเครื่องบริโภคและสหกรณ์ประดิษฐกรรมรวมอยู่ในชุมนุมกลางเดียวกันนั้น ก็เพราะจะบังคับให้สหกรณ์ ๒ ประเภทนี้ดำเนินกิจธุระประสานกัน แต่ถ้าสหกรณ์ใดประดิษฐของขึ้นได้มากกว่าที่สหกรณ์จัดหาเครื่องบริโภคต้องการซื้อ ชุมนุมกลางอาจจะอนุญาตให้ขายแก่ประชาชนได้ ทั้งนี้เพื่อมิให้สหกรณ์ประดิษฐกรรมขาดทุน แต่เงินกำไรที่ได้จากขายให้แก่ประชาชนนี้จะแบ่งปันให้แก่สมาชิกไม่ได้ ต้องเก็บไว้ใช้ในทางที่เป็นประโยชน์ส่วนรวม การบังคับเช่นนี้เข้าใจว่าไม่มีประเทศใดมีตราเป็นข้อห้ามไว้ ตามปกติสหกรณ์ประดิษฐกรรมไม่ว่าชะนิดใดย่อมต้องการขายสิ่งของที่ทำขึ้นให้ได้ราคาสูงที่สุด และการขายให้แก่

ประชาชนย่อมจะได้ราคาดีกว่าขายให้แก่สหกรณ์จัดหาเครื่องบริโภค ด้วยเหตุนี้จึงพอใจขายให้แก่ประชาชน ทั้งนี้เป็นข้อที่พึงเห็นได้ว่า แม้จะได้มารวมกันเป็นสหกรณ์แล้วก็ยังเพ่งเล็งประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้ง คือให้สหกรณ์ของตนได้ประโยชน์มากที่สุดเท่าที่จะได้อยู่นั่นเอง อันที่จริงกรรมกรผู้ประดิษฐ์กับกรรมกรผู้บริโภคน่าจะกลมเกลียวกันได้ แต่ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ การที่ยังคับให้สหกรณ์ประดิษฐกรรมกับสหกรณ์จัดหาเครื่องบริโภคมีความสัมพันธ์กันอย่างในประเทศรูเมเนียนี้ เป็นการทดลองเพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดีหวังผลที่จะให้เกิดประโยชน์ข้างหน้ามากมาย

การสหกรณ์ในชนบทที่เจริญรุ่งเรืองขึ้นก็เนื่องจากรัฐบาลรูเมเนียได้ออกกฎหมายการปรับปรุงกรรมสิทธิ์ที่ดินหลังจากมหาสงครามคราวที่แล้วมานี้เอง เพราะที่ดินในประเทศรูเมเนียตกอยู่ในสภาพที่เจ้าของผู้ถือกรรมสิทธิ์ไว้คนละมาก ๆ หาได้อยู่ในประเทศรูเมเนียไม่ ต่างแยกย้ายไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ในนครหลวงของประเทศต่าง ๆ โดยไม่เป็นธุระกับที่ดินของตนเลย นอกจากจะคอยรับเงินผลประโยชน์เท่านั้น พื้นที่ซึ่งควรแก่การเพาะปลูกคำนวณได้ไม่ต่ำกว่าครึ่งหนึ่งของเนื้อที่ทั้งหมด คงมีเจ้าของปกครองเป็นกรรมสิทธิ์เพียงประมาณ ๓,๐๐๐ คน ส่วนที่เหลืออีกครึ่งหนึ่งเป็นของกสิกรประมาณ ๑,๐๐๐,๐๐๐ คน ต่างเจียดเนื้อที่กันออกไปคนละเล็กละน้อยเป็นแปลงย่อมทำผลประโยชน์ได้ไม่เพียงพอเลี้ยงชีพ บรรดากสิกรจึงต้องไปเป็นลูกจ้างหรือต้องเช่าที่ดินทำ เจ้าของที่ดินผู้ให้เช่าย่อมเลือกข้อ

ตกลงที่ได้เปรียบในการเช่าเป็นต้นว่าเรียกค่าเช่าเป็นพืชผล กสิกรผู้เช่าจะต้องแบ่งพืชผลที่ทำได้ให้ ๒ ใน ๓ เป็นค่าเช่า แต่โดยมากมักให้ชำระค่าเช่าที่ดินเป็นแรงงาน โดยผู้เช่าต้องไปทำงานให้แก่เจ้าของที่ดิน ในปีหนึ่งถึง ๓๐๐ กว่าวัน ผู้เช่าเองจึงคงมีเวลาว่างที่จะทำการเพาะปลูกที่ดินซึ่งตนเช่านั้นประมาณเพียง ๕๐ วันเท่านั้น ผู้ให้เช่าบางรายที่เข้มงวดเรียกค่าเช่าแรงงานเสียจนผู้เช่ามีเวลาเหลือทำการเพาะปลูกของตนเองเพียง ๒๗ วันในปีหนึ่งก็มี อยู่ข้างจะกดขี่รุนแรงสักหน่อย ครั้นกสิกรผู้เช่าจะไม่ยอมปฏิบัติตามก็หาที่ทำกินไม่ได้ ก่อนมหาสงครามรัฐบาลรูเมเนียได้เคยตรากฎหมายเกี่ยวกับที่ดินประกาศใช้หลายฉะบับ แต่กฎหมายที่ประกาศไว้แล้วไม่สามารถเปลี่ยนสภาพที่ดินให้ผันแปรไปจากลักษณะที่กล่าวมาแล้วนั้นได้ อาศัยที่เกิดมหาสงครามขึ้นเหตุการณ์ในเรื่องที่ดินจึงได้เปลี่ยนแปลงไป คือในปี ค.ศ. ๑๙๑๗ ขณะที่กองทัพเยอรมันเข้ายึดนครบูกาแรสต์ได้แล้ว สภาผู้แทนราษฎรได้อพยพย้ายไปที่เมืองยาซซีและได้ประชุมลงมติตรากฎหมายให้เพิกถอนกรรมสิทธิ์ที่ดินขึ้น แต่ก่อนที่จะประกาศกฎหมายฉะบับนี้รัฐบาลได้แก้กฎหมายรัฐธรรมนูญเสียก่อน เพราะกฎหมายรัฐธรรมนูญเดิมมีความว่า “กรรมสิทธิ์ในสิ่งของทุกประเภทถือว่าเป็นสิทธิ์สมบูรณ์ ซึ่งไม่มีทางใดจะรอนสิทธินั้นได้ นอกจากเวนคืนเพื่อสาธารณะประโยชน์โดยชอบด้วยกฎหมายและต้องชำระค่าทดแทนให้ตามสมควร” อันที่จริงไม่น่าจะต้องแก้กฎหมายรัฐธรรมนูญบทนี้เลย เพราะการเพิกถอนกรรมสิทธิ์ที่ดินนั้นก็ทำเพื่อ

สาธารณะประโยชน์อยู่แล้ว จึงไม่เป็นการขัดต่อกฎหมายรัฐธรรมนูญอย่างใด แต่การที่รัฐบาลรูเมเนียชิงแก้กฎหมายรัฐธรรมนูญบทนี้เสียก่อน เข้าใจว่าเพื่อตัดปัญหาข้อโต้เถียงที่อาจมีขึ้นได้ว่า การเพิกถอนกรรมสิทธิ์ที่ดินนี้ไม่เป็นกิจการเพื่อสาธารณะประโยชน์แต่อย่างใด

เมื่อได้แก้กฎหมายรัฐธรรมนูญ และตรากฎหมายให้เพิกถอนกรรมสิทธิ์ที่ดินแล้ว รัฐบาลจึงได้จัดการเพิกถอนกรรมสิทธิ์ที่ดินจากบรรดาผู้ที่ยึดถือและครอบครองทั้งที่เป็นเอกชน และที่เป็นองค์การนิติบุคคลตามลำดับกันคือ ที่ดินของรัฐบาล ของวัด ของนิติบุคคลต่อไปก็ที่ดินของชาวต่างประเทศ ซึ่งราษฎรเคยตั้งข้อรังเกียจที่ยอมให้ชาวต่างประเทศมีสิทธิเป็นเจ้าของที่ดิน ในขั้นที่สุดถึงที่ดินของชาวรูเมเนียที่ไม่อยู่ในประเทศ เมื่อรวมเนื้อที่ดินที่ได้เพิกถอนกรรมสิทธิ์ทั้งหมดคราวนี้ประมาณ ๔,๒๐๐,๐๐๐ ไร่ ซึ่งยังต่ำกว่าจำนวนที่ต้องการจะแบ่งปันให้แก่กสิกรได้ทั่วถึงกัน ที่ดินเท่าที่คำนวณจะแบ่งปันให้ทั่วถึงกันได้มีจำนวนถึง ๓๖,๐๐๐,๐๐๐ ไร่ ดังนี้จึงจำต้องทำการเพิกถอนกรรมสิทธิ์กันต่อไป โดยจำกัดอัตราพื้นที่ดินอย่างสูงให้คนหนึ่งจะพึงถือกรรมสิทธิ์ได้ ในชั้นแรกได้วางมาตรฐานให้คนหนึ่งได้อย่างมากเพียง ๖๐๐ ไร่ สำหรับประเทศอื่น ๆ ที่ยอมให้คนหนึ่งมีกรรมสิทธิ์ที่ดินได้ถึง ๖๐๐ ไร่นั้นอาจมีจำนวนสูงอยู่แล้ว แต่สำหรับประเทศรูเมเนียคนหนึ่งมีที่ดินมากกว่า ๖๐๐ ไร่นั้นเป็นของธรรมดา ถ้าหากจำกัดให้เพียง ๖๐๐ ไร่ก็เท่ากับยุให้ทำลายการ

เพาะปลูกทางอ้อมประการหนึ่ง ประเทศรัสเซียพอจะเทียบเป็นตัวอย่างให้เห็นได้ในข้อนี้ ปรากฏจากการแบ่งแยกที่ดินออกเป็นแปลงเล็กแปลงน้อย จึงทำให้พืชผลที่ก่อกำเนิดไว้ในชั่วปีหนึ่งลดลงถึงร้อยละ ๕๐ ของพืชผลที่ควรได้ทั้งหมด ดังนี้จึงไม่กล้าวางเกณฑ์ไว้อย่างเด็ดขาดให้คนหนึ่งมีเนื้อที่ได้ ๖๐๐ ไร่เท่านั้น ในที่สุดได้ตกลงว่าจะให้เวนคืนตามส่วนของเนื้อที่ดินคือ (ก) ถ้ามีเนื้อที่ไม่เกิน ๖๐๐ ไร่ ไม่ต้องเวนคืนเลย (ข) จะมีมากกว่า ๓,๐๐๐ ไร่ไม่ได้ ส่วนที่มากกว่านี้ให้เวนคืนหมดและ (ค) ที่ดินระหว่าง ๖๐๐ ไร่ถึง ๓,๐๐๐ ไร่ให้เวนคืนในอัตราต่าง ๆ กัน เช่นจาก ๖๐๐ ไร่ถึง ๑,๒๐๐ ไร่ ให้เวนคืน ๑ ใน ๖ เป็นต้น

รัฐบาลรูเมเนียบังคับให้เวนคืนที่ดินเพื่อประโยชน์ในทางกสิกรรมของประเทศเป็นส่วนรวมและเป็นประโยชน์แก่กสิกรแต่ละคนโดยชำระค่าทดแทนให้ เมื่อพิจารณาในแง่กฎหมายก็ไม่มีทางติเตียนอย่างใด แต่การบังคับเวนคืนนี้ทำให้เจ้าของเดิมเดือดร้อนอยู่มาก เพราะได้คิดค่าทดแทนให้ตามราคาที่ดินก่อนมหาสงคราม กับทั้งไม่ได้ชำระเงินสดให้เป็นก้อนเป็นกำแต่ออกพันธบัตรให้แทน พันธบัตรนี้มี ๒ ชะนิด ชะนิดที่ ๑ กำหนดชำระภายใน ๕๐ ปีสำหรับจ่ายให้แก่เจ้าของที่ดินที่เป็นเอกชน แต่ถ้าเป็นองค์การทุนหรือมูลนิธิก็จ่ายพันธบัตรชะนิดที่ ๒ ให้ซึ่งไม่มีกำหนดเวลาชำระ อนึ่งเนื่องจากฐานะการเงินของรัฐบาลไม่มั่นคงเงินตราจึงตกต่ำมาก และพันธบัตรของรัฐบาลก็พลอยตกต่ำไปตามกันจนเกือบไม่มีราคา ดังนี้ผู้เป็นเจ้าของที่ดิน

ซึ่งถูกรัฐบาลยังคับการเวนคืนกลายมาเป็นเจ้าหน้ารัฐบาลจึงขาดผลประโยชน์ไปเป็นอันมาก

การยังคับเวนคืนที่ดินเพื่อแบ่งปันให้แก่กสิกรทำการเพาะปลูกนี้มีปัญหาขัดข้องอยู่ที่แบ่งให้กสิกรทั่วทุกคนไม่ได้ เพราะถ้าจะแบ่งให้ได้ทั่วกัน ที่ดินซึ่งเวนคืนมาได้ก็จะต้องแบ่งแยกเป็นแปลงเล็กแปลงน้อย จนผู้ที่ได้รับไปไม่อาจทำให้เกิดผลประโยชน์ได้อย่างจริงจัง กลับจะทำให้พืชผลที่ได้จากการเพาะปลูกตกต่ำลงไปอีกโขอยู่ การกลับจะซ้ำร้ายยิ่งกว่าเมื่อมีพื้นที่ดินเป็นแปลงใหญ่เสียอีก ดังนี้รัฐบาลจึงจำต้องคัดเลือกบุคคลที่สมควรแบ่งที่ดินให้ และได้กำหนดไว้ว่าจะให้คนหนึ่งมีไม่ต่ำกว่า ๓๐ ไร่ ถ้าพื้นที่จะได้รับแบ่งไม่ดีคนหนึ่งอาจมีได้ถึง ๖๐ ไร่ ทั้งนี้เพื่อจะได้มีผลประโยชน์เพียงพอแก่การเลี้ยงชีพ เท่าที่คัดเลือกบุคคลสมควรได้รับส่วนแบ่งที่ดินมีประมาณ ๑,๒๐๐,๐๐๐ ครอบครัว แต่ครั้นจัดแบ่งตามจำนวนที่ดินซึ่งมีอยู่คงมีผู้ได้รับประมาณเพียง ๕๐๐,๐๐๐ ครอบครัวเท่านั้น และจำนวนเนื้อที่ที่แบ่งให้ก็ต่ำกว่าที่ได้ประมาณไว้ คือในมณฑลที่กะว่าจะให้ ๖๐ ไร่ ก็ได้รับแบ่งเพียง ๒๐ ไร่ และในมณฑลที่กะว่าจะให้ ๓๐ ไร่ก็ได้รับเพียง ๔ ไร่ ล้วนแต่น้อยกว่าที่ประมาณไว้ในชั้นเดิมทั้งนั้น

ในการคัดเลือกบุคคลผู้สมควรได้รับแบ่งปันที่ดินให้ทำการเพาะปลูกนี้ ยังได้กำหนดหลักเกณฑ์ไว้อีกชั้นหนึ่งเพื่อทำการพิจารณาแบ่งให้ตามลำดับก่อนและหลังเป็นลดหลั่นกันไป ผู้ที่เป็นทหารกองหนุนร่างกายไม่พิการเป็นจำพวกแรกที่ได้รับส่วนแบ่งก่อน รองลงมา

ก็ผู้ที่เป็นหญิงหม้าย และลูกกำพร้าที่สามีและบิดาต้องเสียชีวิตไปในคราวมหาสงคราม ถัดลงมาอีกขั้นหนึ่งคือครอบครัวที่มีลูกมากและถ้ามีความรู้ในทางกสิกรรมจะได้รับเลือกก่อน คนที่มีที่ดินอยู่แล้วก็อยู่ในเกณฑ์ได้รับคัดเลือกเหมือนกัน ถ้าที่ดินที่มีอยู่แล้วไม่สูงกว่า ๓๐ ไร่

การที่รัฐบาลจัดแบ่งที่ดินให้แก่บุคคลจำพวกต่าง ๆ ตามที่กำหนดหลักเกณฑ์ไว้ข้างบนนี้ หาใช่ยกให้เปล่าโดยไม่มีค่าตอบแทนอย่างใด ผู้ที่ได้รับแบ่งต้องชำระราคาที่ดินที่ตนได้รับให้แก่รัฐบาลเป็นการช่วยเหลือส่วนหนึ่ง กับให้ผู้ที่ได้รับรู้สึกถึงคุณค่าแห่งที่ดินอีกประการหนึ่งด้วย ส่วนราคาที่ต้องชำระให้แก่รัฐบาลนั้นได้กำหนดอัตราไว้ต่ำมาก ดังจะเห็นได้ในการที่รัฐบาลวางเกณฑ์ค่าทดแทนให้แก่เจ้าของที่ดินเดิมถึง ๔๐ เท่าของราคาเช่าก่อนมหาสงคราม แต่รัฐบาลคงเรียกราคาที่ดินที่แบ่งให้กสิกรเพียงครั้งเดียวเท่านั้น ส่วนอีกครึ่งหนึ่งนั้นเป็นพับอยู่กับรัฐบาล นอกจากนั้นรัฐบาลยังผ่อนผันให้ชำระเป็นงวด ๆ ได้ภายใน ๒๐ ปี แต่กสิกรส่วนมากสามารถชำระเงินให้ได้ทันที เพราะราคาที่คิดเรียกนั้นถูกมากเนื่องจากราคาเงินตกต่ำ

เมื่อได้ชำระหนี้ราคาที่ดินให้แล้ว ก็เป็นผู้มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินนั้น แต่กรรมสิทธิ์นี้ยังไม่สมบูรณ์นักว่าจะได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขอีกบางประการ คือ

(๑) ภายในระยะเวลา ๕ ปีจะโอนกรรมสิทธิ์ไม่ว่าโดยวิธีใด ๆ ไม่ได้ทั้งสิ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการทดลองว่าอยากมีที่ดินเพื่อทำมาหากินจริงจังหรือไม่

(๒) จะจำนองที่ดินที่รับแบ่งไปไม่ได้เป็นอันขาด การเรียกดอกเบี้ยเกินควรเป็นภัยอันร้ายแรงที่ระบาดในประเทศรูเมเนีย ดังนี้รัฐบาลจึงป้องกันเจ้าของที่ดินใหม่ ๆ นี้ไว้

(๓) จะขายให้แก่ผู้ที่มีกรรมสิทธิ์ที่ดินอยู่แล้ว ๑๒๐ ไร่ไม่ได้ ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้มั่งมีกว้านซื้อที่ดิน

(๔) ที่ดินนี้จะแบ่งขายไม่ได้ ทั้งนี้เพื่อป้องกันภัยอันจะเกิดจากมีที่ดินเป็นแปลงย่อย

(๕) ก่อนที่จะขายต้องแจ้งให้รัฐบาลทราบ และรัฐบาลมีเอกสิทธิ์ในการที่จะซื้อที่ดินนั้นได้ก่อนคนอื่น

(๖) เจ้าของที่ดินผู้ที่ได้รับแบ่งต้องปฏิบัติตามคำชี้แจงของเจ้าหน้าที่จัดการแบ่งที่ดินในกรณีที่จะก่อให้เกิดผลประโยชน์ขึ้น เช่น ต้องเพาะปลูกตามแผนโครงการที่ได้วางไว้ ต้องรวมกับบรรดาผู้ที่อยู่ใกล้เคียงกันจัดตั้งสมาคมสหกรณ์ขึ้นเพื่อประโยชน์ในการเพาะปลูกเป็นต้น

เท่าที่ได้ออกกฎหมายปรับปรุงที่ดินขึ้นในประเทศรูเมเนียและดำเนินการมาจนถึงขั้นแบ่งที่ดินให้ชาวกสิกรได้ทำการเพาะปลูกเป็นส่วนมากนี้ นับว่าได้ผลดีเลิศ นอกจากได้กระจายที่ดินผืนใหญ่ ๆ ให้บุคคลมีกรรมสิทธิ์ได้มากรายขึ้นแล้ว ยังช่วยให้ไม่ต้องถูกขับคั่น

ในการทำกินอย่างเช่นแต่ก่อน เท่ากับได้เปลี่ยนชีวิตให้กสิกรดำเนินทางใหม่ วิธีการปรับปรุงที่ดินซึ่งรัฐบาลรูเมเนียได้ดำเนินไปนี้ หาใช่มีฉะเพาะแต่ฝ่ายชมเชยอย่างเดียว ฝ่ายที่กล่าวติเตียนก็ยกเหตุผลขึ้นทักท้วงอย่างรุนแรง จึงตกอยู่ในคติธรรมดาที่ว่าไม่มีรัฐบาลใดดำเนินงานให้เป็นที่พอใจแก่ประชาชนพลเมืองทั่วทุกหมู่เหล่าได้ ย่อมต้องมีทั้งติและชมควบกันไป แต่ถ้าพิจารณาฉะเพาะแง่การสหกรณ์แล้วจะเห็นได้ว่า การให้เพิกถอนกรรมสิทธิ์ที่ดินได้ทำให้การสหกรณ์ในประเทศรูเมเนียเจริญขึ้นเป็นอันมาก ผู้เป็นเจ้าของที่ดินในชั้นนี้จำต้องร่วมกันตั้งสมาคมสหกรณ์ประเภทต่าง ๆ ขึ้นเพื่อประโยชน์ในทางกสิกรรมตามที่เจ้าหน้าที่จะแนะนำให้ อนึ่งสหกรณ์กสิกรรมก็ได้เพิ่มจำนวนขึ้นมากมายเนื่องจากกรณีเดียวกัน

สหกรณ์กสิกรรม

สหกรณ์กสิกรรมคือสหกรณ์ที่รวมอยู่ในชุมนุมกลางที่ ๓ สหกรณ์เหล่านี้อาจแยกออกได้เป็น ๓ ประเภท คือ ๑. สหกรณ์ซื้อที่ดิน ๒. สหกรณ์เช่าที่ดิน และ ๓. สหกรณ์ทำป่าไม้

๑. สหกรณ์ซื้อที่ดิน การหาซื้อที่ดินไม่ใช่เป็นของง่ายในประเทศรูเมเนีย เพราะมีผู้เป็นเจ้าของที่ดินไม่มากนักและที่ดินเหล่านั้นล้วนเป็นแปลงใหญ่ทั้งนั้น แม้จะได้ออกกฎหมายปรับปรุงกรรมสิทธิ์ที่ดินขึ้นแล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีกสิกรอีกเป็นจำนวนมากซึ่งไม่มีที่ดินของตนเอง ถ้าจะคำนวณก็ไม่น้อยกว่า ๕๐๐,๐๐๐ คน

การรวมกันจัดเป็นสหกรณ์เพื่อซื้อที่ดินนั้นมีประโยชน์หลายอย่าง เพราะสามารถซื้อที่ดินแปลงใหญ่ ๆ ได้ด้วยราคาย่อมเยาว์ดีกว่าที่ต่างคนต่างซื้อตามลำพัง ส่วนทางการเงินอันเป็นปัจจัยสำคัญที่จะชำระราคาที่ดิน กสิกรแต่ละคนอาจไม่มีเงินส่วนตัวพอซื้อได้ แต่ถ้ารวมกันเป็นสมาชิกสหกรณ์แล้วย่อมมีหลักฐานดีขึ้นสามารถหาที่กู้เงินได้ง่ายหรืออาจออกพันธบัตรเพื่อหาเงินสดก็ได้ โดยวิธีนำที่ดินทั้งหมดใช้เป็นหลักประกัน กสิกรผู้เป็นสมาชิกจะได้เป็นเจ้าของที่ดินในเมื่อได้ชำระราคาที่ดินจนสิ้นเชิงแล้ว สหกรณ์ซื้อที่ดินจึงเป็นประโยชน์และอำนวยความสะดวกให้แก่กสิกรเป็นอันมาก เท่าที่รวยรวมกันจัดตั้งเป็นสหกรณ์ประเภทนี้คำนวณได้ถึง ๑๐๐ สมาคมเศษ มีสมาชิกประมาณ ๑๓,๐๐๐ คน ประมาณเนื้อที่ดินที่รวมกันซื้อ ๒๘๐,๐๐๐ ไร่ คิดถัวคนหนึ่งมีที่ดินกว่า ๒๑ ไร่ นับว่าเพียงพอแก่การเลี้ยงชีพของตน

๒. สหกรณ์เช่าที่ดิน คนกลางหรือนัยหนึ่งผู้ที่เช่าตัดตอนจากเจ้าของที่ดินแล้วมาแบ่งให้กสิกรเช่าช่วงอีกทอดหนึ่งนั้น นับว่าเป็นสัตรูสำคัญที่ตัดรอนกำลังของผู้เช่าช่วงที่ดินอยู่มาก ด้วยเหตุต้องเสียค่าเช่าแพงกว่าที่ควร เพราะผู้เช่าเหมาตัดตอนจะต้องหวังประโยชน์ในเชิงกำไรค่าเช่า การตั้งสหกรณ์ผู้เช่าก็เพื่อตัดคนกลางจำพวกนี้โดยสหกรณ์ทำการเช่าที่ดินติดต่อกับเจ้าของโดยตรง สหกรณ์ประเภทนี้นับว่ารุ่งเรืองมากในประเทศรูเมเนีย เพราะให้ผลแก่กสิกรเป็นอย่างดี ฐานะของกสิกรในประเทศรูเมเนียนั้นต่างกับประเทศอื่น ๆ

ในข้อที่กสิกรถึงจะจนสักเพียงใดก็ตาม แต่เป็นประเพณีที่ต้องมีสัตว์พาหนะและเครื่องมือกสิกรรมประจำตัวพร้อมอยู่เสมอ ส่วนเจ้าของที่ดินนั้นไม่มีเครื่องมืออย่างว่านั้นเลย จึงช่วยให้รวมกันตั้งเป็นสหกรณ์เช่าที่ดินได้ง่ายขึ้น เพียงแต่หาเช่าที่ดินอย่างเดียวไม่ต้องกังวลถึงเรื่องเงินทุนใช้ซื้อสัตว์พาหนะและเครื่องมือกสิกรรมอีก สมาชิกต่างแยกกันทำการเพาะปลูกตามลำพังหาได้ร่วมแรงงานกันไม่ แต่ถึงกระนั้นก็ยังเรียกสมาคมชนิดนี้ว่าสหกรณ์ เพราะมีลักษณะคล้ายคลึงกับหลักการสหกรณ์อยู่มาก

สภาพของสหกรณ์เช่าที่ดินนี้ออกจะโลดโผนอยู่สักหน่อย เพราะมีปริมาณไม่คงที่ บางคราวก็มีจำนวนมากและบางคราวก็ลดน้อยลงอย่างไม่น่ากลัว ดังเช่นในปี ค.ศ. ๑๙๐๙ เกือบกล่าวได้ว่าแทบจะไม่มีสหกรณ์ประเภทนี้เลย ในปีนั้นเองรัฐบาลต้องออกกฎหมายบังคับการให้เช่าที่ดินของนิติบุคคล บรรดาที่ดินซึ่งอยู่ในความปกครองของกระทรวงทะบวงกรมและเทศบาลหรือนิติบุคคลทั้งหลายอื่นใดก็ดี ถ้าจะให้เช่าต้องให้สมาคมสหกรณ์เช่าแต่อย่างเดียวจะให้เอกชนเช่าไม่ได้ ดังนี้ผู้ประสงค์จะเช่าจึงต้องรวมกันตั้งเป็นสมาคมสหกรณ์ขึ้น เนื่องจากมีเนื้อที่เป็นของนิติบุคคลมาก จึงทำให้จำนวนสหกรณ์เช่าที่ดินเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในปีรุ่งขึ้นมีถึง ๓๗ สมาคม มีสมาชิกประมาณ ๔๕,๐๐๐ คน เนื้อที่ดินที่เช่าประมาณ ๑,๔๘๘,๐๐๐ ไร่ ครั้นใน ค.ศ. ๑๙๑๗ รัฐบาลได้ประกาศกฎหมายปรับปรุงกรรมสิทธิ์ที่ดินโดยให้เพิกถอนกรรมสิทธิ์ที่ดินซึ่งมีจำนวน

เนื้อที่เกินกว่าที่กำหนดไว้ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น เมื่อได้เพิกถอนกรรมสิทธิ์ที่ดินแล้วก็ยังหาได้จัดการแบ่งปันให้แก่กสิกรทันท่วงทีไม่ เพราะรัฐบาลมีภาระจำต้องจัดการในเรื่องสำรวจที่ดิน คัดเลือกกสิกรและโยกย้ายกันออกจากที่ดินเสียก่อน จึงกว่าจะเสร็จก็เสียเวลาไม่น้อย ระหว่างนี้รัฐบาลต้องมอบที่ดินให้เทศบาลเป็นผู้ดูแลรักษา ถ้าจะทอดทิ้งปล่อยให้ที่ดินว่างเปล่าอยู่โดยมิได้ทำให้เกิดประโยชน์อย่างใดก็ไม่ถูกต้องตามคตินิยม และวิธีที่จะให้เกิดผลประโยชน์ขึ้นได้ก็มีแต่ให้เช่าอย่างเดียว ตามกฎหมายปี ค.ศ. ๑๙๐๙ ได้วางบทบัญญัติในการให้เช่าที่ดินเพียงยอมให้แต่สมาคมสหกรณ์เช่าได้เท่านั้น เหตุนี้กสิกรผู้อยากเช่าที่ดินจึงรวมกันตั้งเป็นสหกรณ์ขึ้น อันที่จริงกสิกรเหล่านี้ก็ในอยู่พวกที่จะได้รับแบ่งปันที่ดินนั้นเอง นับว่ากฎหมายที่รัฐบาลออกใช้ในการปรับปรุงกรรมสิทธิ์ที่ดินได้ช่วยให้เพิ่มจำนวนสหกรณ์เช่าที่ดินขึ้นมากมาย ชั่วระยะเวลาเพียง ๓ ปี มีสหกรณ์ประเภทนี้ถึง ๓,๐๐๐ สมาคม นับว่าถึงขีดที่สุดแห่งความเจริญ ครั้นต่อมาทางการได้แบ่งแยกที่ดินให้กสิกรเข้ายึดถือครอบครองเรียบร้อยแล้ว สหกรณ์เช่าที่ดินก็ลดลงอย่างรวดเร็วเหมือนกัน เหตุที่เป็นเช่นนั้นก็เนื่องด้วยการเปลี่ยนแปลงฐานะในตัวกสิกรเอง กสิกรที่เคยร่วมงานในฐานะเป็นสมาชิกสหกรณ์ผู้เช่าที่ดิน เมื่อได้รับส่วนแบ่งกรรมสิทธิ์ที่ดินปกครองขึ้นก็ต่างคนต่างทำประโยชน์ในที่ดินของตนตามลำพัง จึงหมดหวังที่จะร่วมแรงงานกันได้อย่างเช่นแต่ก่อน ทำให้จำนวนสหกรณ์ผู้เช่าที่เคยมีถึง ๓,๐๐๐ คงเหลือ

ไม่ถึง ๑๐๐ สมาคม ทั้งนี้พลอยให้การกสิกรรมของประเทศยับเยินหมด การมีที่ดินขนาดแปลงใหญ่โตเกินไปหรือแปลงเล็กเกินไปไม่อำนวยให้การกสิกรรมของประเทศเป็นผลดีทั้งนั้น แต่ถ้าเจ้าของที่ดินผืนเล็ก ๆ รวมกันในบางกรณีทำการเพาะปลูก ก็อาจช่วยให้ผลในทางกสิกรรมดีขึ้นบ้างเล็กน้อย เพราะการรวมกันโดยใจสมัครย่อมยังผลทั้งในทางเศรษฐกิจและศีลธรรม กสิกรรูเมเนียที่เห็นประโยชน์ดังกล่าวนี้มีน้อย โดยมากชอบดำรงชีวิตอย่างโดดเดี่ยวเป็นพื้น เมื่อสหกรณ์ผู้เช่าต่างเลิกล้มไป สหกรณ์ประเภทอื่น ๆ ก็พลอยเลิกล้มไปเกือบหมด ยังคงมีเหลือแต่สหกรณ์รวมกันซื้อและสหกรณ์รวมกันขายอยู่บ้างเท่านั้น แต่ก็นับว่าน้อยเต็มที

๓. สหกรณ์ทำป่าไม้ ประเทศรูเมเนียอุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้ซึ่งส่วนมากเป็นของรัฐบาลและของเทศบาล รัฐบาลและเทศบาลหาได้จัดการทำป่าไม้เองไม่ แต่ให้สัมปทานแก่บริษัทต่างประเทศจัดทำโดยมาก ค่าธรรมเนียมที่รัฐบาลและเทศบาลได้รับในการออกสัมปทานนั้นอยู่ข้างจะต่ำมาก เพราะการคมนาคมแถบเขตต์ป่าไม้ไม่ใคร่สะดวก เป็นต้นว่าไม่มีรถไฟและถนนหนทางที่จะติดต่อถึงกันได้ ดังนี้ค่าใช้จ่ายในการขนส่งจึงสูงมาก อนึ่งบริษัทต่างประเทศเหล่านี้ก็มักจะยินยอมตกลงไปในเชิงไม่แข่งขันกันเอง จึงเป็นโอกาสให้สหกรณ์ทำป่าไม้จัดตั้งขึ้นได้ง่ายและเป็นผลดี สหกรณ์ทำป่าไม้ในประเทศรูเมเนียเจริญรุ่งเรืองมากจนได้รับความยกย่องจากวงการสหกรณ์ระหว่างชาติว่า ประเทศรูเมเนียมีสหกรณ์ทำป่าไม้เป็น

ที่เชิดหน้าชูตาอยู่อย่างหนึ่ง การที่สหกรณ์จะแย่งประมูลสัมปทานป่าไม้จากบริษัทต่างประเทศนั้นย่อมทำได้ง่าย ด้วยสหกรณ์สามารถยื่นราคาประมูลได้สูงกว่า บางสมาคมยื่นราคาสูงถึง ๒-๓ เท่าของราคาที่บริษัทต่างประเทศยื่นไว้ก็มี การที่สหกรณ์กล้ายื่นราคาประมูลสูงได้ โดยไม่กลัวขาดทุน ก็เพราะสหกรณ์สามารถทำไม้ในเขตป่าที่ได้รับอนุญาตให้เกิดผลประโยชน์เป็นเอนกประการและเสียค่าใช้จ่ายแต่เพียงเล็กน้อย บริษัทต่างประเทศตัดไม้แล้วต้องส่งไปขายนอกท้องถิ่นทั้งสิ้น ส่วนสหกรณ์จัดขายในแถบนั้นเอง เช่นไม้ใช้ปลูกสร้างบ้านเรือนและไม้ใช้ทำเชื้อเพลิงให้บ้านอยู่อุ่น ฯลฯ เหล่านี้เป็นต้น บางสหกรณ์ก็ตั้งแผนกเลื่อยไม้ขึ้น ถ้ามีต้นสนก็ทำยางสน รวมความว่าสหกรณ์พยายามที่จะใช้ไม้ให้บังเกิดผลประโยชน์ทุกทางที่จะพึงทำได้ โรงงานของสหกรณ์ก็ตั้งขึ้นในบริเวณป่าไม้นั้นเอง จึงทำให้ที่รกร้างกลับกลายเป็นหมู่บ้านย่อม ๆ ขึ้น

การตั้งสหกรณ์ทำป่าไม้จำต้องใช้เงินทุนมาก เพราะนอกจากจะต้องใช้จ่ายเป็นค่าธรรมเนียมให้แก่รัฐบาลหรือเทศบาลแล้ว ยังต้องใช้จ่ายในการสร้างโรงงานและดำเนินกิจการอีกไม่น้อย สหกรณ์ประเภทนี้จึงต้องมีสมาชิกไม่ต่ำกว่า ๕๐ คน มูลค่าหุ้นที่สหกรณ์กำหนดหุ้นหนึ่งคิดเป็นเงินไทยประมาณ ๑๐ บาท นับว่าค่อนข้างต่ำ สมาชิกคนหนึ่งจะซื้อหุ้นได้ไม่มีจำนวนจำกัด เป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกซื้อหุ้นได้ตามส่วนแห่งทรัพย์สมบัติ ถึงกระนั้นมีหลายสหกรณ์ที่ไม่มีเงินทุนเพียงพอดำเนินการให้เป็นไปตามประสงค์ จำต้องกู้เงิน

เพิ่มเติมอีก สหกรณ์มีทางกู้เงินได้สะดวก เพราะสมาชิกทั้งหมดรับผิดชอบร่วมกันและแทนกัน ในเวลานี้มีสหกรณ์ทำข้าไม่ประมาณ ๑๐๐ สมาคม มีเงินทุนประมาณ ๒,๐๐๐,๐๐๐ ยาท

สภาพการสหกรณ์ในประเทศรูเมเนียดังกล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า ถึงแม้จะไม่เจริญถึงขนาดก็จริง แต่ก็ควรได้รับความชมเชยในข้อที่ว่า รัฐบาลได้พยายามที่จะเพาะความนิยมและปลูกฝังวิธีการสหกรณ์ให้บังเกิดขึ้นในหมู่ราษฎรตามชนบท จริงอยู่ที่รัฐบาลไม่เข้มงวดปฏิบัติตามหลักบางประการซึ่งมติของนักสหกรณ์ส่วนมากถือว่าเป็นหลักอันไม่ควรละเมิดแต่ก็น่าให้อภัย เพราะรัฐบาลรูเมเนียได้ทำไปด้วยความจำเป็นและหวังดี หากรัฐบาลยังคงสนับสนุนการสหกรณ์อยู่เรื่อยไปก็เป็นที่หวังได้ว่า การสหกรณ์ในประเทศรูเมเนียจะเจริญขึ้นเป็นลำดับ.

นักสหกรณ์ที่แท้ ก็คือช่างกลของประชากร เป็นผู้ย่อมรู้สำนึกถึงอำนาจของตน ว่ามีอยู่แค่ไหน ในฐานะที่ตนเป็นมนุษย์ และเป็นผู้ที่เข้าใจจับเอาใจความหมายสำคัญของความรับผิดชอบแห่งประชากรในสมัยของตนไว้ได้ตลอด. – อีโคโนมิคจัวนัล

สหกรณ์นิคมในประเทศสเปญ

ประเทศสเปญเป็นประเทศที่มีอาณาเขตกว้างใหญ่ในทวีปยุโรป มีพื้นที่ประมาณ ๕๐๐,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร์ แต่มีพลเมืองประมาณ ๒๒,๐๐๐,๐๐๐ คน ซึ่งเมื่อเทียบจำนวนพลเมืองกับพื้นที่เป็นจำนวนหน่วยแล้วนับว่าพลเมืองมีน้อยมาก ที่เป็นดังนี้ไม่ใช่เพราะจำนวนคนเกิดต่ำ เมื่อคิดเพียงตามส่วนจำนวนคนเกิดของประเทศนี้แล้ว อาจนับเป็นที่ ๓ หรือที่ ๔ ของประเทศที่มีจำนวนคนเกิดสูงในทวีปยุโรปได้ แต่เนื่องจากในประเทศสเปญมีจำนวนเด็กตายสูงมาก และผู้คนพลเมืองก็ต่างพากันอพยพออกไปทำมาหากินเสียตามต่างประเทศมากมาย ด้วยเหตุสองประการนี้จำนวนพลเมืองจึงลดน้อยลงไป ส่วนการศึกษานั้นอยู่ในระดับที่ต่ำมากและซ้ำยังมีโรงเรียนน้อย เมื่อสมัยก่อนโดยมากได้อาศัยพระเป็นครู แต่อย่างไรก็ดีในจำนวนพลเมือง ๒๒,๐๐๐,๐๐๐ คนคงมีคนที่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้เสียถึงครึ่งจำนวน

เนื่องด้วยมีจำนวนพลเมืองน้อยและขาดการศึกษา การสหกรณ์และวิธีการอื่น ๆ ที่ต้องใช้ความรู้ความคิดจึงล้าหลังประเทศอื่น ๆ ในยุโรปมาก และนอกจากเหตุสองประการดังกล่าวแล้ว ยังมีอุปสรรคที่เป็นเชิงเสียเปรียบในการก้าวหน้าอีกคือ ประเทศสเปญมีภูมิประเทศเป็นภูเขาและที่ราบอยู่ตอน ถึงจะมีลำน้ำมากก็จริงแต่ไม่สามารถ

ทดน้ำได้ง่ายเพราะตลิ่งสูง ลำน้ำจะเป็นประโยชน์แก่การเพาะปลูกได้ก็ฉะเพาะที่ดินตอนที่ใกล้จะถึงทะเลเท่านั้น ดังนี้ในเนื้อที่ ๕๐๐,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร์ซึ่งเป็นอาณาเขตต์ของประเทศสเปญ จึงมีที่ ๆ ได้ทำการเพาะปลูกแล้วเพียง ๒๒๐,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร์ นอกจากจะเสียเปรียบโดยทางธรรมชาติดังกล่าวแล้วที่ดินผืนใหญ่ ๆ ยังตกอยู่ในความครอบครองของบรรดาเจ้านายซึ่งได้รับมรดกกันเป็นทอด ๆ มา เจ้าของที่ดินเหล่านี้บางคนไม่นิยมที่จะบำรุงพื้นที่ดินของตนให้เป็นประโยชน์ แต่ที่บางคนไม่มีทุนพอจะบำรุงก็มีเป็นส่วนมาก

รัฐบาลสเปญพยายามที่จะช่วยให้พลเมืองเจริญทันประเทศอื่น ๆ เป็นอย่างยิ่ง จึงได้ออกกฎหมายอนุญาตให้ตั้งสมาคมประเภทต่าง ๆ ได้ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๘๘๗ การขออนุญาตก็ให้ทำอย่างง่าย ๆ และได้รับอนุญาตโดยสะดวก แต่ถึงกระนั้นก็ไม่ใคร่จะมีใครนิยมกันนัก เพราะประชาชนพลเมืองในประเทศสเปญออกจะมีลักษณะเป็นผู้เห็นแก่ตัวเชื่อความเห็นของตนเป็นใหญ่ และรังเกียจการเปลี่ยนแปลงแยยระยอยไม่แพ้ประเทศอื่น ๆ ประกอบกับหมู่บ้านก็อยู่ห่างไกลยากแก่การคมนาคม การสหกรณ์จึงเจริญได้ช้า เมื่อรัฐบาลตระหนักในความยกพร่องเหล่านี้ จึงได้หาวิธีต่าง ๆ ที่จะช่วยเหลือให้พลเมืองได้รับความสะดวกสบายยิ่งขึ้น เป็นต้นว่าได้ประกาศกฎหมายขึ้นใช้หลายฉะบับ และมีฉะบับหนึ่งที่เป็นท้องเรื่องจะกล่าวต่อไปในที่นี้คือกฎหมายออกเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๐๗ ว่าด้วยการจัดนิคมและการเพิ่มพลเมือง.

กฎหมายฉะบับนี้มีวัตถุประสงค์ จะหน่วงเหนี่ยวครอบครัวที่ไม่มีงานทำและไม่มีรายได้ ในการยังชีพให้คงอยู่ในประเทศต่อไป การอพยพครอบครัวไปต่างประเทศก็จะลดน้อยลง เป็นการเพิ่มพลเมืองในชนบทให้มากขึ้นทั้งจะบำรุงพื้นที่ที่ยังไม่ได้ทำการเพาะปลูกหรือที่ทำแล้วแต่ไม่ดีให้ดียิ่งขึ้น และเพื่อส่งเสริมวัตถุประสงค์ข้างต้นนี้ รัฐบาลจะยอมแบ่งที่ดินสาธารณะให้ครอบครัวของกสิกรที่ยากจนและที่มีความสามารถในทางทำกินนั้นด้วย.

เมื่อพิจารณาตามวัตถุประสงค์นี้แล้ว จะพึงเห็นประโยชน์ที่รัฐบาลมุ่งหมายคือ

๑. การบำรุงที่ดิน ทั้งนี้เนื่องจากในประเทศสเปญมีที่ดินซึ่งยังไม่ได้ใช้ทำการเพาะปลูก หรือยังไม่ได้รับการบำรุงเพียงพอไม่น้อยกว่า ๑๕๐,๐๐๐,๐๐๐ ไร่ ส่วนเนื้อที่ดินที่ได้ทำการเพาะปลูกแล้วก็ไม่ใคร่มีจำนวนเพิ่มขึ้นเลย ซ้ำบางปียังกลับลดน้อยลงไปเสียอีก

๒. การหน่วงเหนี่ยวไม่ให้พลเมืองต้องอพยพไปหากินนอกประเทศเพื่อเป็นทางเพิ่มพลเมือง เรื่องนี้สำคัญมากเพราะพลเมืองของประเทศสเปญโดยปกติมีจำนวนน้อยอยู่แล้ว โดยถัวเนื้อที่ ๑ ตารางกิโลเมตร์มีพลเมืองเพียง ๔๔ คน เทียบกับบางประเทศ เช่นฝรั่งเศสมีถึง ๗๒ คน เยอรมันนีและอิตาลีถึง ๑๒๕ คนต่อ ๑ ตารางกิโลเมตร์ จึงจำเป็นต้องหาทางป้องกันการอพยพออกนอกประเทศ.

๓. การช่วยบรรดาลูกจ้างผู้ปราศจากหลักแหล่งอันแน่นอนให้ได้มีกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของที่ดิน ทั้งนี้เพื่อให้การครองชีพของพลเมืองเป็นปึกแผ่นมีหลักฐานมั่นคงตั้งหน้าทำนุบำรุงที่ดินให้อุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ประดุจ "เปลี่ยนทะเลทรายให้เป็นสวน"

เพื่อให้กฎหมายฉะบับนี้เป็นผลสมความมุ่งหมาย รัฐบาลสเปญจึงได้ตั้งกรรมการพิเศษขึ้นคณะหนึ่ง มีข้าราชการและบรรดาผู้ทรงคุณวุฒิในวิชาต่าง ๆ เป็นกรรมการ (ในเวลานี้ได้ยุบเลิกกรรมการคณะนี้เสียแล้ว หน้าที่จึงคงตกอยู่ในหน่วยหนึ่งแห่งงานของกระทรวงเกษตราธิการ แต่กิจการจะดีขึ้นเพียงไรหรือไม่ยังไม่สามารถจะทราบได้)

ที่จริงการที่จะจัดให้ได้ผลตามกฎหมายนั้นไม่ใช่เป็นของที่ทำได้ง่าย คณะกรรมการต้องฝ่าอุปสรรคและต้องพิจารณาปัญหาต่าง ๆ อันเกี่ยวกับวิธีการดังต่อไปนี้

๑. ลักษณะพื้นที่ดินซึ่งอาจจัดเป็นนิคมได้ ได้กล่าวข้างต้นแล้วว่า ในประเทศสเปญมีที่ดินกว้างขวางใหญ่โตถึงกับเจ้านายบางองค์และคฤหบดีบางคนครอบครองที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ และในครั้งกระนั้นนับเป็นจำนวนพัน ๆ หมื่น ๆ ไร่ รัฐบาลก็ไม่ยอมออกกฎหมายบังคับให้เจ้าของที่ดินเหล่านี้เวนคืนที่ดิน ด้วยเหตุที่ดินที่จะจัดเป็นนิคมได้จึงอยู่ในวงแคบโดยต้องเลือกแต่ที่เป็นของรัฐบาลและของเทศบาลเท่านั้น ที่ดินของรัฐบาลนั้นรัฐบาลยอมให้ทดลองจัดตั้ง

นิคมโดยไม่คิดราคา ส่วนของเทศบาลสุดแต่จะตกลงยินยอมกัน ที่ดินของเทศบาลมีอยู่สองประเภท ประเภทหนึ่งเป็นของเทศบาลโดยตรงและอีกประเภทหนึ่งเป็นของราษฎรเป็นส่วนรวม ที่ดินของเทศบาลโดยตรงนั้นอาจโอนให้ได้ โดยออกกฎหมายยกให้ แต่สำหรับที่ดินของราษฎรเป็นส่วนรวมนั้นจะต้องได้รับความยินยอมของราษฎรไม่ต่ำกว่า ๓ ใน ๔ ของจำนวนราษฎรในตำบลนั้นจึงจะยกให้ได้ แต่อย่างไรก็ดีทั้งเทศบาลและราษฎรไม่ค่อยยอมยกให้ง่าย ๆ แม้คณะกรรมการจะชี้แจงเหตุผลและอ้อนวอนสักเพียงใดก็ตาม ถึงจะยกให้ก็มักจะยกให้แต่พื้นที่ไม่ดี ซึ่งเต็มไปด้วยหินหรือทราย จะยอมยกที่ดี ๆ ให้ก็แต่เมื่อราษฎรในตำบลนั้นมีโอกาสได้เข้าอยู่ในนิคมด้วยเท่านั้น

๒. บุคคลที่ควรได้รับแบ่งที่ดิน เรื่องนี้เป็นหน้าที่โดยตรงของคณะกรรมการและได้ตั้งกฎเกณฑ์คัดเลือกไว้ดังนี้

(ก) บุคคลที่ไม่มีที่ดินของตนเอง ส่วนบุคคลที่มีที่ดินอยู่แล้วไม่รับ เพราะกฎหมายเจตนาจะช่วยคนจนจริง ๆ เท่านั้น

(ข) ถ้ามีลูกผู้ชายมากได้รับคัดเลือกก่อน

(ค) ต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในทางเพาะปลูก ต้องเป็นผู้ที่ได้ชื่อว่าขยันขันแข็ง

(ง) ต้องมีความประพฤติดี

(จ) ผู้ที่อยู่ใกล้กับเขตต์ของนิคมอาจได้รับคัดเลือกก่อน เพราะเป็นผู้ที่มีความรู้ในท้องที่ดีอยู่แล้ว

๓. วิธีแบ่งและมอบสิทธิที่ดิน ในเรื่องนี้ถ้าจะให้ทุกคนในนิคมทำงานร่วมกันและให้แบ่งปันผลที่ได้ให้แก่กันและกันแล้ว ย่อมทำไม่ได้ ทั้งนี้เพราะกสิกรในสเปญมีอัธยาศัยไม่เหมาะแก่วิธีการเช่นนั้น เพราะฉะนั้นรัฐบาลจึงจำเป็นต้องแบ่งที่ดินให้เป็นแปลง ๆ เท่ากับจำนวนครอบครัว และสร้างบ้านให้ครอบครัวละหนึ่งหลัง ส่วนปัญหาในการมอบสิทธิที่ดินจะควรเป็นขาย ยกให้หรือขายทอดตลาดอย่างใดนั้นเป็นเรื่องที่คณะกรรมการต้องพิจารณาต่อไป แต่ปัญหาเรื่องขายทอดตลาดนั้นเป็นอันไม่ต้องยกขึ้นพิจารณา เพราะคณะกรรมการเกรงว่าผู้ที่มารับซื้ออาจเป็นชาวต่างประเทศ ทั้งกฎหมายก็ได้ระบุไว้อย่างชัดเจนอยู่ว่าจะช่วยเหลือฉะเพาะชนชาติสเปญเท่านั้น ดังนี้จึงคงเหลือปัญหาที่คณะกรรมการจะต้องพิจารณาต่อไปว่าจะควรขายหรือควรยกให้ แต่เท่าที่แล้วมาเมื่อมีการแบ่งปันที่ดินภายในเขตต์เมืองขึ้นคราวไร ก็ย่อมได้เกิดปัญหาโต้เถียงกันขึ้นเสมอ การเป็นเช่นนี้มากว่าร้อยปีแล้ว เพราะต่างฝ่ายต่างถือเสียว่าตนมีเหตุผลดีด้วยกันทั้งนั้น นอกจากนี้การที่จะยกที่ดินให้เปล่า ๆ ก็ไม่ใช่เป็นของง่าย เพราะไม่ทราบว่าจะเลือกให้ใครถูก ทั้งในที่สุดการให้ก็จะกลายเป็นการกุศลเลยมากกว่าที่จะเป็นการผดุงฐานะ และผู้ที่ได้รับแบ่งปันไปก็อาจนึกว่าคงเป็นที่ดินไม่ดีจึงยกให้เปล่า ๆ เมื่อเช่นนี้ตนเองก็จะไม่พยายามทำนุบำรุงจนเต็มกำลังความสามารถ ส่วนการขายนั้นนอกจากจะเป็นรายได้ของประเทศส่วนหนึ่งแล้ว ยังเป็นวิธีอาจคัดเลือกคนดี ๆ ได้ เพราะผู้ที่เข้ามาขอต้องลงทุนด้วยเงินของตนเองไม่มาก

ก็น้อย จึงหวังได้ว่าบุคคลเหล่านั้นคงจะพยายามทำการงานเพื่อระวังมิให้ทุนเดิมของตนสูญเสียไปได้ แต่อย่างไรก็ดีในที่สุดคณะกรรมการก็ต้องตกลงยกที่ดินให้ทำเปล่า ๆ เพราะมีเหตุผลพิเศษคือกสิกรสเปญที่จนนั้น จนจริง ๆ ถึงแม้จะให้ผ่อนส่งโดยวิธีใดก็ตามก็ไม่สามารถจะส่งได้

๔. ถึงกระนั้นก็ยังมีปัญหาสำคัญที่ต้องถกเถียงเลือกเฟ้นว่าการให้นั้นจะควรทำโดยวิธียกที่ดินให้เป็นกรรมสิทธิเด็ดขาดหรือให้มีกรรมสิทธิเพียงชั่วครั้งคราว แต่ทั้งสองวิธีย่อมมีทั้งคุณและโทษระคนกันอยู่ ปัญหาที่ว่านี้ได้เกิดมีขึ้นเมื่อคราวขัดนิคมยิวในปาเลสไตน์ ผลสุดท้ายได้ตกลงยกกรรมสิทธิให้เพียงชั่วคราว ในประเทศสเปญคณะกรรมการขัดนิคมได้ตกลงดำเนินการดังต่อไปนี้ คือไม่ยกที่ดินให้เป็นกรรมสิทธิทันที เมื่อคัดเลือกบุคคลผู้สมควรให้อยู่ในนิคมได้แล้ว ให้บุคคลเหล่านี้ทดลองทำงานเป็นเวลา ๕ ปี เพื่อให้ทราบเสียก่อนว่าใครสามารถเพียงไร เมื่อครบกำหนด ๕ ปีแล้ว ถ้าใครไม่สามารถก็ไล่ออกจากนิคม ส่วนคนที่ได้แสดงความดีให้เป็นที่พอใจนั้นก็จะได้รับกรรมสิทธิในที่ดินที่ตนทำอยู่ แต่กรรมสิทธิที่ได้นี้ไม่เป็นกรรมสิทธิเด็ดขาดทีเดียว หากมีเงื่อนไขอยู่คือ

(ก) ภายในระยะเวลา ๑๐ ปี จะขายจะโอนไม่ได้

(ข) เมื่อพ้นกำหนด ๑๐ ปีแล้วถ้าจะขาย คณะกรรมการอำนวยการของนิคมมีสิทธิพิเศษที่จะรับซื้อที่ดินแปลงนั้น ๆ แต่จะขายให้ชาวต่างประเทศไม่ได้เป็นอันขาด

(ค) จำนองที่ดินเหล่านี้ไม่ได้เป็นอันขาด ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้เจ้าของต้องเสียดอกเบี้ยแพง แต่ถ้าต้องการเงินสำหรับใช้จ่ายก็หากู้ได้โดยไม่ต้องไปกู้จากเอกชน ดังจะได้กล่าวข้างหน้า

(ง) ที่ดินเหล่านี้จะแบ่งแยกไม่ได้เป็นอันขาด ถ้าจะขายก็ต้องขายทั้งแปลง จะแบ่งขายไม่ได้ ถึงผู้ที่ได้รับมรดกก็จะแบ่งปันส่วนกันไม่ได้ ทั้งนี้เพราะคณะกรรมการทราบดีว่าการมีที่ดินผืนเล็ก ๆ น้อย ๆ นั้นเป็นภัยแก่การเพาะปลูกอย่างไร ในประเทศฝรั่งเศสและสหปาลีรัฐอเมริกาก็มีกฎหมายทำนองนี้ห้ามไว้เหมือนกัน ผิดอยู่เพียงแต่ที่เจ้าของที่ดินยอมสมัครรับการบังคับของกฎหมายนี้เองเท่านั้น ส่วนผู้ที่ไม่สมัครนั้นจะแบ่งแยกอย่างไรก็ได้

๕. ลักษณะของนิคมดังได้กล่าวมาแล้วนั้นยังไม่มีอะไรที่เป็นลักษณะของสหกรณ์เลย การแบ่งที่ดินก็แบ่งให้เป็นรายตัว ต่างคนต่างทำงานในที่ดินของตน กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ก็ใช้บังคับเป็นรายตัว แต่ลักษณะสุดท้ายนี้ทำให้สภาพของนิคมเป็นรูปสหกรณ์ที่เดียว คือ ทุกคนในนิคมต้องรวมกันซื้อสิ่งที่ต้องการในการเลี้ยงชีพและการเพาะปลูก และในบางนิคมต้องขายพืชผลรวมกันด้วย ดังนี้ผู้ที่อยู่ในนิคมเดียวกันจึงมีความสัมพันธ์ติดต่อกัน เป็นการแก้ไขขั้นทอนลักษณะที่เห็นแก่ตัวและที่ชอบอยู่อย่างโดดเดี่ยวให้ลดน้อยลงได้ กฎหมายที่ออกเพื่อการนี้ได้วางบทบัญญัติไว้ว่า "ให้จัดสมาคม

สหกรณ์ขึ้นในระหว่างผู้ที่อยู่ในนิคม และสหกรณ์นี้จะต้องแนะนำช่วยเหลือในกิจกรรมต่าง ๆ ในทางการเงิน การออมทรัพย์ การซื้อ (เครื่องอุปโภคและบริโภค) การขาย (พืชผลที่ทำได้) การบำรุงที่ดิน ทั้งจะช่วยให้ได้รับประโยชน์ในทางศีลธรรมและในทางเศรษฐกิจ โดยให้สมาชิกต่างรวมกำลังกันช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อความมุ่งหมายอย่างเดียวกัน”

กิจการซึ่งกฎหมายได้ระบุไว้ในลำดับที่ ๑ คือทางการเงินนั้น ถึงแม้ว่ากสิกรจะได้รับที่ดินโดยไม่ต้องชำระราคาแม้แต่น้อยก็ตาม นิคมยังต้องจัดหาเงินทุนให้อีกเพื่อประโยชน์อันสำคัญคือบำรุงที่ดิน ได้กล่าวแล้วว่าที่ดินโดยมากมีคุณภาพทราม และยิ่งทรามเท่าไรก็ต้องการเงินเพื่อทำนุบำรุงมากเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ เงินทุนทั้งหมดที่นิคมต้องการจึงเป็นจำนวนสูงมาก แต่ในการนี้รัฐบาลมิงยประมาณให้เพียงจำนวนซึ่งถ้าเทียบก็เท่ากับเงินไทยราว ๖๐๐,๐๐๐ บาทเท่านั้น ดังนี้นิคมจึงต้องขอกู้เงินจากเทศบาล สหกรณ์อื่น ๆ และธนาคารกสิกรรมมาเพิ่มเติม สมาคมสหกรณ์เป็นผู้กู้ในฐานะผู้แทนของนิคม ไม่ใช่กสิกรเป็นผู้กู้เอง หลักประกันของนิคมแข็งแรงพอที่ผู้ให้กู้จะเชื่อถือได้ ระยะเวลาที่สหกรณ์จะต้องส่งเงินกู้คืนนั้นนานมาก อาจกำหนดจนถึง ๕๐ ปีก็ได้ นอกจากนี้ยังได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลอีก คือรัฐบาลให้เงินสำหรับทำถนนหนทาง ท่อระบายน้ำ และอื่น ๆ อันเป็นประโยชน์ส่วนรวม เงินเหล่านี้ไม่ต้องใช้คืนรัฐบาล

คณะกรรมการได้จัดตั้งนิคมขึ้นตามกฎหมายนี้รวม ๒๐ นิคม เนื้อที่ทั้งหมดประมาณ ๖๓,๐๐๐ ไร่ แบ่งให้แก่กสิกรรวม ๑,๒๐๐ ครอบครัว ดังนี้ถ้าคิดเฉลี่ยครอบครัวหนึ่งได้ที่ดินถึง ๕๒ ไร่เศษ ซึ่งออกจะเป็นจำนวนที่สูงอยู่ แต่เหตุที่จำนวนเฉลี่ยสูง ก็เพราะมีเนื้อที่บางแห่งซึ่งแทบจะทำการเพาะปลูกไม่ได้ปะปนอยู่ด้วย อนึ่ง จำนวนเนื้อที่ดินที่ยกให้ครอบครัวหนึ่งนั้น คณะกรรมการพยายามที่จะให้เหมาะแก่กำลังทำกินของครอบครัวนั้น ๆ และให้มีผลประโยชน์พอที่จะเลี้ยงชีพได้ด้วย คณะกรรมการจะไม่ยอมให้มากกว่ากำลังคนทำงานในครอบครัวเลย เพราะไม่ต้องการให้เกิดมีกรรมกรรับจ้างขึ้นในนิคม มีความประสงค์แต่จะให้หากินโดยลำพังตนเองจริง ๆ ไม่ต้องการให้หากินโดยตั้งตัวเป็นนายจ้าง และพยายามที่จะให้ทุกครอบครัวได้รับผลประโยชน์จากการงานของเขาให้เพียงพอแก่การกินอยู่ เนื่องด้วยเหตุนี้จำนวนเนื้อที่ดินที่แบ่งปันให้จึงไม่เท่ากันทุก ๆ นิคมไป

นิคมที่รุ่งเรืองและเจริญมากที่สุด คือ นิคมอัลไกดา (แปลว่าที่ที่มีน้ำ) ตั้งอยู่ใกล้ปากอ่าวแม่น้ำกวาดัลกวีร์ ไม่ห่างจากเมืองท่ากาดิสเท่าไรนัก นิคมนี้มีเนื้อที่ดินประมาณ ๒,๗๗๐ ไร่ พื้นที่มีทรายปนอยู่ถึง ๙๐ เปอร์เซ็นต์ ได้กล่าวแล้วว่าเทศบาลไม่ค่อยยอมยกที่ดี ๆ ให้ แต่สำหรับนิคมอัลไกดานั้น น่าอัศจรรย์อยู่มากเพราะเป็นที่ดินที่คาดกันว่าจะทำการเพาะปลูกไม่ได้ผลดี แต่กลับได้ผลดีเลิศ ทั้งนี้เนื่องจากเหตุ ๒ ประการ คือ

(ก) ได้ค้นพบว่าพื้นที่ดินปนทรายบริสุทธิ์นั้นเหมาะแก่การปลูกต้นองุ่นเป็นอย่างยิ่ง ด้วยตัวแมลงชะนิดหนึ่งซึ่งเป็นสัตรูอย่างร้ายแรงของต้นองุ่นไม่สามารถจะอาศัยอยู่ได้เพราะหายใจไม่ออก ดังนี้จึงได้ขุดเอาต้นองุ่นที่กำลังจะตายอยู่แล้วจากที่อื่นมาปลูกในนิคม ต้นองุ่นนั้นก็กลับเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว

(ข) ตามปกติถ้าขุดตามพื้นที่ใกล้ทะเลลงไปลึกสักหน่อยมักจะพบน้ำเค็มเสมอ แต่สำหรับนิคมอัลไกดาหาเป็นเช่นนั้นไม่ เมื่อขุดทรายลงไปประมาณ ๑ เมตร์ก็พบน้ำจืด คือน้ำที่ซึมมาจากแม่น้ำกวาดัลกวีร์ ด้วยเหตุนี้จึงปลูกผักและผลไม้ ในนิคมได้ผลดีเกินกว่าที่คาดไว้มากมาย ทั้งองุ่นก็ให้ผลใหญ่และดกดื่น เป็นที่ปลูกพืชผลที่งอกงามราวกับได้ใช้ปุ๋ยอย่างดี ๆ

ในจำนวนเนื้อที่ของนิคมมีอยู่ ๒,๗๗๐ ไร่ ได้แบ่งออกเป็น ๑๙๐ ส่วน คือแบ่งให้แก่ ๑๙๐ ครอบครัว ครอบครัวที่ทำไร่ทำสวนให้ประมาณ ๓ ไร่ ถ้าปลูกต้นองุ่นให้ ๑๒ ไร่ ถึงแม้ว่าจำนวนเนื้อที่ที่แบ่งให้นี้เป็นส่วนน้อย แต่ผลที่ได้รับเพียงพอแก่การเลี้ยงชีพเป็นอย่างดี

นอกจากให้ที่ดินยังปลูกบ้านให้ครอบครัวละหลัง เป็นบ้านหลังย่อม ๆ สร้างขึ้นด้วยราคาถูก ๆ แผนผังของนิคมเป็นแบบสมัยใหม่

คือตัดเป็นเส้นตรงตลอด พื้นที่ที่แบ่งให้มีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยม มีคนภายในนิคมนี้ประมาณ ๑,๐๐๐ คน ตั้งหมู่บ้านเป็นชุมนุมใหญ่ มีรถไฟเล็ก ๆ ๑ สายยาวประมาณ ๔ กิโลเมตร์ มีบ้านพักสำหรับเจ้าหน้าที่แผนกต่าง ๆ ผู้จัดการ ผู้ดูแลควบคุม แพทย์ มีสุขศาลา โรงเรียน (มีนักเรียนประมาณ ๑๐๐ คน) โรงมหรสพซึ่งใช้เป็นห้องประชุมด้วย โรงทำขนมปัง โรงกลั่นเหล้าองุ่น และโรงไฟฟ้า มีจนกระทั่งหออุตุนิยม

ในปีหนึ่งนิคมอัลไกดามีรายได้ (ยังไม่หักรายจ่าย) ประมาณเป็นเงินไทย ๒๐๐,๐๐๐ ยาทถึง ๓๐๐,๐๐๐ ยาท พืชที่ทรายซึ่งได้ยกให้เปล่า ๆ นั้นกลายเป็นพืชที่มีราคาคิดเป็นเงินไทยไม่ต่ำกว่า ๘๐๐,๐๐๐ ยาท

ยังมีอีกนิคมหนึ่งชื่อว่า "กานาเมโร" อยู่ไม่ไกลจากนิคมอัลไกดาเท่าใดนัก เป็นนิคมที่กว้างขวางที่สุดมีเนื้อที่ถึง ๑๓,๓๐๐ ไร่ แต่ต้องหักที่ป่าออกเสีย ๓,๐๐๐ ไร่ คงเหลือเพียง ๑๐,๓๐๐ ไร่ สำหรับแบ่งปันให้ทหารเป็นแปลง ๆ รวม ๔๕๘ ครอบครัว ตกเป็นเนื้อที่แปลงละ ๒๒ ไร่ครึ่ง และให้ปลูกพืชผลต่าง ๆ ตามจำนวนเนื้อที่ คือ

ปลูกต้นองุ่น	๙ ไร่
ปลูกต้นมะกอก	๖ ไร่
ปลูกข้าวสาลี	๓ ไร่
ทำไร่ทำสวนผัก	๔ ไร่ครึ่ง

ทั้งนี้จะพึงเห็นได้ว่าทุกครอบครัวมีอาหารทุกอย่างที่สำคัญสำหรับชาวสเปญ คือ เหล้าองุ่น น้ำมันมะกอก ขนมปัง และผักต่าง ๆ เช่นมะเขือเทศและถั่ว

การจัดนิคมดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ได้ผลอย่างไร ผลที่ได้รับนั้นเท่ากับที่ควรจะได้หรือไม่ สำหรับปริมาณนั้น ต่ำมาก ทั่วทั้งประเทศมีเพียง ๒๐ นิคมเท่านั้น รวมที่ดินของนิคมทั้ง ๒๐ นี้ยังน้อยกว่าของเจ้านายบางองค์เสียอีก แต่ที่กล่าวนี้อาจแย้งได้ว่าปริมาณเป็นของไม่สำคัญ คุณภาพเท่านั้นที่สำคัญ จริงอยู่ถ้านิคมทั้ง ๒๐ นี้ดำเนินการไปด้วยดี สมาชิกของนิคมเหล่านั้นก็คงได้รับความสุขสบายทั่วกัน แต่ข้อที่น่าสงสัยก็คือว่า ความมุ่งหมายที่ระบุไว้ในกฎหมายนั้นจะเป็นผลสำเร็จไปได้เพียงไรหรือไม่ เพราะถ้ามีเพียง ๒๐ นิคมเท่านั้น ผลที่ได้รับก็จะมีเป็นส่วนน้อยเหลือเกิน แต่อย่างไรก็ดีหากมีนิคมมากกว่านี้ก็ยังไม่แน่นักว่าจะสำเร็จตามความมุ่งหมายหรือไม่ เพราะฉะนั้นจึงมีปัญหาที่น่าจะพิจารณาอยู่ข้าง คือ

๑. จำนวนพลเมืองจะเพิ่มขึ้นหรือไม่ ข้อนี้ก็ไม่เป็นการแน่นอนนัก เพราะสมาชิกในนิคมเหล่านั้นไม่ได้มาจากที่อื่น หากเป็นบุคคลที่อยู่ในท้องที่ใกล้เคียงนั่นเอง จึงเท่ากับเป็นการย้ายที่อยู่จากที่หนึ่งมาอีกที่หนึ่งเท่านั้น จะหวังได้แหละหรือว่า เมื่อบุคคลเหล่านั้นมีบ้านช่องอยู่เป็นหลักแหล่งและมีรายได้พอสมควรอาจจะมีลูกหลานเพิ่มขึ้น คงไม่เป็นเช่นนั้นเพราะรายได้ของครอบครัวหนึ่ง ๆ ถูกจำกัดตามจำนวนเนื้อที่ดิน ถ้ามีลูกมากเกินไปรายได้ก็อาจมีไม่

พอใช้จ่าย ด้วยเหตุนี้จึงคาดได้ว่าต่างคนคงต่างจำกัดจำนวนคนเกิดให้อยู่ในระดับแห่งกำลังทำกินของตน บางทีเมื่อได้เข้ามาอยู่ในนิคมแล้วจำนวนเด็กตายอาจจะน้อยลงก็ได้ เพราะมีอาหารบริบูรณ์และอนามัยดีกว่าเดิม แต่อย่างไรก็ดีคงไม่พอที่จะชดเชยจำนวนคนเกิดที่ถูกจำกัดนั้นได้ ที่กล่าวดังนี้เพียงแต่ใคร่พิศูจน์ว่า จุดประสงค์ข้อที่ ๑ นั้นคงจะไม่ได้รับผลสมดังความคาดหมาย ไม่ใช่เพราะมีความเห็นว่าครอบครัวที่มีลูกมากจะดีเสมอไป ข้อสำคัญที่สุดในครอบครัวคือความสุขสบายไม่ใช่จำนวนคน

๒. จำนวนพลเมืองที่อพยพไปต่างประเทศจะลดน้อยลงหรือไม่

ข้อนี้อาจเป็นได้แต่ก็ไม่แน่นัก ที่จริงการที่ชาวสเปญออกไปหากินในต่างประเทศก็เป็นเพราะหางานทำในประเทศสเปญไม่ได้ประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งเพราะชอบผจญภัยในทางเสี่ยงโชคหวังร่ำรวย สำหรับพวกที่หนึ่งนั้นกฎหมายนี้อาจยึดหน่วงไว้ในประเทศได้ แต่บุคคลในประเภทที่ ๒ คงไม่ใยดีแก่การเพาะปลูกในนิคมเลย เพราะเป็นการดำรงชีพพอทำพอกินตามฐานะพื้นบ้านของตน ไม่มีโอกาสเป็นเศรษฐี โดยมากอยากจะไปแสวงหาโชคลาภในประเทศใหม่ ๆ ของทวีปอเมริกาใต้มากกว่า ด้วยได้เคยเห็นตัวอย่างมาแล้วว่า ถ้าใครไปตั้งทำมาหากินในประเทศเหล่านี้ภายในไม่กี่ปี แม้เป็นคนจนก็อาจกลายเป็นคนมั่งมีได้ ดังนี้ถึงจะขยายการจัดตั้งนิคมให้มากสักเท่าใด ก็คงไม่สามารถจำกัดคนจำพวกนี้ไม่ให้อพยพไปต่าง

ประเทศได้ แต่อย่างไรก็ดีจำนวนคนที่ออกไปต่างประเทศก็ได้ค่อย ๆ ลดลงมามากอยู่แล้ว ทั้งนี้เนื่องจากมีเหตุอันสมทบหาได้เกี่ยวกับนิคมโดยตรงไม่

๓. การเพาะปลูกจะรุ่งเรืองขึ้นหรือไม่ เรื่องนี้สำคัญมากสำหรับประเทศสเปญ ผลแห่งการที่ได้เปลี่ยนให้ลูกจ้างกลายเป็นเจ้าของที่ดินนั้นสามารถทำให้ทรกร้าง หรือที่ซึ่งเต็มไปด้วยทรายและหินกลายเป็นไร่เป็นสวนไปได้ ฉะนั้นถ้าการจัดนิคมได้ขยายตัวขึ้นอีก ก็จะเป็นการดียิ่งสำหรับการเพาะปลูกในประเทศสเปญ

การขยายตัวนี้เป็นของยากมาก เพราะกฎหมายให้จัดตั้งนิคมแต่ฉะเพาะในที่ดินที่เป็นของรัฐบาลและของเทศบาลเท่านั้น ไม่ยอมให้แตะต้องที่ดินของเอกชน ดังนี้ผลของนิคมจึงมีน้อย น้อยทั้งปริมาณและทั้งคุณภาพ เพราะที่ดินที่ดีและที่อยู่ในทำเลดีก็มีผู้จับจองไปเกือบหมดสิ้นแล้ว ส่วนที่ยังเหลืออยู่ก็ฉะเพาะแต่ดินที่ไม่ดี ฉะนั้นตราบใดประเทศสเปญไม่ออกกฎหมายเวนคืนที่ดิน ตราบนั้นการจัดตั้งนิคมก็จะอยู่ในวงแคบมาก

คณะกรรมการจัดตั้งนิคมตระหนักในข้อนี้เป็นอย่างดี จึงได้ร่างกฎหมายเวนคืนที่ดินเสนอต่อรัฐบาลถึง ๓ ครั้ง ใน ค.ศ. ๑๙๑๑ ๑๙๑๔ และ ๑๙๒๑ แต่ก็ไม่เป็นผลสำเร็จ

ร่างกฎหมายนี้มีสาระสำคัญคือ อนุมัติให้คณะกรรมการทำการสำรวจที่ดินทั้งหมดซึ่งเจ้าของไม่บำรุงตามสมควร ที่ดินซึ่งไม่ได้รับการบำรุงตามสมควรเป็นที่ดินที่สงวนไว้สำหรับล่าสัตว์และสำหรับ

เดินเล่นเป็นต้น ที่ดินเช่นนี้จะไม่ให้มีเกิน ๔๕๐ ไร่ และสำหรับที่ดินอื่น ๆ รวมทั้งที่ดินที่ทำการเพาะปลูกก็จะจำกัดจำนวนไว้ด้วยเหมือนกัน จำนวนที่ดินที่จำกัดไว้นั้นจะมากหรือน้อยก็แล้วแต่จำนวนคนซึ่งเป็นเจ้าของร่วมกัน แต่อย่างไรก็ตามจะให้มีกรรมสิทธิ์เกิน ๓,๐๐๐ ไร่ไม่ได้ ถ้าผู้ใดมีมากเกินไปจะบังคับให้เวนคืนโดยชำระค่าทดแทนให้ อนึ่งก่อนที่จะออกกฎหมายเวนคืนนั้น ให้เก็บภาษีพิเศษสำหรับที่ดินที่ทิ้งไว้เฉย ๆ โดยไม่ได้ทำการเพาะปลูก นอกจากนี้จะบังคับให้ผู้ที่มีที่ดินติดต่อกันให้รวมกันเป็นสมาคมอันมีวัตถุประสงค์ที่จะประกอบกิจการอันจะก่อให้เกิดประโยชน์ส่วนรวม เช่นมีการทดน้ำและการสร้างเขื่อนป้องกันน้ำท่วมเป็นต้น

นโยบายของรัฐบาลสเปญในสมัยนั้นไม่ยอมออกกฎหมายเวนคืนที่ดิน การที่คณะกรรมการจัดตั้งนิคมได้เสนอร่างกฎหมายเวนคืนที่ดินให้พิจารณานี้เอง เข้าใจว่าเป็นต้นเหตุให้รัฐบาลยกเลิกคณะกรรมการชุดนี้เสีย โดยโอนไปอยู่ในความควบคุมของรัฐบาล

การจำกัดจำนวนที่ดินให้เอกชนตรวจกรรมสิทธิ์และการเวนคืนที่ดินเป็นปัญหาอันใหญ่ยิ่ง คือจะให้เวนคืนก็มีเหตุผลหรือจะไม่ให้เวนคืนก็มีเหตุผลเช่นกัน จริงอยู่การบังคับให้เวนคืนนั้นออกจะเป็นการละเมิดสิทธิอยู่บ้าง แต่รัฐบาลบางประเทศก็ได้เคยใช้อำนาจนี้อย่างเกินควรเหมือนกัน เพราะบางครั้งไม่ใช่แต่เพื่อประโยชน์สาธารณะ หากเกิดจากความเกลียดชังเจ้านายและผู้มั่งมีเป็นข้อใหญ่ แต่ถ้าการบังคับให้เวนคืนนั้นทำเพื่อสาธารณะประโยชน์จริง ๆ มิตัด

ถนน ทำทางรถไฟ ฯลฯ เป็นต้นแล้ว การเวนคืนในทำนองนี้ก็ไม่เป็นข้อที่น่าตำหนิติเตียนอย่างไรเลย เพราะประโยชน์ส่วนรวมต้องอยู่เหนือประโยชน์รายตัวบุคคลเสมอ การให้เวนคืนที่ดินเพื่อจัดตั้งนิคมนี้ก็อาจจัดให้เข้าในทำพวกองค์การสาธารณะประโยชน์ได้เหมือนกัน เพราะถ้ารัฐบาลสเปญตกลงทำการกสิกรรมของประเทศก็จะรุ่งเรืองขึ้นมาก

บางประเทศได้ออกกฎหมายเพิกถอนกรรมสิทธิ์ที่ดินของเอกชนให้ตกเป็นของรัฐบาลทั้งสิ้น บางประเทศก็ปล่อยให้กรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นไปตามกฎธรรมชาติ ใครจะมีสักเท่าใด จะทำการเพาะปลูกร่วมกันหรือแยกกันก็ไม่เกี่ยวข้องด้วย ระหว่างวิธีทั้งสองนี้ วิธีการของประเทศสเปญน่าจะเป็นคุณประโยชน์มากกว่า คือประเทศนี้ยอมให้ต่างคนต่างทำการเพาะปลูกแต่ให้รวมกันขายพืชผลที่ทำได้และรวมกันซื้อเครื่องอุปโภคและบริโภค ทั้งนี้จะเป็นประโยชน์ทั้งในทางเศรษฐกิจและในทางศีลธรรมเป็นอย่างดี

กสิกรเป็นผู้ที่ประเทศทั้งหลายพึงปรารถนาเพื่อป้องกันประเทศ เพื่อการอนามัยแห่งชาติ และเพื่อความมั่นคง.

—ไรเดอร์แฮกการ์ด

สหกรณ์ในสวิเดน

ประเทศสวิเดนเป็นอีกแหล่งหนึ่งซึ่งต่างยกย่องกันว่า การจัดสหกรณ์อยู่ในขีดแห่งความเจริญ เมื่อเริ่มต้นจัดสหกรณ์นักสหกรณ์ได้พยายามพิจารณาเลือกเฟ้นนำรูปสหกรณ์ ซึ่งแน่ใจว่าจะเหมาะแก่สภาพความเป็นอยู่ของพลเมืองไปใช้ให้สมกาละและเทศะที่ควร การจัดสหกรณ์ไม่ว่ารูปใดและในประเทศใดย่อมต้องเผชิญกับอุปสรรคต่าง ๆ ทั้งที่มีอยู่ในวงการสหกรณ์และที่เป็นปฏิปักษ์ภายนอก สำหรับการจัดสหกรณ์ในประเทศสวิเดนก็เช่นเดียวกัน แต่นักสหกรณ์ในประเทศนั้นได้พยายามต่อสู้และฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆอย่างทรหด จนเป็นผลให้การสหกรณ์เจริญก้าวหน้าเป็นลำดับมาอย่างน่าพิศวง

ในประเทศที่เจริญทั่วโลกทุนกับแรงงานย่อมเป็นคู่แข่งขันต่อต้านระหว่างกัน ความเคลื่อนไหวในหมู่กรรมกรและกสิกรเป็นเหตุให้เสาะหาทางสถาปนาพวกของตนเป็นองค์การขึ้นแสวงหาทุนตามลำพังและขัดแย่งผลกำไรอันเกิดจากกิจการนั้นๆในระหว่างพวกของตน วิธีนี้ในบางประเทศดำเนินไปไกลมากจนถึงกับครอบงำลัทธินายทุนเสียแทบสิ้นเชิง ทั้งนี้ส่อให้ประเทศเหล่านั้นมีสภาพกลายเป็นว่า ความเจริญได้บังเกิดขึ้นเพราะกำลังของกรรมกรและกสิกรเป็นส่วนสำคัญ

ลัทธิปัจเจกภาพ (Individualism) เป็นวิธีนิยมและนับถือกันมาแต่โบราณกาล โดยยกสิทธิของเอกชนเป็นใหญ่ ส่วนลัทธิ

มหัตถภาพ(Collectivism)นั้นเป็นวิธีที่ตรงข้ามกับลัทธิข้างต้น เพราะนิยมให้รัฐเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่สำคัญตลอดจนเครื่องมือ ส่วนกิจการต่าง ๆ ที่จะพึงดำเนินไปก็เป็นหน้าที่ของรัฐจัดทำทั้งสิ้น ความมุ่งหมายของลัทธินี้เพ่งถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นจุดสำคัญ จึงไม่ยอมให้เอกชนมีเป็นเจ้าของเกี่ยวข้องด้วย ส่วนสหกรณ์เป็นวิธีการที่ไม่ตัดประโยชน์คนทุกชนยอมรับและเคารพในทรัพย์สินของเอกชน ยอมให้ผู้เป็นเจ้าของทุนได้รับประโยชน์พอสมควร คนงานก็ให้ได้รับค่าแรงงานตอบแทนโดยชอบธรรม ทั้งยังช่วยเหลือผู้บริโภคใช้สอยให้พ้นจากการเสียรัดเสียเปรียบในกรณีที่ผู้เป็นเจ้าของอุตสาหกรรมตลอดจนพ่อค้าขายส่งหรือขายย่อยและคนกลางใช้เสรีสิทธิยิบคั้นเรียกร้องราคาเกินควร นับว่าสหกรณ์เป็นลัทธิที่ไม่ตึงหรือหย่อนเกินไปดังเช่นสองลัทธิที่กล่าวมาแล้ว จึงจัดเป็นมัชฌิมปฏิปทาโดยดำเนินวิธีปฏิบัติในทางสายกลาง มิให้เกิดความเดือดร้อนแก่หมู่ชนไม่ว่าในชั้นใด ๆ

ในประเทศอังกฤษมีชนชั้นกรรมกรทวีจำนวนอย่างรวดเร็วทั้งในเมืองหลวงและเมืองอื่นๆ โดยเหตุนี้ในวงการอุตสาหกรรมจึงเกิดความปรวนแปรขึ้น ร้านพ่อค้าย่อยซึ่งจำหน่ายเครื่องอุปโภคบริโภคอันจำเป็นให้แก่ครอบครัวชนชั้นกรรมาชีพเป็นรายวันนั้นได้ค่อยๆเปลี่ยนรูปมาเป็นร้านสหกรณ์หรือสหกรณ์บริโภคกรรมขึ้นโดยแพร่หลายเป็นลำดับมา ในทุกวันนี้แทบจะกล่าวได้ว่า ร้านเหล่านั้นได้แปรรูปเป็นร้านสหกรณ์เป็นส่วนมาก

ชั่วระยะเวลาระหว่างร้อยปีมานี้ ประเทศสวีเดนได้ค่อยๆเปลี่ยนสภาพจากประเทศกสิกรรมกลายมาเป็นประเทศอุตสาหกรรมโดยลำดับ กสิกรซึ่งเคยมีอาชีพในทางทำไร่ไถนาก็พากันทิ้งอาชีพเหล่านั้นและหันมาประกอบอาชีพในทางอุตสาหกรรมมากขึ้น ในบัดนี้ผู้ที่ประกอบอาชีพในทางกสิกรรมมีน้อยลง ส่วนการอุตสาหกรรมของประเทศได้แพร่หลายขึ้นแทนที่ เนื่องจากเหตุนี้นักสหกรณ์ชาวสวีเดนจึงได้พยายามศึกษาแผนการสหกรณ์ซึ่งจัดอยู่ในประเทศอังกฤษเพื่อนำไปใช้ในประเทศของตนบ้าง

สหกรณ์ในประเทศอังกฤษรูปที่จัดแพร่หลายก็ได้แก่ร้านสหกรณ์ วิธีการของร้านสหกรณ์มีการแบ่งเฉลี่ยผลกำไรให้แก่สมาชิกผู้ซื้อของจากร้าน จึงเป็นเหตุให้สมาชิกมีความนิยมร้านสหกรณ์กันมาก แต่อย่างไรก็ดีหลักการของร้านสหกรณ์จะไม่ทำการแข่งขันกับพ่อค้าอื่นๆ ในเรื่องราคาสินค้าให้มีระดับตกต่ำลงเป็นอันขาด มีแต่คอยพยายามรักษาราคาให้มีระดับไล่เลี่ยกัน ด้วยเหตุนี้ร้านสหกรณ์ย่อมได้ผลกำไรมากพอแบ่งเฉลี่ยให้แก่สมาชิกผู้ซื้อของจากร้านได้สม่ำเสมอเป็นอัตรา

เมื่อพิเคราะห์ถึงการจัดตั้งร้านสหกรณ์ในประเทศสวีเดนแล้ว รู้สึกว่ามีวิธีการต่างออกไปในเรื่องราคาสินค้าที่จำหน่าย ร้านสหกรณ์พยายามจำหน่ายโดยราคาต่ำและสินค้านั้นก็ต้องมีคุณภาพสูงด้วย ทั้งนี้คงมุ่งหมายให้ผู้ซื้อใช้บริโภคได้รับคุณประโยชน์อย่างสมบูรณ์ยิ่งกว่าที่จะหากำไรมาแบ่งปันกันในหมู่สมาชิก และประสงค์จะทำลายการผูก

ขาดตัดตอนให้หมดไป การที่ร้านสหกรณ์กำหนดราคาขายให้ต่ำเช่นนี้ ย่อมได้ประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไปในการที่ซื้อของได้ถูก เพราะร้านค้าอื่น ๆ ที่ขายสินค้าชะนิดเดียวกันกับร้านสหกรณ์จำเป็นต้องขายให้ราคาอยู่ในระดับเดียวกัน มิฉะนั้นก็ขายไม่ออก ค่าที่กลัวคนจะเฮกันไปซื้อของจากร้านสหกรณ์เสียหมด สำหรับวิธีการสหกรณ์ของอังกฤษเพ่งเล็งแต่จะให้เป็นคุณแก่ผู้ที่อยู่ในวงการของสหกรณ์หรือฉะเพาะผู้ที่ซื้อของจากร้านสหกรณ์เท่านั้น มิได้มุ่งหมายให้ร้านสหกรณ์เผื่อแผ่ประโยชน์คลุมไปถึงประชาชนทั่วไป ส่วนร้านสหกรณ์ในประเทศสวิเดนมุ่งหมายแต่จะลดราคาสินค้าให้ต่ำลงเท่าที่จะสามารถทำได้ดังกล่าวมาแล้วเท่านั้น เหตุนี้ทั้งสมาชิกและมิใช่สมาชิกของร้านสหกรณ์จึงได้รับประโยชน์จากการที่ร้านสหกรณ์ได้ลดราคาสินค้านั้นด้วย นักสหกรณ์สวิเดนพยายามที่จะตั้งร้านสหกรณ์ให้มีวิธีต่างออกไปจากที่จัดทำกันในประเทศอื่นๆอีกคือ ได้เปิดร้านขายแก่ประชาชนทั่วไป และแม้ว่าผู้มิได้เป็นสมาชิกไม่มีสิทธิจะได้รับส่วนเฉลี่ยกำไรก็ตาม ร้านก็ยังยอมกันเงินที่ควรได้รับเฉลี่ยและสะสมไว้ให้จนมีจำนวนเท่ามูลค่าหุ้น ๆ หนึ่ง เพื่อให้ผู้นั้นกลายเป็นผู้ถือหุ้นหรือเป็นสมาชิกของร้านสหกรณ์ในภายหลังโดยมีโอกาสได้รับเฉลี่ยกำไรต่อไป วิธีดำเนินการของร้านสหกรณ์นี้เป็นเหตุกระทบกระเทือนการค้าของเอกชนอย่างแรง พ่อค้าอื่น ๆ จึงเตรียมตัวป้องกันและหาวิธีแก้ไขต่าง ๆ เพื่อความปลอดภัยในการค้าของตน

พ่อค้าย่อยได้พร้อมใจกันทำการยึดสินค้าร้านสหกรณ์โดยร่วมกันทำการบังคับพ่อค้าขายส่งมิให้ทำการส่งสินค้าให้ ในขณะนี้ร้านสหกรณ์ต่าง ๆ จึงจำต้องร่วมกันตั้งเป็นชุมนุมสหกรณ์ดำเนินการในหน้าที่ขายส่งไปตามลำพัง กล่าวคือรับเป็นตัวแทนและเป็นนายหน้าสั่งสินค้าจากต่างประเทศ กว้านซื้อสินค้าพื้นเมืองและตั้งคลังสินค้าขึ้นเอง ร้านสหกรณ์ย่อย ๆ ก็รับสินค้าจากชุมนุมสหกรณ์ของตนไปจำหน่ายโดยมิต้องอาศัยพ่อค้าขายส่งอีกต่อไป ทั้งยังได้ดำเนินการค้าขึ้นหน้าพ่อค้าทั้งหลาย กระทำให้พ่อค้าย่อยต่าง ๆ ได้รับความเดือดร้อนยิ่งขึ้นอีก จนถึงกับหันหน้าเข้าปรึกษาและตกลงกันตั้งสมาคมขึ้นเพื่อต่อต้านร้านสหกรณ์อีกขั้นหนึ่ง สมาคมที่พ่อค้าย่อยรวบรวมกันตั้งขึ้นนี้เป็นรูปคาร์เตล (Cartel) กล่าวคือ เป็นข้อสัญญาระหว่างพ่อค้าต่าง ๆ ว่าจะไม่ทำการแข่งขันในการจำหน่ายสินค้า จำกัดจำนวนสินค้าที่จะนำออกจำหน่าย และกำหนดราคาสินค้าที่จะขายนั้นให้อยู่ในระดับเดียวกัน ตลอดจนข้อตกลงอื่น ๆ ซึ่งเป็นการป้องกันมิให้ราคาสินค้าที่จำหน่ายเสื่อมราคา คาร์เตลนี้มีจัดในประเทศอื่น ๆ เหมือนกัน และต่อมาได้เพิ่มจำนวนขึ้นเป็นลำดับจนในที่สุดคาร์เตลแห่งประเทศหนึ่ง ๆ ได้กลายเป็นตรัสต์(Trusts) เป็นองค์การค้าที่ใหญ่โตปกคลุมแทบทั่วทวีปยุโรป ตรัสต์เป็นองค์การที่ก่อตั้งขึ้นคล้ายคาร์เตล แต่ต่างกันที่ผู้เป็นสมาชิกของตรัสต์จะดำเนินการในทางประดิษฐ์สินค้าโดยอิสสระไม่ได้ การดำเนินและจัดการตกอยู่ในอำนาจสำนักงานกลางของตรัสต์ทั้งสิ้น

ในพวกคาร์เตลด้วยกันมีคาร์เตลหนึ่งซึ่งขายสินค้ามาการินเป็นอันมาก (มาการิน คือ เนยซึ่งทำจากไขมันและนม) และดูเหมือนสินค้ามาการินนี้ตกอยู่ในมือของคาร์เตลที่กล่าวแล้วแทบทั้งสิ้น ชาวสวิเดนได้ส่งเนยไปขายยังประเทศอังกฤษและตนอุตส่าห์ใช้มาการินแทนเนยเพื่อเป็นการประหยัด เมื่อชุมนุมสหกรณ์เห็นความขัดข้องในการสั่งซื้อมาการินจำหน่าย เนื่องจากคาร์เตลมาการินไม่ยอมติดต่อซื้อขายด้วย ชุมนุมสหกรณ์จึงได้ตกลงซื้อโรงงานทำมาการินย่อม ๆ หนึ่งโรงขยัดทำมาการินขึ้นเอง ในระหว่างนี้คาร์เตลได้ลดราคามาการินลงเป็นเชิงแข่งขัน ชุมนุมสหกรณ์ซึ่งเรียกกันว่า เค. เอฟ. จึงได้ถือโอกาสนี้โฆษณาให้ประชาชนเห็นว่า คาร์เตลได้ทำการค้าอย่างหน้าเลือด กอบโกยผลกำไรจากผู้ซื้อไปแต่ก่อนนั้นมากมายเพียงไร พอ เค.เอฟ.ทำมาการินขึ้นขายได้เองบ้าง คาร์เตลจึงจำใจยอมลดราคาลง เพราะฉะนั้นประชาชนทั้งหลายควรขอบใจ เค.เอฟ.ที่ได้ทำให้มาการินมีราคาถูกและควรซื้อมาการินของ เค.เอฟ.เท่านั้น ภายในระยะสองปีนับแต่ เค.เอฟ.ทำมาการินจำหน่าย คาร์เตลมาการินได้ขาดทุนอย่างย่อยยับถึงกับต้องล้มเลิกไป และแม้ต่อมา เค.เอฟ.จะเป็นผู้กำสินค้ามาการินอยู่ในมือแต่ผู้เดียวก็ตาม นักสหกรณ์ก็ได้พิจารณาวางราคาให้อยู่ในระดับพอสมควร โดยกำหนดให้มีกำไรบ้างเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ในขั้นต่อมา เค.เอฟ.ยังได้ทำการลดราคาสินค้าอื่นอีกบางอย่างเช่น น้ำตาลทราย สะบู่ ช็อกโกเลต ยาง และอื่น ๆ อีกมากมาย เพื่อทำลายการผูกขาดตัดตอนให้เลิกล้ม

ไป จนพ่อค้าซึ่งเป็นเจ้าแห่งสินค้านั้นต้องอยู่ไม่ได้ต้องยอมจำนนเลิกไปตาม ๆ กัน

ตามที่กล่าวมาข้างต้นนี้จะพึงเห็นว่า นักสหกรณ์ชาวสวิเดนได้ดำเนินการอย่างทรหดเพียงใด ความมานะยากยั่นนี้ได้บังผลให้การสหกรณ์ของประเทศสวิเดนเจริญขึ้นและทำให้ประชาชนรอดพ้นจากการเสียรัดเลียเปรียบต่าง ๆ การที่สหกรณ์สามารถทำลายการผูกขาดตัดตอนได้นั้น นับว่าเป็นความสามารถอันยิ่งใหญ่ เพราะการยกเลิกวิธีผูกขาดตัดตอนเป็นปัญหาซึ่งขบกันไม่สู้ง่ายที่โลกต้องเผชิญอยู่ ประธานาธิบดีรูสเวลต์แห่งสหปาลีรัฐอเมริกาได้ตรากฎหมายห้ามมิให้ทำการผูกขาดตัดตอนการค้าโดยวิธีตรัสต์ ไม่ฉะเพาะแต่นักสหกรณ์ชาวสวิเดนพวกเดียวที่มีความเห็นว่ากฎหมายฉะบับนั้นจะไม่สฤษดิ์ผลสมความมุ่งหมาย ถึงแม้นักสหกรณ์ในต่างประเทศก็มีความคิดเห็นเช่นเดียวกัน เวลานี้ผู้จัดการของ เค.เอฟ.ได้ดำเนินการต่อสู้กับตรัสต์ต่าง ๆ ต่อไปอีกขั้นหนึ่ง การแข่งขันนี้ได้พยายามกระทำทุกทางทั้งในทางขายเหมาและขายปลีก และไม่คำนึงถึงว่าจะให้เป็นประโยชน์แก่สมาชิกของ เค.เอฟ.เท่านั้น ถึงประชาชนทั่วไปก็อุปการะให้ได้รับประโยชน์จากการแข่งขันนั้นด้วย

วิธีแข่งขันในการค้าที่ขึ้นหน้าขึ้นตาที่สุดในสวิเดนนั้น ก็คือการแข่งขันกันในทำนองรูปของตรัสต์ มีคาร์เตลที่มั่นคงแห่งหนึ่งซึ่งเป็นเจ้าของโรงงานทำแป้งและได้ตั้งขึ้นในปี ๑๙๑๔ ก่อนที่จะรวมกันเป็นตรัสต์ปรากฏผลกำไรที่เข้าของโรงงานทำแป้งคิดถัวได้ในปี

หนึ่ง ๆ เพียงร้อยละ ๘ ถึง ๙ แห่งต้นทุนเท่านั้น ครั้นเมื่อปี ๑๙๑๕ ภายหลังที่ได้จัดตั้งเป็นตรัสต์ขึ้นแล้วกำไรได้ทวีขึ้นถึงร้อยละ ๒๓ และในปี๑๙๑๙มีกำไรถึงร้อยละ๓๓ครั้นมาในปี๑๙๒๔ เมื่อโรงงานทำแย็งของ เค.เอฟ.ได้เริ่มเปิดทำการขึ้นแล้ว เจ้าแห่งสินค้าแย็งในตรัสต์นี้ก็ต้องลดราคาขายเรื่อย ๆ มาจนต่ำกว่าราคาต้นทุน เค. เอฟ. และบรรดาร้านสหกรณ์ที่เป็นสมาชิกได้พยายามตั้งราคาขายนี้กรานไว้คงที่ต่ำกว่าราคาของตรัสต์ และแน่ใจว่าตรัสต์จะลดราคาลงมาเท่านั้นไม่ได้ หรือหากกระทำได้ก็คงเป็นอยู่ไม่ได้นานจำต้องขึ้นราคาอีก หรือมิฉะนั้นก็ต้องเลิกล้มไป ทั้ง เค.เอฟ.มั่นใจอีกว่า สมาชิกที่มีความภักดีต่อร้านสหกรณ์ของตนอย่างมั่นคงนั้นมีจำนวนมากมายนัก จึงไม่มีความวิตกว่าจะสู้ตรัสต์ไม่ได้ เนื่องจาก เค.เอฟ.ได้ทำการโฆษณาต่าง ๆ อย่างแยบคาย จึงทำให้ เค.เอฟ.มีชัยในการแข่งขันอย่างงาม นับแต่ เค.เอฟ.มีโรงงานทำแย็งขึ้นไม่ถึงสองปีเป็นเหตุให้ตรัสต์ต้องขาดทุนอย่างย่อยยับ แม้จะพยายามลดราคาแย็งให้อยู่ในระดับเดียวกับของ เค.เอฟ.เพียงใดก็ไม่สำเร็จ เพราะ เค.เอฟ. ขายแย็งถุงหนึ่งราคาเพียง ๖ เพ็นซ์ ซึ่งต่ำกว่าของตรัสต์ซึ่งขายถุงละ ๑ ชิลลิง

ชุมนุมสหกรณ์ซึ่งมีชื่อว่า เค.เอฟ.นี้ มีหลักการและวิธีดำเนินการคล้าย ๆ กันกับร้านสหกรณ์ขายย่อยร้านใหญ่ ๆ แต่ต่างกันกับชุมนุมสหกรณ์ของอังกฤษในข้อที่ผู้เป็นสมาชิกนั้นดำเนินการในลักษณะต่างๆกัน เค.เอฟ. เป็นทั้งผู้ขายส่ง ผู้ประดิษฐ์ ผู้แนะนำสั่งสอน

และกระทั่งเป็นนักโฆษณาไปในตัวด้วย วิธีการทำนองนี้คูเหมือนจะมีในเดนมาร์ค นอร์เวย์และสวิตเซอร์แลนด์เท่านั้น แต่อย่างไรก็ดี นักสหกรณ์สวีเดนได้รับประโยชน์อันยิ่งใหญ่จากการสหกรณ์วิธีนี้

เหตุที่สำคัญอันหนึ่งซึ่งยังผลให้การสหกรณ์ดำเนินสู่ล่วงสำเร็จได้อย่างงามนั้นก็คือ โครงการศึกษาอันได้วางไว้เพื่อมุ่งหมายจะช่วยค่าใช้จ่ายในการศึกษาเล่าเรียนของเหล่ากรรมกร เค.เอฟ.ได้จัดแผนกการศึกษาของตนขึ้นเองแผนกหนึ่ง และเป็นผู้วางหลักสูตรการศึกษาต่าง ๆ ให้แก่สาขาการศึกษาของสหกรณ์ทั่วไป ได้จัดให้มีโรงเรียนตั้งแต่ชั้นต่ำจนชั้นสูง ทั้งกำหนดให้มีแผนกการสอนวิชาพิเศษโดยฉะเพาะการค้า การโต้ตอบ การธนาคาร การบัญชี เรขาคณิตและอื่น ๆ แม้วิชาขั้นต้นบางอย่างก็ได้จัดสอนกันเป็นพิเศษ เช่นไวยากรณ์และวิชาหักแต่ง เป็นต้น.

เค.เอฟ.ยังได้จัดตั้งแผนกหนังสือพิมพ์ขึ้นอีกแผนกหนึ่ง หนังสือเค.เอฟ. พิมพ์ออกจำหน่ายนั้นเป็นเรื่องซึ่งเกี่ยวกับข่าวสารการสหกรณ์โดยฉะเพาะ ได้พิมพ์ออกจำหน่ายเป็นรายสัปดาห์ กำหนดราคาค่ารับหนังสือพิมพ์นี้โดยย่อมเยาว์พอสมควร มีนักเขียนซึ่งมีชื่อเสียงรับเป็นผู้เขียนเรื่องประจำอยู่หลายคน เนื่องจากท้องเรื่องในหนังสือนี้เต็มไปด้วยสารคดีและมีเรื่องบรรเทิงบ้างบางครั้งบางคราว เป็นหนังสือซึ่งจัดอยู่ในชั้นดีไม่แพ้หนังสือพิมพ์อื่น ๆ ที่ประชาชนนิยมกันจึงจำหน่ายได้แพร่หลายมาก

พ่อค้ากับนักสหกรณ์ได้ต่อสู้แข่งขันในระหว่างกันเรื่อยมาโดยพยายามหาหนทางโค่นกิจการของกันและกันด้วยวิธีต่าง แต่อย่างไรก็ตามเมื่อนักสหกรณ์มีหลักดำเนินกิจการเพื่อประชาชน เพื่อความมั่งคั่งสมบูรณ์ของประชาชาติเป็นที่ตั้ง มิได้หวังประโยชน์เพื่อตัวเองเยี่ยงพ่อค้า จึงเป็นนักต่อสู้อย่างทรหดและชอบด้วยทำนองคลองธรรมเพื่อให้เกิดความสวัสดิแก่ประชาชน จึงมิได้หวั่นไหวท้อถอยต่อการที่พ่อค้าโจมตีอย่างรุนแรงแต่อย่างไร พ่อค้าก็ไม่ละความพยายามที่จะหาวิธีทำลายการสหกรณ์ให้หมดไปจนได้ แม้กระทั่งถึงกับจ้างนักปาฐกให้มาแสดงปาฐกถาประณามการสหกรณ์ให้ราษฎรฟังก็มี เช่นสมาคมพาณิชย์ได้จ้างนักปาฐกให้แสดงปาฐกถาใส่ร้ายการสหกรณ์นานาประการที่เมลเลอรด เมื่อผู้ฟังได้ฟังแล้วก็นำไปวิจารณ์และถกเถียงกันต่าง ๆ ในที่สุดกลับพากันเห็นว่าการสหกรณ์เป็นวิธีที่ดีเลิศ พวกที่เห็นดีเห็นชอบจึงพร้อมใจกันรวมทุนตั้งร้านสหกรณ์ขึ้นมีจำนวนคนเมื่อแรกตั้งถึง ๑๗๕ คน ฉะนั้นปาฐกถาที่ใส่ร้ายการสหกรณ์จึงกลับกลายเป็นผลดีแก่สหกรณ์ไปโดยทำให้เกิดมีสหกรณ์ขึ้นใหม่อีกสมาคมหนึ่งเพราะปาฐกถานั้น

การต่อสู้ในเชิงการค้าระหว่างเค. เอฟ. กับองค์การค้าต่าง ๆ คงดำเนินอยู่เรื่อยมา ดูเหมือนว่า เค. เอฟ. พอใจต่อสู้กับตรัสต์มากกว่าองค์การค้าอื่น ๆ ด้วยเหตุโดยฉะเพาะตรัสต์มีอิทธิพลในการค้ากว่าพวกเหล่านั้น ถึงแม้ตรัสต์จะมีอิทธิพลมากมายในการค้าเพียงไรก็ตาม ก็รู้สึกว่ามีความย่อท้อครั่นคร้ามเค. เอฟ. อยู่มิใช่น้อยเหมือนกัน ทั้งนี้

เพราะเคยได้เห็นความยากอันอย่างอดทนของ เค. เอฟ. มาแล้ว ครั้นต่อมา เค. เอฟ.ยังได้ทำการต่อสู้กับตรัสต์ยางอีก ตรัสต์ยางมีโรงงานทำยางและประดิษฐ์วัตถุต่าง ๆ ด้วยยางถึง ๔ โรง กำไรในปีหนึ่ง ๆ รวมถึงร้อยละตั้งแต่ ๖๐ ถึง ๗๗ ครั้นเมื่อเค. เอฟ. จัดตั้งโรงงานทำนองเดียวกันขึ้นบ้าง ก็กระทำให้ตรัสต์ยางมีฐานะยุ่ยยอยลง เค.เอฟ.ได้ลดราคาวัตถุต่าง ๆ ที่ทำด้วยยางโดยมิได้มุ่งหวังผลกำไร แต่เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ใช้ทั่วไปที่จะซื้อของได้ถูกลงพอสมควรเท่านั้น

ร้านสหกรณ์ทุกร้านได้ตกแต่งประดับประดาอย่างปราณีตวิจิตรตระการตาจูงใจให้ผู้ผ่านไปมาต้องแวะชมและซื้อสิ่งของ ร้านสหกรณ์ที่มีสินค้าจำหน่ายเป็นเครื่องใช้สำหรับสตรีหรือสำหรับแม่บ้านแม่เรือนยิ่งประดับประดาตกแต่งไว้อย่างหรูหราน่าดูมาก

การโฆษณาเป็นสิ่งซึ่งเค. เอฟ. ถือเป็นกรณีสำคัญ กิจการในหน้าที่แผนกโฆษณาจะต้องหาวิธีป่าวประกาศให้ประชาชนเกิดความนิยมอยู่เสมอ รายละเอียดสินค้าต่าง ๆ ตลอดจนราคาที่เปลี่ยนแปลงประจำวันจะมีปรากฏอยู่ในหนังสือพิมพ์ทั้งเช้าและเย็น ผู้ที่ซื้อของจากร้านสหกรณ์จักปรากฏนามตลอดจนชะนิดและราคาสินค้าที่ซื้ออยู่ในทะเบียนการซื้อของสมาชิก เมื่อร้านได้จ่ายบัญชีในวันสิ้นปีมีกำไรเท่าใดก็จัดเฉลี่ยกำไรนั้นให้แก่ผู้เป็นสมาชิกต่อไป

ในเวลานี้ร้านขายส่งและร้านขายปลีกในประเทศสวิเดนได้ค่อย ๆ แปรรูปมาดำเนินการตามแบบสหกรณ์เป็นลำดับ คำนวณได้ว่าร้าน

ต่าง ๆ ได้เปลี่ยนเป็นร้านสหกรณ์มากกว่าร้อยละ ๒๐ แต่อย่างไรก็ดี เชื่อว่า ในกาลต่อไปร้านสหกรณ์คงจะมีอยู่เต็มประเทศเป็นมั่นคง อนึ่งโรงงานอุตสาหกรรมชะนิดต่าง ๆ ก็ได้หันมาดำเนินตามหลักและวิธีการสหกรณ์เช่นเดียวกัน คำนวณได้มากกว่าร้อยละ ๑๐ ของจำนวนโรงงานทั้งหมด และดูเหมือนโรงงานที่ดำเนินตามแบบสหกรณ์เหล่านี้เป็นโรงงานที่ประดิษฐ์วัตถุสำหรับใช้บริโภคและอุปโภคอันจำเป็นสำหรับครอบครัวทั้งสิ้น บรรดาครัวเรือนชาวสวิเดนต่างได้พากันสมัครเป็นสมาชิกอยู่ในสหกรณ์คำนวณได้มากกว่า ๑ ใน ๓ ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด ส่วนในประเทศอังกฤษผู้ที่เป็นสมาชิกสหกรณ์ต่าง ๆ ประมาณว่ามากกว่าร้อยละ ๔๕ ของครัวเรือนทั้งหมด และในสก๊อตแลนด์ก็มีมากกว่าร้อยละ ๕๕ แม้จำนวนสมาชิกสหกรณ์ในสวิเดนยังอยู่ในระดับต่ำกว่าประเทศทั้งสองที่นำมาเทียบไว้ก็ดี นักสหกรณ์ชาวสวิเด็นก็ยังคงรู้สึกพากภูมใจเป็นล้นพ้นอยู่นั่นเอง ค่าที่สำนึกตนว่าเป็นผู้ชักนำให้ประเทศเปลี่ยนแปลงขึ้นสู่ความเจริญอย่างใหญ่หลวงในข้อที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชนทั่วกัน เพราะราคาสินค้าต่าง ๆ ทั้งที่เป็นของใช้บริโภคและอุปโภคมีระดับต่ำลงพอสมควรตลอดทั่วกัน ผู้ผูกขาดตัดตอนไม่กล้าขึดประตูค้าโก่งราคาได้เหมือนดังแต่ก่อนอีก เนื่องจากกรณีดังกล่าวนี้นักสหกรณ์สวิเดนจึงถือว่าการสหกรณ์ในประเทศของตนประสพผลดีกว่าสหกรณ์ในอังกฤษมาก เพราะสหกรณ์ในอังกฤษคงช่วยแต่ผู้ที่อยู่ฉะเพาะในวงของสหกรณ์อย่างเดียวมิได้เกิดประโยชน์แก่บุคคลทั่วไป ทั้งไม่นิยมวิธีแข่งขัน

ตรงกันข้ามมีแต่คอยเอาใจพ่อค้าอื่น ๆ เป็นใหญ่ โดยตั้งหน้าสดับตรับฟังราคาที่พ่อค้าจำหน่ายนำมาใช้เป็นเกณฑ์กำหนดราคาสินค้าของตน การช่วยจึงตกอยู่ในสภาพครึ่งๆกลางๆไม่ได้ประโยชน์เท่าที่ควร ถึงหากสหกรณ์ในอังกฤษจะได้เฉลี่ยกำไรให้สมาชิกในปีหนึ่งๆมากกว่าสหกรณ์ในสวิเดนก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาให้ซึ้งถึงความประสงค์ของผู้ซื้อแล้ว ย่อมจะเห็นว่าผู้ซื้อต้องการจะซื้อของให้ได้ราคาถูกมากกว่าหวังผลกำไรที่ร้านสหกรณ์เฉลี่ยให้เสียอีก องค์การ เค. เอฟ. ในสวิเดนประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นสหกรณ์มีจำนวนประมาณ ๖๓๕ สมาคม และสมาชิกเหล่านั้นต่างถือตนเป็นเจ้าของ เค. เอฟ. ตามส่วนแห่งเงินทุนซึ่งตนได้ลงไว้ ในสำนักงานกลางนี้ส่วนจำนวนบุคคลที่เป็นสมาชิกซึ่งปรากฏในทะเบียนถือตามส่วนแห่งจำนวนเงินที่ได้เสียภาษีเป็นรายปี ถ้าจะกล่าวตามทางปฏิบัติแล้ว ชุมนุมสหกรณ์หรือ เค.เอฟ. นี้โดยมากเป็นเจ้าของห้างร้านต่าง ๆ ที่สมัครมาเป็นสมาชิกโดยตรงทีเดียว ตามที่กล่าวแล้วว่า เค. เอฟ. ได้จัดกิจการแบ่งเป็นแผนกต่าง ๆ ไว้ให้เหมาะสมที่จะดำเนินการต่อไปโดยสวัสดิ์ ส่วนกิจการที่สำคัญของ เค.เอฟ. ยังมีอีกแผนกหนึ่ง คือแผนกตรวจบัญชีสหกรณ์ แผนกนี้ที่นับว่าสำคัญก็เพราะกิจการของ เค.เอฟ. จะเจริญขึ้นหรือเสื่อมทรามลง ย่อมต้องอาศัยแผนกนี้เป็นเครื่องวัดให้ทราบได้โดยตลอด เค.เอฟ.ได้ตั้งเจ้าหน้าที่ให้ทำการตรวจบัญชีของสหกรณ์ที่เป็นสมาชิกทุก ๆสมาคมตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ การตรวจบัญชีนั้นมิใช่เพียงแต่ตรวจรายการต่างๆว่าได้เป็นไปโดยถูกต้อง

ตามความจริงเท่านั้น ผู้ตรวจยังต้องให้ความเห็นแนะนำกิจการต่างๆ สำหรับเจ้าหน้าที่ในสหกรณ์นั้นจะปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเจริญอีกด้วย อนึ่ง หากผู้ตรวจพบกิจการใดที่บกพร่องก็ต้องรีบจัดการแก้ไขทันที เพราะฉะนั้นการตรวจบัญชีจึงไม่เพียงแต่เพื่อให้ทราบฐานะกิจการของสหกรณ์ที่เป็นสมาชิกได้ดำเนินไปอย่างไรเพียงไรชั่วระยะเวลาหนึ่งๆเท่านั้นยังต้องให้คำแนะนำไปในตัวด้วยว่า ควรจะดำเนินการให้สหกรณ์มีความเจริญขึ้นได้อย่างไร ในกรณีดังกล่าวนี้การตั้งแต่งผู้ตรวจบัญชีจึงต้องเลือกเฟ้นจากผู้ที่มีคุณสมบัติโดยฉะเพาะเหมาะสมกับการนี้เป็นพิเศษ

ถ้าพูดถึงเงินค่าจ้างที่เค.เอฟ.จ่ายให้แก่ลูกจ้างของตนแล้ว นับว่าถูกกว่ากิจการของเอกชนอยู่บ้าง แต่เพราะงานนี้มีลักษณะการเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวม แม้ผู้ที่ได้ค่าจ้างถูกก็มีความพอใจ นักสหกรณ์ที่แท้จริงย่อมพอใจในงานที่กระทำเพื่อช่วยเหลือประชาชนและเห็นเป็นกีฬาที่ออกรสชาติสนุกสนาน แม้ตนจะขาดความสุขส่วนตัวบ้างก็ยินดีเสียสละ ฉะนั้นการสหกรณ์ในสวิเดนจึงดำเนินไปจนบรรลุผลสมความปรารถนา ลูกจ้างของสหกรณ์ในอังกฤษนั้นดูออกจะได้รับค่าจ้างกันแพงกว่าในสวิเดน เช่นนายแอลบินยอนสัน ผู้ดำรงตำแหน่งเป็นประธานกรรมการและผู้จัดการ ได้รับเงินเดือนถึงเดือนละ ๕๐๐ ปอนด์ แต่คนในฐานะเช่นนั้นจะเห็นว่าสหกรณ์จ่ายเงินเดือนให้สูงเกินไปก็ยังพูดไม่ใคร่เต็มปากนัก

การจัดสหกรณ์ในประเทศวิเดน มิใช่จะมีอยู่ฉะเพาะรูปที่กล่าวมาแล้วข้างต้นเท่านั้น เท่าที่ยกขึ้นกล่าวก็เพราะเห็นเป็นรูปที่มีอยู่แพร่หลาย และเกิดผลสำเร็จอย่างใหญ่หลวง ทั้งมีอิทธิพลในการค้าอยู่มากมาย สหกรณ์รูปอื่น ๆ นั้นก็มีเหมือนกัน เช่นสหกรณ์รับประกันภัยต่าง ๆ ได้จัดขึ้นเป็นผลสำเร็จและมีอยู่มากมายหลายสมาคม สหกรณ์รูปประกันภัยที่จัดตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกในปี ค. ศ. ๑๙๐๘ ได้แก่ สหกรณ์ประกันไฟแล้วต่อ ๆ มาก็ได้มีสหกรณ์ประกันการลักขะโมย ประกันการคดโกงและประกันยานพาหนะต่าง ๆ เกิดขึ้น ส่วนสหกรณ์ประกันชีวิตได้จัดตั้งเมื่อ ค. ศ. ๑๙๑๔ สหกรณ์รับประกันเหล่านี้ได้ดำเนินกิจการเป็นผลดีตลอดมาและนับวันก็จะเกิดมีทวีขึ้นเป็นลำดับ

เนื่องจากการจัดสหกรณ์ได้ดำเนินมาโดยสวัสดิภาพ จึงกระทำให้พ่อค้าต่าง ๆ รู้สึกเกลียดชังการสหกรณ์จนเกิดความอิจฉาริษยาขึ้นเป็นลำดับ พ่อค้าที่เป็นเจ้าของโรงงาน และผู้ประกอบการประดิษฐกรรมต่าง ๆ ได้รวมหัวกันเพื่อต่อต้านกับสหกรณ์และคอยป้องกันรักษาประโยชน์ของตนโดยระมัดระวัง ได้ช่วยกันออกทุนออกความคิดเพื่อต่อสู้กับสหกรณ์ทั้งในทางคดีที่เกิดขึ้นถึงโรงศาลและในการโฆษณาทางหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ คอยชิงไหวชิงพริบกับสหกรณ์อยู่ทุกขณะ หากกิจการของสหกรณ์เกิดบกพร่องผิดพลาดขึ้นเพียงเล็กน้อยในเรื่องใดๆ ก็ตาม หรือพลาดพลั้งในเรื่องถ้อยคำที่ได้ โฆษณาแม้เพียงคำเดียว พวกพ่อค้าเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรมเหล่านั้นก็นำไปโฆษณาและวิจารณ์

กันต่าง ๆ นา ๆ ล้วนแต่เป็นการใส่ร้ายสหกรณ์ทั้งสิ้นมีอุทาหรณ์เป็นต้นหาว่า สหกรณ์มีเล่ห์เหลี่ยมคดโกงอย่างแยบคายบ้าง บำเพ็ญตนเป็นหนูแทะถุงแป้งของประชาชนทีละน้อยบ้าง สหกรณ์เป็นลัทธิโซเชียลิสต์ขนาดหนักและเป็นรากฐานแห่งการปฏิวัติบ้าง ยังข้อประณามในเรื่องอื่น ๆ อีกร้อยแปดประการสุดแต่จะกล่าวเสียดสีได้เพียงใดตามความพอใจของตน การที่พยายามใส่ร้ายเช่นนี้ก็เพื่อจะให้ประชาชนเลิกนิยมสหกรณ์ต่อไป แต่อย่างไรก็ดีองค์การ เค. เอฟ. และบรรดานักสหกรณ์หาได้สะดุ้งสะเทือนอย่างไรไม่ คงยิ้มเยาะการกระทำเหล่านั้นด้วยความเยือกเย็นเป็นนิจ และก้มหน้าก้มตาดำเนินกิจการต่าง ๆ ของสหกรณ์ให้รุดหน้าต่อไปยิ่ง ๆ ขึ้นเป็นลำดับ เมื่อคณะพ่อค้าและเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรมเห็นการกระทำต่าง ๆ ของตนมิได้ยังผลให้สหกรณ์เสื่อมทรามลงแต่อย่างไร แต่กลับมีความเจริญขึ้น ความเคียดแค้นที่สุมอยู่ในใจได้คุโชนจนในที่สุดชวนกันร่วมทุนซื้อหน้ากระดาษหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ เพื่อลงโฆษณาติเตียนใส่ร้ายสหกรณ์โดยฉะเพาะ ข้อความที่ใส่ร้ายนั้นมีประการต่าง ๆ สุดแต่ว่าจะประณามสหกรณ์ได้ด้วยลักษณะและเรื่องใด ในที่สุดนักสหกรณ์ไม่อาจบำเพ็ญขันติธรรมต่อไป จึงต้องซื้อหน้ากระดาษหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ไว้ลงข้อความโต้ตอบและติเตียนคณะพ่อค้าเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรมบ้าง การต่อสู้ทำนองนี้เป็นที่ครึกโครมกันอย่างถึงพริกถึงขิง และเป็นอยู่ดังนี้เรื่อยมาโดยต่างก็ไม่ยินยอมราวาศอกซึ่งกันและกันลงได้ .....

นักสหกรณ์ต่างรู้สึกพากพูมใจอย่างยิ่งในข้อที่แม้ว่าตัวจะถูกสัตรูที่มีอิทธิพลอย่างเข้มแข็งล้อมอยู่รอบด้านก็ตาม แต่ท่านนักสหกรณ์เหล่านั้นก็ได้เผชิญต่อสู้อย่างองอาจและชอบด้วยทำนองคลองธรรม จนในที่สุดก็สามารถฉุดรั้งวิธีการสหกรณ์ให้พ้นอันตรายและประดิษฐานเหนือวงการของสัตรูทั้งปวงได้ เป็นชัยชะนะที่ประกอบด้วยอุดมมงคล การต่อสู้ที่นักสหกรณ์ยากยั่นอย่างทรหดนี้ควรเป็นที่น่ายกย่องสรรเสริญยิ่งนัก เพราะไม่เคยร้องอุทธรณ์ขอความช่วยเหลือคุ้มครองจากรัฐบาลอย่างใดเลย (สหกรณ์ในสวิเดนไม่ใช่รัฐบาลเป็นผู้ดำเนินการอย่างประเทศสยาม) แต่ได้อาศัยคุณวุฒิความสามารถเผชิญกับผู้แข่งขันอย่างอาจหาญโดยมีฐานะอยู่ในระดับเดียวกัน ทั้งไม่ยอมแสวงหาเอกสิทธิใด ๆ ใช้เป็นเครื่องมือปรายปรบก๋ยของตนด้วย ยิ่งกว่านั้นสหกรณ์กลับจะเป็นฝ่ายที่เสียเปรียบ เพราะได้มีกฎหมายตรายทุยังคับไว้อย่างเข้มงวด ดังเช่นในกรณีที่เกี่ยวกับการสหกรณ์และร้านสินค้าซึ่งเป็นของเอกชน กฎหมายบัญญัติให้เสียภาษีรายได้ทำนองเดียวกับบุคคลสามัญ กล่าวคือเสียภาษีรายได้คำนวณกำไรล่วงหน้า ส่วนองค์การค้าซึ่งเป็นทำนองบริษัทจำกัด กฎหมายบัญญัติให้เสียภาษีรายได้ตามส่วนแห่งเงินกำไรแลมูลค่าหุ้นซึ่งได้เรียกลงทุน

นักสหกรณ์ชาวสวิเดนมีความพูมใจต่อการเป็นเอกราชแห่งประเทศชาติของตนเพียงไร ย่อมพูมใจในความสำเร็จแห่งการจัดสหกรณ์มากเท่านั้นเช่นเดียวกัน โดยเหตุที่สหกรณ์มีวัตถุประสงค์

อันสำคัญในการที่จะก่อให้สำเร็จสามัญประโยชน์แก่ชุมชนซึ่งเป็นสมาชิก ในบางกรณีสหกรณ์จึงต้องการผู้นำที่เข้มแข็ง เมื่อพิจารณาโดยเผิน ๆ แล้ว สหกรณ์ย่อมมีลักษณะคล้ายกับคณะพรรคการเมือง หรือสหบาลกรรมกร เพราะองค์การทั้งสามนี้มีวัตถุประสงค์คล้าย ๆ กัน แต่อย่างไรก็ดีบรรดานักสหกรณ์ต่างยืนยันว่า การสหกรณ์นั้นไม่มีลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการเมืองเลย และไม่มีวิธีดำเนินการใด ๆ อันมีทำนองคล้ายกันกับสหบาลกรรมกรด้วย

สหกรณ์ประดิษฐกรรมในสวิเดนนั้น นับว่าเป็นสหกรณ์รูปที่เจริญล่าช้ามาก ทั้งนี้เพราะชาวสวิเดนมีความคิดที่จะให้สิ่งประดิษฐ์ของตนเกิดแพร่หลายขึ้นเอง ฉะนั้นการจำหน่ายวัตถุเหล่านี้จึงมุ่งหมายเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ใช้และให้ผู้ใช้เกิดความนิยมยิ่งกว่าจะหวังผลกำไร ถึงหากผู้ประดิษฐ์สินค้าต่าง ๆ จักได้พากันรวบรวมตั้งสหกรณ์ประดิษฐกรรมมากขึ้นเป็นลำดับก็ตาม ประชาชนก็ยังไม่ใคร่นิยมสินค้าที่ได้กระทำขึ้นทั้ง ๆ ที่สหกรณ์จำหน่ายมีราคาย่อมเยาว์โดยไม่หวังผลกำไร ด้วยประการฉะนี้จึงองค์การ เค. เอฟ. ซึ่งถึงแม้จะเป็นสหกรณ์ชะนิดบริโภคกรรมอยู่ก็จริง เมื่อเห็นว่าสหกรณ์ประดิษฐ์กรรมได้ถูกแข่งขันโดยไม่เป็นธรรม ก็ได้เตรียมลู่ทางไว้ช่วยเหลืออย่างเต็มที่ เพื่อยังผลให้สหกรณ์ประดิษฐกรรมดำเนินก้าวหน้าเป็นลำดับไป เนื่องจากองค์การ เค. เอฟ. เป็นสหกรณ์ที่มั่นคงและมีอิทธิพลมากขึ้นแล้ว จึงพยายามจะช่วยให้กิจการอื่น ๆ ที่อยู่ล้าหลังหรือถูกขับคั้นจากบุคคลบางประเภทให้รอดพ้นจากอันตรายกลายสภาพขึ้น

สู่ความเจริญ อาทิเช่นครั้งหนึ่งชาวนาได้ถูกบีบคั้นจากเจ้าของปสุสัตว์ กล่าวคือเจ้าของปสุสัตว์ได้รวมกันทำการแย่งขายเนื้อซึ่งชาวนาเคยได้ขายอยู่เป็นปกติ องค์การ เค. เอฟ. จึงได้จัดให้ชาวนาเหล่านั้นรวมกันโดยวิธีสหกรณ์ ทั้งได้ช่วยออกทุนและรับซื้อเนื้อของสหกรณ์นั้นไปจำหน่ายให้แก่บุคคลที่เป็นสมาชิกของ เค. เอฟ. เอง ในการกระทำเช่นนี้จึงยังผลให้สหกรณ์ขายเนื้อที่พวกชาวนาทำขึ้นได้รอดพ้นจากความหายนะและมีความเจริญ ยังมีอีกหลายคราวที่องค์การ เค. เอฟ. ช่วยชาวนาให้รอดพ้นจากการเสียรัดเสียเปรียบและการบีบคั้นต่าง ๆ เพราะฉะนั้น เค. เอฟ. จึงเป็นทั้งผู้นำในการสหกรณ์ และในขณะเดียวกันก็เป็นผู้อุปการะช่วยเหลือประชาชนทั่ว ๆ ไปด้วย

การจัดสหกรณ์ในสวิเดนมุ่งแต่จะดำเนินให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นเป็นประมาณ และมิได้เปลี่ยนแปลงนโยบายที่ตั้งไว้แต่เดิม เพราะเกรงจะเป็นเหตุให้กิจการต้องหยุดชะงักไป ทั้งไม่ได้ทำการโฆษณาอย่างครึกโครมเช่นกิจการทั้งหลายอื่น แต่เมื่อนักสหกรณ์เห็นกิจการใดอยู่ในฐานะที่ต้องช่วยเหลืออุปการะโดยวิธีสหกรณ์แล้วก็เริ่มดำเนินการทันที เป็นต้นเห็นว่าครอบครัวของกรรมกรและชนชั้นอื่น ๆ ควรจะได้รับการช่วยเหลือให้ได้รับความสะดวกด้วยประการใด ๆ ก็ดี ในเรื่องราคาสิ่งของใช้อุปโภคบริโภคอันจำเป็นประจำวัน หรือสิ่งของอย่างอื่นที่คล้ายกันก็ดี ชาวกสิกรควรจะได้รับความช่วยเหลือในการจำหน่ายพืชผลได้สะดวกโดยมิต้องเสียรัดเสียเปรียบหรือถูกพ่อค้าอื่น ๆ บีบคั้นก็ดี ในกรณีดังกล่าวนี้นักสหกรณ์ก็มิได้นิ่งนอนใจรีบแนะนำให้ริเริ่มตั้งเป็น

รูปสหกรณ์ขึ้น และกิจการนั้น ๆ ก็เจริญในรูปที่นำสหกรณ์เข้าครอบงำเป็นลำดับโดยรวดเร็ว

เรื่องสหกรณ์ในสวิเดนซึ่งผู้เขียนได้พยายามค้นคว้ามาสาธกให้ฟังแต่โดยย่อนี้ น่าจะพอเป็นเค้าให้ผู้อ่านใช้ดุลยพินิจได้ว่า กิจการต่าง ๆ ของประเทศสวิเดนที่เจริญขึ้นได้ก็อาศัยจัดรูปสหกรณ์เหมาะสมกับกาลเทศตลอดจนแนวการขยายให้แพร่หลายได้รวดเร็วอย่างไรเพียงใดทั้งนี้ก็เพราะนักสหกรณ์ชาวสวิเดนเป็นผู้มีความคิดสุขุม สามารถเลือกวิธีการสหกรณ์ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ควรแก่สภาพและฐานะความเป็นอยู่แห่งประชาชาติของตน ประกอบทั้งคุณลักษณะแห่งการเป็นนักสหกรณ์ก็ได้อบรมเป็นคุณธรรมประจำใจผู้รักประเทศชาติจนสามารถบำเพ็ญตนเป็นนักสหกรณ์อย่างยอดเยี่ยมได้ จึงทำให้การสหกรณ์ที่จัดไปแล้วเจริญรุ่งเรืองเป็นลำดับมา และเป็นคุณประโยชน์แก่ประชาชนตลอดจนประเทศชาติอย่างมากมาย

สยามประเทศมีการกสิกรรมเป็นที่เชิดหน้าชูตาจนถึงชาวโลกพากันยกย่องพรรณข้าวที่สยามปลูกส่งไปจำหน่ายต่างประเทศ และก่อให้เกิดเป็นสินค้าสำคัญมีรายได้อย่างน่าชื่นใจประการหนึ่ง จึงควรนำวิธีสหกรณ์มาทำนุบำรุงการกสิกรรมเป็นพิเศษยิ่งกว่าอาชีพอื่น ๆ การที่จะทำนุบำรุงกสิกรรมให้ได้ผลดีก็ไม่มีสหกรณ์ประเภทใดที่จะเหมาะสมยิ่งกว่าสหกรณ์ประเภทหาทุนช่วยเหลือชาวนาให้รอดพ้นจากหนี้สินตลอดจนการเสียรัดเสียเปรียบในทางจำหน่ายพืชผลที่ทำได้แก่พ่อค้าคนกลาง ส่วนสหกรณ์ประเภทอื่น ๆ ก็คงต้องพยายามทด

ลองจัดให้ต่อเนื่องควบกันไป เพราะเป็นวิธีที่สอนให้ชาวนาผู้ที่อ่อนต่อการศึกษาเกิดความรู้ในทางรวมกำลังกันและช่วยกันช่วยตัวเองจะได้ยกฐานะประชาชนแต่ละคนให้พ้นจากการอัตคัดขัดสนก่อรากฐานเป็นปึกแผ่นมั่งคั่งสมบูรณ์พูนสุข เพื่อยังอัตภาพโดยควรแก่คติวิสัย เมื่อประชาชนดำรงสถานะได้เช่นนี้แล้ว ก็ย่อมเป็นบำรุงให้ประเทศสยามที่รักของชาวไทยมั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ประกอบด้วยสันติสุขตราบชั่วนิรันดร ขอผู้ที่รักประเทศชาติซึ่งมีความสนใจบำเพ็ญเป็นนักสหกรณ์จงพากันปรับปรุงให้ตนเป็นนักต่อสู้อย่างทรหดอดทนประกอบด้วยความซื่อสัตย์สุจริตเยี่ยงนักสหกรณ์ชาวสวิเดนเช่นนั้นแล้ว ความหวังที่จะยกฐานะแห่งเศรษฐกิจของประชาชาติสยามให้กลับฟื้นฟูขึ้นเป็นลำดับ ก็ย่อมสัมฤทธิผลโดยไม่ต้องสงสัย ทั้งนี้ผู้เขียนจึงขอฝากข้อวิจารณ์ไว้ในหัวนี้กของท่านผู้ที่พบเห็นเรื่องนี้ว่า วิธีดำเนินการจัดสหกรณ์ให้เหมาะสมแก่ภูมิประเทศและความต้องการนั้น น่าจะมีทางอำนวยผลให้ประเทศชาติถึงซึ่งความเจริญได้อย่างไรเพียงใดด้วย.

เอาคนที่ไม่ชำนาญเป็นหัวหน้าดำเนินงานสหกรณ์ แม้แต่ผู้เชี่ยวชาญการธนาคารสำหรับคอยช่วยแนะนำก็ไม่มีดังนี้ เห็นว่าน่าจะเป็นภัยอันตรายเสมอ และยิ่งในมณฑลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคนและเรือนเงินตั้งแสนตั้งโกฏิด้วยแล้ว ก็เท่ากับฆ่าตนตาย.— เอ็ม. แอล. ดาร์ลิง

สหกรณ์ในประเทศโปลันด์

โปลันด์เป็นประเทศที่มีสภาพอยู่ข้างลำบากคลุกคลานสักหน่อย ทั้งนี้เนื่องด้วยมีภูมิประเทศตั้งอยู่ตรงใจกลางทวีปยุโรป จึงทำให้ประเทศข้างเคียงที่ตั้งอยู่โดยรอบคอยรุกรานอาณาเขตต์อยู่เสมอ ดังเช่นในตอนปลายศตวรรษที่ ๑๘ ประเทศรัสเซีย ปรัสเซียและเอ๊าสเตรียได้ร่วมมือกันชิงดินแดนของโปลันด์ไปแบ่งยึดเป็นอาณาเขตต์ของตน นับแต่นั้นมาโปลันด์จึงสิ้นความเป็นเอกราชอยู่คราวหนึ่ง เพิ่งมาตั้งตัวเป็นเอกราชขึ้นได้อีกเมื่อ ค. ศ. ๑๙๑๘ หลังจากมหาสงครามสงบลง และประเทศต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ใจกลางทวีปยุโรปมีข้อผูกพันทางสัญญาสันติภาพให้แบ่งดินแดนเป็นอาณาเขตต์ปกครองกันยกใหญ่นี่เอง ถ้าคำนวณเนื้อที่ซึ่งได้รับแบ่งเป็นอาณาเขตต์อยู่ในปกครองของประเทศโปลันด์คงมีจำนวนราว ๓๘๔,๖๐๐ ตารางกิโลเมตร์ และสำมะโนครัวพลเมืองก็อยู่ในราว ๓๔ ล้านคน พื้นที่ดินเหมาะแก่การกสิกรรมมากกว่าอย่างอื่น ทั้งปรากฏว่าพลเมืองยึดถืออาชีพเป็นชาวกสิกรราวร้อยละ ๖๔ ของจำนวนพลเมืองทั้งหมด

ในตอนปลายศตวรรษที่ ๑๙ สมัยที่ดินแดนบางส่วนของประเทศโปลันด์ถูกประเทศเยอรมันนีและเอ๊าสเตรียช่วงชิงไปปกครองนั้นก็เริ่มมีสหกรณ์ขึ้นบ้างแล้ว และควรจัดได้ว่าเป็นรุ่นแรกในทางประวัติศาสตร์สหกรณ์ของโปลันด์ แต่เป็นสหกรณ์ประเภทหาทุน

แบบซุลเซ-เดลิตซ์ สหกรณ์สมาคมแรกที่ตั้งขึ้นเมื่อ ค. ศ. ๑๘๕๙ นั้นเป็นรูป ธนาคารสหกรณ์ มีวัตถุประสงค์ทำการรับฝากและให้กู้เงิน เป็นความคิดที่พวกช่างฝีมือในจังหวัดสเริ่มเริ่มก่อรูปขึ้น ต่อนั้นมาสหกรณ์แบบนี้ได้จัดกันแพร่หลายออกไปตามจังหวัดต่าง ๆ เช่น จังหวัดปอซนันและละโวเป็นต้น ทั้งยังได้ขยายกิจการให้มีวงกว้างออกไปในการรับบุคคลเป็นสมาชิกซึ่งนอกจากพวกช่างฝีมือหรือพ่อค้าย่อยจะเป็นสมาชิกได้แล้ว ยังเปิดโอกาสให้ชาวกสิกรสมัครเป็นสมาชิกอีกด้วย ครั้นถึง ค. ศ. ๑๘๗๐ สหกรณ์ที่ตั้งขึ้นเหล่านี้ได้รวมกันตั้งเป็นชุมนุมสหกรณ์ ทั้งนี้ก็มุ่งหมายเพื่อตรวจบัญชี ควบคุมและแนะนำสหกรณ์ที่เป็นสมาชิกในชุมนุมของตน กับได้จัดตั้งธนาคารสหกรณ์กลางขึ้นแห่งหนึ่งที่จังหวัดปอซนัน

หลังจากสหกรณ์แบบซุลเซ-เดลิตซ์เกิดขึ้นได้สัก ๑๐ ปีหรือราว ค. ศ. ๑๘๖๙ ก็มีสหกรณ์บริโภคกรรมอีกประเภทหนึ่งตั้งขึ้นที่จังหวัดวาร์ซอเป็นดินแดนซึ่งเวลานั้นประเทศรัสเซียชิงไปปกครอง สหกรณ์ประเภทนี้ที่ตั้งเป็นสมาคมแรกมีนามว่า "เมอร์คิวรี" ต่อจากนั้นก็มีสหกรณ์บริโภคกรรมตั้งขึ้นตามจังหวัดอื่น ๆ อีกเช่นจังหวัดเรดอมและพลอคเป็นต้น ในชั้นแรกสหกรณ์รูปนี้ไม่สู้เจริญแพร่หลายนักตรายจนกระทั่งถึง ค. ศ. ๑๙๐๖ จึงปรากฏว่าสหกรณ์บริโภคกรรมมีความเจริญก้าวหน้าอย่างใหญ่หลวง และนับแต่นั้นเป็นต้นมาสหกรณ์รูปนี้ได้แพร่หลายรวดเร็วในหมู่กรรมกรและกสิกร ในชั่วระยะไม่กี่ปีสหกรณ์รูปนี้มีจำนวนถึง ๖๐๐ สมาคมและมีสมาชิกถึง ๔๐,๐๐๐ คน

ในปี ค. ศ. ๑๙๐๘ ได้มีการประชุมสันนิบาตระหว่างสหกรณ์บริโภคกรรม และตกลงให้จัดตั้งชุมนุมสหกรณ์บริโภคกรรมขึ้น พร้อมกับมีหน้าที่เป็นสหกรณ์ขายส่งด้วย ส่วนสหกรณ์ประเภทหาทุนแบบไรฟ์ไฟเซ็นก็ได้ก่อรูปเป็นสมาคมแรกที่จังหวัดเซอนิโจใกล้ ๆ กับเครโคว์เมื่อ ค. ศ. ๑๘๖๐ ครั้นมาในตอนต้นศตวรรษที่ ๒๐ สหกรณ์แบบนี้จึงได้เจริญแพร่หลายเป็นลำดับ

ยุทธภัยในระหว่างมหาสงครามเป็นเหตุก่อให้สหกรณ์ได้รับความเสียหายอย่างมหันต์ ต่อมาในระหว่าง ค. ศ. ๑๙๑๘ ถึง ค. ศ. ๑๙๒๑ หลังจากมหาสงครามสงบแล้ว ได้เกิดทุพภิกขภัยขึ้นในประเทศโปลันด์ รัฐบาลจำต้องออกกฎหมายควบคุมวางระเบียบการจำหน่ายอาหาร โดยให้สหกรณ์บริโภคกรรมกระทำหน้าที่เป็นสำนักงานกลางดำเนินการแจกจ่ายอาหารซึ่งรัฐบาลจัดหามา เนื่องจากพฤติการณ์นี้สหกรณ์บริโภคกรรมจึงได้เจริญขึ้นอย่างมากมาย ในชั่วเวลาไม่สู้นานปรากฏว่ามีจำนวนกว่า ๒,๐๐๐ สมาคม มีสมาชิกราวล้านคน เมื่อ ค. ศ. ๑๙๒๔ ชุมนุมสหกรณ์บริโภคกรรมต่าง ๆ เช่นชุมนุมสหกรณ์โซชะลิสต์ ชุมนุมสหกรณ์คริสเตียนและชุมนุมสหกรณ์บริโภคกรรมอื่น ๆ เป็นจำนวนมากได้สมทบกับชุมนุมสหกรณ์บริโภคกรรมแห่งมหาชนรัฐโปลันด์ณกรุงวาร์ซอ อันเป็นชุมนุมสหกรณ์ที่เก่าแก่และใหญ่โตที่สุดในสมัยภายหลังมหาสงครามนี้ นับว่าสหกรณ์บริโภคกรรมได้เจริญก้าวหน้ารวดเร็วกว่าสหกรณ์รูปอื่น ๆ อย่างน่าพิศวง

ความตกต่ำทางเศรษฐกิจคราวที่แล้วนี้เป็นผลกระทบถึงกิจการสหกรณ์ในประเทศโปลันด์อยู่ไม่น้อยเหมือนกัน ยิ่งโดยฉะเพาะในทางกสิกรรมแล้วนับว่าเป็นภัยอย่างลึกซึ้งถึงกับขัดได้ว่า สหกรณ์ประเภทหาทุนและสหกรณ์การค้าเกี่ยวกับผลในทางกสิกรรมเป็นพวกที่ได้รับความเสียหายมากที่สุด สหกรณ์สองประเภทนี้ต้องล้มเลิกไปเป็นจำนวนมากทั้ง ๆ ที่ได้รับความช่วยเหลือในทางการเงินจากรัฐบาล เนื่องจากเหตุที่สหกรณ์เกี่ยวกับกสิกรรมต้องเลิกล้มประกอบกับรัฐบาลมีความมุ่งหมายจะแก้ไขความตกต่ำในทางกสิกรรม จึงได้มีการแก้ไขกฎหมายสหกรณ์ใน ค. ศ. ๑๙๓๔ เพื่อให้รัฐบาลได้มีส่วนเกี่ยวข้องควบคุมกิจการและวิธีดำเนินงานสหกรณ์โดยใกล้ชิดยิ่งขึ้น

สมัยก่อนมหาสงครามสภาพของโปลันด์ได้ถูกช่วงชิงดินแดนแย่งยึดกันปกครอง ในระหว่างประเทศที่อยู่ใกล้เคียงมีเยอรมันนี เอาสเตรียและรัสเซียดังได้กล่าวมาแล้วแต่เบื้องต้น การจัดสหกรณ์ที่ก่อรูปขึ้นในดินแดนซึ่งขณะนั้นประเทศใดปกครอง จึงเป็นไปตามกฎหมายของประเทศนั้น ๆ คือในสามประเทศที่กล่าวแล้วนั่นเอง ตราบจนกระทั่งถึงปี ค. ศ. ๑๙๑๘ อันเป็นปีที่โปลันด์ได้เอกราชกลับคืนมาพร้อมทั้งดินแดนให้เป็นอาณาเขตต์ปกครองซึ่งมีเนื้อที่น้อยกว่าที่เคยเป็นเอกราชอยู่ครั้งหนึ่งเมื่อก่อน ค. ศ. ๑๗๙๒ จึงในปี ค. ศ. ๑๙๒๐ โปลันด์ได้ตรากฎหมายสหกรณ์ขึ้นใหม่วางระเบียบในเรื่องการจดทะเบียนสหกรณ์กับให้อิสสรภาพอย่างสมบูรณ์ในการจัดตั้งและดำเนินการงาน นับว่ากฎหมายฉบับนี้ให้เสรีภาพอยู่มาก

เพราะเพียงแต่บังคับให้มีการตรวจบัญชีสหกรณ์สองปีต่อครั้งโดยยอมให้บุคคลภายนอกเป็นผู้ตรวจ และบังคับให้ปฏิบัติการตามหลักสหกรณ์เช่น สมาชิกมีสิทธิออกเสียงลงคะแนนได้คนละเสียงและห้ามมิให้แบ่งปันเงินทุนสำรองของสหกรณ์เมื่อสหกรณ์ต้องเลิกล้มเป็นต้น ผู้ที่มีอำนาจตรวจบัญชีสหกรณ์ได้แก่ชุมนุมสหกรณ์ซึ่งสหกรณ์ต่าง ๆ รวมกันตั้งขึ้น กับคณะกรรมการสหกรณ์แห่งรัฐ คณะกรรมการสหกรณ์นี้เป็นองค์การควบคุมอันสูงสุดประกอบด้วยผู้แทนชุมนุมสหกรณ์ต่าง ๆ มีจำนวน ๒ ใน ๓ นอกนั้นเป็นพนักงานรัฐบาล

กฎหมายสหกรณ์ฉะบับที่ประเทศโปลันด์ปรับปรุงและแก้ไขใหม่เมื่อ ค.ศ. ๑๙๓๔ สมัยที่เกิดมรสุมความตกต่ำแห่งเศรษฐกิจนั้น ได้เปลี่ยนแปลงวิธีการขอจดทะเบียนสหกรณ์โดยต้องได้รับความเห็นชอบเป็นลายลักษณ์อักษรจากชุมนุมสหกรณ์หรือจากประธานคณะกรรมการสหกรณ์แห่งรัฐซึ่งกระทำการในฐานะเป็นเจ้าหน้าที่กระทรวงการคลัง ส่วนการตรวจบัญชีสหกรณ์นั้น เดิมชุมนุมสหกรณ์เป็นผู้ทำการตรวจโดยได้รับอำนาจจากคณะกรรมการสหกรณ์ แต่ตามกฎหมายที่แก้ไขใหม่นี้ จักต้องได้รับมอบอำนาจให้ทำการตรวจบัญชีจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง นอกจากนี้ประธานคณะกรรมการสหกรณ์ซึ่งเป็นพนักงานของรัฐบาลมีสิทธิมากขึ้นกว่าเดิม แต่อำนาจของคณะกรรมการสหกรณ์อันประกอบด้วยผู้แทนชุมนุมสหกรณ์มีจำนวน ๒ ใน ๓ นั้นกลับถูกจำกัดให้น้อยลงไป

เหตุที่รัฐบาลโปลันด์มีความสนใจที่จะส่งเสริมบำรุงการสหกรณ์ให้เกิดมรรคผลก็โดยพิเคราะห์เห็นว่า สหกรณ์เป็นวิธีดำเนินการที่

ดีเลิศในอันจะส่งเสริมสวัสดิภาพของราษฎร และโดยฉะเพาะพวกชาวนาก็ยิ่งจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยการสหกรณ์เป็นเครื่องอุปถัมภ์ค้ำชูอยู่มาก ในระหว่างเกิดยุคเข็ญเนื่องจากเศรษฐกิจของโลกตกต่ำนั้น คลังได้ให้สหกรณ์ประเภทหาทุนกสิกรรมกู้เงินประเภทระยะเวลายาวคำนวณเป็นเงินสยามมีจำนวนราว ๒๕ ล้านบาท โดยคิดดอกเบี้ยในอัตราอย่างต่ำ นอกจากนี้รัฐบาลโปลันด์ยังได้ลดหย่อนและยกเว้นภาษีอากรบางอย่างให้แก่สหกรณ์เช่นอากรแสตมป์เป็นต้น

สหกรณ์ต่าง ๆ ในประเทศโปลันด์ปรากฏตามสถิติเมื่อ ค. ศ. ๑๙๓๔ มีจำนวนถึง ๒๒,๗๓๔ สมาคม สหกรณ์ที่สำคัญและแพร่หลายมากได้แก่สหกรณ์ประเภทต่อไปนี้

สหกรณ์ประเภทหาทุนกสิกรรม	
แบบไรฟ์ไฟเซ็น มีจำนวน	๔,๙๖๑ สมาคม
สหกรณ์การซื้อและการขายเกี่ยวกับผล	
ในทางกสิกรรม มีจำนวน	๔,๕๐๕ สมาคม
สหกรณ์บริโภคกรรม มีจำนวน	๓,๕๙๑ ,,
สหกรณ์ริดนมโค ,,	๒,๑๘๘ ,,
สหกรณ์ประเภทหาทุนให้แก่ชาวเมือง	
แบบชุลเซ-เดลิตซ์ มีจำนวน	๑,๗๔๓ ,,

นับแต่ ค. ศ. ๑๙๓๔ เป็นต้นมาการสหกรณ์ในประเทศโปลันด์ได้เจริญก้าวหน้าโดยฉะเพาะอย่างยิ่งในประเภทสหกรณ์บริโภคกรรม เพียงฉะเพาะในปี ค. ศ. ๑๙๓๕ จำนวนสหกรณ์บริโภคกรรมเพิ่ม

จำนวนขึ้นอีก ๒๐๒ สมาคม และใน ค. ศ. ๑๙๓๖ ชั่วระยะเวลาต่อมาราว ๙ เดือน สหกรณ์ประเภทนี้ก็ได้เพิ่มจำนวนขึ้นไปอีก ๒๐๗ สมาคม นับว่าจำนวนสหกรณ์บริโภคกรรมทวีขึ้นอยู่ในระดับสูงและรวดเร็ว ทั้งนี้เป็นเพราะสหกรณ์บริโภคกรรมได้ปลูกความนิยมเลื่อมใสขึ้นในหมู่ราษฎรที่ล้าหลังและยากจนค่นแค้น มิภูมิลำเนาอยู่ห่างไกลจากความเจริญทั้งปวงนั่นเองเป็นมูล จำนวนสหกรณ์จึงเพิ่มขึ้นอย่างไม่มีใครนึกฝัน

เนื่องจากการแก้ไขกฎหมายสหกรณ์ใน ค. ศ. ๑๙๓๔ ดังกล่าวแล้ว สหกรณ์ต่าง ๆ เป็นจำนวนมากได้รวมกันตั้งเป็นชุมนุมสหกรณ์ ชุมนุมสหกรณ์ที่สำคัญยิ่งได้แก่ชุมนุมสหกรณ์บริโภคกรรมแห่งมหาชนรัฐโปลันด์ซึ่งมักเรียกกันว่า “สโปเล็ม” ชุมนุมสหกรณ์ “สโปเล็ม” นี้ดำเนินวิธีการส่งเสริมฐานะเศรษฐกิจของสมาชิกแต่อย่างเดียว หาได้ฝักใฝ่ในทางการเมืองเพื่อให้เกิดอิทธิพลหวังในความสะดวกที่จะดำเนินงานแต่อย่างใดไม่ คงดำรงสภาพเป็นกลางในทางการเมืองและการศาสนาไม่เกี่ยวข้องกับคณะพรรคใด ๆ ชุมนุมสหกรณ์นี้รวมทั้งสหกรณ์ในเมืองและในชนบท แต่สหกรณ์ในชนบทมีจำนวนมากกว่ากัน เพราะพลเมืองในประเทศโปลันด์ส่วนมากมีอาชีพในทางกสิกรรมดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

ความจริงชุมนุมสหกรณ์ “สโปเล็ม” ได้เริ่มเป็นองค์การมานานแล้ว แต่ในตอนต้น ๆ ยังดำเนินการไม่สู้ครึกโครมเท่าใดนัก จนกระทั่งถึง ค. ศ. ๑๙๒๕ จึงมีสหกรณ์รวมสมทบเป็นจำนวนมากขึ้น

เกือบนับได้ว่าชุมนุมสหกรณ์ "สโปเล็ม" มีสิทธิควบคุมสหกรณ์ประเภทต่าง ๆ แทบทั่วทั้งประเทศ เพราะปรากฏในปลายปี ค. ศ. ๑๙๓๕ มีจำนวนสหกรณ์ประเภทที่ร่วมอยู่ในชุมนุมนี้ถึง ๑,๐๖๖ สมาคม จำแนกออกได้ตามจำนวนดังนี้

สหกรณ์บริโภคกรรม	๙๙๖	สมาคม
สหกรณ์เพื่อสามัญประโยชน์อื่น ๆ	๔๖	,,
สหกรณ์ประดิษฐกรรมในหมู่คนงาน	๑๓	,,
ชุมนุมสหกรณ์ท้องถิ่น	๖	,,
สหกรณ์กรรมกร	๔	,,
ธนาคารสหกรณ์ "สโปเล็ม"	๑	,,

สหกรณ์บริโภคกรรม ๙๙๖ สมาคมนี้มีสมาชิก ๒๖๔,๓๖๒ คน และมีร้านขายสินค้าถึง ๒,๑๐๓ ร้าน สหกรณ์บริโภคกรรมที่ใหญ่โตที่สุดในโปลันด์ชื่อ "เยเนราล คอนซูมเมอร์ส" ตั้งอยู่ในเมืองโลดซ์ ใน ค. ศ. ๑๙๓๕ สหกรณ์เยเนราล คอนซูมเมอร์ส ได้จำหน่ายสินค้าไปเป็นราคาที่เทียบได้เท่ากับเงินสยามกว่าสามล้านบาท และเมื่อหักรายจ่ายต่าง ๆ ออกแล้ว คงเหลือราว ๘๓,๐๐๐ บาทซึ่งสูงกว่าปี ค. ศ. ๑๙๓๔ ถึง ๓๑,๐๐๐ บาท

ชุมนุมสหกรณ์ "สโปเล็ม" แบ่งกิจการออกเป็นหน่วยใหญ่ได้ ๓ แผนกคือ แผนกอบรม แผนกประกันภัยและแผนกขายส่ง

แผนกอบรม มีหน้าที่ทำการอบรมให้ความรู้แก่สหกรณ์โดยจัดให้มีการแสดงปาฐกถาในเรื่องการจัดสหกรณ์ และพิมพ์หนังสือออก

โฆษณาเผยแพร่กิจการของสหกรณ์ในหมู่ผู้บริโภค กับให้คำแนะนำและอำนวยความช่วยเหลือในทางกฎหมายแก่สหกรณ์ตลอดจนทำการควบคุมตรวจตราสหกรณ์ด้วย

แผนกประกันภัย ทำการรับประกันวินาศภัยต่าง ๆ อันจะพึงเกิดขึ้นแก่สหกรณ์ ใน ค. ศ. ๑๙๓๕ ชุมนุมสหกรณ์ "สโปเล็ม" ทำการรับประกันโจรภัยไว้แก่สหกรณ์ต่าง ๆ มีจำนวน ๗๔๘ สมาคม รวมจำนวนเงินที่รับประกันราว ๔,๔๔๖,๐๒๕ บาท และรับประกันไฟไว้แก่สหกรณ์ต่าง ๆ มีจำนวน ๘๑๓ สมาคมรวมจำนวนเงินที่รับประกันราว ๑๐,๔๓๒,๗๑๘ บาท ชุมนุมสหกรณ์นี้ได้จ่ายบำนาญให้คนงานของสหกรณ์ที่ต้องออกโดยชราภาพตั้งแต่ ค. ศ. ๑๙๒๓ เป็นต้นมา

แผนกขายส่ง ชุมนุมสหกรณ์ "สโปเล็ม" ทำการค้าขายใหญ่โตที่สุดในประเทศโปลันด์ ใน ค. ศ. ๑๙๓๐ "สโปเล็ม" ขายสินค้าได้เป็นจำนวนเงินถึง ๔๕,๙๑๘,๒๗๙ บาท นับว่ามียอดสูงกว่าปีใด ๆ ครั้นใน ค. ศ. ๑๙๓๕ ขายได้เป็นเงินเพียง ๓๖,๑๐๗,๕๖๓ บาท เนื่องจากราคาสินค้าตกต่ำ แต่ปริมาณของสินค้าที่ขายนั้นหาได้ลดน้อยลงไม่ กลับตรงกันข้าม โดยจำนวนสินค้าเพิ่มขึ้นมากกว่าใน ค. ศ. ๑๙๓๐ เสียอีก ชุมนุมสหกรณ์ "สโปเล็ม" นี้นอกจากจัดซื้อหาสิ่งของที่จำเป็นต้องใช้ประจำวันมาจำหน่ายให้แก่สมาชิกแล้ว ยังมีโรงงานอุตสาหกรรมประดิษฐ์สินค้าต่าง ๆ อีก

มากมาย เช่นโรงงานทำน้ำตาล ไม้ขีดไฟ ยาสูบ ซีเมนต์ สะบู่ มาสตาร์ด ขนมต่าง ๆ และโรงงานทำแป้งเป็นต้น ในปี ค. ศ. ๑๙๓๕ สินค้าต่าง ๆ ที่ประดิษฐ์จากโรงงานของ "สโปเล็ม" นี้คำนวณเป็นมูลค่าถึง ๒,๔๙๔.๒๘๕ บาท

อำนาจสูงสุดของชุมนุมสหกรณ์นี้อยู่กับที่ประชุมใหญ่ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนของสหกรณ์ทั้งปวงที่ร่วมอยู่ในชุมนุม ที่ประชุมใหญ่มีหน้าที่เลือกตั้งคณะกรรมการควบคุมขึ้นคณะหนึ่ง มีจำนวนกรรมการ ๒๑ นาย คณะกรรมการควบคุมเป็นผู้เลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินการอีกชั้นหนึ่งมีจำนวนตามที่เห็นสมควร ใน ค. ศ. ๑๙๓๐ ชุมนุมสหกรณ์ "สโปเล็ม" ได้ตั้งธนาคารขึ้นอีกแผนกหนึ่ง ธนาคารนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมเงินซึ่งสหกรณ์ต่าง ๆ ออมไว้ได้ และสนับสนุนสหกรณ์บริโภคกรรมทั้งหลายในทางการเงิน ผู้ถือหุ้นรายใหญ่ของธนาคารนี้ก็คือชุมนุมสหกรณ์ "สโปเล็ม" นั่นเอง เนื่องด้วยธนาคารนี้เพิ่งอุบัติขึ้นในขณะเศรษฐกิจกำลังตกต่ำ ความเจริญในทางก้าวหน้าจึงไม่ค่อยรุ่งโรจน์อย่างทันตาเห็น แต่ถ้าวิจารณ์ในแง่ทางการเงินแล้ว ก็นับว่ามีฐานะมั่นคงเป็นที่ไว้วางใจอยู่มาก

การสหกรณ์ในประเทศโปลันด์นี้คาดกันว่าต่อไปคงเจริญก้าวหน้าขึ้นเป็นลำดับ ทั้งนี้เพราะโครงการปรับปรุงประเทศโปลันด์มีอุดมคติไปในทางประชาธิปัตย์ อันมีสาระถสำคัญเพื่อสร้างสรรความเจริญในทางทรัพย์และศีลธรรมให้แก่พลเมืองอยู่แล้ว และการจัดสหกรณ์

ก็มีข้อขัดแย้งกันอยู่ในแนวเดียวกัน ดังนั้นความคาดหมายที่ว่าสหกรณ์ในประเทศโปลันด์จักต้องมีความเจริญก้าวหน้าต่อไป จึงไม่เป็นข้อที่ควรฉงนสนเท่ห์แต่อย่างใด.

ต่างคนก็เพื่อคนทั้งหมด และคนทั้งหมดก็เพื่อต่างคน (Each for all and all for each).-คติพจน์ของนักสหกรณ์

สหกรณ์ในประเทศเยอรมันนี

การจัดสหกรณ์ในประเทศเยอรมันนี้เป็นสิ่งที่น่าสนใจศึกษาเป็นพิเศษ ด้วยประเทศเยอรมันนี้เป็นถิ่นของการเกษตรกรรม ก่อนสมัยมหาสงคราม การจัดหาเงินทุนให้กู้ยืมทั้งเงินกู้ประเภทระยะเวลายาวและเงินกู้ประเภทระยะเวลาสั้น ได้จัดไปโดยมีปริมาณและคุณภาพไม่น้อยหน้ากว่าประเทศอื่นใดในโลก การเกษตรกรรมของประเทศโดยทั่วไปอยู่ในระดับที่บรรลุผลสำเร็จเป็นอย่างดี เนื่องจากได้นำเอาวิชาการแผนใหม่มาใช้ประกอบการเกษตรกรรม ฉะนั้นเมื่อคราวมหาสงครามจึงทำให้ประเทศเยอรมันนี้สามารถต้านทานการถูกกักสินค้าไว้ได้ โดยมีอาหารบำรุงเลี้ยงพลเมืองซึ่งมีจำนวนมากมายของประเทศได้อย่างเพียงพอตลอดระยะเวลาเกือบ ๕ ปีที่ได้กระทำสงครามกัน ประเทศเยอรมันนี้ได้จัดให้มีการสหกรณ์แซกแซงอยู่ในการเกษตรกรรมทุกประเภท และตั้งแต่ปี ค. ศ. ๑๙๑๔ จนถึง ค. ศ. ๑๙๓๐ การจัดสหกรณ์ของประเทศเยอรมันนี้มีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปเกือบทั้งสิ้น ในระยะเวลาหัวเลี้ยวหัวต่ออันเป็นสมัยที่การเงินของประเทศเยอรมันนี้ตกต่ำไม่มีค่า คือระหว่างปี ค. ศ. ๑๙๒๒ ถึง ค. ศ. ๑๙๒๓ นั้นได้เป็นปัจจัยอันสำคัญยิ่งประการหนึ่งซึ่งกระทบกระเทือนการเศรษฐกิจของประเทศเยอรมันนี้ และนอกจากนี้การสงครามยังเป็นเครื่องบั่นทอนชีวิตของพลเมือง ทรัพย์สินและ

ความเป็นอยู่ ตลอดจนผลในทางเศรษฐกิจการเมืองและการเกษตรทั่วไป ซึ่งเป็นมูลเหตุที่กระทำให้สถานะการณ์ของประเทศเยอรมันนี ในสมัยปัจจุบันนี้คับขันยิ่งขึ้น

การจัดสหกรณ์ในยุคก่อนการเงินตกต่ำ

การจัดสหกรณ์ในประเทศเยอรมันนี แบ่งออกได้โดยฉะเพาะเป็น ๓ ประเภท คือ:-

(๑) สหกรณ์เกษตรกรรม

(๒) สหกรณ์เครื่องอุปโภคบริโภค

(๓) ธนาคารในเมืองและสหกรณ์ช่างฝีมือ

เงินทุน

การที่จะให้สหกรณ์เกษตรกรรมดำเนินงานไปเป็นผลสำเร็จได้จะต้องอาศัยเงินทุนเป็นที่ตั้ง เหตุฉะนั้นสหกรณ์ในประเทศเยอรมันนี จึงได้จัดแบ่งเงินทุนออกเป็น ๒ ประเภท คือ เงินกู้ประเภทระยะเวลายาว ซึ่งต้องมีทรัพย์สินจำนองเป็นประกันประเภทหนึ่ง กับเงินกู้ประเภทระยะเวลาสั้นซึ่งใช้สินเชื่อส่วนบุคคลเป็นหลักประกันอีกประเภทหนึ่ง และถ้าประเทศจะส่งเสริมวิธีการแผนใหม่ ซึ่งใช้วิชาประกอบในการเกษตรกรรมให้ได้ประโยชน์อย่างยิ่งแล้ว ก็จำเป็นจะต้องจัดหาทุนให้เพียงพอกับความต้องการ เพื่อจ่ายเป็นเงินกู้ประเภทระยะเวลายาวได้ตามคราวที่ต้องการ เพราะกสิกรจำต้องใช้ทุนชะนิดที่เปิดโอกาสให้ส่งใช้ได้โดยมีกำหนดเวลานานวัน และไม่ถูกกะทบ

กระเทือนในเรื่องราคาเงินขึ้น ๆ ลง ๆ เนื่องจากธรรมชาติอำนวยผลในการประกอบอาชีพของกสิกรแตกต่างจากการอาชีพอย่างอื่น กล่าวคือ เมื่อกสิกรทำการเพาะปลูกพืชพรรณลงไปแล้ว ก็ต้องคอยเวลาไปอีกนานจนกว่าจะได้ผล ส่วนในการประกอบการอุตสาหกรรมระยะเวลาตั้งแต่เริ่มประดิษฐ์สินค้าจนถึงเวลานำสินค้าสำเร็จรูปออกจำหน่ายเป็นเวลาเพียงเล็กน้อย เหตุฉะนั้นกสิกรจึงต้องใช้เงินกู้ประเภทระยะเวลายาว จะใช้เงินกู้ประเภทระยะเวลาสั้นเช่นตั๋วแลกเงินอย่างผู้ประกอบการอุตสาหกรรมนั้นมิได้ และถ้าหากว่ากสิกรจำต้องกู้เงินประเภทระยะเวลาสั้นแต่อย่างเดียว ไม่มีโอกาสใช้เงินกู้ประเภทระยะเวลายาว กสิกรก็จะต้องจำหน่ายพืชผลที่ทำได้ในทันทีทันใดที่เก็บเกี่ยว เพื่อนำเงินส่งใช้หนี้ตามกำหนดเวลา ไม่มีโอกาสกักพืชผลไว้ขายในขณะที่มีราคา เป็นการบั่นทอนทั้งกำลังน้ำใจและกำลังทรัพย์ของกสิกร วิธีการให้กู้เงินประเภทระยะเวลายาวเพื่อใช้ในการเกษตรกรรมของประเทศเยอรมันนี้ก่อนสมัยมหาสงคราม เป็นเครื่องแก้ไขข้อบกพร่องนี้ เครดิตสถานการรับจำนองต่าง ๆ พร้อมเสมอที่จะให้กู้ยืมเงินไปทำทุนได้ตามความจำเป็น ทั้งเป็นสถานทำการรับฝากเงินในท้องถิ่น ซึ่งให้โอกาสกสิกรหยิบฉวยเงินมาใช้ในการเกษตรกรรมได้ทันท่วงที โดยมิต้องนำเงินไปฝากในเมืองหรือเสี่ยงภัยในการค้ากำไร

ในประเทศเยอรมันนี้มีองค์การสำคัญอยู่แห่งหนึ่ง คือสมาคมรับจำนองที่ดินแห่งรัฐปรัชเซียน สมาคมนี้เป็นแบบอย่างของธนาคาร

รับจำนองที่ดินทั่วไปในโลก ในปี ค. ศ. ๑๙๑๔ จำนวนหนี้จำนองที่เกี่ยวกับการเกษตรกรรมของประเทศเยอรมันนี้อันรวบรวมได้จากสถานทำการให้กู้ยืมเงินต่าง ๆ ปรากฏว่ามีประมาณ ๔๐๐,๐๐๐,๐๐๐ ปอนด์ และในจำนวนนี้เป็นส่วนของสมาคมรับจำนองที่ดินเสีย ๑๓๕,๐๐๐,๐๐๐ ปอนด์ นอกจากนี้ยังมีการรับจำนองโดยเอกชนและสหกรณ์กรรมอื่น ๆ อีกเป็นอันมากซึ่งไม่มีทางจะคำนวณได้

นอกจากวิธีการกู้เงินประเภทระยะเวลายาวดังกล่าวแล้ว ยังมีการให้กู้เงินประเภทระยะเวลาสั้นอยู่ทั่วไป เงินกู้ประเภทนี้มุ่งหมายให้กสิกรกู้ไปใช้จ่ายในการลงทุนชั่วครั้งคราว เพื่อซื้อสัตว์พาหนะหรือซื้อเครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตรกรรม ส่วนการส่งเงินใช้หนี้กำหนดให้ส่งใช้หมดในคราวเดียวในขณะที่เก็บเกี่ยวผลแล้ว หรืออย่างช้ารายในเวลา ๒-๓ ปี ที่มาของการกู้เงินประเภทระยะเวลาสั้นคือสมาคมสหกรณ์ประเภทหาทุนให้กู้ยืมซึ่งดำเนินการตามหลักของไรฟ์ไฟเซน แต่ได้ดัดแปลงให้เหมาะสมกับภูมิประเทศและเหตุการณ์แห่งท้องถิ่นนั้น ๆ และสหกรณ์แบบไรฟ์ไฟเซนนี้ใช้เป็นแบบอย่างในการจัดสหกรณ์ชนบทกันอยู่ทั่วไป

แต่ก่อนมากสิกรผู้มีทรัพย์จะทำการกู้หนี้ยืมสินณแห่งหนึ่งแห่งใด ก็ย่อมกู้เงินได้สะดวกโดยเสียดอกเบี้ยพอสมควร ส่วนกสิกรผู้มีฐานะน้อยนั้นเล่าจะหาโอกาสกู้เงินเช่นที่กล่าวแล้วนี้มิได้ ต่อเมื่อเกิดมีธนาคารแบบไรฟ์ไฟเซนขึ้นแล้ว จึงช่วยให้กสิกรผู้มีฐานะน้อยรวบรวมกันเข้าเป็นสหกรณ์ กระทำการกู้ยืมเงินไปทำทุนโดยเสียดอกเบี้ยอย่างถูกได้ภายในหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

(ก) สมาชิกจะต้องรับผิดชอบร่วมกันโดยไม่จำกัด

(ข) มีแดนสหกรณ์โดยจำกัด ทั้งนี้ประสงค์จะให้เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่สมาชิก

(ค) กำหนดมูลค่าของหุ้นในอัตราอย่างต่ำ และไม่แบ่งปันทุนสำรอง

(ง) ให้กู้เงินแต่ฉะเพาะสมาชิกเท่านั้น ทั้งกวดขันการใช้เงินกู้ในทางที่ไม่เกิดประโยชน์

(จ) เจ้าหน้าที่ของสหกรณ์ไม่ได้รับสินจ้าง

(ฉ) เลือกเฟ้นแต่ผู้ที่มีความประพฤติดีเข้าเป็นสมาชิก

ธนาคารประจำตำบลเป็นองค์การสำคัญมากในการจัดหาทุนเพื่อใช้จ่ายในการเกษตรกรรม กล่าวโดยฉะเพาะในปี ค. ศ. ๑๙๓๒ ได้มีธนาคารเช่นนี้ถึง ๑๖,๐๐๐ แห่งและมีกสิกรของประเทศเยอรมันนี เป็นสมาชิกร้อยละ ๘๐ จำนวนเงินที่ใช้ในการกู้ยืมในปีหนึ่ง ๆ ถึง ๒๕๐,๐๐๐,๐๐๐ ปอนด์ นอกจากนี้ยังมีสหกรณ์อีกหลายสมาคมที่สามารถหาทุนได้ด้วยการรับฝากเงินในตำบลของตน เป็นเครื่องส่งเสริมให้ประชาชนออมทรัพย์ไปด้วย ส่วนดอกเบี้ยเงินรับฝากมีอัตราตั้งแต่ร้อยละ ๓ ถึงร้อยละ ๔ เปิดโอกาสให้สมาชิกได้กู้เงินไปใช้จ่ายในกิจจำเป็นต่าง ๆ อย่างเพียงพอโดยเสียดอกเบี้ยถูก นับว่ามีคุณค่าแก่การเกษตรกรรมเหลือที่จะพรรณา วิธีการให้กู้เงินตามแบบไรฟ์ไฟเซนนี้ เป็นที่นิยมใช้ในประเทศต่าง ๆ อย่างแพร่หลายในขณะนี้ เป็นการแสดงให้เห็นผลสำเร็จอันดีงาม เมื่อก่อนสมัยมหา

สงครามไม่เคยปรากฏว่า ผู้ที่ทำการฝากเงินในธนาคารได้รับความกระทบกระเทือนในการเงินเลย และเมื่อคิดเทียบส่วนร้อยแห่งการเลิกล้มของสถานทำการรับฝากเงินและให้กู้เงินในประเทศอื่นอันไม่มีลักษณะเป็นสหกรณ์ ภายในระยะเวลา ๑๐ ปี ก็ประมาณได้ว่ามีมากกว่า ๕๐ เท่าของเครดิตสถานแบบไรฟ์ไฟเซน

สหกรณ์เกษตรกรรมรูปอื่น

นอกจากการจัดสหกรณ์ประเภทหาทุนให้กู้ยืมอันเป็นองค์การสำคัญแห่งการสหกรณ์ของประเทศเยอรมันนี ยังมีการจัดสหกรณ์รูปอื่นอีกด้วย การซื้อเครื่องประกอบในการเกษตรกรรม เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ ปุ๋ย อาหารสัตว์ ถ่านหินและเมล็ดพืช เหล่านี้เป็นต้น ย่อมจัดทำไปในวิถีทางของสหกรณ์ทั้งสิ้น เหตุการณ์โดยฉะเพาะที่กระทำให้ประเทศต่าง ๆ มีการซื้อของร่วมกัน ก็เนื่องจากสินค้ามีราคาแพงอย่างหนึ่ง และสินค้ามีคุณภาพเสื่อมทราม เพราะพ่อค้าย่อยทำการเจือปนสินค้านั้นอีกอย่างหนึ่ง เหตุฉะนั้นจึงต้องจัดให้มีองค์การซื้อสินค้าร่วมกันด้วยวิธีสหกรณ์ แต่การจัดเช่นนี้ย่อมต้องอนุโลมให้เหมาะสมแก่ท้องถิ่นเป็นประมาณ กล่าวคือ บางท้องถิ่นสหกรณ์ดำเนินการภายในวงจำกัดแต่ฉะเพาะร่วมกันซื้อสินค้าเท่าที่ต้องการ ส่วนในบางท้องถิ่นสหกรณ์ดำเนินการกว้างขวาง เป็นต้นจัดให้มีโรงเก็บสินค้า ทั้งมีการจำหน่ายสินค้าเหล่านั้นด้วย สหกรณ์ประเภทหาทุนโดยทั่วไปมุ่งกระทำการหาซื้อเครื่องมือเครื่องใช้เท่าที่

จำเป็น และในบัดนี้สหกรณ์ประเภทหาทุนไม่น้อยกว่าร้อยละ ๖๐ ได้สงเคราะห์การซื้อเครื่องมือเครื่องใช้เข้าในกิจการของสหกรณ์ ดำเนินการตามหลักความรับผิดชอบไม่จำกัด ซึ่งอันที่จริงสหกรณ์รูปนี้น่าจะดำเนินการตามหลักความรับผิดชอบจำกัด เพราะมีแดนและวงงานอย่างกว้างขวางไม่แตกต่างกับบริษัทการค้าอื่น ๆ ส่วนการที่สมาชิกจะทำการค้าขายกับบุคคลภายนอกนั้นมิได้มีข้อบังคับห้ามไว้ ในสมัยก่อนมหาสงครามได้มีองค์การร่วมกันซื้อเครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตรกรรมเป็นอันมาก และประมาณว่าทุนที่ต้องใช้ในปีหนึ่งมีจำนวนถึง ๑๒,๐๐๐,๐๐๐ ปอนด์

ในบรรดาการจัดสหกรณ์รูปต่าง ๆ ยังมีการจัดสหกรณ์ริดนม สหกรณ์ฉาง สหกรณ์ขายไข่ ฯ ล ฯ อีกด้วย

ชุมนุมสหกรณ์

สหกรณ์ประเภทหาทุนในชนบทเป็นสมาชิกของธนาคารกลางในทางการเงิน และเป็นสมาชิกของชุมนุมสหกรณ์จังหวัดในทางการบัญชีและการควบคุม ทั้งยังเป็นสมาชิกของสหกรณ์ขายส่งสินค้าอีกด้วย

ชุมนุมสหกรณ์กลางเป็นสมาชิกขององค์การสูงสุด คือชุมนุมสหกรณ์อิมพีเรียล หรือชุมนุมสหกรณ์ไรฟ์ไฟเซน ซึ่งเป็นองค์การอันเป็นที่มาของวิชาการสหกรณ์ต่างสาขากัน นอกจากนี้ยังมีธนาคารแห่งรัฐปรัชเชียน ซึ่งได้ตั้งขึ้นเมื่อ ค. ศ. ๑๘๙๕ โดยมีวัตถุ

ประสงค์ในการจัดหาทุนให้ชุมนุมสหกรณ์กลางกู้ ทำหน้าที่เป็นสื่อในการหาตลาดการเงินทั่ว ๆ ไปให้แก่สหกรณ์สมาชิก นอกจากนี้ยังทำหน้าที่จัดตั้งสหกรณ์ประเภทต่าง ๆ อีกด้วย

ผลของการสงครามและการที่ราคาเงินตกต่ำ

การสงครามเป็นมูลเหตุให้การเกษตรกรรมของประเทศเยอรมันนี้ทรุดโทรมมาก เป็นเครื่องบั่นทอนชีวิตพลเมืองของประเทศให้ลดน้อย และกระทำให้พื้นที่อันอุดมสมบูรณ์ของประเทศเสื่อมทรามคุณภาพลง เนื่องจากที่ไม่มีปุ๋ยสำหรับใช้ในการเกษตรกรรมอย่างแต่ก่อน จำนวนปสุสัตว์และสัตว์พาหนะได้หมดสิ้นไป เพราะถูกฆ่ามาใช้เป็นอาหารในระหว่างมหาสงคราม นอกจากนี้ประเทศเยอรมันนี้ยังถูกยังคับให้ส่งปสุสัตว์ไปยังประเทศต่าง ๆ ตามข้อผูกพันในสัญญาสงบศึกอีกด้วย พลเมืองโดยทั่วไปต่างมีใจท้อแท้และมีโรคภัยเบียดเบียนเนื่องจากอาหารการกินไม่ถูกต้องตามหลักสุขภาพ แต่ถึงกระนั้นก็ดี ถ้าหากชาวเยอรมันตั้งหน้าประกอบการอาชีพอย่างขะมักเขม้นด้วยความขยันหมั่นเพียร กับจัดให้มีองค์การดำเนินงานต่าง ๆ ขึ้น ประเทศเยอรมันนี้ก็คงสามารถจะพ้นผ่านอุปสรรคทั้งหลายไปสู่ความราบรื่นได้

การปรับมาตรฐานการเงินของประเทศให้มั่นคงเป็นเหตุหนึ่งซึ่งกระทำให้องค์การต่าง ๆ และเอกชนได้รับความกระทบกระเทือนมาก เนื่องจากการเงินไม่มีค่า จำนวนเงินที่บุคคลหรือคณะบุคคลได้อุตส่าห์สะสมไว้เป็นก้อนเป็นกำไม่มีราคาพอแม้แต่จะซื้อของกินของใช้ ส่วนเจ้าหนี้ที่รับจำนำจำนองที่ดินไว้แต่ก่อนสมัยมหาสงคราม ก็จำต้อง

รับชำระหนี้ด้วยเงินซึ่งจะเปรียบค่าก็เท่ากับเสียกระดาษ ครั้นเมื่อการเงินของประเทศมั่นคงขึ้นแล้ว ยังไม่มีทางจะหาทุนมาใช้ประกอบการอุตสาหกรรมและการเกษตรกรรมตามความต้องการ เพราะทรัพย์สินเปลี่ยนมือซึ่งประเทศได้สะสมไว้ก็พลอยสูญสิ้นไปด้วย ประเทศเยอรมันนีจำต้องทำการกู้ยืมเงินภายนอกประเทศ เช่น ประเทศสหปาลิรัฐอเมริกามาใช้ในการเกษตรกรรม

ดอกเบี้ยเงินกู้ที่กสิกรใช้ในการเกษตรกรรมมีอัตราสูงมาก เป็นเหตุให้กสิกรไม่มีทางหากำไรมาชดใช้ได้ จนกระทั่งในปี ค.ศ. ๑๙๓๐ จึงได้ลดลงมาในอัตราร้อยละ ๑๐ ซึ่งนับว่ายังแพงอยู่ ทั้งนี้เพราะเหตุว่ากว่าเงินกู้จะตกถึงมือกสิกร ก็ต้องผ่านเครดิตสถานต่าง ๆ ซึ่งคิดดอกเบี้ยเป็นทอด ๆ ตลอดมา จนเป็นเหตุให้กสิกรจำต้องกู้ยืมเงินรายใหม่มาส่งใช้ดอกเบี้ยเงินกู้รายเก่าและเสียค่าภาษีอากรให้แก่รัฐบาล กระทำให้มีหนี้สินพอกพูนยิ่งขึ้น

การสหกรณ์สมัยปัจจุบัน

ธนาคารแห่งรัฐปรัชเซียนได้กลายเป็นธนาคารกระทำการเกี่ยวเนื่องในการเกษตรกรรมทุกประเภท ส่วนชุมนุมสหกรณ์อิมพิเรียลและไรฟ์ไฟเซนก็จำเป็นต้องรวมกิจการเข้าด้วยกัน และตั้งเป็นชุมนุมใหม่ให้ชื่อว่า ชุมนุมสหกรณ์เกษตรกรรมไรฟ์ไฟเซนของประเทศ ซึ่งได้รวมองค์การบัญชีเข้าด้วย ในขณะนี้ประมาณว่าสหกรณ์ประเภทหาทุนเพื่อใช้ในการเกษตรกรรมร้อยละ ๙๐ เป็นสมาชิกของ

ชุมนุมที่กล่าวแล้ว ส่วนสหกรณ์นอกจากนี้เป็นคณะบุคคลดำเนินงานอย่างอิสสระ

หน้าที่ของชุมนุมสหกรณ์เกษตรกรรมไรฟ์ไฟเซนของประเทศมีโดยย่อดังนี้ คือ

(๑) ทำการป้องกันและรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมในเรื่องที่เกี่ยวกับกฎหมายและการปกครอง

(๒) จัดการขยาย ส่งเสริม และจัดการสหกรณ์ทุกสาขาให้ครบถ้วน

(๓) ให้คำแนะนำและความช่วยเหลือในปัญหาการสหกรณ์ กฎหมาย และการเศรษฐกิจ แก่ชุมนุมสหกรณ์และสหกรณ์ซึ่งเป็นสมาชิก

(๔) ใช้สิทธิในการตรวจบัญชีตามกฎ

(๕) จัดตั้งและบำรุงสถานอบรมเจ้าหน้าที่สหกรณ์ และโดยฉะเพาะผู้ตรวจบัญชี

(๖) รวบรวมและพิจารณาการสถิติของสหกรณ์

(๗) ทำการป้องกันผลประโยชน์ของสมาชิกให้พ้นจากการแข่งขันอันไม่เป็นธรรม

(๘) ทำการป้องกันและรักษาไว้ซึ่งหลักการของสหกรณ์ และโดยฉะเพาะข้อความซึ่งได้ตราขึ้นไว้ โดยชุมนุมสหกรณ์เกษตรกรรมแห่งชาติเยอรมัน และชุมนุมใหญ่ของสมาคมสหกรณ์เยอรมันไรฟ์ไฟเซน

(๔) ทำการส่งเสริมสวัสดิภาพแห่งประชาชาติในทางที่เกี่ยวกับการเศรษฐกิจ และกุศลจริยาทางจิตต์ใจ ให้ชายชั้งทั่วไปในหมู่ชนตามหลักแห่งพระคริสตธรรม

ชุมนุมสหกรณ์เกษตรกรรมไรฟ์ไฟเซนของประเทศได้รับเงินบำรุงจากชุมนุมสหกรณ์และสหกรณ์สมาชิก เงินค่าบำรุงกำหนดตามจำนวนสมาชิกและจำนวนงาน ทั้งยังได้รับเงินบำรุงจากรัฐบาลอีกเล็กน้อย เพื่อส่งเสริมการจัดสหกรณ์ประเภทใหม่ เช่นสหกรณ์ขายไข่

มีสถิติตัวเลขแสดงจำนวนสหกรณ์ต่าง ๆ เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ค.ศ. ๑๙๓๐ ดังนี้

ชุมนุมสหกรณ์ตำบลหรือจังหวัดรวม ๓๗ ชุมนุม เป็นสมาชิกของชุมนุมสหกรณ์เกษตรกรรมไรฟ์ไฟเซนของประเทศ ชุมนุมเหล่านี้เป็นผู้แทนเครดิตสถานกลาง ๑๑๖ แห่ง เครดิตสถานกลางเป็นผู้แทนของสหกรณ์ทุกประเภท และเป็นผู้แทนของสหกรณ์ปฐมกว่า ๓๖,๐๐๐ สมาคม มีสหกรณ์ปฐมประเภทหาทุนประมาณ ๑๒,๐๐๐ สมาคม ในจำนวนที่มีอยู่ทั้งหมด ๒๐,๐๐๐ สมาคม ซึ่งไม่ได้ทำแต่หน้าที่ให้กู้เงินอย่างเดียว ยังทำการซื้อและขายร่วมกันอีกด้วย สหกรณ์ซึ่งกระทำการแต่ละเพาะซื้อสินค้า ๓,๓๐๐ สมาคม สหกรณ์โรงงานทำเนย ๓,๕๗๐ สมาคม สหกรณ์การไฟฟ้า ๕,๒๐๐ สมาคม นอกจากนี้ยังมีสหกรณ์เบ็ดเตล็ด เช่น สหกรณ์ซื้อปศุสัตว์ สหกรณ์สวนองุ่น สหกรณ์ขายไข่ เป็นต้น ในจำพวกเครดิตสถานกลาง ๑๑๖ แห่ง มีธนาคารกลาง ๓๑ แห่ง และสหกรณ์กลางซื้อและขาย

สินค้า ๓๑ แห่ง ทั้งยังมีหน่วยประจำตำบลซึ่งเป็นผู้แทนสหกรณ์สาขาต่าง ๆ หน้าที่สำคัญขององค์การกลางเหล่านี้คือ การตรวจบัญชี การควบคุม การรับปรึกษาในข้อหากฎหมาย และการเผยแพร่วิธีการสหกรณ์ องค์การชะนิดนี้บางแห่งทำการสอนทั้งในวิธีดำเนินงานของสหกรณ์ตามหลักวิชาและการสอนทั่วไปแก่คณะกรรมการดำเนินการ มีวิธีเผยแพร่โดยใช้ภาพถ่ายและการแสดงปาฐกถา

ชุมนุมสหกรณ์ในรัฐแซกโซนี ซึ่งมีที่ทำการใหญ่อยู่ในเมืองเดรสเดน มีสหกรณ์ซึ่งเป็นสมาชิก ๕๐๐ สมาคม แบ่งเป็นสหกรณ์ประเภทหาทุน ๔๐๐ สมาคม ซึ่งโดยมากทำหน้าที่ซื้อและขายสินค้าด้วยอีกหน้าที่หนึ่ง สหกรณ์ซึ่งทำการฉะเพาะซื้อและขายสินค้า ๔๐ สมาคม สหกรณ์ทำเนย ๓๐ สมาคม นอกจากนี้เป็นสหกรณ์ชลประทานและสหกรณ์อื่น ๆ มีสมาชิกรวมทั้งสิ้น ๕๐,๐๐๐ คน ชุมนุมสหกรณ์ได้รับเงินค่าบำรุงจากสหกรณ์ประมาณปีละ ๗,๐๐๐ ปอนด์ เงินค่าตรวจบัญชี ๑๖,๐๐๐ ปอนด์ ทั้งยังมีรายได้เบ็ดเตล็ดเช่นค่าขายสมุดบัญชีและกฎข้อบังคับ รายจ่ายของชุมนุมเป็นเงินเดือนของผู้ตรวจบัญชี ๕,๐๐๐ ปอนด์ ค่าเดินทางและขนส่ง ๒,๐๐๐ ปอนด์ ค่าบำรุงชุมนุมสหกรณ์เกษตรกรรมไรฟ์ไฟเซนของประเทศ ๕๐๐ ปอนด์ ส่วนเงินกำไรที่เหลือได้ใช้ไปในทางเผยแพร่และอบรมวิธีการสหกรณ์

ชุมนุมสหกรณ์ควบคุมกันตามหลักประชาธิปตัย คือสหกรณ์หนึ่ง ๆ ส่งผู้แทนคนหนึ่งเข้านั่งในการประชุมใหญ่ และที่ประชุมใหญ่เลือกกรรมการจากผู้แทนของสหกรณ์ต่าง ๆ ที่ส่งมาตั้งแต่ ๑๑ คน

ถึง ๑๕ คน กรรมการนี้อยู่ในตำแหน่ง ๕ ปี แต่ตามทางปฏิบัติยังเลือกกรรมการดำเนินการขึ้นอีกชุดหนึ่งประกอบด้วยสมาชิกน้อยคน

รูปการของสหกรณ์ปฐมยังคงดำเนินตามแบบเดียวกันกับเมื่อก่อนมหาสงคราม แต่มีการเปลี่ยนแปลงบ้างให้เหมาะสมแก่สภาพแห่งท้องถิ่นและเหตุการณ์ มีการกำหนดวงเงินอย่างสูงที่จะกู้ได้รายตัวสมาชิกเป็นปี ๆ โดยมิได้ถือเอาหุ้นที่สมาชิกลงไว้เป็นหลักในการคำนวณ วงเงินของผู้ที่เป็นสมาชิกในคณะกรรมการดำเนินการที่ประชุมกรรมการเป็นผู้กำหนด เมื่อก่อนมหาสงครามใช้วิธีคำนวณเงินกู้ประเภทระยะเวลาสั้นตามฐานะของสมาชิก แต่ในบางกรณีในขณะนี้ ถ้าสมาชิกต้องการกู้เงินประเภทระยะเวลาสั้นก็จะต้องจำนองทรัพย์สินเป็นประกันอีกด้วย สหกรณ์ปฐมได้อาศัยใช้เงินทุนที่กู้มาจากธนาคารกลาง เช่นเดียวกับธนาคารกลางต้องอาศัยเงินทุนจากธนาคารแห่งรัฐปรัชเชียน อัตราดอกเบี้ยที่กสิกรต้องเสียประมาณร้อยละ ๑๐ แตกต่างอย่างมากกับอัตราดอกเบี้ยซึ่งกสิกรต้องเสียเพียงร้อยละ ๔ ครึ่ง เมื่อก่อนสมัยมหาสงคราม

การกำหนดวงเงินที่สหกรณ์หนึ่ง ๆ จะกู้ได้นี้ได้ใช้กำหนดโดยวิธีตั้งกรรมการประเมินราคาทรัพย์สินของสมาชิกหรือถือเอาจำนวนหุ้นที่สมาชิกลงไว้เป็นเกณฑ์ แต่ใช้วิธีกำหนดเป็นปี ๆ ในที่ประชุมใหญ่ของสมาชิก เพราะสมาชิกต่างมีความรับผิดชอบในหนี้สินส่วนรวมโดยไม่จำกัด เหตุฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของสมาชิกที่จะต้องพิจารณาว่าวงเงินที่กำหนดขึ้นนี้เป็นการสมควรหรือไม่ แต่วงเงินนี้จะต้องได้รับ

ความเห็นชอบของธนาคารกลางซึ่งสหกรณ์นั้นเป็นสมาชิกเสียก่อนจึงจะใช้ได้ ตามปกติธนาคารกลางเป็นผู้ดำเนินการสอบสวนหลักฐานของสหกรณ์โดยละเอียดถี่ถ้วนก่อนที่จะอนุญาตให้ทำการกู้ยืมได้ภายในกำหนดวงเงินนั้น

สหกรณ์ซื้อและขายสินค้ามี ๓,๗๕๕ สมาคม มีแดนดำเนินการกว้างขวางกว่าสหกรณ์ประเภทหาทุนให้กู้ยืม สหกรณ์ประเภทนี้มีร้อยละ ๖๐ ที่ดำเนินการตามหลักความรับผิดไม่จำกัด สหกรณ์ซื้อและขายสินค้ามีรูปการและวิธีดำเนินงานต่าง ๆ กัน บางสมาคมเรียกหุ้นเป็นมูลค่าเพียงเล็กน้อย แต่อันที่จริงถ้าเรียกหุ้นมีมูลค่าอย่างสูงจึงจะได้ประโยชน์อย่างแท้จริง สหกรณ์บางสมาคมกระทำการภายในวงงานแคบ คือทำฉะเพาะการแลกเปลี่ยนสินค้าเท่านั้น แต่บางสหกรณ์มีทั้งโรงพักสินค้า โรงสีข้าว และโรงทำขนมปัง สินค้าสำคัญที่สหกรณ์ทำการซื้อและขายให้แก่สมาชิกมีเป็นต้น ปุ๋ย อาหารสัตว์ ถ่านหิน เครื่องจักร์ เมล็ดพืชต่าง ๆ และมันฝรั่ง การขายสินค้าขายตามราคาตลาด และจ่ายเงินปันผลให้ตามส่วนแห่งกิจการที่สมาชิกได้กระทำกับสหกรณ์

นอกจากนี้ยังมีสหกรณ์การค้าฉะเพาะอย่าง เช่น สหกรณ์ซื้อปสุสัตว์ ซึ่งทำการซื้อขายปสุสัตว์ถึง ๑๗,๐๐๐,๐๐๐ ตัว เป็นสุกรเสีย ๑,๓๐๐,๐๐๐ ตัว สหกรณ์สวนองุ่น สหกรณ์ซื้อเครื่องจักร์ ซึ่งทำการซื้อเครื่องจักร์เป็นจำนวนเงินถึง ๒,๐๐๐,๐๐๐ ย่อนต์ และสหกรณ์การไฟฟ้า

สหกรณ์โรงงานทำเนยทำการขายนมสดหรือทำเนยและเนยแข็ง มีอยู่ ๓,๕๗๐ สมาคม กิจการของสหกรณ์ประเภทนี้ยังไม่เจริญเท่าเทียมกับสหกรณ์ประเภทเดียวกันในประเทศเดนมาร์คและฮอลแลนด์ การประสานงานดำเนินตามแบบเดียวกับสหกรณ์ประเภทหาทุน คือมีความเกี่ยวพันในทางการเงินกับธนาคารกลาง และทำการติดต่อกับสหกรณ์ร้านซื้อสินค้าจำนวนใหญ่

การใช้เครื่องหมายการค้าของชาติเป็นวิธีทันสมัยที่สุดในการประกันคุณภาพของสินค้า ทุก ๆ รัฐในประเทศเยอรมันนี้มีระเบียบแบบแผนของตนเอง แต่ใช้มาตรฐานคล้ายคลึงกัน การที่จะควบคุมให้เป็นแบบเดียวกันย่อมทำไม่ได้ เพราะเนยที่ทำขึ้นโดยทั่วไปแตกต่างทั้งในลักษณะและคุณภาพ

วิธีใช้เครื่องหมายการค้าของชาติได้เริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๒๓ ในมณฑลชะเลสวิคโฮลสไตน์ ซึ่งเป็นเมืองทำเนย และในปี ค.ศ. ๑๙๓๐ รัฐต่าง ๆ ได้ใช้ตาม เมื่อโรงงานทำเนยต้องการจะจดทะเบียนเนยของตนเพื่อใช้เครื่องหมายการค้าของชาติ จะต้องให้กรมควบคุมเนยในกระทรวงเกษตราธิการทำการตรวจตราความสะอาดและเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำเนยเสียก่อน ผู้จัดการจะต้องได้รับการอบรมในวิธีการทำเนยและวิธีการจัดโรงงาน ครั้นแล้วโรงงานทำเนยต้องส่งเนยตัวอย่างไปยังสถานีควบคุมเป็นน้ำหนัก ๔ ปอนด์ เนยที่ทำนี้จะต้องเก็บไว้ในที่ซึ่งมีอุณหภูมิ ๑๑ ดีกรีเซนติเกรดเสมอไปตลอดเวลา ๑๐ วัน แล้วจึงทำการพิสูจน์คุณลักษณะของเนยเนย จำนวน

ไขมัน และกลิ่นเป็นต้น การพิสูจน์เช่นนี้ต้องกระทำถึง ๑๐ ครั้ง ถ้าหากว่าการพิสูจน์ได้ความว่าเนยนั้นไม่มีลักษณะถูกต้องตามหลักเกณฑ์เพียงครั้งหนึ่งคราวเดียว หรือแม้แต่เพียงส่วนหนึ่งของเนยที่พิสูจน์ การพิสูจน์ที่แล้วๆมาในคราวเดียวกันนั้นก็ต้องเลิกล้ม และตั้งต้นพิสูจน์กันใหม่ เมื่อปรากฏว่าการพิสูจน์เป็นผลสำเร็จ เจ้าของเนยจึงจะได้รับอนุญาตให้ขายเนยโดยใช้เครื่องหมายการค้าของชาติได้

เนยที่ขายโดยใช้เครื่องหมายการค้าของชาติมีกระดาษห่อเป็นพิเศษ และจะซื้อกระดาษได้แห่งเดียวที่สถานีควบคุม อันมีวิธีการจำหน่ายกระดาษห่อเนยซึ่งอาจจะสืบสาวเนยที่ขายไปจนถึงโรงงานทำเนยนั้นได้ ในเมื่อต้องการสอบสวน การพิสูจน์เนยไม่ต้องเสียค่าพิสูจน์ เพราะสถานีควบคุมมีเงินทุนอันเป็นรายได้จากการขายเนยตัวอย่างและการขายกระดาษห่อเนย สถานีควบคุมมีหน้าที่คอยแจ้งให้โรงงานทำเนยที่เป็นสมาชิกทราบถึงความผันแปรของตลาดเนยทุกสัปดาห์ และเป็นผู้กำหนดราคาเนยซึ่งจะขายโดยใช้เครื่องหมายการค้าของชาติ กำหนดราคาเนยนี้ผู้ทำเนยจะขายให้แพงกว่าไม่ได้

สหกรณ์เครื่องอุปโภคบริโภค

สหกรณ์เครื่องอุปโภคบริโภคในประเทศเยอรมันนี้มีความเจริญมาก รูปการทั่วไปใช้ตามแบบรอชเดลไพอันเนียรส์ และคล้ายคลึงกับการจัดสหกรณ์ในประเทศอังกฤษในปัจจุบันนี้ แตกต่างกันแต่ในบางประการ

ตามธรรมดาสหกรณ์ปฐมทุกสมาคมย่อมเป็นสมาชิกของชุมนุมสหกรณ์แห่งใดแห่งหนึ่งคือ ชุมนุมสหกรณ์ซึ่งประกอบการอย่างอื่นนอกจากการเมืองการสาสนาแห่งเมืองฮัมเบอร์ก หรือชุมนุมสหกรณ์การค้าของชาวคริสตังแห่งเมืองโคโลญ ชุมนุมทั้ง ๒ นี้มีวัตถุประสงค์ขัดกันในทางการเมืองและทางสาสนา ดังจะเห็นได้จากนามของชุมนุมนั้นแล้ว

ชุมนุมสหกรณ์ในเมืองฮัมเบอร์กเป็นองค์การใหญ่โตมาก มีสหกรณ์เป็นสมาชิกอยู่เกือบถึง ๑,๐๐๐ สมาคม ซึ่งมีร้านทั้งหมด ๑๐,๐๐๐ ร้าน ร้านเหล่านี้มีสมาชิกเกือบ ๓,๐๐๐,๐๐๐ คน การเงินที่กระทำในปีหนึ่งเป็นจำนวน ๕๙,๐๐๐,๐๐๐ ปอนด์ ชุมนุมสหกรณ์ในเมืองโคโลญมีสมาชิกเพียง ๖๐๐,๐๐๐ คน การเงินที่กระทำในปีหนึ่งเป็นจำนวน ๑๘,๕๐๐,๐๐๐ ปอนด์

หลักสำคัญแสดงความแตกต่างของสหกรณ์การค้าเยอรมันกับของอังกฤษ คือ:-

(๑) สมาชิกถือหุ้นได้แต่เพียงหุ้นเดียว ไม่แบ่งเงินปันผล

(๒) ไม่กระทำการค้าขายกับบุคคลภายนอก

(๓) ไม่มีการขายเชื่อ

วิธีการของสหกรณ์ในเมืองฮัมเบอร์กคือ สหกรณ์ปฐมทั้งหมดเป็นสมาชิกของชุมนุมสหกรณ์ตรวจบัญชีประจำตำบล ซึ่งมีอยู่ ๑๐ แห่งด้วยกัน ชุมนุมสหกรณ์ตรวจบัญชีประจำตำบลมีหน้าที่ควบคุม

และตรวจบัญชี ค่าบำรุงที่สหกรณ์ปฐมต้องเสียให้แก่ชุมนุมสหกรณ์คิดตามจำนวนสมาชิกและตามจำนวนงาน ส่วนค่าตรวจบัญชีต้องเสียเป็นพิเศษ ชุมนุมสหกรณ์ตรวจบัญชีประจำตำบลเป็นสมาชิกของชุมนุมสหกรณ์สูงสุด ซึ่งตั้งอยู่ในเมืองฮัมเบอร์ก ชุมนุมสหกรณ์สูงสุดได้รับเงินบำรุงจากสหกรณ์ที่สัมพันธ์อยู่ด้วย คิดตามจำนวนสมาชิกและจำนวนงานที่ได้กระทำกับชุมนุมเช่นเดียวกับชุมนุมสหกรณ์อื่น ๆ ชุมนุมสหกรณ์สูงสุดมีหน้าที่รับผิดชอบในกิจการทั่วไปในการดำเนินนโยบายการค้า การจัดสหกรณ์ การติดต่อกับรัฐบาล รับปรึกษาในกฎหมาย รวบรวมสถิติต่าง ๆ มีห้องสมุด โรงพิมพ์ โรงเรียนซึ่งทำการสอนคณะกรรมการดำเนินการตลอดระยะเวลา ๖ เดือน สอนผู้จัดการร้านสหกรณ์ และทำการเผยแพร่การสหกรณ์ในทางฉายภาพ

ในทางปฏิบัติสหกรณ์ทุกสมาคมที่เป็นสมาชิกของชุมนุมสูงสุดก็เป็นสมาชิกของสหกรณ์กลางร้านซื้อสินค้าจำนวนใหญ่ตลอดจนถือหุ้นอยู่ด้วย แต่ไม่มีข้อผูกมัดว่าสหกรณ์ปฐมจะต้องซื้อขายกับร้านสหกรณ์แต่แห่งเดียวเท่านั้น ส่วนสหกรณ์ร้านซื้อสินค้าจำนวนใหญ่นั้นนอกจากกระทำหน้าที่ฐานเป็นเอเยนต์ซื้อของทั่วไปแทนสมาชิกแล้วยังตั้งโรงงานขึ้น ๕๒ แห่ง โรงงานเหล่านี้ทำรองเท้า มวนยุหรี่ซิกาและซิกาแรต ทอผ้า และทำสะบู่เป็นต้น ส่วนการค้า เช่น นม ข้าว และมันฝรั่ง ทำการติดต่อกับสหกรณ์ประดิษฐ์สินค้าโดยตรง

ธนาคารในเมือง

การจัดสหกรณ์ในเมืองของประเทศเยอรมันนี นอกจากมีสหกรณ์เครื่องอุปโภคบริโภคแล้ว ยังมีองค์การอีก ๒ ชะนิด คือ ธนาคารในเมือง และสหกรณ์ประเภทหาทุนฉะเพาะอย่างให้แก่ช่างฝีมือและพ่อค้าซึ่งประกอบการอาชีพฉะเพาะอย่าง

การจัดธนาคารในเมืองดำเนินตามหลักของ ชุลเซ-เดลิตซ์ ประเภทจำกัดสินใช้ มีหุ้น และรับสมาชิกโดยไม่จำกัดขีดขั้น มีธนาคารบางแห่งใช้ความรับผิดชอบไม่จำกัด ซึ่งเป็นการไม่เหมาะสมกับเหตุการณ์ ทั้งนี้เพราะธนาคารมีแดนกระทำการกว้างขวาง และทำงานเกี่ยวกับสมาชิกหมู่มาก การให้กู้เงินอาศัยหลักประกันส่วนบุคคล ซึ่งมีผู้ค้ำประกันตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ธนาคารบางแห่งเป็นสมาชิกของธนาคารเดรสเดน ซึ่งเป็นธนาคารบริษัทจำกัด หรืออาศัยการกู้เงินจากธนาคารแห่งรัฐปรัชเชียนในสมัยที่การเงินขัดข้วน สหกรณ์ในเมืองได้รับความกะทบกระเทือนเนื่องจากราคาเงินตกต่ำเช่นเดียวกับสหกรณ์เกษตรกรรม

การจัดสหกรณ์ในเมืองเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่พ่อค้าย่อยและช่างฝีมือต่าง ๆ เพราะเปิดโอกาสให้กู้เงินไปใช้จ่ายในการประกอบอาชีพโดยเสียดอกเบี้ยอย่างถูก ซึ่งจะหวังกู้จากเอกชนหรือธนาคารบริษัทจำกัดแห่งหนึ่งแห่งใดไม่ได้ นอกจากนั้นวิธีการยังเป็นเครื่องส่งเสริมให้เกิดการประหยัดทรัพย์โดยตรง

สหกรณ์ช่างผู้มือต้องเผชิญอุปสรรคมากมาย เนื่องจากเกิดมีองค์การประดิษฐกรรมเป็นล่ำเป็นสันขึ้น ซึ่งกระทำให้ช่างเข็ดเตล็ดทั่วโลกตกอยู่ในฐานะคับขัน และสิ่งที่ช่วยแก้ไขให้พ้นความหายนะได้นั้นคือการสหกรณ์ สหกรณ์ช่างเย็บรองเท้า สหกรณ์ช่างตัดเสื้อ และสหกรณ์ช่างทำขนมปัง เป็นพะยานหลักฐานอันดีของการจัดสหกรณ์ ต่อมาเมื่อสมัยการเงินตกต่ำ สหกรณ์บางสมาคมนิยมให้สมาชิกเอาหลักทรัพย์จำนองเป็นประกันไว้ด้วย การให้สมาชิกกู้เงินไม่ได้ ให้กู้เต็มตามวงเงินที่กำหนดไว้รายตัวสมาชิกจะกู้เงินได้เป็นคราว ๆ เท่าที่จำเป็น กรรมการเป็นผู้กำหนดวงเงินที่สมาชิกจะกู้ได้รายตัว และเงินที่กู้ไปก็จำกัดให้นำไปใช้จ่ายแต่ฉะเพาะในทางที่เป็นประโยชน์และจำเป็นแก่การหากิน การที่ประเทศเยอรมันนี้ถูกกะทบกระเทือนในเรื่องการเงินตกต่ำไม่มีค่า และไม่มีทุนจะใช้จ่ายในกิจการต่าง ๆ ธนาคารจึงต้องใช้วิธีล่อให้มีผู้นำเงินมาฝากมากๆ ด้วยการคิดดอกเบี้ยให้ในอัตราอย่างสูงถึงร้อยละ๘ต่อปี เหตุฉะนั้นธนาคารจึงต้องเรียกดอกเบี้ยเงินกู้จากสมาชิกในอัตราร้อยละ ๙ ถึงร้อยละ ๑๐

เงินกำไรของธนาคารแบ่งเป็นเงินปันผลให้แก่ผู้ถือหุ้นและสะสมไว้เป็นทุนสำรอง ฉะนั้นในปีหนึ่ง ๆ ธนาคารจะต้องจำหน่ายเงินกำไรสุทธิร้อยละ ๑๐ ไปสมทบเป็นทุนสำรอง จนกว่าจะมีทุนสำรองถึงร้อยละ ๑๕ ของมูลค่าหุ้น นอกจากนี้ธนาคารยังต้องตั้งทุนอย่างอื่นไว้อีกเช่นทุนสำรองสำหรับชดใช้หนี้สูญเป็นต้น

สหกรณ์ช่างฝีมือมีรูปการและวิธีดำเนินงานผิดแผกแตกต่างกันมาก มีทั้งสหกรณ์ซื้อวัตถุและขายสินค้าสำเร็จรูปร่วมกัน บางสหกรณ์กรรมกรร่วมกันสร้างหรือเช่าโรงงานอุตสาหกรรม เพื่อทำการงานของตนและเป็นเจ้าของในตัว ในบางคราวช่างในโรงงานร่วมกันทำสัญญารับเหมางานใหญ่ ๆ มาแจกจ่ายให้สมาชิกในโรงงานของตนทำ การอุตสาหกรรมที่สำคัญมี ๓ ประเภทคือ ช่างทำขนมปัง ช่างเย็บรองเท้า และช่างตัดเสื้อดังกล่าวแล้ว สหกรณ์เหล่านี้ถือหลักความรับผิดชอบจำกัด

ชุมนุมสหกรณ์

สหกรณ์โดยมากเป็นสมาชิกของชุมนุมสหกรณ์ประจำตำบล หน้าที่ของชุมนุมสหกรณ์ประจำตำบล คือ การควบคุม การตรวจบัญชี การให้คำแนะนำในข้อกฎหมาย กับให้คำแนะนำในหลักวิชาและการหาตลาดแก่สหกรณ์การช่างฝีมือ ชุมนุมสหกรณ์ได้รับเงินบำรุงจากสหกรณ์ปฐมโดยวิธีคิดตามส่วนแห่งเงินทุนที่ใช้ หรือคิดจากผลกำไรในอัตราส่วนร้อย นอกจากนี้ยังเรียกค่าตรวจบัญชีเป็นพิเศษ กฎหมายบังคับให้ตรวจบัญชีสหกรณ์ทุก ๒ ขวบปี แต่ตามทางปฏิบัติ การตรวจบัญชีย่อมต้องกระทำทุกปี

ชุมนุมสหกรณ์ประจำตำบลเป็นสมาชิกของสหกรณ์สูงสุดเรียกว่า สหสมาคมสหกรณ์เยอรมัน มีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ในกรุงเบอร์ลิน สหสมาคมสหกรณ์เยอรมันได้รับเงินบำรุงจากชุมนุมสหกรณ์

และสหกรณ์ปฐม มีหน้าที่ติดต่อกับรัฐบาล เรียกประชุมประจำปี รวบรวมสถิติต่าง ๆ รับปรึกษาข้อหากฎหมาย จัดการโรงเรียนสำหรับอบรมผู้ตรวจการสหกรณ์และสอนวิชาทั่ว ๆ ไป

ธนาคารกลาง

สหกรณ์ในเมืองโดยมากเป็นสมาชิกของธนาคารกลาง เว้นแต่บางสหกรณ์ซึ่งหาทุนได้เองด้วยการรับฝากเงินจากบุคคลภายนอก กิจการของธนาคารกลางมีลักษณะคล้ายคลึงกับกิจการของชุมนุมสหกรณ์ประจำตำบล ต่างฝ่ายต่างมีความสัมพันธ์กันโดยใกล้ชิด และมีผู้แทนอยู่ในคณะกรรมการอำนวยการของอีกฝ่ายหนึ่ง

สหกรณ์ที่เป็นสมาชิกทุกสมาคมจะต้องถือหุ้นในธนาคารกลาง และมีสิทธิได้รับเงินปันผล ธนาคารกลางเป็นผู้กำหนดเงินกู้ของสหกรณ์สมาชิก โดยการปรึกษากับชุมนุมสหกรณ์ และในปีหนึ่งๆ ธนาคารจะต้องจำหน่ายเงินกำไรสุทธิร้อยละ ๒๐ เข้าสมทบทุนสำรองของธนาคารจนกว่าจะมีทุนสำรองถึงร้อยละ๑๐ของเงินทุนทั้งหมด ทั้งยังตั้งทุนสำรองไว้สำหรับชดใช้หนี้สูญและทุนอื่น ๆ อีก

สหกรณ์ในเมืองไม่มีธนาคารโดยฉะเพาะ และบางสหกรณ์มีรูปการใหญ่โตเกินตัว จึงหวังไม่ได้ว่ากิจการจะดำเนินเป็นผลสำเร็จไปได้ทั้งหมด ทั้งนี้ย่อมเป็นไปตามยถากรรม

วิธีการของสหกรณ์นั้น ถึงแม้ว่าผู้ก่อกำเนิดมีความประสงค์จะใช้ระบบที่ให้เสรีนิยมในทางเศรษฐกิจ และได้ก่อกำเนิดลัทธิเสรีนิยมในทางเศรษฐกิจด้วยการสหกรณ์ ทั้งพยายามจะแสดงให้รัฐเห็นว่า

องค์การนี้สามารถดำเนินไปได้ตามหลักการช่วยตัวเอง ปกครองตัวเอง ตลอดจนมีความรับผิดชอบของตนเอง โดยมิต้องอาศัยความสนับสนุนจากรัฐบาลแต่ประการใด ก็เป็นเพียงในหลักวิชา ส่วนในทางปฏิบัติกลับปรากฏว่า เมื่อ ๑๐ ปีเศษที่ล่วงมาแล้วนี้ อันเป็นสมัยที่การเมืองของประเทศเยอรมันนี้ปรวนแปร การสหกรณ์ของประเทศได้เปลี่ยนแปลงไปจากหลักหลายประการ กล่าวคือ การเกษตรกรรมต้องอาศัยความสนับสนุนของรัฐ ตลอดจนในทางการเงินจากธนาคารสหกรณ์กลางแห่งรัฐปรัชเซียน ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนนามเป็นธนาคารสหกรณ์กลางเยอรมัน จนถึงรัฐได้ยื่นมือเข้าควบคุมและส่งเสริมการสหกรณ์ เป็นการนอกเหนือจากแนวและวัตถุประสงค์ของผู้ก่อกำเนิด และในปี ค.ศ. ๑๙๓๔ ยังได้ตราพระราชบัญญัติขึ้น ซึ่งเปลี่ยนแปลงในหลักการกฎหมายของสหกรณ์บางประการ โดยให้อำนาจสิทธิจัดตั้งสมาคมสหกรณ์ตามหลักความรับผิดชอบจำกัดหรือไม่จำกัดนั้นได้ และการจัดสหกรณ์ประเภทหาทุนของประเทศเยอรมันนี้ยิ่งนานวันก็ยิ่งหันเข้าหาหลักความรับผิดชอบจำกัด ทั้งนี้หมายความว่าเป็นการกำจัดความคิดเดิมที่ให้เจ้าหนี้มีสิทธิเรียกหนี้จากสมาชิกได้ มาเป็นสมาชิกรับผิดชอบต่อสหกรณ์โดยตรง ฉะนั้นถ้าหากว่าเจ้าหนี้คนหนึ่งคนใดมีความประสงค์จะเรียกหนี้ก็ให้เรียกได้จากสมาคมสหกรณ์ หาใช่เรียกจากสมาชิกคนหนึ่งคนใดหรือหลายคนได้ตามความประสงค์อย่างแต่ก่อนไม่ อีกประการหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงในข้อกฎหมายบางประการไม่เป็นเหตุกระทบกระเทือน

รูปการณ์ในทางกฎหมายของสหกรณ์แต่ประการใด เพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางอันดีงาม เช่นในการตรวจบัญชีของสหกรณ์ ผู้ตรวจบัญชีจะปฏิบัติพอเป็นพิธีอย่างแต่ก่อนนั้นไม่ได้ จะต้องตรวจกิจการของสหกรณ์โดยทั่วถึง รวมทั้งความรับผิดและสินทรัพย์ของสหกรณ์ ในเมื่อผู้ตรวจบัญชีตรวจพบข้อบกพร่องในกิจการของสหกรณ์และแนะนำให้แก้ไขเปลี่ยนแปลง สหกรณ์จะต้องปฏิบัติตามข้อแนะนำนั้น มิฉะนั้นชุมนุมสหกรณ์ก็ใช้อำนาจบังคับได้

การสหกรณ์เกษตรกรรมซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการจัดสหกรณ์ของประเทศเยอรมันนี้มีความหวังอย่างมากที่จะมีความจำเริญรุ่งเรืองในทางเศรษฐกิจ ตามนโยบายการเศรษฐกิจของประเทศซึ่งมีรูปการใหม่ในการจัดสหกรณ์

การสหกรณ์นั้นอย่างน้อยก็มีความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์อันกว้างขวางและประกอบด้วยอุดมคติ. การสหกรณ์เป็นของประชาชาติส่วนรวม ไม่ใช่ของชนหมู่คณะใดโดยฉะเพาะ.....บรรดานักการเมืองของเราในคณะพรรคต่าง ๆ ที่มีความเห็นทางการเมืองไม่ลงรอยกันและที่มีความคิดเห็นอย่างรุนแรงนั้น หากยึดมั่นในอุดมคติของสหกรณ์แล้ว จะไม่ถูกประทุษร้ายต่อชื่อเสียงเกียรติคุณหรือได้รับความเสื่อมเสียแต่อย่างใด. _ ยี. ดับลิว. รัซเซล

สหกรณ์ในประเทศอังกฤษ

ถ้าเอ่ยชื่อถึงประเทศอังกฤษ โดยมากย่อมมองเห็นเป็นแนวเดียวกันว่า หมายความรวมทั้งเกรตบริตเตนและไอร์แลนด์ แต่ท้องเรื่องที่กล่าวถึงการจัดสหกรณ์นี้ พูดฉะเพาะแต่เกรตบริตเตนแห่งเดียว ซึ่งจะขอใช้เรียกว่า เกาะอังกฤษ ในเกาะอังกฤษมีแคว้นต่าง ๆ รวมกันคือ แคว้นอังกฤษ แคว้นเวลส์ และแคว้นสก๊อต การจัดสหกรณ์ในสามแคว้นนี้ เมื่อเริ่มต้นอาจผิดเพี้ยนกันไปได้บ้าง เพราะแล้วแต่ความเห็นและความต้องการแห่งชุมชนในแคว้นนั้น ๆ เป็นเกณฑ์ ดังนั้นความที่แสดงในท้องเรื่องนี้จึงมุ่งเขียนให้เห็นข้อแตกต่างระหว่างกัน ตลอดจนชะนิดประเภทและการดำเนินงานจัดสหกรณ์นับแต่ต้นตราบจนทุกวันนี้

การสหกรณ์ในแคว้นอังกฤษ

ดังเป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่า การสหกรณ์ในประเทศอังกฤษร่ำรวยไปด้วยสหกรณ์ที่เกี่ยวกับอุตสาหกรรม ทั้งนี้เป็นเพราะการอุตสาหกรรมเป็นหลักอาชีพของพลเมืองที่ขึ้นหน้าขึ้นตาอยู่มาก แต่ก็หาใช่ว่าพลเมืองปราศจากอาชีพในทางเกษตรกรรมเสียทีเดียวไม่ พึงเห็นได้ในตอนแรกที่จัดสหกรณ์กันขึ้น ก็เริ่มด้วยสหกรณ์รูปที่เกี่ยวกับเกษตรกรรมก่อน ดังความพิสดารมีว่า สหกรณ์ที่เกี่ยวกับ

เกษตรกรรมในแคว้นอังกฤษ เมื่อเริ่มจัดอยู่ข้างจะยุ่งเหยิงไม่สู้ราบรื่นนัก สหกรณ์ที่ตั้งขึ้นในตอนแรกเป็นรูปซื้อเครื่องมือเครื่องใช้เกี่ยวกับเกษตรกรรมร่วมกัน มีจุดประสงค์ให้ได้ของราคาถูกและบริสุทธิ์ไม่เจือปน การสหกรณ์คืบหน้าไปทีละเล็กละน้อยอย่างแสนเชื่องช้า ทั้งในขณะนั้นสถานกลางซึ่งจะเป็นองค์การให้สหกรณ์เหล่านี้พะพิงในทางควบคุมดูแลหรือจ่ายเงินให้กู้ ก็ยังไม่ได้จัดให้มีขึ้น หากรอดตัวที่ชาวกสิกรในเกาะอังกฤษเกิดความมานะ เมื่อทราบว่าชาวเกาะไอร์แลนด์ตั้งองค์การสหกรณ์ขึ้นเรียกว่า "สมาคมจัดตั้งสหกรณ์เกษตรกรรมไอริช" เมื่อปี ค.ศ. ๑๘๙๙ ไว้เป็นทางดำเนินการ จึงพลอยเห็นประโยชน์ที่จะยังความสำเร็จให้สหกรณ์ชะนิดนี้มีในเกาะของตนขึ้นได้บ้าง ต่อมาอีกไม่นานนักการสหกรณ์ก็ได้เจริญก้าวหน้าโดยรวดเร็ว สหกรณ์ซื้อเครื่องใช้ในการเกษตรกรรมนับว่าได้ทวีขึ้นทั้งจำนวนและทางดำเนินงาน มีการขอจดทะเบียนตั้งสหกรณ์ธนาคารขึ้นสองสามแห่ง ในเบื้องต้นเริ่มจัดให้โรงงานทำเนยรวมกันตามหลักและวิธีสหกรณ์ เพื่อจำหน่ายนมเนยอันเป็นสินค้าเกิดจากอุตสาหกรรมของตน

อาศัยความยากขั้นพยายามที่ชาวสหกรณ์อังกฤษรู้สึกความจำเป็นต้องจัดการให้มีสถานกลางทำการเผยแพร่วิธีการสหกรณ์ตลอดจนการตรวจตราและควบคุมในหมู่สหกรณ์ จึงในปี ค.ศ. ๑๙๐๑ ได้ตกลงขอจดทะเบียนองค์การชะนิดเรียกว่า "สมาคมจัดตั้งสหกรณ์เกษตรกรรม" ขึ้นได้ในเกาะอังกฤษเอง ในระหว่าง ๘ ปีแรกนับ

ตั้งแต่สมาคมนี้อุบัติมา การเงินอยู่ข้างจะยอยแยย เพราะเพียงแต่ได้อาศัยเงินจากผู้ที่สมัครใจช่วยบำรุง การที่สามารถทรงตัวดำเนินงานอยู่ได้ ก็เนื่องด้วยชุมนุมสหกรณ์อันเป็นองค์การสถานกลางจัดตั้งสหกรณ์บริโภคกรรมช่วยร่วมมืออุดหนุนค้ำจุนอยู่ ตราบจนถึงปี ค.ศ. ๑๙๐๙ สมาคมนี้จึงได้รับเงินทุนจากรัฐบาลให้ดำเนินการช่วยเหลือผู้มีที่ดินผืนเล็ก ๆ หรือผู้เข้าจับจองที่ดินกู้ไปใช้จ่าย ครั้นต่อมาในปี ค.ศ. ๑๙๑๒ สมาคมได้รับเงินทุนเพิ่มเติมอีก การได้เงินทุนในคราวนี้มีทั้งจ่ายให้เป็นก้อนและเงินที่อนุญาตให้สมาคมเรียกเก็บตามกำหนด การที่รัฐบาลช่วยด้วยวิธีให้สมาคมได้เงินในประการหลังนี้ นับว่าสมาคมมีเงินเป็นรายได้แน่นอนดีขึ้น และยิ่งในระหว่างมหาสงคราม จำนวนเงินที่สมาคมเรียกเก็บได้ทวีจำนวนมากขึ้น หลังจากมหาสงครามสงบแล้ว สมาคมหมดทางที่จะได้เงินเพราะรัฐบาลได้ตัดรอนการช่วยเหลือสมาคมในเรื่องเงินเสียทุกทาง ในที่สุดถึงปี ค.ศ. ๑๙๒๔ สมาคมจัดตั้งสหกรณ์เกษตรกรรม ซึ่งเป็นองค์การกลางสำหรับให้สหกรณ์ต่าง ๆ ได้พะพิงก็ต้องเลิกล้มไป ชั่วเวลาที่สมาคมจัดตั้งสหกรณ์เกษตรกรรมดำรงมาได้ ๒๐ ปีเศษนี้ ถึงหากต้องฟันฝ่าอุปสรรคในระหว่างมหาสงครามหรือเมื่อมหาสงครามสงบลงแล้วก็ดี แต่ก็นับว่าสมาคมได้ดำเนินการเป็นผลดีตลอดมา ดังจะเห็นได้จากการที่สหกรณ์ซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคร่วมกันเจริญขึ้นทั้งในทางวงงานและมีองค์การใหญ่โต สหกรณ์ที่เกี่ยวกับการหาตลาดจำหน่ายก็ได้จัดตั้งในระหว่างนั้นเอง กับยังมีสหกรณ์รูปอื่น ๆ อีก

มากมายที่ดำเนินการเป็นล่ำเป็นสันเพราะอาศัยสมาคมจัดตั้งสหกรณ์เกษตรกรรมเป็นผู้อุปถัมภ์ค้ำชูเหมือนกัน ในปี ค.ศ. ๑๙๑๒ นั้นเอง บรรดาสหกรณ์จัดซื้อเครื่องใช้เกี่ยวกับเกษตรกรรม ได้สมทบเพื่อจัดซื้อของใช้ร่วมกัน ครั้นมาในปี ค.ศ. ๑๙๑๘ ได้เปลี่ยนสภาพเป็นองค์การกลางรับซื้อเหมาดำเนินตามแนวที่สมาคมขายส่งในไอริชจัดไว้แล้ว ส่วนกัมมันตะผลที่เกี่ยวกับเกษตรกรรม เช่นขนสัตว์และไข่ สมาคมนี้ก็จัดขายเหมือนกัน แต่มิใช่เป็นวัตถุประสงค์ส่วนใหญ่ของสมาคม เพราะสมาคมต้องการซื้อปุ๋ย อาหารสัตว์ เมล็ดพืช และเครื่องใช้เกี่ยวกับเกษตรกรรมเป็นข้อสำคัญ สมาคมนี้ดำเนินงานอยู่ข้างอับโชคแทบทุกทาง จึงทำให้มีสภาพง่อนแง่นอาจชวดเซลงเวลาใดก็ได้ ในยามที่มีเหตุการณ์คับขัน ประการแรกสมาคมนี้อุบัติขึ้นเมื่อการเงินประเทศต่าง ๆ อยู่ในระดับฉุกละหุก ทั้งอยู่ในยุคภายหลังมหาสงครามยามที่ราคาสิ่งของตกต่ำ ซ้ำยังต้องแก้ไขระเบียบการของสมาคมให้ดีขึ้นอีกหลายอย่าง ในประการต่อมา สมาคมเมื่อตั้งขึ้นครั้งแรกก็มีทุนรอนไม่เพียงพออยู่แล้ว ครั้นต่อมาสหกรณ์ที่อยู่ในชั้นปฐมอีกหลายพวกที่ไม่ยอมร่วมสัมพันธ์กับสมาคม สมาคมจึงดำเนินการขาดทุนเรื่อยมา จนถึงปี ค.ศ. ๑๙๒๔ ก็ต้องชำระบัญชีเลิกสมาคม การชำระบัญชีเป็นผลกระทบกระเทือนถึงสมาคมสหกรณ์สาขาที่มาสัมพันธ์อยู่ด้วย เพราะต่างต้องจ่ายชำระเงินค่าหุ้นที่สหกรณ์นั้น ๆ ลงไว้ในชั้นแรกตั้งสหกรณ์กลาง เพื่อชดใช้หนี้สินที่สหกรณ์กลางขาดทุนไปมากมาย รอดตัวที่สหกรณ์

สาขาเหล่านั้นมิเงินมาชำระค่าหุ้นให้ได้ เพราะสหกรณ์ขายส่งแห่งเมืองแมนเชสเตอร์ได้ยอมให้กู้เงินไป มิฉะนั้นก็น่ากลัวว่าจะพลอยให้สหกรณ์ที่เป็นสาขาเหล่านี้ต้องเลิกล้มไปตามกัน

ฐานะสหกรณ์ที่เกี่ยวกับเกษตรกรรมในเกาะอังกฤษเท่าที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ เมื่อเทียบกับประเทศอื่น ๆ ในทวีปยุโรปแล้ว ก็นับว่ายังไม่อยู่ในเกณฑ์ที่น่าพอใจ เพราะตั้งแต่สมาคมจัดตั้งสหกรณ์เกษตรกรรมเลิกล้มไปแล้ว ก็ขาดองค์การที่เป็นสถานกลางทำการดูแลควบคุมทำให้การสหกรณ์ขยายตัวและมีความเจริญเป็นที่ปลอดภัยได้ยากยิ่ง ถึงหากกิจการของสมาคมจัดตั้งสหกรณ์เกษตรกรรมที่ล้มเลิกจะได้โอนไปเป็นภาระของชุมนุมสหกรณ์แห่งชาติก็ตาม แต่ก็มีหน้าที่เพิ่มขึ้นเพียงในนามเท่านั้น เพราะชุมนุมสหกรณ์แห่งชาติเป็นองค์การผู้แทนสหกรณ์ชั้นกลางและชั้นผู้มั่งมีทรัพย์แทยทั้งนั้น ซึ่งสหกรณ์เหล่านี้ไม่ประสงค์ขอความช่วยเหลือ ประกอบกับไม่ค่อยเลื่อมใสในวิธีการชุมนุมนี้จึงไม่คิดทำการเผยแพร่เยี่ยงที่สมาคมจัดตั้งสหกรณ์เกษตรกรรมดำเนินเมื่อครั้งยังดำรงอยู่ เพียงแต่ให้คำแนะนำในเมื่อได้รับคำร้องขอและแจกจ่ายแบบข้อบังคับ ส่วนการอื่น ๆ เป็นหน้าที่ของสหกรณ์เหล่านั้นจะต้องคิดขึ้นเพื่อช่วยตัวเอง ในปี ค.ศ. ๑๙๒๔ นั้นเอง กระทรวงเกษตราธิการได้ตั้งสำนักงานขึ้นใหม่เป็นพิเศษเกี่ยวกับการจัดสหกรณ์และสหกรณ์หาตลาดจำหน่ายสินค้า อนึ่งควรตั้งเป็นข้อสังเกตไว้ด้วยว่า การจัดสหกรณ์ฉะเพาะในแคว้นอังกฤษเท่านั้นที่ขาดองค์การสถานกลางช่วยเหลือสหกรณ์ชั้นปฐม ส่วนใน

แคว้นเวลส์นั้นคงมีองค์การชะนิดนี้อยู่ตลอดมา นับตั้งแต่ได้แยกไปตั้งขึ้นเองในคราวที่สมาคมจัดตั้งสหกรณ์เกษตรกรรมในแคว้นอังกฤษยังดำเนินการอยู่ ส่วนในแคว้นสก๊อตแลนด์สำหรับองค์การสถานกลางจะได้กล่าวต่อไปข้างหน้า

ฐานะสหกรณ์เกษตรกรรมที่ย่างขึ้นสู่สมัยปัจจุบันในแคว้นอังกฤษได้บรรยายไว้โดยละเอียดเมื่อคราวองค์การมูลนิธิฮอเรซ ปลังเกตทำการสำรวจ ปรากฏว่ามีสหกรณ์เกี่ยวกับเกษตรกรรมประเภทต่าง ๆ ทั้งสิ้น ๒๓๐ สมาคม มีสมาชิก ๖๗,๕๒๖ คน และมีทุนเป็นจำนวน ๑,๑๑๗,๗๒๗ ปอนด์ จำนวนเงินที่หมุนในการค้าได้ถึง ๙,๘๐๐,๒๓๐ ปอนด์ สหกรณ์ประเภทสำคัญที่สุดได้แก่สหกรณ์ซื้อเครื่องมือเครื่องใช้เกี่ยวกับเกษตรกรรมร่วมกัน ซึ่งมีจำนวนถึง ๑๑๑ สมาคม และทำให้มีจำนวนเงินหมุนในการค้าถึง ๗,๐๐๐,๐๐๐ ปอนด์

ในเรื่องสหกรณ์จัดซื้อเครื่องใช้เกี่ยวกับเกษตรกรรมนั้น นับว่าจัดแตกต่างกันทั้งในทางวงงานและระเบียบวิธีการอยู่มาก บางสหกรณ์ก็จำกัดแดนเพียงในหมู่บ้านของตน แต่บางสหกรณ์ก็จำกัดแดนคลุมทั่วทั้งตำบลหรือที่ขยายแดนกว้างไปกว่านั้นอีกก็มี ทั้งยังจัดให้มีโรงกุดังเก็บสินค้ารับประกันความปลอดภัยให้ด้วย บางสมาคมดำเนินการเพียงแต่รับซื้อเครื่องใช้เกี่ยวกับเกษตรกรรมแต่อย่างเดียว แต่ในบางสมาคมยังรับทำการจำหน่ายกัมมันตะผลที่สมาชิกทำขึ้น สหกรณ์เหล่านี้โดยมากพยายามทรงตัวอยู่ได้ตลอดคราวยุคเข็ญซึ่ง

ต่างก็ไม่นึกคาดว่าจะตลอดรอดฝั่งได้ นับตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๒๔ เป็นต้นมา ไม่มีสมาคมที่เป็นสถานกลางคอยช่วยให้คำแนะนำทำการดูแลควบคุมสหกรณ์เหล่านี้แต่อย่างใด สหกรณ์พวกนี้คงดำเนินการอย่างโดดเดี่ยวและอาศัยความชำนาญที่เคยปฏิบัติมาอย่างคร่าวๆ นั้นเอง อุปสรรคสำคัญที่สุดมีอยู่ข้อหนึ่งในเรื่องเงินที่สมาคมใช้เป็นทุนไม่เพียงพอ จึงมีสหกรณ์หลายสมาคมพากันสมัครเป็นสมาชิกและถือหุ้นในสหกรณ์ขายส่งสินค้าเมืองแมนเชสเตอร์เพิ่มขึ้น โดยวิธีนี้ช่วยให้สหกรณ์ได้มีทางกู้เงินจากสหกรณ์ขายส่งสินค้านี้มาใช้เป็นทุนได้ตามประสงค์ กรณีที่สหกรณ์เหล่านี้ต่างปรับทุกข์กันก็ในเรื่องที่สมาชิกขาดความจงรักภักดีต่อสมาคมโดยไม่ซื้อสิ่งของซึ่งสมาคมจัดหามาให้ เพราะไม่มีข้อบังคับผูกมัดให้สมาชิกซื้อจากสมาคม เป็นเหตุให้สมาชิกเที่ยวเลือกซื้อของจากที่อื่นในเมื่อได้ราคาถูกกว่าที่สมาคมขาย ทำให้การค้าของสมาคมสำเร็จผลได้ยาก การไม่ขายเชื่อก็เป็นเหตุอีกอันหนึ่งที่ทำให้สมาคมเสียเปรียบเพราะชาวกสิกรชินต่อการที่พ่อค้าให้เชื่อมาแล้วจนเคยตัว จึงต่างแสดงความจำนงให้สมาคมขายเชื่อเช่นเดียวกัน แต่สมาคมที่ไม่มีทุนเพียงพอต้องกู้ยืมเงินมาทำทุนเสียดอกเบี้ยเพิ่มขึ้นอีกทางหนึ่งเช่นนี้ ยังซ้ำต้องมาขายเชื่ออีกด้วย ก็เท่ากับเป็นการทอนเงินกำไรที่สมาคมควรได้ให้น้อยลงอยู่ในตัว การไม่ขายเชื่อเพียงใดจึงจะสมควร และการขายเชื่อเพียงใดจึงถือว่าทำให้คนชินต่อความชั่วนั้นเป็นเรื่องพูดกันยาก การที่สมาคมขายของให้แก่คนภายนอกสหกรณ์

นั้นประจักษ์กันว่าเป็นเรื่องธรรมดา แต่ก็คงมีข้อค้านกันบ้างในข้อที่ว่าอุดหนุนสมาชิกในทางให้สมาคมเกิดรายได้มากขึ้น เท่าที่ปฏิบัติกันอยู่ทั่วไปได้อนุมานว่า เมื่อสมาคมยังทรงตัวดำเนินงานอยู่ยืดเยื่อตลอดไป ก็มีแต่จะอ่อนแอลงทุกที เพราะผู้มั่งมีทรัพย์ที่สมัครเป็นสมาชิกอยู่แล้วต่างก็จะพากันถอนตัวออกนอกวงสหกรณ์เสียหมด โดยเห็นว่าเมื่อสหกรณ์เปิดโอกาสให้คนภายนอกได้รับประโยชน์เช่นเดียวกับสมาชิกซื้อสินค้าจากสหกรณ์ได้อยู่ตราบใด ก็เป็นผลที่พึงพอใจซ้ำยังไม่ต้องรับผิดในกิจการของสหกรณ์อย่างเช่นเป็นสมาชิกอยู่อีกด้วย และเหตุที่สหกรณ์ประเภทนี้มีเงินทุนไม่พอดำเนินงานไปตามกันก็คงเกี่ยวกับกรณีอย่างว่านี้ประกอบอยู่ด้วยส่วนหนึ่ง สหกรณ์จัดซื้อเครื่องใช้ ในแคว้นอังกฤษปรากฏข้อที่เสียหายบางประการจากกรณีที่สหกรณ์ร้านค้าทั้งปวงประสพข้อยกพร่องกันตามธรรมดา เพราะขาดผู้จัดการที่ดี บรรดาสมาคมเหล่านี้จ่ายค่าจ้างคนงานค่อนข้างต่ำ เมื่อเงินบำเหน็จรางวัลไม่สมค่าประกอบกับไม่เกิดความเจริญขึ้นด้วยแล้ว ถึงจะจัดให้เลิศลอยอย่างใดก็ตาม ย่อมไม่มีคนดีใช้อยู่นั่นเอง ส่วนวงงานที่จะดำเนินในสมาคมประเภทนี้ ปรากฏจากรายงานการสำรวจที่มลนิธิยอเรซ ปลังเกต ชี้ไว้ว่า “การจัดสหกรณ์ประเภทนี้ได้ขยายถึงขีดที่สุดอยู่แล้ว หากต้องการให้ตั้งขึ้นใหม่อีกก็พอจัดแซกขึ้นได้เพียงหนึ่งหรือสองสมาคมเท่านั้น จะเพียงพอคลุมตลอดทั่วบริเวณเนื้อที่ใช้ทำการเพาะปลูกในแคว้นอังกฤษ และพลเมืองที่เป็นชาวกสิกรจะพึงได้รับประโยชน์ในการซื้อของใช้เกี่ยวกับเกษตร

กรรมทั้งในทางประหยัดและมีสมานฉันท์ร่วมกัน โดยมีสมาคมเหล่านี้ตั้งอยู่เป็นศูนย์กลางให้พวกกสิกรมาติดต่อได้ทั่วถึงทุกคน" แต่จำนวนกสิกรที่มาติดต่อกับสมาคมเหล่านี้ยังไม่เป็นที่อิ่มใจนัก เพราะมีจำนวนสมาชิกประมาณราวร้อยละ ๑๐ ของจำนวนพลเมืองที่เป็นกสิกรเท่านั้น รายงานการสำรวจฉะบับที่กล่าวข้างต้นจึงได้แนะไว้ว่า "เป็นหน้าที่ของสมาคมในชั้นต้นจะต้องเก็บสถิติจำนวนสมาชิกและทำแผนที่แสดงอาณาเขตต์ของสมาคมไว้ให้เรียบร้อย"

สหกรณ์ที่จัดแพร่หลายในหมวดเดียวกันรองลงมาได้แก่สหกรณ์ทำเนย ปรากฏว่ามีจำนวน ๓๖ สมาคม มีสมาชิก ๖,๐๐๐ คนเศษ ราคาสินค้าที่ขายได้ประมาณอย่างหยาบ ๆ ปีหนึ่งอยู่ใน ๑,๐๐๐,๐๐๐ ปอนด์ ชาวอังกฤษผู้ทำการรีดนมรู้สึกกระหยิ่มใจที่อุตสาหกรรมของตนถือขึ้นหน้าอุตสาหกรรมรีดนมประเทศอื่นโดยไม่รู้ตัว ด้วยเหตุที่ผู้ทำการรีดนมชาวอังกฤษจำหน่ายนมที่รีดเป็นนมสดเสียเป็นส่วนมาก ทั้งราคาที่ขายเป็นนมสดก็สูงกว่าราคาขายเมื่อได้ทำเป็นเนยข้นหรือเนยแท่งแล้วราว ๔ เท่าตัว อนึ่งราคานมสดที่จำหน่ายก็สุดแต่ผู้ขายจะพอใจ ส่วนราคาเนยข้นและเนยแท่งนั้นย่อมแล้วแต่ตลาด จำหน่ายจะขึ้นลงตามระดับแห่งราคาสินค้าขาเข้าของประเทศเป็นเกณฑ์ นมที่รีดได้ทั้งหมดนั้นราวร้อยละ ๙๐ จำหน่ายออกเป็นนมสด ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ ๑๐ ต้องทำเป็นเนยข้นและเนยแท่ง ทั้งยังต้องหาทางควบคุมในส่วนคุณภาพอีกด้วย มิฉะนั้นจะพลอยทำให้ราคานมสดในตลาดเสื่อมลง สหกรณ์จำหน่ายนม ๓๖ สมาคมนี้มีสภาพ

ไม่เหมือนกัน บ้างก็จัดออกไปได้กว้างขวาง บ้างก็ดำเนินงานไปคนละทำนอง ตลอดจนระเบียบและวิธีการจัดตั้งก็แตกต่างกันไป สมาคมใดที่ดำเนินงานขึ้นหน้าขึ้นตาเมื่อเที่ยวรวบรวมนมที่รีดได้แล้วก็ฆ่าเชื้อให้บริสุทธิ์เสียก่อน แล้วขายส่งตรงไปยังพ่อค้าส่งนมที่เป็นสำนักงานใหญ่ในเมือง ส่วนที่เหลือก็ทำเป็นเนยข้นหรือเนยแท่งต่อไป บางสมาคมสมาชิกต้องนำนมที่รีดได้มาส่ง และบางชะนิดก็รวบรวมแต่ฉะเพาะนมสดอย่างเดียว ส่วนการทำเนยแท่งนั้นไม่เกี่ยวข้องด้วย กับยังมีสมาคมที่ตั้งขึ้นเพื่อจัดส่งนมที่เหลือขายตามปกติอีกด้วย สมาคมชะนิดนี้ดำเนินการฉะเพาะแต่ในฤดูร้อนซึ่งมีนมเหลืออยู่มาก ในเรื่องระเบียบการจัดตั้งสหกรณ์เหล่านี้ก็แตกต่างกันแล้วแต่ใครจะชำชองมาอย่างใดในการค้า

การเลี้ยงเป็ดไก่ในแคว้นอังกฤษระหว่างไม่กี่ปีที่แล้วมา มีผลเจริญอยู่มากเช่นเดียวกับที่ประเทศอื่น ๆ ในทวีปยุโรปทำกัน ถึงกับเปลี่ยนรูปเป็นอุตสาหกรรมเทฆนิคขึ้นหน้าขึ้นตาประการหนึ่ง สมาคมสหกรณ์ที่จัดตั้งในหมู่ผู้เลี้ยงเป็ดไก่มีหน้าที่ทำการจำหน่ายไข่ นอกจากนี้ยังมีผลในทางประหยัดโดยจัดให้รวมกันซื้ออาหารสัตว์และเครื่องใช้ ในการเลี้ยงเป็ดไก่อีกบางอย่าง ธุระกิจที่คิดจะทำต่อไปมีการหาตลาดจำหน่ายสินค้าขึ้นอีก ขณะนี้ผู้เลี้ยงยังต้องส่งไข่จำหน่ายโดยตรงกับร้านหรือไม่เช่นนั้นก็ให้คนกลางเป็นผู้จัดการ พวกที่ทำการเลี้ยงเป็ดไก่รายย่อยโดยมากตกอยู่ในกำมือพวกพ่อค้าเร่ซื้อ โดยพ่อค้าพวกนี้ได้เที่ยวซอกซอนไปตามโรงเลี้ยงเป็ดไก่ทุกแห่งเพื่อซื้อไข่

แล้วผู้ซื้อเร่ก็นำไปขายให้คนกลางอีกชั้นหนึ่งก่อนที่จะตกไปถึงมือพ่อค้าขายปลีก การจัดให้มีระบบตลาดจำหน่ายไข่นอกจากว่ารวบรวมกำไรที่คนกลางจะพึงได้แล้ว ยังทำให้ยังเกิดผลในประการอื่น ๆ อีก การแยกชะนิดไข่ดีหรือเลวและใหม่หรือเก่าไม่ใช่ทำได้ง่ายนัก ตามธรรมดาจึงไม่สามารถวางระดับราคาให้อยู่คงที่ได้ เช่นเดียวกับการวางมาตรฐานแห่งราคาสินค้าขาเข้า การบำรุงสหกรณ์หาตลาดจำหน่ายไข่ที่แคว้นอังกฤษ เริ่มในชั้นต้นจำกัดขายแต่ในหมู่สหกรณ์จัดซื้อยางสมาคมและร้านขายนมยางแห่งที่ขายไข่เพื่อชักจูงสินค้าในร้านของตนเท่านั้น ไข่ที่สหกรณ์หาตลาดจำหน่ายรับซื้อไปแล้ว ก็จัดส่งไปให้พ่อค้าขายส่งหรือประมูลขายในตลาดท้องถิ่น การวางมาตรฐานในเรื่องไข่ได้ทำกันบ้าง การจัดตลาดจำหน่ายไข่โดยเพิ่มหลักวิชาการขึ้นอีกนั้น เป็นผลให้ต้นเต้นกันถึงกับทำให้มีเครื่องหมายประจำชาติประทับไข่ทุกฟองรับประกันคุณภาพไข่แห่งชาติของตนให้เป็นที่แน่นอน เดี๋ยวนี้ไข่ที่นำเข้าไปในประเทศจะต้องมีเครื่องหมายแสดงให้รู้ว่าเป็นไข่ของประเทศใดประทับไว้เป็นสำคัญ เมื่อเร็ว ๆ นี้ก็ได้จัดตั้งสหกรณ์หาตลาดจำหน่ายไข่โดยฉะเพาะขึ้นกว่า ๒๐ สมาคม วิธีดำเนินการยางสมาคมก็จัดการรวบรวมไข่จากสมาชิก ยางสมาคมจ่ายราคาไข่ให้แก่สมาชิกตามราคาตลาดเป็นอัตราตายตัว ในลักษณะเช่นนี้คอนข้างจะทำโทษผู้ขายไข่ที่ดีอยู่บ้าง โดยธรรมดาแล้วก็ชอบให้สมาคมซื้อในราคาที่มีระดับไม่คงที่ ไข่ที่สมาคมรับซื้อไปได้จำหน่ายโดยวิธีประมูลหรือไม่ก็ส่งจำหน่ายตรงแก่ร้านย่อย สหกรณ์หาตลาด

จำหน่ายส่งไข่ขายในปี ค.ศ. ๑๙๒๙ มีราคาถึง ๓๓๐,๐๐๐ ปอนด์ นอกจากจำนวนเงินที่แสดงนี้ ยังมีสมาคมจัดซื้อซึ่งได้ทำการจำหน่ายไข่แต่ไม่ทราบจำนวนแน่นอน จึงมิได้รวมอยู่ด้วย

การตั้งสหกรณ์จำหน่ายสินค้าปสุสัตว์อันเป็นสาขาสำคัญในทางเกษตรกรรมแห่งแคว้นอังกฤษนั้น ต่างได้สันใจพยายามกันอยู่มาก เนื้อสัตว์ที่ใช้บริโภคกันในประเทศอังกฤษประมาณว่าครึ่งหนึ่งเป็นสัตว์ที่เลี้ยงในพื้นเมือง บรรดาโค สุกรและแกะที่จำหน่ายกันอยู่เวลานี้ตกอยู่ในมือพ่อค้าคนกลางโดยมาก ดังนั้นจึงได้จัดตั้งสหกรณ์ทำหน้าที่หาตลาดในการจำหน่ายปสุสัตว์ขึ้นได้ ๑๙ สมาคม ในปี ค.ศ. ๑๙๒๙ ปรากฏว่าสหกรณ์เหล่านี้ได้ทำการขายสินค้าปสุสัตว์ไปประมาณเงิน ๑,๐๐๐,๐๐๐ ปอนด์ ในระหว่างมหาสงครามอาศัยรัฐบาลเป็นหลักควบคุมอยู่ จึงทำการจัดตั้งสหกรณ์โรงฆ่าสัตว์ขึ้นได้มีจำนวนไม่น้อยอยู่พักหนึ่ง แต่คงมีเหลืออยู่ทุกวันนี้เพียง ๓ สมาคมเท่านั้น สหกรณ์เหล่านี้จะดำรงอยู่ต่อไปภายหน้าได้ตลอดรอดฝั่งหรือไม่ก็ยังไม่เที่ยง เพราะทางดำเนินงานเท่าที่ได้สังเกตเห็นไม่ค่อยแตกต่างกับโรงฆ่าสัตว์ที่เป็นของส่วนตัวบุคคลเท่าใดนัก ผู้จัดการเป็นผู้คุมงานโดยลำพัง กรรมการไม่ค่อยมีโอกาสพบปรึกษาหารือกัน สมาชิกก็สนใจในกิจการของสหกรณ์น้อยเต็มที ความภักดีที่สมาชิกมีต่อสมาคมนี้ไม่เป็นปัญหาที่ต้องคำนึงกัน เพราะเมื่อสมาชิกขายปสุสัตว์ไม่ได้ราคาดียิ่งกว่าที่สมาคมจะรับซื้อแล้ว จึงจะนำมาขายให้แก่สหกรณ์ของตน ผู้จัดการก็จำเป็นต้องรับซื้อไว้ตามราคาตลาด

เพื่อให้โรงฆ่าสัตว์ดำเนินงานได้เต็มมือ การค้ากับบุคคลที่ไม่ใช่สมาชิกก็ทำได้ตามชอบใจ

ในมิดแลนด์มีสหกรณ์ประมูลจำหน่ายสินค้าหลายแห่ง แต่สมาชิกก็ขาดความภักดีเช่นกัน จึงทำให้ความสำเร็จตายด้านสหกรณ์โรงงานจำหน่ายสุกรเค็มที่จัดตั้งขึ้นไว้หลายแห่งทั่วประเทศปรากฏตามรายงานว่าไม่ค่อยสดใสนัก มีเหตุสำคัญอยู่สองประการซึ่งทำให้ไม่เป็นผลสำเร็จ คือสมาชิกขาดความภักดีต่อสมาคมอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งการวางมาตรฐานไม่อำนวยผล ด้วยเหตุผู้เลี้ยงสุกรใช้พันธุ์ต่าง ๆ กัน โรงงานทำสุกรเค็มจะต้องให้มีงานทำเต็มมือ แต่เมื่อสมาชิกเลือกแต่ประโยชน์ที่เห็นจะสะดวกแก่ตนถ่ายเดียวเช่นนั้นแล้ว โรงงานก็ไม่สามารถทำงานได้เต็มมือ มาตรฐานในเรื่องชะนิดสุกรที่ยังตั้งเป็นหลักเกณฑ์ใช้กันไม่ได้นั้น ผู้เลี้ยงสุกรชาวอังกฤษก็ย่อมประจักษ์อยู่แล้วมานมนามว่า ทำไมสุกรเค็มที่ทำมาจากเดนมาร์คจึงมีมาตรฐานสูง ขายในตลาดอังกฤษได้ราคาดีกว่าเนื้อสุกรเค็มที่ทำขึ้นในพื้นเมืองเอง การแก้ไขในเรื่องพันธุ์สุกรให้ดีขึ้นนั้นต่างมีความย่อท้อกันอยู่บ้าง ด้วยเหตุผู้เลี้ยงสุกรมีหวังที่จำหน่ายเป็นเนื้อสุกรสดได้เนือง ๆ โดยไม่ต้องพะวงในเรื่องมาตรฐานเท่าใดนัก

สหกรณ์หาตลาดจำหน่ายขนสัตว์เท่าที่ทำในวงจำกัด ก็นับว่าเป็นผลสำเร็จพอควร ความขัดข้องที่ต้องเผชิญในตอนแรกก็คือเรื่องพันธุ์แกะที่ผู้เลี้ยงชาวอังกฤษมีแกะอยู่แล้วต่างชะนิดกัน จึงทำให้วาง

ระดับชะนิดขนแกะลำยากไปด้วย วิธีจำหน่ายขนสัตว์ที่ทำกันตามธรรมดาเป็นส่วนมากนั้น ใช้ขายโดยวิธีประมูลตามตลาดจำหน่ายขนสัตว์บ้าง หรือไม่ก็ทำสัญญากันเองขายให้กับผู้แทนตัวการค้าและคนกลาง การพิถีพิถันแยกขนสัตว์ไว้คนละชะนิดเป็นทางช่วยให้ขนสัตว์ชะนิดดีได้ราคาสมกับคุณภาพขึ้น ทั้งช่วยให้ขนสัตว์พื้นเมืองดีสินค้าขนสัตว์ที่ส่งจากต่างประเทศให้ราคาต่ำลง สหกรณ์หาตลาดจำหน่ายขนสัตว์ย่อมเป็นประโยชน์ในทางสืบเสาะรู้สถานะของตลาดได้ดี ทั้งยังช่วยแนะนำยรรดาปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวในทางเทฆนิคและสิ่งที่ท้องตลาดต้องการให้สมาชิกของตนเข้าใจ สหกรณ์จำหน่ายขนสัตว์ที่เป็นสมาคมแรกนั้น สมาคมจัดซื้อเป็นผู้ดำเนินการในทำนองส่วนย่อยแห่งกิจการของสมาคม โดยฉะเพาะสหกรณ์หาตลาดจำหน่ายขนสัตว์เพิ่งจะมาทำนุบำรุงให้เกิดขึ้นภายหลังมหาสงครามนี้เอง จึงในเวลานี้มีสหกรณ์หาตลาดจำหน่ายขนสัตว์อยู่ ๖ สมาคม สหกรณ์ชะนิดนี้ทางตอนใต้มีอยู่สมาคมหนึ่งซึ่งมีสำนักงานอยู่ที่เมืองไซเซสเตอร์ พอจะเป็นแบบอย่างที่ผู้สนใจจะดำเนินตามแนวนั้นได้ สหกรณ์นี้ได้ตั้งขึ้นเมื่อปี ค. ศ. ๑๙๒๓ เพื่อทำการจำหน่ายขนสัตว์ทางตอนใต้ แต่ความจริงขนสัตว์แห่งอื่น ๆ สมาคมก็รับไว้จำหน่ายเหมือนกัน สมาคมนี้มีสมาชิกเกือบพันคน และมีหุ้นทุนถึง ๖,๐๐๐ ปอนด์ ตอนต้นฤดูที่จะขลิบขนสัตว์ สมาชิกจะต้องแจ้งให้สมาคมทราบเวลาขลิบล่วงหน้า เมื่อนำขนสัตว์มาส่ง สมาคมจะต้องชั่งน้ำหนักและแยกชะนิดเสียให้เรียบร้อยก่อน สมาคมจึงจะจ่ายเงินล่วงหน้าให้

ร้อยละ ๗๕ แห่งราคาขนสัตว์ที่นำมาส่ง การจำหน่ายเงินล่วงหน้าให้สมาชิกทุกคนเป็นปกติเช่นนี้ สมาคมก็ย่อมต้องใช้ทุนมากเกินกว่าหุ้นทุนที่สมาคมเรียก สมาคมจึงจำเป็นต้องเบิกเงินเกินบัญชีจากธนาคารท้องถิ่นโดยกรรมการของสมาคมคนหนึ่งหรือหลายคนเป็นผู้ค้ำประกัน การไม่มีเงินใช้เป็นทุนเพียงพอเช่นนี้ส่อให้ฐานะของสมาคมอ่อนแอ เป็นผลถึงกับสมาชิกขาดความภักดีในสมาคมอยู่เนือง ๆ สหกรณ์หาตลาดจำหน่ายขนสัตว์ ๖ สมาคม ได้จำหน่ายขนสัตว์ไปในปี ค. ศ. ๑๙๒๙ มีจำนวน ๒๑๐,๕๐๐ ปอนด์ ทั้งนี้มิได้รวมจำนวนขนสัตว์ที่สมาคมจัดซื้อจำหน่ายอยู่ด้วย

มีสหกรณ์ที่หาตลาดจำหน่ายผลไม้และผักรวมทั้งสิ้น ๒๓ สมาคม ผลไม้และผักมีสภาพที่เน่าและเสียได้อยู่ในตัว การหาตลาดจำหน่ายจึงทำได้ไม่ง่ายนัก ในแคว้นอังกฤษผลไม้และผักเท่าที่จัดอยู่ทุกวันนี้มิได้แยกชะนิดกันไว้ การค้าตกอยู่ในมือคนกลางหรือพวกคนกลางเสียโดยมาก จึงเป็นผลให้ราคาที่ผู้ซื้อ ๆ ไปใช้บริโภคและผู้เพาะปลูกควรได้รับมีระดับต่างกันได้ ในสมัยที่ล่วงแล้วมาการควบคุมผลไม้และผักที่เหลือขายเพราะล้นตลาดนั้นหาความสะดวกได้ยาก ถึงกับเคยได้ยินว่ามีผลไม้ทิ้งอยู่กลาดเกลื่อนปล่อยให้เน่าไป เพราะจะเก็บไว้ก็ไม่คุ้มค่าเหนื่อย การจัดตั้งโรงงานทำผลไม้กระป๋องขึ้นในแคว้นอังกฤษเมื่อไม่กี่ปีมานี้ น่าจะเป็นเครื่องแก้เรื่องนี้มิให้เป็นผลเสียหายอีกต่อไป สหกรณ์หาตลาดจำหน่ายผลไม้และผักมีวิธีค้าต่าง ๆ กัน ในบางสมาคมได้จำหน่ายผลไม้และผักโดยวิธีประมูล ซึ่งเดินตาม

อย่างประเทศฮอลแลนด์ทำกัน คุณประโยชน์ที่จะพึงได้รับโดยวิธีนี้ก็คือในการชักชวนคนให้มารวมกันในที่ใดที่หนึ่งมาก ๆ ย่อมจำหน่ายได้ราคาดีกว่าขายให้เป็นรายตัวบุคคล ในบางสมาคมวิธีจำหน่ายใช้ขายเหมาให้แก่ตัวแทนการค้า และบางสมาคมก็ข้างตัวแทนการค้าขึ้นเองให้ทำการจำหน่าย สมาคมชะนิดอื่น ๆ ที่ตั้งขึ้นเพื่อขายผักและผลไม้ที่ล้นตลาดส่งตรงไปยังโรงงานทำแยมก็มี ได้กล่าวมาแล้วว่ามีสหกรณ์หาตลาดจำหน่ายผลไม้และผัก ๒๓ สมาคม ในปี ค. ศ. ๑๙๒๙ ปรากฏว่าสมาคมเหล่านี้จำหน่ายผักและผลไม้ได้เป็นจำนวนราว ๒๗๕,๐๐๐ ปอนด์ นอกจากนี้สหกรณ์จัดซื้อยังมีบางสมาคมยังได้ซื้อผักและผลไม้ไปจำหน่ายให้แก่สมาชิกในสมาคมของตนเป็นพิเศษอีกด้วย

สหกรณ์หาตลาดจำหน่ายต้นฮอยในแคว้นอังกฤษ ถึงแม้จะจัดไม่เป็นผลสำเร็จก็เป็นเรื่องที่ผู้ศึกษาในการจัดสหกรณ์หาตลาดการค้าควรสนใจเป็นอย่างยิ่ง การพยายามจัดให้มีสหกรณ์หาตลาดจำหน่ายพันธุ์ไม้ชะนิดนี้ขึ้นเป็นครั้งแรกก็โดยดำเนินตามแนวประชาชาติ การเลิกล้มไปทำให้เกิดผลร้ายแก่หมู่ชาวกสิกรในแคว้นอังกฤษในทางตลาดการค้าอยู่มาก เมื่อปี ค. ศ. ๑๙๒๕ ได้จดทะเบียนสหกรณ์ชื่อว่าสหกรณ์ปลูกต้นฮอยในแคว้นอังกฤษจำกัดสินใช้ขึ้นสมาคมหนึ่ง เพื่อควบคุมการจำหน่ายต้นฮอยในพื้นเมือง ในการดำเนินงานสมาคมนี้เห็นว่า ถ้าผู้ปลูกต้นฮอยไม่พร้อมกันช่วยค้ำจุนร่วมมือด้วยอีกทางหนึ่งแล้ว ก็ย่อมไม่ปลอดภัยยืดเยื้อไปได้ สมาคมจึงได้ตกลงรอดำเนิน

การไว้ก่อน จนกว่าผู้ปลูกต้นฮอยจะได้ร่วมมือพร้อมกันโดยมีจำนวนราวร้อยละ ๙๐ แห่งจำนวนผู้ปลูกต้นฮอยทั้งหมดเสียก่อน แต่ความจริงปรากฏว่าเมื่อสมาคมดำเนินงาน มีผู้ปลูกต้นฮอยที่สมาคมจะควบคุมได้ถึงร้อยละ ๙๓ แห่งจำนวนทั้งหมด ผู้ปลูกต้นฮอยทุกคนจะต้องลงหุ้นในสมาคมตามจำนวนเนื้อที่ซึ่งตนเพาะปลูกอยู่ มูลค่าหุ้นหนึ่งกำหนดราคา ๒ ชิลลิง ผู้เป็นสมาชิกจะต้องผูกพันตนส่งต้นฮอยที่ปลูกได้ทั้งหมดให้แก่สมาคมเป็นกำหนดเวลา ๕ ปี นอกจากนี้สมาชิกยังจะต้องรับรองว่าจะไม่เพิ่มเนื้อที่เพาะปลูกต้นฮอยขึ้นอีกนอกจากได้รับอนุญาตจากสมาคม ต้นฮอยที่เก็บส่งให้สมาคมนั้น ตัวแทนการค้าของสมาคมเป็นผู้แยกชะนิดและกำหนดราคาให้ ได้มีระเบียบการร้องอุทธรณ์ในเรื่องเกี่ยงราคาไว้ ให้ดำเนินเพื่อเป็นความสะดวกในเมื่อไม่ตกลงกัน สมาชิกจะได้รับเงินล่วงหน้าจากสมาคมในเมื่อได้ส่งมอบต้นฮอยให้แล้ว โครงการเท่าที่จัดนี้ดูก็เป็นแนวทางที่จะดำเนินเป็นผลสำเร็จได้ดี หากมามีอุปสรรคขึ้นอย่างหนึ่งคือ ภายหลังที่สหกรณ์ดำเนินการไปได้ปีหนึ่งก็ปรากฏว่า เนื้อที่ใช้ปลูกต้นฮอยกันนั้นอยู่ข้างจะมากมายเกินความต้องการที่จะใช้ทำประโยชน์ จึงในปีต่อมาต้องให้สมาชิกในสหกรณ์ลดจำนวนเนื้อที่เพาะปลูกต้นฮอยลงร้อยละ ๑๐ ของจำนวนเนื้อที่ซึ่งต่างคนทำการเพาะปลูก การลดเนื้อที่เพาะปลูกได้เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๒๐ ต่อมาในภายหลัง เมื่อกล่าวตามทางการสมาคมย่อมไม่มีสิทธิที่จะให้สมาชิกลดเนื้อที่เช่นนั้นได้ แต่ความจริงสมาชิกโดยมากได้ลดเนื้อที่ให้ตามที่สมาคมร้องขอ ถึงกระนั้น

ก็ดีโชคไม่อำนวยให้เป็นผลสมประสงค์ เนื่องจากผู้เพาะปลูกต้นฮอบซึ่งอยู่นอกวงสมาคมได้พากันเพิ่มเนื้อที่เพาะปลูกขึ้น ทำการหาประโยชน์โดยจำหน่ายต้นฮอบได้ราคาสูง ผู้เพาะปลูกเหล่านี้ได้เพิ่มเนื้อที่เพาะปลูกกันเรื่อย ๆ ทำให้สมาชิกในสมาคมเกิดความไม่พอใจถึงกับลาออกกัน ในที่สุดสหกรณ์นี้ต้องทำการชำระบัญชีเลิกสมาคมในปี ค. ศ. ๑๙๒๙ ต่อแต่นั้นมาราคาต้นฮอบก็ลดเรื่อยมาจนบัดนี้ราคายืนพื้นในระดับต่ำ

สถานะปัจจุบันทางเกษตรกรรม ในแคว้นอังกฤษต่างเห็นพ้องกันว่าไม่เป็นที่อิ่มใจอย่างใดเลย การเกษตรกรรมทุก ๆ ประเทศล้วนแต่ได้ประสพความคับขันในคราวที่แล้วมาด้วยกันทั้งสิ้น แม้แต่ก่อนหน้าราคาสินค้าตกต่ำผลในการจำหน่ายที่เกี่ยวกับเกษตรกรรมแทบทุกประเทศก็มีลดน้อยลง ในแคว้นอังกฤษน่าจะมีกรณีพิเศษสมทบอีกด้วย จึงทำให้ฐานะทรุดโทรมเมื่อเทียบกับเกษตรกรรมในประเทศอื่น ๆ แห่งทวีปยุโรปด้วยกัน เมื่อสมัย ๕๐ ปีล่วงมานี้โลกได้ยกย่องเกษตรกรรมของอังกฤษอยู่นักหนา ครั้นเมื่อการอุตสาหกรรมและพาณิชยการได้เจริญก้าวหน้ารวดเร็วขึ้น การเกษตรกรรมจึงลดน้อยลงทุกที ในขณะนี้มีพลเมืองเพียงร้อยละ ๑๒ แห่งจำนวนพลเมืองทั้งหมดเท่านั้นที่ประกอบการเกษตรกรรม เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศเยอรมันนี้ก็เพียง ๑ ใน ๓ และเทียบกับประเทศอิตาลีเพียง ๑ ใน ๖ ในศตวรรษที่แล้วมาชาติต่าง ๆ ได้นำวิทยาการมาใช้ประกอบการอุตสาหกรรม และได้ผลเพิ่มพูนขึ้นอย่างมากมาย ส่วน

ในประเทศอังกฤษยังคงยืนพื้นอยู่ตามเดิม ข้าวยังทำกำไรลดน้อยลงเสียอีก กสิกรชาวอังกฤษเห็นว่าสินค้าต่างประเทศได้บุกรุกตีตลาดสินค้าพื้นเมืองเสียแทบทุกประเภท และแม้แต่สินค้าซึ่งระยะทางขนส่งห่างไกลตั้งครึ่งค่อนโลกก็ยังขายได้ถูกกว่าราคาสินค้าพื้นเมืองของตนเอง สินค้าในทางเกษตรกรรมมีอีกประเภทเดียวเท่านั้นที่ยังอยู่ในกำมือชนชาวอังกฤษคือการบำรุงเลี้ยงโคกระบือและการผสมสัตว์เกษตรกรรมบางอย่างที่กสิกรชาวอังกฤษประกอบขึ้นเป็นไปในเชิงเสียเปรียบ การจะหันไปในเชิงแข่งขันก็คงขัดข้องอยู่นั่นเอง ดังจะเห็นได้ในกรณีที่จะแข่งขันในการปลูกข้าวกับประเทศคานาดา หรือสหปาลิรัฐอเมริกานั้นย่อมไม่มีทางสำเร็จ ส่วนในประการอื่นเช่นการตั้งโรงงานริดนม การทำสวนพืชพันธุ์และผลไม้ต่าง ๆ เมื่อมองดูเผิน ๆ อาจนึกว่ากสิกรอังกฤษน่าจะเป็นบุคคลจำพวกร่ำรวยที่สุด เพราะมีตลาดใหญ่อันเป็นศูนย์กลางอยู่แทบประตูบ้าน ในส่วนการริดนมนั้นเล่าก็ได้กล่าวมาแล้วว่า ถ้ากสิกรริดนมจะขายเป็นนมสดก็ได้ราคาถึง ๔ เท่าแห่งราคาเนยข้นและเนยแท้ง นอกจากนั้นกสิกรอังกฤษอาจขายนมสดได้เป็นส่วนมากกว่ากสิกรริดนมแห่งใดในโลก แต่ความจริงที่มีกำไรมากเสมอไปมิได้นั้นเกี่ยวกับข้อยกพร่องแห่งระเบียบการนั้นเอง ทางที่จะแก้ไขให้กสิกรพ้นความคับแค้นได้ในขณะนี้ก็คือ การขึ้นภาษีขาเข้า และเรื่องนี้เป็นการสมควรที่พวกกสิกรจะร้องขอให้รัฐบาลป้องกันสินค้าขาเข้า เช่นผลไม้และผักที่ตกดอกออกผลก่อนแคว้นอังกฤษ การป้องกันและรักษา

ข้าวสาลีที่ปลูกขึ้นในประเทศให้คำรงสภาพมั่นคงนั้น ก็นับว่าเป็นหลักที่จะพึงดำเนินให้เหมาะสมในทางการเมืองได้ โดยชอบธรรมในการร้องขอให้ป้องกันสินค้าที่ประเทศอื่นส่งมาขายอย่างกดราคา กสิกรริดนมอังกฤษอาจร้องขอให้ป้องกันสินค้านม เช่นที่มาจากประเทศเดนมาร์คหรือจากประเทศราชของอังกฤษได้ ถ้ามองอย่างเผิน ๆ ก็ย่อมเห็นพ้องกันว่า ฐานะเกษตรกรรมในอังกฤษยังด้อยกว่าเดนมาร์คมากทั้งในทางประดิษฐ์และการหาตลาด การที่จะขึ้นภาษีสินค้าขาเข้าเป็นเครื่องแก้ไขสถานะการเช่นนี้ ก็เท่ากับช่วยทำให้เกิดความยกพร่องในเรื่องนี้ยิ่งขึ้น

เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ การเกษตรกรรมของอังกฤษได้รับความกะทบกระเทือนอย่างร้ายแรงในคราวคับขันที่แล้วมา การสหกรณ์ไม่อาจแก้ไขความคับแค้นของกสิกรได้ทุกสิ่งทุกอย่าง แต่ถ้าหากว่าจะเอาความรู้ที่ได้จากประเทศอื่นมาใช้ทำประโยชน์ได้บ้างก็ควรพยายามกระทำ ประเทศอังกฤษเป็นประเทศเดียวในโลกที่ไม่มีแผนผังการจัดสหกรณ์เกษตรกรรม ย่อมเป็นที่รับรองกันโดยทั่วไปว่า สิ่งที่จำเป็นจะต้องจัดในชั้นต้นนี้คือระเบียบการจัดหาทุนให้กู้ยืมทั้งเงินกู้ประเภทระยะเวลายาวและเงินกู้ประเภทระยะเวลาสั้น สำหรับเงินกู้ประเภทระยะเวลาสั้นกสิกรอังกฤษได้อาศัยกู้จากธนาคาร บริษัทจำกัดหรือพ่อค้าในท้องถิ่น ซึ่งเป็นผู้ซื้อสินค้าติดต่อกับกสิกรอยู่แล้ว การกู้เงินจากธนาคารไม่เหมาะแก่เหตุการณ์ของการเกษตรกรรม ส่วนการกู้เงินจากพ่อค้าในท้องถิ่นก็ต้องเสียค่าป่วยการ

ทั้งทางตรงและทางอ้อม ในเกาะอังกฤษไม่มีวิธีการให้กู้เงินอย่างใด คล้ายคลึงกับธนาคารไรฟ์ไฟเซ็น ในประเทศเยอรมันนี ฮอลันดา และประเทศอื่น ๆ ในทวีปยุโรป ธนาคารเหล่านี้ตั้งขึ้นด้วยความมุ่งหมายจะให้กู้เงินไปประกอบการเกษตรกรรมเพื่อประโยชน์แก่กสิกร แต่ในที่สุดเลยได้กลายเป็นที่รับฝากเงินในท้องถิ่นจนสามารถนำเงินไปบำรุงท้องที่นั้นได้ด้วย ในแคว้นอังกฤษผู้ฝากเงินมักจะนำเงินมาฝากในเมือง และเงินที่ได้รับฝากไว้ โดยมากใช้ไปในทางบำรุงกิจการอย่างอื่นซึ่งมิใช่การเกษตรกรรม การที่ชาวกสิกรไม่มีทางจะกู้เงินไปใช้ทำทุนในการเกษตรกรรมเพียงพอ ย่อมเป็นการตัดทอนกำลังของตนในทางอ้อมโดยไม่รู้ตัว เพราะเมื่อเป็นเช่นนี้ กสิกรก็ต้องรีบขายพืชผลที่ทำได้ ไม่อาจคอยราคาตลาดให้ดีขึ้น ไม่มีโอกาสซื้อเครื่องใช้ที่จำเป็นได้โดยราคาถูก และไม่มีธนาคารสนับสนุนในทางการเงินพอที่จะทดลองจัดสหกรณ์ประดิษฐ์สินค้า และการหาตลาดอย่างประเทศอื่นที่อยู่ในยุโรป ประเทศอังกฤษไม่มีองค์การหาตลาดอย่างแท้จริง ดังเช่นประเทศเดนมาร์คและฮอลแลนด์ช่วยให้องค์การเกษตรกรรมเป็นผลสำเร็จมากมาย กสิกรริคนมอังกฤษโดยมากยังต่างคนต่างทำ และขายนมกันตามลำพัง ต้องเสียเวลาประกอบสินค้า และเมื่อสินค้าถึงตลาดก็ไม่มีองค์การจัดขายให้ ผู้ประกอบสินค้าเหล่านี้แตกต่างกับผู้ซื้อซึ่งมีองค์การเป็นระเบียบดีอยู่แล้ว นอกจากผู้ประกอบสินค้าจะเกี่ยงงอนราคาอย่างใดไม่ได้ ซ้ำยังต้องแย่งกันขายในระหว่างพวกของตน โดยที่ต่าง

ก็เพ่งประโยชน์ส่วนตัวเป็นที่ตั้ง ความจริงการตั้งสหกรณ์หาตลาดพืชผลในทางเกษตรกรรมนั้น ถ้าจัดในประเทศซึ่งสินค้าออกส่วนมากต้องผ่านทางเดียวกันย่อมเป็นการง่าย ถ้าในเมืองใดมีผู้มาซื้อสินค้าถึงประตูบ้าน ก็เป็นการยากที่จะให้สมาชิกมีความซื่อตรงได้ เมื่อได้พิจารณาประวัติการหาตลาดจำหน่ายสินค้าในเกาะอังกฤษซึ่งจัดทำเป็นงานใหญ่แล้ว จะเห็นได้ว่ายากที่จะหวังให้กิจการเป็นผลสำเร็จได้ นอกจากจะใช้อำนาจบังคับกดขี่รายย่อยให้ทำสัญญาผูกมัดว่า จะส่งสินค้าต่อสหกรณ์โดยมีกำหนดเวลา

การส่งเสริมกิจการสหกรณ์เป็นความจำเป็นที่จะต้องจัดทำอย่างเร่งร้อน เพราะเหตุว่าถ้ามัวเฉื่อยชาอยู่การพาณิชยกรรมและการอุตสาหกรรมในเกาะอังกฤษจะหลุดมือไป ประโยชน์ที่ประเทศหวังจะทรงตัวเป็นนักเลงโตในการส่งสินค้าออกอย่างที่เคยมา ก็ไม่อาจช่วยให้สั่งซื้อสินค้าได้ ในอัตราปัจจุบันพอที่จะเลี้ยงพลเมืองของประเทศซึ่งเป็นเมืองอุตสาหกรรม มิฉะนั้นก็จะต้องรังสรรค์สินค้าขึ้นเองเพื่อรักษาระดับสินค้าตลอดจนการยังชีพของพลเมือง ฉะเพาะในบางกรณีประเทศยังเลี้ยงตัวเองไม่ได้ แต่เมื่อคำนึงถึงราคาสินค้านำเข้าในปี ค.ศ. ๑๙๓๐ เช่นเนยมีจำนวนถึง ๔๖,๙๐๐,๐๐๐ ปอนด์ ไข่ ๑๙,๐๐๐,๐๐๐ ปอนด์ เนื้อสุกรเค็ม ๔๑,๐๐๐,๐๐๐ ปอนด์ เนยแท่ง ๑๒,๖๐๐,๐๐๐ ปอนด์ จึงน่าคิดว่าเหตุใดประเทศอังกฤษจึงไม่ทำสินค้าเหล่านี้ขึ้นเอง ผลของงานนี้จะเป็นเครื่องช่วยพื้นฟูความแกล้วกล้าเรืองให้กลับคืนสู่ชนยทของอังกฤษอีก ทั้งยังเป็นการ

ช่วยให้พลเมืองส่วนมากมีอาชีพเป็นยักแผ่นมั่นคง และตัดทอนจำนวนผู้คนในเมืองให้ลดน้อยลงได้ เพราะชาวเมืองในขณะนี้มีมากมายจนอาจเป็นภัยแก่ความมั่นคงในทางเศรษฐกิจของประเทศและอนามัยของชาติ ย่อมเป็นที่รับรองกันทั่วไปว่า การเกษตรกรรมของอังกฤษส่วนรวมยังหย่อนทั้งในวิธีประดิษฐ์สินค้าและการหาตลาด การที่จะเก็บภาษีเพื่อแก้ไขสภาพเช่นนี้ ก็เท่ากับขึ้นราคาสินค้าแก่ผู้บริโภคโดยไม่ทำให้ผู้ประดิษฐ์สินค้าเกิดประโยชน์เป็นชิ้นเป็นอันขึ้นเลย ฉะนั้นหากจะนำความรู้ที่ได้จากการจัดสหกรณ์แห่งประเทศอื่นในยุโรปซึ่งมีลักษณะและเหตุการณ์คล้ายคลึงกับของอังกฤษมาใช้ เช่น การธนาคาร การประดิษฐ์สินค้า การหาตลาดและการให้ความช่วยเหลือในกิจการต่าง ๆ ก็พออาศัยการสหกรณ์เป็นเครื่องช่วยแก้ไขปัญหานี้ได้ตลอด ถึงหากว่าการสหกรณ์จะยังจัดไม่ดีได้ทุกทาง ก็ไม่มีวิธีใดในโลกดีกว่าวิธีการสหกรณ์ทำการค้ำจุนเกษตรกรรมของบุคคลชั้นกลางและชั้นต่ำ ในประเทศอังกฤษมีข้อที่หนักใจอยู่อย่างหนึ่งคือ กสิกรไม่รู้หรือเกือบจะไม่รู้จักวิธีการสหกรณ์ และเป็นคนที่ถือเอาความคิดความเห็นส่วนตัวเป็นใหญ่ ไม่มีความไว้วางใจในวิธีการอย่างใหม่ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกิจการของตน บุคคลธรรมดาทั่ว ๆ ไปก็เช่นเดียวกันไม่ใคร่รู้จักการสหกรณ์หรืออย่างน้อยก็ไม่รู้จักสหกรณ์เกษตรกรรม ความรู้ในวิธีการสหกรณ์ซึ่งชนชั้นที่ได้รับการศึกษารู้อยู่ก็เพียงหลักกว้าง ๆ เพื่อต่อต้านการดำเนินบริโภคกรรม และอีกอย่างหนึ่งก็เพื่อกักกันสินค้า ประเทศอังกฤษ

เป็นประเทศที่แข่งแผนผังเมืองกับชนบทเป็นระเบียบอย่างไม่มีประเทศใดในโลกจะเปรียบได้ ตั้งหลายชั่วคนมาแล้วประชาชนที่เป็นชาวเมืองส่วนมากเกือบไม่มีการติดต่อกับชนบทและไม่รู้เรื่องการเกษตรกรรมเสียเลย ตามเหตุการณ์ที่เป็นอยู่ในขณะนี้ การสหกรณ์เกษตรกรรมในเกาะอังกฤษเกือบจะไม่มีโอกาสขยายตัวออกไปถ้าไม่คิดตั้งองค์การกลางดำเนินการเผยแพร่วิธีการอย่างจริงจังตลอดจนทำการสั่งสอน การที่จะรื้อฟื้นสมาคมจัดตั้งสหกรณ์เกษตรกรรมขึ้นอีก ก็ย่อมมีทางสำเร็จเป็นผลสมประสงค์ แต่ในขณะนี้ไม่ปรากฏว่าจัดกันขึ้น เหตุฉะนั้นถ้ารัฐบาลเห็นว่านโยบายส่งเสริมการเกษตรกรรมด้วยวิธีการสหกรณ์เป็นสิ่งสำคัญแล้ว ก็น่าจะตั้งงบประมาณสำหรับจัดตั้งองค์การกลางจัดสหกรณ์ขึ้น งบประมาณนี้ไม่จำเป็นต้องให้มากนัก ถ้าจัดการเป็นผลสำเร็จ ภายในเวลาไม่กี่ปีองค์การนี้ก็สามารถเลี้ยงตัวเองได้ โดยอาศัยความช่วยเหลือในทางการเงินจากภายนอกแต่เพียงเล็กน้อย หรืออาจไม่ต้องอาศัยเลยก็ได้

สภาพความเป็นอยู่ในชนบทแคว้นอังกฤษซึ่งรุดหน้าไปได้รวดเร็วภายในระยะเวลา ๒-๓ ปี เป็นเพราะได้ตั้งสภาประชาคมชนบทขึ้น สภาเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับสภาดำเนินการสังคมแห่งชาติที่ตั้งเป็นองค์การใหญ่ในเมือง สภาประชาคมในชนบทได้จัดตั้งขึ้นหลายแห่งและทำประโยชน์มากในทางส่งเสริมความเป็นอยู่ร่วมกันในชนบท สภาเหล่านี้ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยฉะเพาะกับการสหกรณ์ตามความหมายในหลักวิชา แต่มีจุดประสงค์จะส่งเสริมความเป็นอยู่

ให้ดีขึ้นเท่านั้น กิจการขององค์การเหล่านี้แตกต่างกันสุดแต่ความต้องการแห่งท้องถิ่น การมีสภาเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ยิ่ง เพื่อเป็นที่ประชุมแสดงความคิดความเห็นแก้ไขบางสิ่งบางอย่างซึ่งเป็นข้อเสียหายแก่ชนบทนั้นเป็นส่วนรวม เช่นส่งเสริมความสะดวกในการไปรษณีย์ การสุขาภิบาล การให้แสงสว่าง การบำรุงรักษา และกิจการอื่น ๆ ที่อาจทำได้เป็นต้นว่า การจัดให้มีสาธารณสถานในหมู่บ้านซึ่งรัฐบาลได้มอบเงินบำรุงไว้เป็นพิเศษให้สภาดำเนินการสังคมแห่งชาติเป็นผู้จัดสร้างขึ้น ทำการแสดงปาฐกถาเป็นบางคราว จัดองค์การให้ผู้ที่สมัครใจช่วยเหลือทำการอบรมผู้ที่จะเป็นมารดา การทารกสงเคราะห์ สภาดำเนินการสังคมแห่งชาติได้ออกหนังสือรายคาย ๓ เดือนชื่อว่า "อุตสาหกรรมชนบท" มีการสำรวจอุตสาหกรรมสำคัญ ๆ ซึ่งกระทำอยู่ในขณะนั้น และเห็นกันว่าช่างฝีมือในชนบทไม่อาจทำสินค้าแข่งขันกับสินค้าที่ทำด้วยเครื่องจักร์ได้ ถ้าอุตสาหกรรมอย่างใดอาจจะทำการแข่งขันได้ สภาก็พร้อมที่จะช่วยเหลือในทางแนะนำหลักวิชาและพยายามหาตลาดสินค้าให้ทุกทาง มีผู้ประกอบอุตสาหกรรมบางอย่างซึ่งเกรงว่าจะศูนย์สิ้นไปคือ ช่างไม้ ช่างทำล้อรถ ช่างทำกรอบประตูหน้าต่าง ช่างทำของใช้มุงหลังคา ช่างจักสาน ช่างทำอานม้า ช่างเหล็ก ข้อยุ่งยากอย่างหนึ่งก็คือถึงแม้ว่ายุคนี้จะอยู่ในสมัยเปลี่ยนแปลงก็ตาม ก็ยังจำเป็นต้องใช้ช่างเหล่านี้อยู่ ส่วนงานที่จะให้พวกช่างเหล่านี้ทำนั้นไม่ค่อยพอเลี้ยงตัวและไม่ล่อใจให้คนเข้ามาฝึกหัดงานไว้แทนกัน หน้าที่ที่ช่วยเหลือก็

ในเรื่องหาช่องทางให้มีงานทำพอทรงตัวได้ ช่างในชนบทโดยมากเป็นคนสูงอายุและมักจะหัวเก่าไม่เปลี่ยนแปลงตามสมัย ส่วนช่างเหล็กโดยมากเป็นช่างมีฝีมือซึ่งอาจหารายได้เพิ่มเติมได้ด้วยการถลุงเหล็ก สภาประชาคมกลางในชนบทอาจช่วยเหลือได้ทั้งในทางให้คำแนะนำในวิชาการและหาตลาดให้ด้วย การอาชีพทำอานม้าไม่มีทางจะแก้ไขได้ เพราะถึงแม้ว่ายังมีม้ามากพอที่จะให้ช่างทำอานม้ามีงานทำ แต่ไม่พอที่จะให้ทรงตัวอยู่ได้ เพราะการขนส่งในปัจจุบันนี้นิยมใช้ยานยนต์ทั่วกัน และอาชีพทำอานม้าจะสงเคราะห์เข้ากับอาชีพอย่างอื่นก็ไม่ถนัด จึงเป็นการยากที่จะหาทางอุปกรณ์ได้ ถึงหากว่าช่างทำอานม้าจะทำกระเป๋าหนังและเครื่องหนังได้ก็จริง แต่คงไม่สามารถแข่งขันกับสินค้าเครื่องหนังซึ่งใช้แรงงานเครื่องจักร์ทำ นอกจากเพื่อส่งเสริมการอุตสาหกรรมในชนบท สภาประชาคมกลางในชนบทในบางท้องที่ยังจัดให้มีผู้ท่องเที่ยวไปแสดงปาฐกถาตามที่ประชุมชนในหมู่บ้าน เพื่อชี้แจงกิจการทั่ว ๆ ไปของสภากล่าวกันว่าการแสดงปาฐกถากลับทำให้มีคนมากมายขอร้องให้แสดงในทางความรู้ ฉะนั้นจึงได้มีการแสดงปาฐกถาเกี่ยวกับการทำไร่ผสมการเลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่ การเลี้ยงผึ้ง ฯลฯ ในบางแขวงสภาประชาคมกลางในชนบทพยายามหาทางสร้างห้องสมุด ทำการเกี่ยวกับประชาชนในทางก่อสร้างบ้านเรือน และช่วยจัดหาที่พักพิงให้กรรมกรไร้งาน

สหกรณ์ชาวเมืองซึ่งโดยมากหมายถึงร้านสหกรณ์บริโภคกรรม การกำเหนิดของสหกรณ์รูปนี้มีขึ้นได้ ในประเทศอังกฤษก็เนื่องจากมีผู้ที่พึงพอใจในอุดมคติของ รอชเดลและยอมเสียสละที่จะดำเนินการให้เป็นไปตามคตินั้น จนเป็นเรื่องที่กล่าวขวัญกันตั้งแต่ศตวรรษที่แล้วมา เริ่มต้นด้วยการงานเพียงหยิบมือเดียว แต่ได้กลายเป็นองค์การใหญ่โตมโหฬารเกิดผลดีในทางเศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งจะเว้นกล่าวเสียไม่ได้ องค์การที่เคลื่อนไหวขึ้นได้สำเร็จเป็นผลกระตุ้นเตือนใจกรรมกรทุกประเทศ ทั้งยังได้แสดงความสามารถดำเนินการให้สำเร็จผลอย่างใหญ่หลวงจนลือชาปรากฏอยู่ทั่วไป ถ้าหากมีการจัดตั้งร้านสหกรณ์ขึ้นณที่ใด นักสหกรณ์จะต้องนึกถึงหลักรอชเดลก่อน ความสำเร็จของการจัดร้านสหกรณ์ในเกาะอังกฤษนี้เป็นมูลเหตุให้ถือเป็นแบบอย่างทั่วกัน นอกจากผลในทางการเมืองทั้งโดยตรงและโดยทางอ้อมเนื่องจากการจัดตั้งสหกรณ์บริโภคกรรมแล้ว ยังควรระลึกไว้ด้วยว่า การจัดสหกรณ์ถือเป็นหลักสำคัญที่สุดในองค์การเศรษฐกิจของประเทศเป็นส่วนรวม ฉะเพาะเกาะอังกฤษในขณะนี้มีสมาชิกสหกรณ์ทั้งหมดเกินกว่า ๖ ล้านคน และถ้าหากจะนับจำนวนคนในครัวเรือนของสมาชิกรวมอีกด้วย ก็มีพลเมืองของประเทศอย่างน้อยถึงร้อยละ ๔๐ ของจำนวนพลเมืองทั้งหมดที่ซื้อของใช้ประจำวันมากที่สุดจากร้านสหกรณ์ และเมื่อแยกบุคคลผู้ประกอบวิชาชีพออกจากจำนวนนี้ ก็ยังกล่าวได้ว่าบุคคลชั้นกรรมกรในเกาะอังกฤษส่วนมากมีความสัมพันธ์อยู่กับการจัดสหกรณ์ การมีองค์การ

ใหญ่โตเช่นนี้ได้กระทำให้ราคาสินค้าในเกาะอังกฤษมีระดับคงที่เป็นปานกลาง การหันเข้าหาแผนใหม่ในทางสมทบทวีขึ้นย่อมจะเป็นการเสี่ยงภัยอยู่บ้าง และการสหกรณ์เป็นเครื่องให้ความปลอดภัยได้โดยอาจทำให้ราคาสินค้าอยู่ในระดับอันดีเป็นประโยชน์แก่สมาชิกสหกรณ์และพ่อค้าประชาชนทั่วไป ปรากฏในปลายปี ค.ศ. ๑๙๒๙ ว่ามีสหกรณ์ ๑,๒๓๔ สมาคมในแคว้นอังกฤษ แต่เมื่อ ๒-๓ ปีมานี้ได้มีการรวมสหกรณ์ชั้นปฐมเข้าด้วยกัน สหกรณ์ที่ใหญ่ที่สุดก็คือสหกรณ์ลอนดอน ซึ่งมีสมาชิกมากกว่า ๓๕๐,๐๐๐ คน เมื่อรวมจำนวนสมาชิกสหกรณ์ทั้งหมดมีอยู่ถึง ๖,๐๐๐,๐๐๐ คน ซึ่งมากกว่าปี ค.ศ. ๑๙๑๓ ถึง ๒ เท่า จำนวนเงินหุ้นและต้นเงินกู้ถึงหนึ่งร้อยยี่สิบเจ็ดล้านปอนด์ การจำหน่ายสินค้าในชั่วขวบปี ค.ศ. ๑๙๑๓ มีจำนวน ๘๓,๐๐๐,๐๐๐ ปอนด์ แต่ถึงปี ค.ศ. ๑๙๒๙ เพิ่มถึง ๒๑๗,๐๐๐,๐๐๐ ปอนด์ จำนวนเงินนี้ประมาณอย่างต่ำราวร้อยละ ๑๒ ของการค้าย่อยของประเทศ คนงานของสหกรณ์มี ๑๗๕,๐๐๐ คน ซึ่งต้องจ่ายเงินค่าจ้างประจำปีเกือบถึง ๒๓,๐๐๐,๐๐๐, ปอนด์ ในปี ค.ศ. ๑๙๒๙ สหกรณ์มีกำไรที่จะจำหน่ายได้ ๒๖,๐๐๐,๐๐๐ ปอนด์ สหกรณ์ในแคว้นอังกฤษโดยมากเป็นสมาชิกของสหกรณ์ขายส่งสินค้าซึ่งมีสำนักงานอยู่ในเมืองแมนเชสเตอร์ สหกรณ์นี้เป็นองค์การขายส่งสินค้าใหญ่ที่สุดในโลก และกระทำหน้าที่ตัวแทนการค้าในหมู่สหกรณ์สัมพันธ์ แต่สหกรณ์หนึ่ง ๆ มีสิทธิจะซื้อสินค้าได้โดยลำพัง สหกรณ์ขายส่งสินค้าต่อมากลายเป็นตัวแทนการค้า

ในการประกิษฐ์สินค้าและขายสินค้าด้วย เครื่องใช้สอยต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นในโรงงานของสหกรณ์มีมากชะนิดขึ้นทุกที เช่น ทำรองเท้า ทำรถจักรยาน อาหารและเครื่องแต่งบ้าน มีที่ดินเพาะปลูกชาและกาแฟในอินเดียและซีลอน มีโรงงานทำเนื้อสุกรเค็มในเดนมาร์คมีโรงงานรีดนมในอังกฤษและมีเหมืองถ่านหินซึ่งมีคนงานถึง ๔๐,๐๐๐ คน กิจการเหล่านี้ไม่มีลักษณะเป็นหุ้นส่วนร่วมแต่ดำเนินไปตามลัทธินายทุนสหกรณ์อ้างว่าได้ดูแลให้คนงานของสหกรณ์มีความสุขสะบายเป็นอย่างดี ในปี ค.ศ. ๑๙๒๙ การค้าที่สหกรณ์นี้ได้กระทำในชั่วระยะเวลาปีหนึ่งเป็นจำนวนเงินถึง ๙๐,๐๐๐,๐๐๐ ปอนด์ สหกรณ์มีธนาคารของตนเอง เหตุฉะนั้นจึงเป็นบริษัทการค้าใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในโลก

ต่อไปนี้จะกล่าวถึงชุมนุมสหกรณ์ซึ่งเป็นองค์การกลางแห่งสหกรณ์บริโภคกรรมและสหกรณ์ประกิษฐกรรมสมัครเป็นสมาชิกด้วย หน้าที่สำคัญที่ชุมนุมสหกรณ์ปฏิบัติคือการเผยแพร่ ช่วยเหลือแนะนำในทางกฎหมาย นอกจากนั้นยังได้ตั้งโรงเรียนสอนขึ้นเองและมีการสอนโดยวิธีอื่นอีก เช่นการแสดงปาฐกถา การฉายภาพ ฯลฯ ในจำพวกองค์การสหกรณ์ที่มีอยู่ในเกาะอังกฤษนี้รวมสหกรณ์หุ้นส่วนร่วมอยู่ด้วย เวลานี้สหกรณ์บริโภคกรรมได้ครอบงำเสียแล้ว สหกรณ์หุ้นส่วนร่วมมีความสัมพันธ์กับองค์การกลางเรียกว่าสหกรณ์ประกิษฐกรรมจำกัด ซึ่งมีสำนักงานอยู่ที่ลิซเตอร์ มีสหกรณ์รูปต่าง ๆ อยู่อีก ๔๓ สมาคม หมวดใหญ่ที่สุดคือหมวดทำ

เสื้อผ้า หมวดสำคัญอีกหมวดหนึ่งรวมสหกรณ์ช่างทำรองเท้า ช่างทำกุญแจ ฯลฯ อยู่ด้วย ส่วนหมวดที่ ๓ เป็นสหกรณ์ซึ่งสมาชิกทำโรงพิมพ์และการอาชีพอื่นที่คล้ายคลึงกัน ยังมีสหกรณ์ประเภทต่าง ๆ อีกบ้าง เช่น ช่างทำเข็มเย็บผ้า ช่างทำเครื่องเล่น ฯลฯ จำนวนสมาชิกทั้งหมดของสหกรณ์ซึ่งสัมพันธ์กันกับสหกรณ์ประดิษฐกรรมมีจำนวนเกือบถึง ๑๕,๐๐๐ คน การงานที่กระทำในปี ค. ศ. ๑๙๒๙ คิดเป็นจำนวนเงิน ๓,๐๐๐,๐๐๐ ปอนด์ ซึ่ง ๑ ใน ๔ ของจำนวนนี้เป็นของสหกรณ์ทำเสื้อผ้า

การสหกรณ์ในแคว้นสก๊อตแลนด์

การจัดสหกรณ์ในแคว้นสก๊อตแลนด์มีข้อแตกต่างที่เป็นประการสำคัญกับการจัดสหกรณ์ในแคว้นอังกฤษอยู่ ๑ หรือ ๒ ประการ สหกรณ์ชาวเมืองมีสหกรณ์บริโภคกรรมเป็นส่วนสำคัญ และมีข้อแตกต่างในวิธีจัดสหกรณ์ทั่ว ๆ ไปกับที่จัดในแคว้นอังกฤษเล็กน้อย สก๊อตแลนด์มีสหกรณ์อยู่ ๒๕๓ สมาคม ซึ่งมีสหกรณ์ขายส่งสินค้าของตนในเมืองกลาสโกว์ การค้าที่ได้กระทำในปี ค. ศ. ๑๙๒๙ มีจำนวนเงินถึง ๑๙,๓๕๒,๗๖๖ ปอนด์ การสหกรณ์ในชนบทมีข้อแตกต่างที่ควรสังเกตหลายประการ ประการแรกสก๊อตแลนด์มีโชคดีกว่าอังกฤษในข้อที่ว่ามีองค์การกลางเรียกว่า "องค์การกลางจัดตั้งสหกรณ์เกษตรกรรมสก๊อต" องค์การนี้มีสำนักงานอยู่ในเอดินเบอะเรอ รับปรึกษาและจัดตั้งสหกรณ์ทุกรูป แต่ไม่ทำการค้า รับทั้งสหกรณ์

สมาชิกและสมาชิกเอกชน องค์การนี้มีเงินบำรุงจากสมาชิกเอกชน ซึ่งถ้าเป็นเจ้าของที่ดินต้องเสียเงินค่าบำรุง ๑ ปอนด์ต่อปี ถ้าเป็นกสิกรเช่าถือเสีย ๕ ชิลลิง ส่วนเงินค่าธรรมเนียมแรกเข้าต้องเสียคนละ ๑ ปอนด์ เงินค่าธรรมเนียมแรกเข้าไม่จ่ายคืนให้ ส่วนสหกรณ์ที่สัมพันธ์อยู่ด้วยนั้นไม่มีกฎเกณฑ์การคิดค่าบำรุงเป็นกำหนดแน่นอน นอกจากเงินที่ได้รับใน ๒ ประการนี้แล้ว ยังได้รับเงินบำรุงอย่างเพียงพอจากคณะข้าหลวงจัดการบำรุงท้องถิ่น เงินรายได้ทั้งหมดของสมาคมจัดตั้งสหกรณ์เกษตรกรรมมีจำนวนถึง ๕,๔๐๐ ปอนด์ ซึ่งเป็นเงินที่ได้รับจากคลังเสีย ๔,๖๐๐ ปอนด์ เงินค่าใช้จ่ายที่สำคัญของสมาคมมีเงินเดือน ค่าเดินทางของผู้จัดตั้งสหกรณ์และผู้ควบคุม ค่าแยบพิมพ์ต่าง ๆ เจ้าหน้าที่มีเลขานุการ ๑ และผู้จัดตั้งสหกรณ์ ๕ สมาคมมีสมาชิกและผู้บำรุงรวม ๑๙๕ คน มีสหกรณ์สมาชิก ๑๓๖ สมาคม องค์การนี้ได้รับความสนับสนุนในทางการเงินจากองค์การเกษตรใหญ่ของสก๊อตแลนด์ ๓ แห่ง คือ สหกรณ์เกษตรกรรมไฮแลนด์ หอการค้าเกษตรกรรม และชุมนุมกสิกรแห่งชาติในสก๊อตแลนด์ องค์การจัดตั้งสหกรณ์เกษตรกรรมมีกรรมการดำเนินการเป็นผู้ควบคุมซึ่งประกอบด้วยสมาชิกไม่ต่ำกว่า ๒๕ คน ส่วนมากสมาชิกเลือกกันเอง คณะกรรมการนอกจากนั้นประกอบขึ้นด้วยผู้แทนของโรงเรียนเกษตรกรรม ชุมนุมกสิกรแห่งชาติในสก๊อตแลนด์ มีประธานจากสภาแขวงที่เกี่ยวกับเกษตรกรรม และผู้แทนรัฐบาลอีก ๑ คน ความแตกต่างที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งระหว่างสก๊อตแลนด์

กับอังกฤษก็คือ สหกรณ์หาตลาดสินค้าแห่งสก๊อตแลนด์กระทำการงานใหญ่โตกว่าสหกรณ์ซื้อเครื่องใช้ของอังกฤษ ส่วนตัวแทนการค้าจำหน่ายนมในสก๊อตซึ่งเป็นองค์การที่พยายามจัดขายนมตามแนวประชาชาติเป็นสิ่งที่น่าสนใจเป็นพิเศษ ในเวลานี้มีสหกรณ์เกษตรกรรมในสก๊อตแลนด์ทั้งหมด ๑๕๕ สมาคม มีสมาชิก ๑๘,๐๐๐ คน และการค้าที่กระทำในปีหนึ่งประมาณหยาบ ๆ ถึง ๓,๐๐๐,๐๐๐ ปอนด์ จำพวกที่สำคัญที่สุดคือ สหกรณ์หาตลาดจำหน่ายนมซึ่งกระทำการค้าในปีหนึ่ง ๆ ถึง ๒ ใน ๓ ของจำนวนเงินในประเภทนี้ทั้งหมด มีสหกรณ์โรงทำเนย ๑๖ แห่งตั้งอยู่ในท้องที่ต่าง ๆ ซึ่งทำนมสด หัวนม และเนยแท่ง ในปี ค.ศ. ๑๙๒๖ ได้พยายามจัดตั้งองค์การขายนมตามแนวประชาชาติ เมื่อก่อนการกำหนดราคานมสดอาศัยข้อตกลงในที่ประชุมผู้ทำนมและผู้จำหน่าย ในฤดูหนาวแห่งปี ค. ศ. ๑๙๒๖-๒๗ นมมีล้นตลาดมากมาย การที่นมมีจำนวนมากเกินความต้องการนี้เป็นมูลเหตุให้ต้องค้นหาทางแก้ขึ้นใหม่มาใช้ และเริ่มรู้สึกกันว่าถ้าไม่มีองค์การควบคุม ราคานมก็จะถูกกะทบกระเทือนอย่างร้ายแรง

เมื่อการสหกรณ์ได้เผยแพร่อยู่พักใหญ่แล้ว ก็เกิดมีองค์การขึ้นเรียกว่า "ตัวแทนการค้านมสก๊อต" ซึ่งได้จดทะเบียนเมื่อเดือนตุลาคม ค. ศ. ๑๙๒๗ สมาชิกขององค์การนี้มีทั้งโรงงานทำเนยและสมาชิกเอกชน มีสหกรณ์โรงงานทำเนย ๑๖ แห่งเป็นสมาชิกและสมาชิกเอกชน ๒,๐๐๐ คน สมาชิกเอกชนทุกคนจะต้องถือหุ้นคนละ ๑ ปอนด์ ส่วนสหกรณ์ทุกสมาคมจะต้องถือหุ้น ๑ หุ้น

มูลค่าของหุ้นมีราคาเท่ากับหุ้นของสมาชิกตามจำนวนสมาชิกที่สหกรณ์นั้น ๆ มีอยู่ กสิกรริคนมทั่วสก๊อตแลนด์มีสิทธิที่จะเข้าเป็นสมาชิกได้ แต่อันที่จริงสมาชิกโดยมากเป็นผู้ที่อยู่ในเมืองกลาสโกว์และอะเยอดิน สมาชิกจะต้องทำสัญญาส่งนมที่ได้ทั้งหมดให้แก่องค์การเป็นกำหนดเวลา ๓ ปี องค์การรับหาทางขายนมที่สมาชิกส่งทั้งหมดให้ได้ราคาตามกำหนดไว้เป็นทางชดเชยกัน และในขณะเดียวกันนั้นสมาชิกทุกคนจะต้องแสดงจำนวนนมที่จะส่งได้ตลอดปี แต่จะส่งได้มากหรือน้อยนั้นจางกำหนดไม่ให้เกินร้อยละ ๑๐ เพื่อให้องค์การมีค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานและมีเงินทุนสะสมไว้ส่งเสริมกิจการนี้ จึงใช้วิธีหักจากเงินค่าขายนมที่สมาชิกส่งในวันหนึ่ง ๆ มีอัตราไว้เป็นเกณฑ์ หน้าที่ขององค์การคือรับนมทั้งหมดจากสมาชิกและพยายามขายเป็นนมสดให้ได้มากที่สุด ส่วนที่เหลือขายไม่ได้แล้ว จึงทำเป็นเนยข้นและเนยแท่ง เพราะการทำนมสดเป็นเนยข้นและเนยแท่งขายนั้น ราคาลดลงกว่าขายเป็นนมสด ๑ ใน ๔ เหตุฉะนั้นในทางการเงินองค์การจะต้องเตรียมหักเงินตามอัตราราคานมสดที่จะต้องจ่ายให้สมาชิกมาชดใช้กับราคาซึ่งต้องขายเป็นเนยข้นและเนยแท่ง ถ้ามีนมสดเหลือขายมากขึ้นเท่าไรก็จะต้องหักราคานมสดมากขึ้นเท่านั้น ความคิดที่จัดโครงการนี้ขึ้นย่อมไม่เป็นที่สบใจของพ่อค้าย่อย และพ่อค้าย่อยพร้อมที่จะกระทำทุกอย่างเพื่อให้กิจการนี้เลิกล้ม ข้อยากประการแรกที่องค์การต้องเผชิญก็คือ การไม่มีเงินทุนพอ ซึ่งเป็นความยากพร่องของสหกรณ์เกษตรกรรมทั่วไปในแคว้นอังกฤษนั้นด้วย แต่

เรื่องนี้ยังมีทางที่พอจะแก้ไขได้ ข้อยกพร่องสำคัญของโครงการนี้อยู่ที่ไม่ได้รวมกสิกรริดนมในสก๊อตแลนด์ได้ทั้งหมด ผลที่สุดกสิกรริดนมย่อยผู้เห็นประโยชน์ส่วนตัวที่ไม่ได้ร่วมมือในโครงการก็ฉวยโอกาสในทางได้เปรียบแต่ฝ่ายเดียว เพราะอาจขายนมสดได้ตามราคานมซึ่งองค์การคุมระดับราคาไว้ โดยไม่ต้องถูกชักส่วนลดหรือมีข้อผูกพันแต่ประการใด พ่อค้าขายนมย่อมยินดีที่จะซื้อนมสดทั้งหมดจากกสิกรซึ่งไม่ใช่สมาชิกที่อยู่ในองค์การ เพื่อแกล้งให้องค์การล้ม ผลที่สุดกสิกรซึ่งไม่เป็นสมาชิกยิ่งริดนมเพิ่มขึ้น จนองค์การไม่สามารถจำหน่ายนมสดได้อย่างแต่ก่อน จึงต้องเพิ่มค่าชักส่วนลดจากสมาชิกอีก เรื่องนี้ตรงกับคติที่มีมาเก่าแก่ว่า “ผู้เห็นประโยชน์ส่วนตัวเพียงเล็กน้อยย่อมทำลายโครงการเสียได้” โครงการหาตลาดแห่งชาติเช่นที่ว่านี้จะกระทำให้สำเร็จไม่ได้อย่างแน่นอน นอกจากกสิกรริดนมทุกคนพร้อมใจกันเข้าเป็นสมาชิกและรับสัญญาผูกพันในการส่งนมผ่านองค์การกลางตามเวลาที่กำหนดไว้ การที่จะทำเช่นนี้ได้จะต้องจัดให้สมาชิกได้รับการศึกษาอบรมในวิธีการสหกรณ์และให้มีความร่วมมือด้วยความซื่อสัตย์ แต่ธรรมชาติของมนุษย์เป็นอยู่อย่างไรก็เป็นไปอย่างนั้น จึงเป็นข้อที่น่าสงสัยว่าความพร้อมเพรียงในอันที่จะประกอบการใหญ่เช่นนี้จะเกิดขึ้นไม่ได้นอกจากจะใช้อำนาจบังคับ หลักการอันนี้ถึงแม้ว่านักสหกรณ์จะไม่เห็นชอบด้วย แต่ก็ต้องนำมาใช้ถ้าหากยังประสงค์ให้การตั้งองค์การหาตลาดขึ้นในประเทศอังกฤษเกิดเป็นผลสำเร็จจริงจัง

ได้มีสหกรณ์หาตลาดจำหน่ายไข่ขึ้นบ้าง การดำเนินงานฉะเพาะแต่ขายไข่อย่างเดียว หรือเพียงแต่สหกรณ์ซื้อเครื่องใช้ในการเกษตรกรรมบ้าง ในปี ค.ศ. ๑๙๒๙ กิจการที่ได้กระทำในการขายไข่และเป็ดไก่มีจำนวนถึง ๘๑,๐๐๐ ปอนด์ และสหกรณ์ขายไข่โดยฉะเพาะได้รับความลำบากอย่างแสนเข็ญ เนื่องจากมีทุนรอนไม่พอซึ่งเป็นของธรรมดา เช่นสหกรณ์เลี้ยงเป็ดไก่ที่เพิ่งสมาชิกถือหุ้นมีมูลค่าเพียง ๑ ปอนด์เท่านั้น ก็เมื่อสหกรณ์นั้นมีสมาชิกเพียง ๓๐๐ คน หุ้นทุนทั้งหมดก็ย่อมไม่พอใช้ดำเนินกิจการของสหกรณ์ นอกจากจะต้องเบิกเงินเกินบัญชีจากธนาคารโดยมีกรรมการของสหกรณ์เป็นผู้ค้ำประกัน อีกประการหนึ่งเพราะเหตุว่าสมาชิกถือหุ้นอยู่ในสหกรณ์เป็นมูลค่าน้อย จึงไม่มีเครื่องผูกมัดให้เกิดความภักดีต่อสหกรณ์ ความยุ่งยากอีกประการหนึ่งซึ่งสหกรณ์ชะนิดนี้ต้องเผชิญ และมักจะเกิดแก่สหกรณ์รูปนี้ทั่วประเทศอังกฤษก็คือ สมาชิกจะขายไข่ของตนให้แก่สหกรณ์ก็ในเมื่ออยากจะขายเท่านั้น ผลที่สุดในบางคราวสหกรณ์ไม่มีเงินกำไรพอที่จะใช้จ่ายเป็นค่าจ้างคนงาน และไม่กล้าทำสัญญาส่งไข่ให้แก่ผู้หนึ่งผู้ใด เพราะไม่ทราบจำนวนไข่ที่จะได้รับจากสมาชิกแน่นอน สหกรณ์นี้จ้างคนให้ไปเก็บไข่ตามบ้านสมาชิก ราคาไข่คิดให้เป็นอัตราตายตัว เมื่อเก็บไข่มาแล้วก็คัดเลือกไข่ออกตามชะนิดที่โครงการเครื่องหมายการค้าของชาติวางเกณฑ์ไว้ ได้ทราบว่ามีการอบรมสาธารณชนให้รู้ถึงค่าของไข่ซึ่งมีเครื่องหมายการค้าของชาติ ถ้าสหกรณ์ซื้อเครื่อง

ใช้สมาคมใดกระทำการขายไข่เป็นเครื่องอุปกรณ์ ก็ใช้วิธีดำเนินการอย่างเดียวกัน ในขณะนี้ได้มีการเผยแพร่วิธีการอยู่เรื่อย ๆ ด้วยความหวังจะตั้งองค์การกลางทำการขายสินค้าของสหกรณ์ขายไข่และสหกรณ์ซื้อเครื่องใช้ซึ่งได้ทำการขายไข่ของสมาชิกเป็นส่วนหนึ่งอีกด้วย สหกรณ์หาตลาดจำหน่ายขนสัตว์นับว่ามีผลดีอย่างน่าพึงพอใจ ขนสัตว์เป็นสินค้าซึ่งขายได้ราคา ในปี ค.ศ. ๑๙๒๖ ได้รับจดทะเบียนสหกรณ์หนึ่งชื่อว่า "สหกรณ์ทำขนสัตว์สก๊อตจำกัด" สหกรณ์นี้ตั้งขึ้นได้ด้วยความสนับสนุนของสมาคมจัดตั้งสหกรณ์สก๊อตและชุมนุมกสิกรแห่งชาติของสก๊อตแลนด์ สมาชิกสามัญจะต้องถือหุ้นอย่างน้อย ๕ หุ้น ๆ ละ ๑ ปอนด์ เจ้าของที่ดินย่อมถือหุ้น ๑ ปอนด์ สมาชิกต้องทำสัญญาว่าจะส่งขนสัตว์ผ่านสหกรณ์มีกำหนดเวลา ๓ ปี และถ้าหากจำเป็นก็ต้องคัดเลือกขนสัตว์เสียก่อน ข้อแตกต่างคือสหกรณ์ขายขนสัตว์แคว้นอังกฤษขายขนสัตว์ส่วนมากด้วยวิธีประมูล แต่สหกรณ์นี้ขายขนสัตว์ตรงต่อผู้ประดิษฐ์สินค้าทั้งในและนอกประเทศ สมาชิกได้รับเงินตามราคาขนสัตว์ที่ขายได้แต่ต้องหักค่าใช้จ่ายในการนี้เสียก่อน

ในขณะนี้ประมาณว่าขนสัตว์ที่ขลิบในแคว้นสก๊อตแลนด์ผ่านมือสหกรณ์เพียง ๑๕ เปอร์เซ็นต์เท่านั้น สหกรณ์หาตลาดจำหน่ายปสุสัตว์และเนื้อโคก็ตั้งขึ้นเหมือนกัน แต่กิจการไม่ใหญ่โตนัก สมาคมจัดตั้งสหกรณ์เกษตรกรรมสก๊อตยังได้ทำการเผยแพร่วิธีการ

ส่งเสริมสหกรณ์โรงฆ่าสัตว์ซึ่งมีห้องเย็นกับได้แนะนำให้จัดสหกรณ์หาตลาดขายมันฝรั่งแห่งชาติขึ้น แต่ยังไม่เผล็ดผล

ในปี ค.ศ. ๑๙๒๙ สหกรณ์ซื้อเครื่องใช้ในการเกษตรกรรมได้จ่ายเงินเป็นค่าซื้อเครื่องใช้เหล่านี้ถึง ๔๓๗,๐๐๐ ปอนด์ สหกรณ์ที่กระทำการประเภทนี้มีอยู่ทั่วไปในสก๊อตแลนด์ แต่ดำเนินกิจการมากบ้างน้อยบ้าง เช่นสหกรณ์เกษตรกรรมตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งตั้งอยู่ในอะเบอดีน การค้าที่กระทำในปีหนึ่งเป็นเงินถึง ๑๗๐,๐๐๐ ปอนด์ และมีสหกรณ์ที่ทำการค้าเพียงร้อย ๆ ปอนด์ก็มี สมาคมจัดตั้งสหกรณ์เกษตรกรรมสก๊อตนิยมการตั้งสหกรณ์ที่ดำเนินรูปงานให้กว้างขวางออกไป ส่วนสหกรณ์กสิกรตะวันออกเฉียงเหนือสมาชิกถือหุ้นคนละ ๑ ปอนด์ แต่เรียกหุ้นเป็นตัวเงินเพียง ๑ ชิลลิง ๖ เพนนี สหกรณ์นี้มีสมาชิกกว่า ๓,๐๐๐ คน หุ้นที่เรียกมีจำนวนมากพอดำเนินงาน และสหกรณ์ได้ใช้เงินกำไรจัดสร้างสถานที่ทำการขึ้น กิจการดำเนินมาถึงเวลานี้นับได้ ๒๕ ปี ปรากฏว่าเป็นเครื่องช่วยเหลือสมาชิกได้เป็นอย่างดี ในปี ค.ศ. ๑๙๒๙ ได้แบ่งเงินปันผลให้แก่ผู้ถือหุ้นร้อยละ ๖ และลดค่าซื้อเมล็ดพืชและปุ๋ยให้สมาชิกตามส่วนที่กำหนดไว้อีกด้วย ลดค่าซืออาหารสัตว์ให้ ๑ ชิลลิงต่อปอนด์ กิจการส่วนใหญ่ของสหกรณ์ซื้อเครื่องใช้คือการจัดหาปุ๋ย อาหารสัตว์และธัญญาหาร บางสหกรณ์จัดหาเครื่องใช้ในครอบครัวซึ่งรวมทั้งของชำและถ่านหินด้วย บางสหกรณ์จัดการขายไข่และมันฝรั่งของสมาชิก

ในขณะนี้ไม่มีสหกรณ์เกษตรกรรมกลาง ทำการซายส่งสินค้าในสก๊อตแลนด์ เพราะความเห็นยังแตกต่างกันว่าจำเป็นจะต้องมีองค์การเช่นนี้ขึ้นหรือไม่ สมาคมจัดตั้งสหกรณ์เกษตรกรรมพร้อมที่จะจัดซื้อของใช้จำเป็นร่วมกันแทนสหกรณ์ ความไม่ซื่อสัตย์ของสมาชิกสหกรณ์ย่อมกล่าวกันว่ามีอยู่ทั่วไปเช่นเดียวกับในแคว้นอังกฤษ บางสหกรณ์มีเงินทุนไม่พอ และที่ยังดำเนินกิจการต่อไปได้นั้นก็ต้องใช้วิธีเบิกเงินเกินบัญชีในธนาคารโดยกรรมการของสหกรณ์ทำการค้ำประกัน การขาดความซื่อตรงนี้อาจจะเนื่องจากสหกรณ์ไม่มีเงินทุนพออย่างหนึ่ง เพราะสมาชิกไม่ได้รับความสะดวกในทางการเงินพอที่จะทำให้ซื่อตรงอยู่ได้ และเป็นที่รับรองกันทั่วไปว่าควรจะทำการเผยแพร่วิธีการสหกรณ์และให้การศึกษาในวิธีการสหกรณ์แก่สมาชิกเอกชนยิ่งขึ้น เพื่อให้รู้แจ้งเห็นจริงว่า การสหกรณ์มีประโยชน์อย่างไรทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม เพราะว่าตราบใดที่สมาชิกเอาใจออกหากจากสหกรณ์ ความสำเร็จก็ย่อมมีไม่ได้อยู่ตราบนั้น

ในแคว้นสก๊อตแลนด์ยังไม่มีสหกรณ์ประเภทหาทุน กสิกรผู้ต้องการเงินทุนจะต้องกู้จากธนาคารหรือกู้จากร้านในท้องถิ่นเพื่อซื้อเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ สิ่งที่จำเป็นจะต้องจัดให้มีขึ้นก็คือองค์การให้กู้เงิน เพื่อให้กสิกรได้กู้เงินไปใช้จ่ายในกิจจำเป็นตามความต้องการ เพราะเท่าที่เป็นมาแล้วกสิกรเป็นอันมากจำต้องขายสัตว์พาหนะและพืชผลที่เก็บเกี่ยวได้ในฤดูร้อน ไม่ว่าในขณะนั้นราคาสินค้าในตลาดจะขึ้น

หรือลง เพื่อนำเงินมาเสียค่าเช่า และจนกระทั่งบัดนี้ก็ยังไม่มีการตั้งสหกรณ์ประเภทหาทุนขึ้น เพราะกสิกรยังนิยมวิธีต่างคนต่างทำกินของตนเองและยังมีความสงสัยในวิธีการสหกรณ์อยู่เสมอ สหกรณ์ประเภทหาทุนเป็นองค์การที่ทั่วทุกแห่งต้องการ . เพราะเงินทุนเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องใช้ตามโครงการจัดสหกรณ์หาตลาดสินค้า ในประเทศซึ่งมีสหกรณ์ประเภทหาทุนอยู่แล้ว ก็ย่อมจะให้สหกรณ์หาตลาดได้กู้เงินไปทำทุนอย่างเพียงพอ เช่นประเทศเดนมาร์คเป็นต้น องค์การใหญ่ ๆ ซึ่งทำเนยและเนื้อสุกรเค็มมีเงินทุนอย่างเพียงพอจนเกือบจะไม่ต้องเรียกทุนจากสมาชิกเลย สมาคมจัดตั้งสหกรณ์เกษตรกรรมแห่งสก๊อตแลนด์แนะนำให้จัดองค์การสำหรับจัดการลงทุนในการเกษตรกรรม เพื่อเป็นเครื่องสนับสนุนในทางการเงิน สมาชิกในสหกรณ์หาตลาดสินค้าจะต้องถือหุ้นบุริมสิทธิอยู่ในองค์การนี้ด้วย เพราะเป็นผู้ต้องการกู้เงินจากองค์การชะนิดนี้อยู่เหมือนกัน และเพื่อให้องค์การนี้ได้รับความไว้วางใจสมควรจะให้รัฐบาลรับเป็นผู้ค้ำประกันเงินดอกเบี้ยในหุ้นบุริมสิทธิ หรือถือหุ้นร่วมอยู่ด้วย

สิ่งที่น่าสนใจนั้นคือ มีคณะบุคคลเช่น สมาคมจัดตั้งสหกรณ์เกษตรกรรมสก๊อตได้แสดงความเห็นในปัญหาเกี่ยวกับหน้าที่ซึ่งรัฐบาลจะต้องปฏิบัติในเรื่องสหกรณ์ว่า ที่จะหวังให้องค์การจัดการพืชผลในทางเกษตรกรรมเกิดขึ้นได้เองนั้น คงไม่เป็นผลสำเร็จ นอกจากจะใช้อำนาจบังคับให้ผู้ทำสินค้าย่อยเข้าร่วมมือในโครงการซึ่งผู้ประดิษฐ์

สินค้าส่วนมากเข้าร่วมอยู่แล้ว เรื่องเช่นนี้ประเทศที่ส่งสินค้าขาออก เช่นเดนมาร์คและฮอลแลนด์ได้เคยกระทำกันมา และยังมีอีกสิ่งหนึ่ง คือการที่จะบังคับให้คัดเลือกคุณภาพของสินค้าที่บริโภคแต่ภายในประเทศนั้นย่อมเป็นการยากมาก.

ถ้าสามารถนำระบบการสหกรณ์มาใช้ให้ได้ประโยชน์อย่างเต็มที่แล้ว ข้าพเจ้ามองเห็นว่า ประโยชน์ที่เกี่ยวกับการกสิกรรมในประเทศนี้จะมีผลรุ่งเรืองยิ่งใหญ่ในภายหน้า. -

พระราชดำรัสของสมเด็จพระเจ้ายอร์ชที่ ๕ ซึ่งพระราชทานแก่บรรดาเจ้าประเทศราชและประชาชนพลเมืองแห่งอินเดียในคราวงานพระราชพิธีสวมมงกุฎของพระองค์เมื่อ ค.ศ. ๑๙๑๑.

สหกรณ์ในการเกษตรกรรม

แปลจากหนังสือพิมพ์บางกอกไตมส์

ประจำวันศุกร์ที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๙

ว่าที่จริงประเทศสยามควรพูมใจในความเคลื่อนไหวแห่งการสหกรณ์ประเภทหาทุนที่ได้จัดขึ้น ถึงแม้ว่าการสหกรณ์เท่าที่ได้จัดไปแล้วยังไม่อาจแก้ปัญหาในทางเศรษฐกิจของกสิกรชาวนาโดยทั่วไปได้ก็จริง แต่งานก็ดำเนินไปได้ด้วยความสวัสดิตลอดมา สหกรณ์ประเภทนี้ได้เริ่มจัดขึ้นเมื่อย พ.ศ. ๒๔๕๙ พอในตอนต้นมือก็ต้องผจญกับอุทกภัย แล้วก็ถูกทุพภิกขภัยเข้ามาซ้ำเติม และเมื่อไม่นานมานี้ยังมากระทบความตกต่ำในทางเศรษฐกิจอย่างน่าใจหาย ประกอบกับการทำนาก็ยังเกิดการเสียหายเป็นลำดับมาอีกด้วย

เมื่อเดือนมีนาคมที่แล้วมามีสหกรณ์อยู่ ๕๕๘ สมาคม มีสมาชิกรวมทั้งสิ้น ๘,๑๑๐ คน ดังนี้จะพึงเห็นได้ว่ายังมีชาวนาอีกหลายหมื่นครอบครัวนักที่ต้องการความช่วยเหลือจากวิธีสหกรณ์ประเภทหาทุนอยู่ แต่กรมสหกรณ์ก็ได้ยึดถือหลักอันแนบเนียนในข้อที่ว่า "ปลอดภัยไว้ก่อน" จึงสามารถหลีกพ้นจากเหตุการณ์อันน่าอนาถอย่างที่ปรากฏขึ้นแก่ประเทศพะม่ามาแล้วนั้นเสียได้ ด้วยสหกรณ์ในประเทศนั้นเป็นจำนวนมาก ต่างมีหนี้สินอย่างล้นเหลือหมดตัว ประเทศพะม่ามีสหกรณ์ที่ได้จดทะเบียนตั้งขึ้นรวม ๖,๑๖๓ สมาคม

แต่เวลานี้ได้ล้มเลิกไปเสียเป็นส่วนมาก คงเหลือสหกรณ์อยู่เพียง ๒,๐๓๗ สมาคม และสมาชิกของสหกรณ์ที่ล้มเลิกไปนั้นก็เลยหมดเนื้อหมดตัว สัตว์พาหนะ ล้อเกวียน เคหสถาน บ้านเรือน ตลอดจนเรือกสวนไร่นาถูกอายัดยึดไว้หมด และเมื่อเอาออกขายทอดตลาดก็ขายไม่ได้ เพราะในขณะนั้นไม่มีใครมีเงินซื้อ ทรัพย์สินเหล่านั้นจึงคงตกอยู่ในความอารักขาของผู้ชำระบัญชี ส่วนสหกรณ์ที่ยังคงตั้งอยู่ได้นั้น เป็นสหกรณ์ที่มีฐานะพอค่อยยังชั่วสักหน่อย แต่ส่วนมากก็ได้หยุดดำเนินการตามปกติเสียแล้ว เพราะฉะนั้น รัฐบาลจึงต้องวางโครงการกู้งานสหกรณ์ให้คืนดี ดังที่เจ้าหน้าที่ได้บรรยายสุนทรพจน์ที่สมาคมเศรษฐกิจของพะม่า (Burma Economics Society) เมื่อปลายเดือนก่อน

มีทางที่เห็นว่าจะขจัดความยุ่งยากในเรื่องนี้อยู่ประการหนึ่ง คือ คืนที่ดินให้สมาชิกผู้เป็นเจ้าของเดิมไป โดยคิดราคาที่ดินนั้นตามราคาตลาดให้เจ้าของผ่อนชำระเงินให้เป็นงวดย่อย ๆ จนสิ้นเชิงภายในกำหนดเวลาตั้งแต่ ๑๐ ปี ถึง ๑๕ ปี สมาชิกคนใดที่ส่งเงินอ่อนแอหรือไม่สามารถจะส่งได้ก็ให้ปลดออกจากสหกรณ์และรับสมาชิกใหม่ที่สามารถเข้ามาแทน เพื่อสหกรณ์จะได้จำหน่ายที่ดินที่รับไว้เสียให้หมด โดยใช้วิธีให้สมาชิกเช่าซื้อเป็นหลักดำเนินการ ฉะนั้น เจ้าหน้าที่จึงจำเป็นต้องทำการสอบสวนรายได้รายจ่ายของสมาชิกทุก ๆ คนอย่างถ้วนถี่ เพื่อให้ทราบกำลังการส่งเงินของบุคคลเหล่านั้น

เป็นราย ๆ ที่จริงสหกรณ์และสมาชิกที่อ่อนแอย่อมจะไม่สามารถปฏิบัติการให้เป็นไปตามวิธีที่ใช้อยู่นั้นได้ แม้ในขณะนี้ที่ดินจะมีราคาต่ำก็จริง แต่ผู้ที่รับที่ดินไปครอบครองจะต้องเสียดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ ๓ $\frac{๓}{๔}$ เพื่อชดเชยค่าใช้สอยที่สหกรณ์ต้องเสียไปในกิจธุระของสหกรณ์สมทบอีกด้วย อนึ่งเนื่องจากได้มีสหกรณ์ล้มละลายลงเป็นจำนวนมาก รัฐบาลจึงต้องเป็นผู้รับภาระอันหนักนี้อยู่

ยรรดาพฤตติการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องสหกรณ์เท่าที่อุบัติในประเทศพะม่าดังกล่าวมานี้ หาเป็นข้อที่ประเทศสยามจะพึงสนใจแต่อย่างใดไม่ เพราะวิธีการที่ประเทศสยามปฏิบัติอยู่ ได้ใช้ความระมัดระวังอย่างกวดขัน ในอันที่จะดำเนินธุระกิจของสหกรณ์ที่เป็นปัญหาอยู่รอบด้าน แต่ควรจะต้องสังเกตให้ถี่ถ้วนว่าองค์การที่จัดอยู่ในประเทศพะม่าในขณะนี้ คือจัดเป็นสมาคมสหกรณ์ประเภทหาทุนและสหกรณ์ขายพืชผล สหกรณ์ขายพืชผลมีความสัมพันธ์กับสหกรณ์หาทุน และต่อไปการชำระหนี้ก็จะให้ชำระด้วยพืชผลเป็นส่วนใหญ่ ทั้งในประเทศพะม่าและอินเดียปรากฏว่าสหกรณ์ขายพืชผลจัดกันไม่สำเร็จ เนื่องจากสมาชิกขาดความภักดี กลับไปเห็นแก่ประโยชน์เล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งคู่แข่งขันในเชิงการค้ากับสหกรณ์จัดจ่ายให้ แต่ในประเทศอื่น ๆ ปรากฏว่า สหกรณ์ประเภทนี้ได้ทำการรุดหน้าไปมากมาย และกระทำให้ฐานะของสมาชิกดีขึ้นเป็นอันมาก มีรายงานของอินเดียกล่าวในเรื่องนี้ว่า

"ปัญหาการจัดหาตลาดสินค้าเป็นสิ่งสำคัญของชาติยิ่งกว่าการจัดหาทุนให้กสิกร การจ่ายทุนให้ตามความต้องการของกสิกรถือว่าเป็นภาระสำคัญ แต่ก็ไม่เท่ากับทำการบำบัดโรคที่เป็นบ่อเกิดแห่งหนี้สิน สมุฏฐานของโรคเหล่านี้มาจากจำนวนพืชผลที่ทำได้มีจำนวนถัวลดต่ำลง ถ้าหากกสิกรมีหนทางทำพืชผลได้เหลือพอจำหน่ายส่งขายตามตลาดของโลกได้โดยสะดวกเสมอไปเป็นนิจแล้ว การทำพืชผลจำหน่ายก็คงขยายตัวได้กว้างขวางยิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ดี ในขณะนี้จะให้พลเมืองนิยมการจัดสหกรณ์ขายพืชผลนั้นยังไม่ได้ ชั้นต้นจะต้องวางกำหนดเงื่อนไขในการให้กู้เงินของสหกรณ์ขายพืชผลไว้ว่า ผู้กู้จะต้องชำระต้นเงินและดอกเบี้ยโดยวิธีส่งมอบพืชผลทั้งหมดให้แก่สหกรณ์ได้แต่อย่างเดียว และต้องส่งมอบให้ในทันทีที่ได้เก็บเกี่ยวเสร็จ ส่วนการจำหน่ายนั้นถ้าจำเป็น สหกรณ์อาจรอคอยจนได้ราคาสูงเสียก่อนจึงจะจำหน่าย และเมื่อสมาชิกได้รับตัวเงินที่เหลือจากการหักชำระหนี้แล้ว นั่นแหละจะรู้แจ้งเห็นจริงว่าการจำหน่ายพืชผลของตนด้วยวิธีนี้ย่อมเป็นประโยชน์แก่ตนเองทั้งสิ้น ดังนี้จึงเป็นที่หวังอยู่ว่า สมาชิกคงจะนำพืชผลที่ทำได้ทั้งหมดมาให้สหกรณ์ขายเป็นแน่ เมื่อจัดไปได้ใกล้ถึงเพียงนี้แล้ว จึงจะนับได้ว่าเป็นสหกรณ์ขายพืชผลอย่างแท้จริง" การสหกรณ์อย่างเดียวเท่านั้นที่อาจพอมั่นหมายว่าจะช่วยหาทุนรอนให้ชาวชนบทกู้ยืมได้ หวังว่าประเทศสยามคงจะดำเนินการจัดสหกรณ์ให้ก้าวหน้าต่อไปตาม

วิถีทางอันสุขุมคัมภีรภาพอย่างที่แล้ว ๆ มา และคงจะพยายามหาลู่ทางจัดสหกรณ์ขายพืชผลอีกต่อไป ความนี้ปัญหาในการสร้างฉาง (silos) ก็จะได้มากระทบหูกันอีก.

การปกครอง และการสหกรณ์เป็นกฎของความเป็นอยู่เช่นเดียวกับการจลาจลการแก่งแย่งแข่งขันเป็นกฎของความตาย. — รัสกิ้น

ช่วยกันช่วยตัวเอง

อันที่จริงการสหกรณ์ไม่ใช่เป็นของใหม่ ได้เกิดมีขึ้นนานมาแล้ว แม้ในเมืองไทยก็ยังมีพะยานปรากฏให้เห็นอยู่ทุกวันนี้ เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว นวดข้าว ตามชนบท เป็นต้น แต่เป็นสหกรณ์ที่ไม่เป็นรูปร่าง ไม่มีระเบียบแบบแผนและหลักการปฏิบัติที่แน่นอน ถึงกระนั้นก็ดี ยังเป็นเครื่องแสดงได้ว่ามนุษย์เรามองเห็นความจำเป็นของการรวมกำลังกันในอันที่จะประกอบกิจการงานเพื่อการครองชีพเป็นอย่างดีมาก่อนแล้ว แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าคตินิยมอันงดงามในการกระทำ "เพื่อตนเองและเพื่อผู้อื่น" อันเป็นภาษิตประจำสหกรณ์ในปัจจุบันดังตัวอย่างที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ค่อย ๆ เลือนหายไปทุกวันจนเกือบหมดเชื้อเสียทีเดียว จะยังมีเหลืออยู่บ้างก็แต่ในชนบทที่ไกล ๆ อย่างที่มักเรียกกันว่า "อารยธรรม" แผ่สร้านเข้าไปไม่ค่อยทั่วถึงหมู่บ้านใดที่อยู่ใกล้จังหวัด หมู่บ้านนั้นมักไม่ค่อยมีการลงแขกเกี่ยวข้าวหรือนวดข้าวเสียแล้ว เป็นการต่างคนต่างทำกันเอาเอง ปราศจากการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ใครมีแรงมีทุน ก็จัดจ้างลูกจ้างได้ ผู้ไม่มีแรงไม่มีทุนก็ทำกันไปตามกำลังของตน เหตุหนึ่งที่ทำให้ประเพณีนี้เสื่อม คงเกิดด้วยมีการเห็นแก่ตัวมากขึ้น ทั้งนี้น่าจะเป็นเพราะได้ลิ้มแต่ "เปลือก" แห่งอารยธรรม หาได้ทราบซึ้งถึงรสใน "แก่น" ของมันไม่

ลัทธิสหกรณ์มีคุณค่าแก่โลกเพียงไร และพลโลกมีความจำเป็นอย่างไรที่ต้องมีสหกรณ์ตลอดจนความมุ่งหมายและความปรารถนาในผลภายหน้าของลัทธินี้ มีประการใดบ้างจะพึงทราบได้ โดยย่อดังต่อไปนี้

โดยปกติสหกรณ์คือ การกระทำร่วมกันเพื่อผลอันเป็นสามัญประโยชน์ของคณะในทางทรัพย์ ดังนี้สหกรณ์จึงเป็นสิ่งจำเป็นแก่วิถีทางดำเนินแห่งชีวิต ลองระลึกดูว่า ถ้าเราไม่มีการกระทำร่วมกันในระหว่างตนเองเพื่อการครองชีพแล้ว ชีวิตของเราจะดำเนินไปได้โดยแร้นแค้นเพียงใด สมมุติว่าเราจะสร้างบ้านสักหลังหนึ่ง หากเราจะต้องทำงานด้วยตนเองตั้งแต่แรก ตัดไม้ เลื่อยไม้ ไสกบ ฯลฯ เหล่านี้แล้ว กว่าเราจะได้อยู่บ้านหลังนั้น ก็เข้าใจว่าจะหง่อมเต็มทีหรืออาจจะสร้างไม่สำเร็จเสียเลยก็เป็นได้ แต่ถ้าเราจะแบ่งหน้าที่กันไปทำคนละอย่างแล้วหานายช่างมาก่อสร้างขึ้น เราก็จะได้อยู่บ้านที่สบายเร็วเข้า ด้วยเหตุที่ต่างก็หวังผลอันเป็นส่วนรวมคือ สันติสุขทั่วหน้ากันเช่นนี้ จึงเกิดมีการแบ่งงานกันออกไปเพื่อปฏิบัติประจำวันตามความถนัดของตน

ธรรมชาติได้เสกสรรค์และประศาสน์ให้มนุษย์มีนิสัยหนักไปในทางต่าง ๆ กัน เช่น ถนัดไปในทางช่างกล ช่างเหล็ก พ่อค้า นักวิทยาศาสตร์ เป็นต้น ตลอดจนการใช้หัวคิดและกำลังกาย ดังนี้จะเห็นได้ว่า ในสังคมนั้นย่อมมีบุคคลต่าง ๆ กัน เช่น ฉลาดกับโง่ ขยันกับขี้เกียจ แข็งแรงกับอ่อนแอ ฯลฯ ปะปนกันไปไม่ว่าในที่แห่งใด

อนึ่งมีคำกล่าวว่าวิถีแห่งชีวิตนั้น ย่อมเต็มไปด้วยความต่อสู้อย่างทรหด เพราะฉะนั้นหากมิได้มีการรวมกำลังกันและต่างคนต่างหาวิธีต่อสู้เอาเองเพื่อดำรงชีวิตแห่งตนแล้ว ชีวิตนั้น ๆ จะดำเนินไปได้อย่างลำเค็ญที่สุด และผู้ที่ทรหดเท่านั้นที่จะดำรงตนอยู่ได้ ส่วนผู้อ่อนแอจะพ่ายแพ้ไปเป็นมั่นคง การต่อสู้เบียงนี้ก็คือ การเล่นรังแกกันนั่นเอง ผู้ใดที่มีกำลังกายกำลังความคิดดีกว่า ก็ย่อมใช้อำนาจข่มเหงเล่นได้ตามชอบใจ ผู้ที่มีกำลังน้อยก็จำต้องยอมหมอบราบไปในที่สุด ด้วยเหตุนี้ความจำเป็นจึงบังคับให้มีการรวมกำลัง (สหกรณ์) เพื่อให้การครองชีพได้ดำเนินไปโดยราบรื่นทั่วหน้ากัน

การแบ่งงานหรือแบ่งหน้าที่กันทำนั้น เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อความเจริญของมนุษย์ชาติ และเมื่อธรรมชาติเสกสรรค์นิสสัยมาดังกล่าวแล้ว ก็นับว่า เหมาะสมกับความต้องการที่เดียว ผู้ที่ถนัดในทางใด ก็ควรได้รับมอบหมายให้ทำการงานในทางนั้น ไม่ควรก้าวก่ายไปแย่งงานในทางอื่น ซึ่งอีกผู้หนึ่งถนัดกว่าตน งานจึงจะสำเร็จไปด้วยดีและรวดเร็ว ยกตัวอย่าง เช่น ในการก่อตึก จะต้องมีคนงานหลายประเภท เช่น นายช่างออกแบบ ช่างไม้ ช่างปูน กุลี ฯลฯ เป็นต้น คนงานเหล่านี้ต่างมีหน้าที่เป็นสัดส่วน คือ ช่างออกแบบ มีหน้าที่เขียนแบบตัวตึก ช่างไม้ทำงานเกี่ยวกับตัวไม้ ช่างอิฐ ช่างปูนสำหรับก่ออิฐถือปูน และกุลีสำหรับขนของต่าง ๆ แต่ทุกคนย่อมมีความมุ่งหมายเป็นจุดเดียวกันว่า จะทำให้เป็นตัวตึกขึ้นสมประสงค์เท่านั้น หากมิได้พร้อมใจกันทำดังว่ามา หรือสับหน้าที่กัน

เช่น ช่างไม้ ให้ก่ออิฐถือปูน กลับเป็นผู้ออกแบบดังนี้ ตึกนั้นจะสำเร็จขึ้นได้หรือมิได้เพียงไรออกจะเป็นปัญหา และแม้ในกิจการอื่น ๆ ก็เช่นกัน

กสิกรชาวนาทำนา ชาวสวนทำสวน พ่อค้าประกอบการค้าขาย ส่วนข้าราชการทำงานของรัฐบาล ในการกระทำทุกอย่างเช่นว่านี้ ย่อมได้รับผลตอบแทนเป็นค่าเหนื่อยยากทั้งสิ้น แต่มีความจริงอยู่ข้อหนึ่งว่า คนทุกคนต้องบริโภคเพื่อยังชีวิตแห่งตน แม้ชาวนาซึ่งเป็นผู้ทำข้าวได้เอง ก็ต้องบริโภคสิ่งอื่น ๆ อันตนมิได้ทำขึ้น ชาวสวน พ่อค้า ข้าราชการ ไม่มีเวลาจะไปทำนา หรืออาจเป็นด้วยธรรมชาติไม่ได้เสกสรรค์มาให้เป็นชาวนาโดยฉะเพาะ เมื่อเช่นนี้ก็จะต้องหาวิธีใดวิธีหนึ่งให้ได้ข้าวมาบริโภค แต่จะไปทำการติดต่อกับชาวนาโดยลำพังทุก ๆ คน ย่อมไม่สะดวกด้วยประการต่าง ๆ ดังนี้ เพื่อให้สำเร็จประโยชน์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย คือผู้ประดิษฐ์และผู้บริโภค จึงมีคนกลาง เช่น พ่อค้าขายส่ง ขายปลีก และมีการคมนาคมเกิดขึ้นเพื่อสะดวกแก่การขนส่ง ทั้งนี้ โดยทุกคนมีความมุ่งหมายอยู่ในข้อเดียวกัน คือให้ได้บริโภคเพื่อครองชีวิตเท่านั้น

ผู้ปลูกฝ้ายก็ดี หีบฝ้าย ปั่นฝ้าย ทอผ้าก็ดี ล้วนแต่มีจุดประสงค์อย่างเดียวกันในอันที่จะให้มีเครื่องหุ้มห่อร่างกายตามสมควรแก่ฐานะและภูมิประเทศ ฉะนั้นจึงเป็นที่น่าพิศวงว่าหากชุมชนจะต่างคนต่างอยู่และประกอบการอาชีพกันไปตามลำพัง ไม่มีการ “สหกรณ์” กันโดยทางตรงหรือทางอ้อมแล้ว ความจำเริญของมนุษย์ชาติจะมีขึ้นได้อย่างไร และโลกจะดำรงอยู่ได้ด้วยประการใด

สหกรณ์คือ กำลังและเป็นกุญแจแห่งความสำเร็จซึ่งประชาชนทั่วโลกได้รับรองคุณค่าทั่วกันแล้ว แม้แต่ในนิทานภาษิตซึ่งเป็นบทเรียนในทางอบรมจรรยาตามสถานที่ศึกษาต่าง ๆ ก็ได้แสดงให้เห็นความสำคัญของการรวมกัน (สหกรณ์) ปรากฏเป็นผลเด่นอยู่เสมอ ในวงการสหกรณ์มีนิยายเล่าว่า ชายตาบอดมีประสงค์จะเดินทางจากบ้านไปยังสถานที่แห่งหนึ่ง แต่ก็ไม่สามารถไปได้ เพราะมองไม่เห็นหนทาง และมีชายขาหักอีกผู้หนึ่ง ซึ่งมีความปรารถนาจะไปในที่เดียวกัน ดังนี้ถ้าจะเอาตาของคนหนึ่งมารวมกันเข้ากับขาของอีกคนหนึ่ง โดยให้ชายขาหักเกาะหลังชายตาบอดเพื่ออาศัยขาของชายตาบอดเป็นเครื่องเดินทาง และชายตาบอดก็อาศัยตาของชายขาหักเป็นเครื่องนำทางแล้ว ความหวังที่จะไปสู่สถานที่เดียวกัน ก็คงบรรลุสมประสงค์เป็นแน่แท้

ในการรวมกำลังเพื่อประกอบกิจธุระอันเป็นสามัญประโยชน์นั้น เท่าที่ได้กระทำกันอยู่ ปรากฏว่า ผลที่ได้รับอันเป็นเครื่องตอบแทนค่าเหนื่อย หาได้เท่ากันทุกคนไม่ ตัวอย่าง เช่น ในโรงสี ผู้จัดการ ผู้ถือหุ้นและลูกจ้าง ได้รับผลตอบแทนต่างกันมาก จริงอยู่ผู้จัดการต้องมีความสามารถ ต้องใช้ความคิดรอบคอบอันเป็นคุณวุฒิพิเศษซึ่งจะหาได้ยาก และผู้ถือหุ้นก็เป็นผู้ที่เสี่ยงภัย เพราะอาจขาดทุนถึงสิ้นตัวได้ ถึงกระนั้นก็ดี เมื่อได้นำความสามารถและความเสี่ยงภัยมาคำนวณดูโดยถี่ถ้วนแล้ว กุลีขนข้าวยังได้ค่าแรงคิดตามส่วนเฉลี่ยน้อยกว่าควรอยู่นั่นเอง ชาวนาก็ดี พ่อค้าก็ดี ร้านขายข้าวและโรงสีไฟ

ก็ดี ต่างก็ทำงานรวมกัน ในอันที่จะจัดส่งข้าวไปขายให้กับผู้บริโภคทั่วไป แต่จำนวนเงินที่ผู้บริโภคจำหน่ายให้เป็นค่าข้าวนั้น ตกไปเป็นของชาวนาผู้อายเหงื่อต่างน้ำเพื่อเพาะพืชให้เกิดเป็นผลข้าวขึ้นมาเป็นจำนวนเพียงเล็กน้อย-น้อยจนกระทั่งว่า ถ้าคิดหักค่ากินค่าอยู่ ค่าใช้จ่าย อันจำเป็นในครัวเรือนและค่าแรงงานออกแล้ว แทบไม่มีอะไรเหลือเลย การก่อสร้างก็เช่นเดียวกัน ผู้รับเหมาย่อมได้ค่าตอบแทนมากกว่า ช่างอิฐ ช่างปูน ช่างไม้ ตลอดจนกุลีขนของ ความเสียเปรียบในข้อเหล่านี้ จะแก้ได้ด้วยวิธีการสหกรณ์ เพราะสหกรณ์ย่อมถือความเสมอภาคเป็นหลัก และไม่ประสงค์ให้ฝ่ายหนึ่งได้รับความชุ่มชื่นโดยกินแรงของอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งต้องอายเหงื่อต่างน้ำ กล่าวโดยย่อสหกรณ์จะเป็นเครื่องแก้ไขการเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ผลกำไรอันสมาชิกควรได้รับ ก็จะได้จัดแบ่งเฉลี่ยให้ตามความเหน็ดเหนื่อยยากและประเภทของงานเป็นรายตัวไป

โดยปกติในกิจการทั่ว ๆ ไปนั้น ทุนและแรงงานเป็นของจำเป็นเท่า ๆ กัน และต้องพึ่งพาอาศัยกันเสมอ สิ่งประดิษฐ์ทั้งหลายจะเกิดขึ้นได้ ก็ต้องมีทั้งแรงงานและทุนประกอบกันไป แต่เมื่อผลอันเกิดจากทุนและแรงงานรวมกันเกิดขึ้น ประโยชน์ส่วนมากมักตกไปได้แก่นายทุนในประเภทเงินปันผลหรือดอกเบี้ย ส่วนค่าแรงงานนั้น หากจะได้ผลตอบแทนเป็นค่าจ้างบ้าง ก็เป็นจำนวนเพียงเล็กน้อย หาได้เป็นส่วนเท่า ๆ กันตามความจำเป็นของมันไม่ และเนื่องด้วยความไม่พอใจในเหตุนี้ เรามักได้ยินข่าวการนัดหยุดงาน

ของพวกกรรมกรกันย่อย ๆ ในประเทศต่าง ๆ อนึ่งลัทธินายทุนและโซชะลิสม์นั้น ดูเหมือนพยายามถือหลักการแย่งชิ้นผลอย่างไม่เสมอภาค แต่ลัทธิสหกรณ์ย่อมให้ความเสมอภาคทั่วหน้ากันในการจัดสหกรณ์นั้น เงินกำไรส่วนใดที่พึงหาได้ ก็จะจัดแบ่งเฉลี่ยเท่า ๆ กันระหว่างนายทุนและแรงงาน หรือระหว่างผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียลงทุนลงแรงประกอบการนั้น ๆ มาด้วยกัน

มีผู้ชอบกล่าวกันว่าลัทธิสหกรณ์ คือ เรือนพักร้อนระหว่างทางที่จะไปสู่ลัทธิโซชะลิสม์ คำกล่าวเช่นว่านี้ยังห่างไกลจากความเป็นจริงมากมายนัก หรือถ้าจะพูดอย่างไม่เกรงใจใคร ก็พอจะพูดได้ว่าเป็นความเข้าใจผิดอย่างสีดำเป็นสีขาว และเป็นความเห็นที่กอปร์ด้วยอคติ เพราะถ้าได้ทำความเข้าใจในลัทธิสหกรณ์โดยเที่ยงธรรมแล้วจะตระหนักแน่ว่า ไม่มีเกี่ยวข้องหรือมีสิ่งใดที่ละม้ายคล้ายคลึงเข้าไปเลย เป็นวิธีการกระทำเพื่อให้ความเสมอภาคกันในส่วนเฉลี่ยกำไรอันต่างคนต่างช่วยหามา และกีดกันมิให้ฝ่ายใดรวมกำไรไว้แต่ฝ่ายเดียวโดยฉะเพาะ เพราะย่อมประจักษ์อยู่แล้วว่า ทุนหรือแรงงานอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น มิได้เป็นบ่อเกิดแห่งค่าของทรัพย์ แต่ต้องรวมกันทั้งสองอย่าง เมื่อเช่นนี้ก็ย่อมเป็นความยุตติธรรมแล้ว ที่จะให้ทั้งสองอย่างนั้นได้รับผลจากงานเท่า ๆ กัน อนึ่งลัทธิสหกรณ์มุ่งให้ความอารักขาแก่ผู้อ่อนแอ ไม่ปล่อยให้ผู้แข็งแรงมารังแกได้ตามชอบใจ สหกรณ์จะช่วยผู้อ่อนแอให้มีกำลังขึ้นเพื่อความต่อสู้และดำรงชีวิตอยู่ได้ โดยสันติสุขโดยยึดหลักการ “ช่วยกันช่วยตัวเอง” เป็น

ภายิตประจำ และจะไม่ขัดขวางทางดำเนินของผู้ใดเป็นอันขาด ทั้งไม่เป็นปรปักษ์หรือเหนี่ยวรั้งความจำเริญของผู้ที่แข็งแรงอันสามารถฝ่าอุปสรรคในวิถีทางดำรงชีวิตให้อยู่ได้ด้วยดีแล้วนั้นเลย พูดสั้น ๆ ลัทธิสหกรณ์มุ่งหมายจะยกฐานะคนจนให้เทียบเท่าคนมั่งมี ไม่ใช่ลดฐานะคนมั่งมีมาให้ได้ระดับกับคนจน

สหกรณ์เป็นวิธีการเศรษฐกิจ เพราะฉะนั้นหลักการสหกรณ์จึงมุ่งช่วยในทางเศรษฐกิจเป็นข้อใหญ่ และจะได้พยายามให้ผู้ประกิษฐ์กับผู้บริโภคติดต่อถึงกันได้สะดวก ทั้งนี้เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับผู้ประกิษฐ์ และตัดรายจ่ายของผู้บริโภคให้น้อยลง เท่าที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ เรามักจะช่วยเหลือผู้ประกิษฐ์แต่ฝ่ายเดียว หาได้เหลียวแลถึงผู้บริโภคไม่ ผู้ประกิษฐ์กับผู้บริโภคจึงยังอยู่ห่างไกลกันมาก และสินค้าของผู้ประกิษฐ์กว่าจะมาถึงมือผู้บริโภคได้ จะต้องผ่านบุคคลหลายจำพวก เช่น พ่อค้าขายส่ง โรงสี พ่อค้าขายปลีก เป็นต้น สินค้านี้เมื่อผ่านมือกันคราวหนึ่ง ราคาก็เพิ่มขึ้นด้วยจนเป็นที่ปรากฏว่าแม้ผู้บริโภคต้องซื้อของเป็นราคาสูง แต่ผู้ประกิษฐ์ได้รับเงินเนื่องจากการขายของของตนไปด้วยราคาต่ำไม่สมกับความเหน็ดเหนื่อยยากที่ได้ลงทุนลงแรงทำขึ้น ยอดเงินที่แตกต่างกันอยู่ตกไปได้แก่ผู้คนกลาง คือบุคคลซึ่งอยู่ในระหว่างผู้ประกิษฐ์กับผู้บริโภคดังกล่าวแล้ว ด้วยประการฉะนี้ ผู้ประกิษฐ์จึงมักมีความท้อถอยโดยที่ตนมิได้มีฐานะดีขึ้นกว่าแต่ก่อนอย่างไรเลย เป็นการตรงกันข้ามกับคนกลางซึ่งมีความจำเริญรุ่งเรืองขึ้นตามลำดับโดยอาศัยแรงงานและความเหน็ดเหนื่อยยากของผู้อื่น

เป็นที่ทราบกันอยู่ทั่วไปแล้วว่า สิ่งประดิษฐ์นั้นถ้าไม่มีผู้ซื้อก็ไม่มีราคาและจะหากำไรไม่ได้เลย เพราะฉะนั้นผู้ประดิษฐ์จำต้องประดิษฐ์ฉะเพาะสิ่งของที่ต้องตามความนิยมของประชาชน เมื่อเช่นนี้ผู้บริโภคหรือผู้ซื้อจึงเป็นคนสำคัญอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งจะต้องคำนึงถึงพร้อม ๆ กันไป แต่ถึงแม้ว่าสิ่งประดิษฐ์จะถูกต้องตามความนิยมอยู่แล้วก็ตาม หากมีราคาสูงเพราะต้องผ่านมือกันหลายทอด ก็ย่อมขายไม่ดีอยู่เอง ความสำคัญของผู้ซื้อมีอยู่เช่นนี้ จึงเมื่อกล่าวตามหลักสหกรณ์แล้ว กำไรที่ได้มานั้นควรแบ่งเฉลี่ยให้ทุนกับแรงงาน และผู้บริโภค ซึ่งมีส่วนก่อให้เกิดกำไรขึ้น สหกรณ์มีประสงค์จะช่วยผู้ประดิษฐ์ให้ได้กำไรอย่างงามที่สุด และในขณะเดียวกันจะช่วยผู้บริโภคให้ได้ซื้อของถูกที่สุดด้วย

ในวงสมาคมนั้น ตามปกตินำจะมีบุคคลสำคัญเพียง ๒ เหล่า คือ ผู้ประดิษฐ์และผู้บริโภคเท่านั้น แต่น่าอนาถที่ปรากฏเป็นความจริงว่า คนสำคัญ ๒ เหล่าที่กล่าวมานั้นเป็นประดุจห่วงโซ่ข้อต้นกับข้อสุดท้าย มีคนอื่นเข้ามาแซกแซงอยู่ในระหว่างกลางซึ่งช่วยให้ติดต่อกัน และถ่างระยะให้ห่างจากกันยิ่งขึ้น ผลที่ทำให้ทั้ง ๒ ฝ่ายอยู่ห่างกันเช่นนี้ คือความร่ำรวยของคนกลางแต่ฝ่ายเดียวดังได้กล่าวมาแล้วนั่นเอง สหกรณ์มีประสงค์จะตัดทอนคนกลางเหล่านั้นลงเสีย และจะตัดการกระทำอย่างเห็นแก่ตัวออกไปให้เด็ดขาด โดยจะไม่ยอมให้มีการค้ากำไรเป็นส่วนบุคคลหรือหมู่ใดหมู่หนึ่งเกิดขึ้นได้เลย และจะยึดมั่นอยู่ในหลักว่า "อารักขาผู้อ่อนแอ และให้ความ

เสมอภาค" เท่านั้นเป็นวิธีดำเนินการ แต่การกระทำดังว่านี้ ไม่มุ่งหมายตัดทอนผลรายได้อันคนกลางควรได้รับเนื่องจากการประกอบกิจธุระให้แก่ประชาชนใดเลย ความจำเป็นที่ต้องมีคนกลางนั้น มีอยู่มากมายเหมือนกัน สหกรณ์ประสงค์เพียงว่า จะพยายามตัดทอนคนกลางให้น้อยลง มิให้เพิ่มขึ้นอีกได้ และปรารถนาเป็นอย่างยิ่งที่จะให้ผู้ประกิจฐ์กับผู้บริโภคติดต่อถึงกันได้สะดวก แต่ไม่ใช่ให้ติดต่อกันเองตามลำพังอย่างเคยเป็นมาในสมัยโบราณ จะให้ติดต่อโดยผ่านสหกรณ์เท่านั้น สหกรณ์เป็นของชุมชนนั่นเอง เพราะฉะนั้น การติดต่อโดยผ่านสหกรณ์ ก็เท่ากับติดต่อกันโดยตรงอยู่แล้ว ส่วนคนกลางอื่น ๆ ก็ให้ค่อยหมดไปในตัว

นอกจากจะเป็นวิธีผดุงการเศรษฐกิจแล้ว ยังมีศีลธรรมหนุนหลังเป็นหลักและเป็นความมุ่งหวังอันเยี่ยมอยู่ในวิธีการสหกรณ์อีกด้วย สหกรณ์จะก่อให้เกิดชีวิตใหม่ เป็นชีวิตที่ซาบซึ้งถึงคุณค่าของการกระทำร่วมกัน ชีวิตของการสมาคม การพึ่งตัวเอง และเร้าใจให้มีมานะอย่างแรงกล้าในอันที่จะยกฐานะของตนให้ดำรงอยู่ได้อย่างสุขสมบูรณ์ เป็นแหล่งแห่งศีลธรรมอันจะช่วยก่ออุปนิสัยสมาชิกให้เป็นพลเมืองดีต่อไปในภายหน้า เป็นวิธีการที่ไม่ยินดีกดขี่พวกนายทุนหรือแรงงานอย่างใดเลย มุ่งมั่นอยู่แต่จะให้ความเสมอภาค รับใช้สมาชิกอย่างตรงไปตรงมา ขจัดเสียซึ่งความเกลียดชังและความดูแคลนระหว่างชนต่างชั้น ส่งเสริมให้เกิดภราดรภาพ ให้ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ช่วยตนเองและพึ่ง

ตนเอง ทั้งยังก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยทั่วหน้ากันด้วย ภาษิตประจำสหกรณ์มีอยู่ว่า "เพื่อตนเองและเพื่อผู้อื่น" ซึ่งเป็นคำอธิบายถึงหลักการสหกรณ์ชัดเจนดีอยู่แล้ว สหกรณ์ตั้งใจให้ความสะดวกแก่บุคคลผู้น้อย คือ ผู้ที่อ่อนในกำลังทรัพย์และกำลังปัญญาในอันที่จะประกอบการงานเพื่อการครองชีพ ส่วนผู้ใหญ่คือ ผู้ที่มีกำลังเข้มแข็งอยู่แล้ว โดยปกติมักได้รับความสะดวกในการประกอบธุระกิจอยู่เสมอ จึงไม่จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากสหกรณ์ ความสะดวกดังว่านี้ จะมีขึ้นได้ก็โดยที่ผู้น้อยได้รวบรวมกันเพื่อก่อให้เป็นสหกรณ์ขึ้นนั่นเอง

ถ้าจะกล่าวอย่างกว้าง ๆ โลกนี้ประกอบด้วยบุคคล ๓ เหล่า คือ ๑. ผู้ประดิษฐ์ได้แก่ผู้ที่ทำให้เกิดพืชผลขึ้น เช่น ชาวนา ชาวสวน ช่างไม้ ช่างเหล็ก ฯลฯ ผู้ที่เป็นเจ้าของโรงสีหรือโรงงานต่าง ๆ ก็สงเคราะห์เข้าในเหล่านี้ด้วย ๒. ผู้บริโภค คือผู้ที่นำสิ่งประดิษฐ์นั้นมากินมาใช้ และ ๓. คนกลางได้แก่ นายหน้า พ่อค้าทุกประเภท ผู้สั่งหรือส่งของตลอดจนพาหนะที่ขนส่ง เป็นต้น เป็นผู้นำสิ่งประดิษฐ์จากผู้ประดิษฐ์มาหยิบยื่นส่งให้แก่ผู้บริโภค บุคคลทั้ง ๓ เหล่านี้ล้วนมีความสำคัญอยู่ในตัวและเกี่ยวเนื่องกันไป แต่ถ้าพูดถึงปริมาณแล้ว ผู้บริโภคมีจำนวนมากที่สุด เพราะทุกคนต้องบริโภค แม้ผู้ประดิษฐ์เองก็ต้องบริโภคในสิ่งที่ตนมิได้ประดิษฐ์ขึ้น ในประเทศหนึ่งผู้ประดิษฐ์อาจมีจำนวนร้อยละ ๘๐ ของพลเมืองทั้งหมด แต่จำนวนผู้บริโภคมีเต็ม ๑๐๐ ทีเดียว ดังนี้หากพิจารณาตามหลักการสหกรณ์

เหล่าที่ ๑ กับเหล่าที่ ๒ เป็นบุคคลที่สมควรได้รับความช่วยเหลือจากการสหกรณ์ เพราะโดยปกติมักเป็นผู้ที่มีฐานะอ่อนแอในทางเศรษฐกิจ ส่วนเหล่าที่ ๓ นั้นเป็นผู้ที่มีฐานะดีประกอบด้วยมีความชำนิชำนาญในทางได้ทางเสีย และมีทุนรอนที่พอหยิบฉวยได้ง่ายอยู่แล้ว จึงไม่จำต้องช่วยเหลือด้วยวิธีการสหกรณ์เลย

ผู้ประดิษฐ์และผู้บริโภคนั้น เมื่อรู้สึกว่า ฐานะในทางเศรษฐกิจของตนยังอ่อนอยู่ ก็ควรรวมกันขึ้นเป็นสหกรณ์เพื่อช่วยกันให้เกิดมีกำลังที่คน ๆ เดียวจะทำไม่ได้เลย เหล่าผู้ประดิษฐ์ควรรวบรวมกันตั้งเป็นสหกรณ์ขึ้นเป็นหมู่ ๆ ไปตามจุดประสงค์อันเป็นสามัญแห่งคณะ เช่น ผู้ทำการเพาะปลูกก็ตั้งสหกรณ์ชาวนา สหกรณ์ผ้าย สหกรณ์ชลประทาน สหกรณ์พริกไทย ฯลฯ เหล่าบริโภคก็รวบรวมกันตั้งร้านสหกรณ์ขึ้นเพื่อการซื้อหาของกินของใช้ด้วยราคาย่อมเยาว์ จริงอยู่ผู้ประดิษฐ์กับผู้บริโภคย่อมมีความประสงค์ตรงกันข้ามกล่าวคือ ผู้ประดิษฐ์มีประสงค์ที่จะขายสิ่งประดิษฐ์ให้ได้ราคาสูงที่สุด ส่วนผู้บริโภคพยายามจะซื้อสิ่งประดิษฐ์ด้วยราคาต่ำที่สุด จึงน่าจะมองเห็นไปว่า สหกรณ์ทั้ง ๒ รูปนี้เป็นปรปักษ์ต่อกัน แต่วิธีการสหกรณ์นั้นถือหลักความเสมอภาค และฟื้นฟูฐานะของสมาชิกในทางเศรษฐกิจทั่วกัน ทั้งมั่นอยู่ในความสุจริต ทำงานอย่างตรงไปตรงมา ถือความยุติธรรมเป็นใหญ่ ข้อนี้จึงไม่สำคัญและสหกรณ์จะแก้ได้โดยถือ "ราคาพอสมควร" คือเป็นราคาที่พอใจด้วยกันทั้งผู้ประดิษฐ์และผู้บริโภค เป็นทางปฏิบัติต่อไป

แต่ในการรวบรวมกันเป็นสหกรณ์นั้น แทบทุกรูปต้องการใช้ทุน ยิ่งเป็นรูปที่เกี่ยวกับชาวกสิกรแล้ว เงินทุนเป็นสิ่งจำเป็นอันจะหลีกเลี่ยงเสียมิได้ เพราะปรากฏในที่ทั่ว ๆ ไปว่า กสิกรส่วนมากไร้การศึกษา และเคร่งครัดในจารีตประเพณี สิ่งใดที่เกี่ยวกับลัทธิยุพพประเพณีแล้ว สิ่งนั้นกสิกรกล้าลงทุนประกอบพิธีกรรมโดยไม่เสียดาย แม้แต่จะต้องกู้ยืมเงินมาเพื่อการนั้นก็หาท้อถอยไม่ จึงเป็นเหตุให้มีหนี้สินอย่างหนัก ประกอบด้วยอัตราดอกเบี้ยซึ่งเจ้าหนี้เรียกร้องนั้นสูงมาก จึงทำให้หนี้สินพอกพูนขึ้นทุกทีจนแทบหมดหวังที่จะปลดเปลื้องให้หมดสิ้นลงได้ ดังนี้ความจำเป็นในประการแรก จึงจำต้องจัดให้มีสถานที่สำหรับให้กสิกรกู้เงินไปทำทุนโดยอัตราดอกเบี้ยพอสมควรและให้ความสะดวกในการผ่อนส่งต้นเงินตามกำลังได้ด้วย ในประเทศอียิปต์เคยมีแบงก์กสิกรรม และในอินเดียเคยประกาศใช้กฎหมาย ๒ ฉะบับ บัญญัติวิธีการให้ชาวกสิกรกู้เงินจากรัฐบาลได้โดยยอมยกที่ดินหรือสิทธิในที่ดินให้รัฐบาลไว้เป็นประกัน ทั้งนี้เพื่อช่วยเหลือและให้ความสะดวกแก่ผู้ประกอบกสิกรรมดังกล่าวมา แต่การให้กสิกรกู้เงินโดยวิธีนั้น ปรากฏข้อบกพร่องหลายประการ ที่สำคัญที่สุด คือ ไม่มีผู้ใดติดตามควบคุมให้ผู้กู้นำเงินไปใช้ในทางที่เป็นประโยชน์และจำเป็นแก่การหากิน ดังนี้เงินที่จ่ายให้กู้ยืมไปก็มีโอกาสสูญมากขึ้น จริงอยู่รัฐบาลย่อมได้ที่ดินหรือสิทธิในที่ดินเป็นการชดใช้หนี้สิน แต่พลเมืองจะยากจนลงเป็นลำดับ ซึ่งเป็นการผิดความประสงค์ของรัฐบาลผู้มุ่งบำรุงฐานะของราษฎรให้เจริญขึ้น

เพื่อเป็นกำลังของประเทศ แบงก์กสิกรรมก็ดี กฎหมาย ๒ ฉะบับที่กล่าวแล้วก็ดี จึงต้องล้มและเพิกถอนไปหมด

สหกรณ์จะแก้ไขข้อบกพร่องเหล่านี้ได้ดี เพราะสหกรณ์รูปเครดิตมีข้อบังคับจำกัดลักษณะของสมาชิกไว้ด้วย เช่น ต้องมีบ้านเรือนอยู่ใกล้เคียงกัน เป็นต้น ข้อนี้ย่อมให้ความสะดวกแก่สมาชิกที่จะช่วยกันควบคุมการใช้เงินกู้ตลอดจนการนำเงินส่งคืนตามข้อบังคับ อนึ่งความรับผิดชอบอันร่วมกันและแทนกันในหนี้สินของสหกรณ์อย่างไม่มีจำนวนจำกัดก็เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้สมาชิกต้องสอดส่องดูแลเพื่อนสมาชิกด้วยกันให้การใช้เงินกู้จากสหกรณ์ได้เป็นไปแต่ในทางที่เป็นประโยชน์และจำเป็นแก่การหากินของตนจริง ๆ นอกจากนั้นสมาชิกผู้กู้ยังต้องมีเพื่อนสมาชิก ๒ นายเป็นผู้ค้ำประกันหนี้สินอีกด้วย การให้กู้เงินโดยวิธีการสหกรณ์จึงได้เปรียบวิธีอื่น ๆ ดังนี้ อย่างไรก็ดี สหกรณ์ไม่ใช่สถานที่รับจำนำ หรือกองการกุศล ฉะนั้นบุคคลที่หวังจะให้สหกรณ์ช่วย ต้องเป็นผู้ที่ช่วยตนเองมาก่อน ผู้ไม่พยายามช่วยตัวเองก็ไม่มีผู้ใดหรือวิธีการใดจะช่วยได้เลย สหกรณ์จะเป็นเพียงสถานที่จัดการควบคุมเครดิตที่ไร้ประโยชน์ซึ่งมีอยู่ดาดดื่นในเวลานี้ ให้กลับเป็นประโยชน์ขึ้น และจะเป็นเครื่องป้องกันการเพิ่มพูนแห่งหนี้สินของชาวกสิกรทั่วไปได้ด้วย

เนื่องด้วยลัทธิสหกรณ์มุ่งหมายส่งเสริมการเศรษฐกิจและยกฐานะความเป็นอยู่ของราษฎรให้ขึ้นสู่ระดับสูงประกอบด้วยเป็นแหล่งที่ก่อให้เกิดศีลธรรมอันดีงามประจำตัวบุคคลอันจะนำมนุษย์ชาติให้ถึง

ซึ่งอารยธรรมดังกล่าวมา ประเทศต่าง ๆ ในโลกถึงแล้วซึ่งอารยธรรมและซาบซึ้งถึงคุณค่าของสหกรณ์ จึงได้ลงมือจัดการสหกรณ์ไปได้ไกลมาก เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส อิตาลี สหปาลิรัฐ-อเมริกา รัสเซีย ญี่ปุ่น และอินเดีย เป็นอาทิ และได้จัดขยายงานกว้างขวางออกไปทุก ๆ ปี ดังปรากฏในรายงานสหกรณ์ประจำปีของประเทศต่าง ๆ ว่า ได้ขยายรูปการเพิ่มจำนวนสมาชิกและเงินทุนจัดการทวีขึ้นเป็นลำดับมา อิทธิพลแห่งการสหกรณ์กระจายแผ่ไพศาลไปในวงเศรษฐกิจและอื่น ๆ อันเป็นองค์การบำรุงการทำมาหาเลี้ยงชีพของพลเมืองแห่งประเทศชาตินั้น ๆ

การสหกรณ์นี้มีวงกว้างขวางมาก และอาจนำมาใช้ในกิจการที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจได้ทั่วไป แต่ด้วยเหตุที่ความจำเป็น, ภูมิประเทศ และเหตุการณ์แตกต่างกัน การจัดสหกรณ์ในประเทศหนึ่ง ๆ จึงหนักไปในรูปต่าง ๆ แล้วแต่ความต้องการของพลเมืองและเหตุการณ์ในประเทศนั้น ๆ ดังนี้ จึงปรากฏว่า ในประเทศอังกฤษจัดหนักไปในรูปร้านสหกรณ์ เยอรมันนีรูปเครดิตและธนาคาร ฝรั่งเศสผู้ประดิษฐ์อิตาลีสหกรณ์คนงาน เป็นต้น ส่วนอินเดียนั้นหนักไปในรูปเครดิตตามชนบทเพื่อทำนุบำรุงประชาราษฎร์ผู้ประกอบกสิกรรมอันมีจำนวนหลายล้านคน แต่อย่างไรก็ดี จุดหมายสำคัญของสหกรณ์รูปต่าง ๆ นี้ก็เพื่อส่งเสริมฐานะของสมาชิกในทางเศรษฐกิจทั้งสิ้น

สหกรณ์เป็นวิธีการแห่งระบอบประชาธิปัตย์โดยแท้จริง เป็นงานของประชาชนเพื่อประชาชน และดำเนินงานโดยประชาชน ถือ

มติของคนหมู่มากเป็นหลักในการจัดงานสหกรณ์ประสงค์ก่อให้เกิดกำลังขึ้นจากภายในโดยน้ำใสใจจริงของสมาชิกเอง ไม่พึงประสงค์อำนาจหรือความช่วยเหลือจากที่อื่นมาเป็นเครื่องบังคับให้เกิดกำลังนั้น นอกจากนี้ยังปลูกฝังและอบรมอุปนิสัยให้มั่นอยู่ในศีลธรรม, พึ่งตัวเอง และช่วยเหลือกันและกัน ดังได้กล่าวมาแล้วนั้นด้วย.

การสหกรณ์นี้ นอกจากเป็นการช่วยเหลืออย่างสำคัญในการทำมาหากินของราษฎร ยังเป็นประโยชน์ในทางศึกษาอย่างยิ่ง เพราะทำให้คนรู้จักใช้ความคิดในทางทำมาหากิน ทำให้รู้สึกรักความซื่อตรงต่อหมู่คณะ ทำการงานคิดการงานสำหรับประโยชน์ของคณะ ดังนี้นับว่าสหกรณ์จะเป็นเครื่องนำความเจริญมาสู่ประเทศสยามเป็นแน่นอน และจะทำให้ราษฎรมีความมั่งคั่งสมบูรณ์ และรู้จักรักหมู่คณะและบ้านเมืองยิ่งขึ้น การสหกรณ์เป็นการสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งที่รัฐบาลได้จัดขึ้น._

คัดจากพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ ๗ ซึ่งได้พระราชทานในโอกาสที่เสด็จเยี่ยมสหกรณ์ที่จังหวัดพิษณุโลก พ.ศ. ๒๔๖๘

ความแตกต่างระหว่างสมาคมสหกรณ์กับหุ้นส่วนบริษัทและสมาคมอื่น

บุคคลหลายคนกระทำกิจการรวมกัน เพื่อสามัญประโยชน์แห่งชุมนุมนั้น อาจเรียกได้ว่าเป็นสหกรณ์ แต่คำว่า "สหกรณ์" ในที่นี้มุ่งหมายถึงการร่วมมือกันกระทำกิจธุระอย่างหนึ่ง โดยมีกฎข้อบังคับซึ่งวางไว้เป็นขอบเขตต์สำหรับการนั้น ๆ

ห้างหุ้นส่วนและบริษัทที่ทำการค้าขายร่วมกันนั้น แม้จะดำเนินกิจการไปในทำนองเดียวกันกับสหกรณ์ก็จริง แต่ก็ยังมีข้อแตกต่างกันในเชิงปฏิบัติ ความแตกต่างที่สำคัญนั้นคือ เงินกำไรของห้างหุ้นส่วนและบริษัทจะต้องจำหน่ายในระหว่างสมาชิกผู้ถือหุ้นตามส่วนแห่งเงินทุนที่ลงไป ส่วนสมาคมสหกรณ์นั้นมุ่งถึงความสำเร็จแห่งองค์การที่เป็นสามัญประโยชน์แก่ชุมนุมชนที่รวมกันเป็นข้อใหญ่ และถ้ามีการจำหน่ายเงินบันผลที่เกิดจากแรงงานหรือกิจการต่าง ๆ ก็จำหน่ายไปในรูปที่ให้เป็นผลประโยชน์ค่าทดแทนเงินที่สมาชิกเก็บหอมรอมริบไว้ได้ เพราะฉนั้นห้างหุ้นส่วนและบริษัทจึงเป็นที่รวมทุน แต่สมาคมสหกรณ์เป็นที่รวมคน และถึงแม้สมาคมสหกรณ์จะต้องใช้ทุน ก็ต้องเสียดอกเบี้ยโดยมิพักดอัตรา พูดอย่างกว้าง ๆ ก็คือ วิธีการของห้างหุ้นส่วนและบริษัทนั้น เงินเป็นนายคน ส่วนวิธีการสหกรณ์ คน

เป็นนายเงิน ดังนี้จึงนับว่าห้างหุ้นส่วนและบริษัทถือระบบนายทุนเป็นที่ตั้ง ส่วนสมาคมสหกรณ์ใช้ระบบของสหกรณ์ การควบคุมงานของห้างหุ้นส่วนและบริษัทก็ถือเอาจำนวนหุ้นทุนที่มีอยู่เป็นเกณฑ์ ไม่ได้ถือเหมือนอย่างสหกรณ์ว่าสมาชิกทุกคนมีความเสมอหน้ากันหมด และแต่ละคนย่อมมีเสียงในกิจการของสหกรณ์ได้เพียงเสียงเดียว ส่วนทุนรอนหากจะมีมากน้อยเพียงไรก็หาได้เอามาคำนึงไม่ ฉะนั้นในลักษณะนี้เอง สมาชิกสหกรณ์จึงมีสิทธิเลือกกรรมการดำเนินการของตนได้ทั่วทุกคน

ข้อแตกต่างอย่างสำคัญในระหว่างวิธีการทั้ง ๒ นี้ยังมีอีกข้อหนึ่ง คือ ห้างหุ้นส่วนและบริษัทนั้นจะกระทำการเป็นผลสำเร็จได้ ย่อมอาศัยการแข่งขันในเชิงการค้ากับบริษัทอื่น ๆ ในประเภทเดียวกัน ลักษณะการอันนี้เหมาะที่จะได้ชื่อว่าเป็น "ลัทธิปัจเจกภาพ" ซึ่งไม่นิยมใช้ในสมาคมสหกรณ์เลย ส่วนสมาคมสหกรณ์รวบรวมขึ้นเพื่อร่วมมือกันกระทำกิจการซึ่งไม่มีการแข่งขันซึ่งกันและกัน ถึงแม้ว่าการกระทำดังนั้นจะไม่ทำให้วัตถุประสงค์บรรลุผลโดยสมบูรณ์ก็ตาม

นอกจากนี้สมาชิกคนหนึ่ง ๆ ในห้างหุ้นส่วนและบริษัทยังอาจถือหุ้นได้โดยไม่จำกัด ทะเบียนหุ้นจะปิดก็ต่อเมื่อบริษัทได้ทุนเพียงพอ และแม้กระนั้นก็ยังอาจขึ้นราคาหุ้นให้ผู้แสวงโชคลาภได้มีโอกาสหากำไรได้โดยไม่มีขีดชั้น ซึ่งในที่สุดกำไรนี้ก็ไปตกแก่บุคคลส่วนน้อย เป็นยาปเคราะห์แก่บุคคลส่วนมากเท่านั้น ส่วนสำหรับสมาคม

สหกรณ์นั้น สหกรณ์เปิดโอกาสให้สมาชิกที่เข้าใหม่มีสิทธิซื้อหุ้นได้เสมอ และมูลค่าหุ้นก็ไม่เกินกว่าราคาเดิม ในประเทศอังกฤษมีกฎหมายบังคับให้สมาชิกคนหนึ่ง ๆ ซื้อหุ้นได้อย่างสูงไม่เกิน ๒๐๐ ปอนด์ (ประมาณ ๒,๒๐๐ บาท) ส่วนในประเทศอินเดียไม่เกิน ๓,๐๐๐ รูปี (ประมาณ ๒,๕๔๒ บาท)

ยังมีข้อที่ควรระลึกอีกว่า ห้างหุ้นส่วนและบริษัทนั้นอาจนำวิธีการสหกรณ์มาใช้ได้ ทั้งในประเทศเดนมาร์คสมาคมสหกรณ์ก็จดทะเบียนตามกฎหมายว่าด้วยห้างหุ้นส่วนและบริษัท และถึงแม้สหกรณ์จะอยู่ภายใต้ความคุ้มครองของกฎหมายนั้นก็ตาม สหกรณ์ก็มิได้ละทิ้งหลักและวิธีการของสหกรณ์แม้แต่อย่างหนึ่งอย่างใดเลย เมื่อไม่นานมานี้ ห้างหุ้นส่วนและบริษัทหลายแห่งด้วยกันพยายามที่จะจัดปันผลกำไรส่วนหนึ่งให้เป็นรางวัลแก่คนงานของบริษัท วิธีนี้เรียกว่าวิธีเฉลี่ยกำไร บางแห่งเปิดโอกาสให้คนงานสะสมเงินปันผลไว้เพื่อจะได้มีสิทธิเป็นผู้ถือหุ้นในบริษัทนั้นด้วย และบางแห่งยังให้สิทธิพิเศษยิ่งขึ้นคือ เปิดโอกาสให้คนงานตั้งผู้แทนเข้านั่งในคณะบริหารงานได้คนหนึ่งหรือสองคน วิธีนี้บางคนเรียกว่า หุ้นส่วนร่วม แต่ความหมายที่แท้จริงก็คือ จะกำหนดให้ผู้แทนมีเสียงเสมอกันกับกรรมการอื่น ๆ และวิธีนี้ก็ได้ใช้อยู่ในสหกรณ์จำหน่ายพืชผล

ห้างหุ้นส่วนและบริษัทโดยมากในขณะนี้หันเข้าหาวิธีจัดการทางสุขภาพของกรรมกร และเข้าร่วมมือกับกรรมกรในกิจการต่าง ๆ

เช่นช่วยจัดการบ้านเรือนของกรรมกรให้ถูกลักษณะ จัดให้กรรมกรมีการกีฬาต่าง ๆ ตลอดจนส่งเสริมให้มีความสุขความเจริญโดยทั่วไป แต่ถึงกระนั้นก็ดี ก็ยังไม่นับว่าเป็นการสหกรณ์

การที่ห้างหุ้นส่วนและบริษัทเปลี่ยนวิธีการมาเป็นดังนี้ ยังผลให้เกิดการขัดเคืองกันกับสมาคมกรรมกร เพราะสมาคมกรรมกรไม่ได้ทำการค้าขายหรือดำเนินธุรกิจที่เกี่ยวกับการค้า เป็นแต่เพียงที่ชุมนุมกรรมกรแห่งบริษัทค้าขายและสถานประกอบการอุตสาหกรรมต่าง ๆ โดยมีวัตถุประสงค์ในอันจะยังคับนายจ้างให้ปรับปรุงอัตราค่าแรงงานให้ดี และให้จ่ายค่าแรงงานแก่กรรมกรสูงขึ้น ถ้าหากนายจ้างไม่ยอมปฏิบัติตาม กรรมกรเหล่านั้นก็หันเข้าหาวิธีหยุดงานพร้อมกัน เพื่อให้กิจการของบริษัทชะงัก เพราะฉะนั้นสมาคมกรรมกรจึงมีลักษณะไปในทางบังคับนายจ้าง เพื่อส่งเสริมฐานะความเป็นอยู่ของกรรมกร แต่สมาคมสหกรณ์นั้น สมาชิกรวมกันจัดการงานเพื่อความก้าวหน้าของตนเอง

ถึงแม้ว่าการสหกรณ์มุ่งหมายจะกำจัดการเป็นนายทุนส่วนบุคคลก็จริง แต่การสหกรณ์ก็มิใช่วิธีที่จะตัดความเป็นเจ้าของในทรัพย์สินส่วนบุคคล โดยให้ตกเป็นของรัฐหรือของกลาง หากมีความมุ่งหมายแต่จะให้อิสสระเสรีแก่เอกชน และพยายามส่งเสริมฐานะในทางเศรษฐกิจของสมาชิก โดยการให้ช่วยตนเองและช่วยซึ่งกันและกัน

สมาคมสหกรณ์ก่อกำเนิดขึ้นจากผู้มีฐานะต่ำต้อยให้ได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในอันที่จะส่งเสริมฐานะของตนให้ดีขึ้น การบำบัดบัดเบาความยากแค้นของคนจนแต่เดิมมาใช้วิธีแจกเบี้ยรายวันซึ่งยังมีในบางประเทศก็ยังคงใช้ปฏิบัติแก่กรรมกรไร้งาน แต่การให้ความช่วยเหลือจากภายนอกเช่นนี้ เป็นวิธีแก้ไขชั่วครั้งคราว ไม่อาจแก้ไขให้พ้นจากความยากจนขัดแค้นอย่างจริงจังได้ อีกประการหนึ่งทานสงเคราะห์ชะนิดนี้ย่อมทำให้ความรู้สึกในเกียรติยศของคนเสื่อมถอยไป ทั้งไม่เป็นการส่งเสริมให้เกิดการประหยัดทรัพย์และความเชื่อใจตนเอง นอกจากจะเป็นเครื่องช่วยประทังให้ดำรงชีพชั่วคราวพอกระเสือกกระสนที่จะหางานการทำเท่านั้น การสหกรณ์นั้นมิได้หวังในทาน แต่กลับส่งเสริมให้มีการประหยัดทรัพย์และการช่วยตัวเองยิ่งขึ้น

ส่วนสมาคมช่วยเพื่อนนั้น ถึงแม้ว่าจะสอนผู้ยากจนค่นแค้นให้รู้จักการประหยัดทรัพย์ การคาดการณ์ไกล และคอยช่วยเหลือในเมื่อเกิดภัยพิบัติ เกิดการป่วยไข้หรือตาย หรือในเมื่อแก่เฒ่าไม่สามารถจะทำมาหาเลี้ยงชีพได้ก็จริง แต่สมาคมนี้ก็หาได้เตรียมทางที่จะช่วยเหลือในทางงานเหมือนดังสมาคมสหกรณ์ได้ช่วยฟื้นฟูสมาชิกไม่ การตั้งสมาคมสหกรณ์ขึ้น มิใช่เพื่อดำเนินงานของสหกรณ์ประการเดียว ยังเป็นการอบรมให้เป็นผู้มีน้ำใจช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์อีกด้วย ทั้งนี้ยังผลให้เกิดความซื่อสัตย์ความมีไมตรีจิตต์ และความรู้สึกในสามัคคีกลมเกลียวในหมู่คณะ เหตุฉะนั้นการสหกรณ์

จึงเป็นเครื่องส่งเสริมให้เกิดความทะเยอทะยานในตนเอง และความนิยมในทางประชาคม สหกรณ์ใดที่ขาดคุณธรรมทั้ง ๒ ประการนี้ ประการใดประการหนึ่งแล้ว ก็จะกระทำการไม่เป็นผล คุณธรรมทั้ง ๒ ประการนี้จำเป็นต้องปลูกฝังให้มีขึ้นแก่กรรมการดำเนินการของสหกรณ์และสมาชิกทุกตัวคน เพราะเหตุว่าความมีน้ำใจช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามวิธีสหกรณ์นี้แหละ ที่นอกจากจะส่งเสริมในทางทรัพย์ ยังสามารถส่งเสริมความเป็นอยู่ในทางประชาคมของผู้ที่นิยมการสหกรณ์ได้เป็นอย่างดีด้วย และถึงแม้ว่าการให้ทานเป็นสิ่งประเสริฐที่มนุษย์จะพึงกระทำ แต่จะมีการให้ทานก็ต่อเมื่อยังเกิดความยากแค้นขึ้น ส่วนการกุศลที่แท้จริงอันได้กำเนิดจากความรู้สึกในความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางประชาคมนั้น เป็นการหาทางป้องกันความหายนะโดยวิธีกันไว้ก่อนแก้ วิธีป้องกันนี้ ไม่มุ่งแต่จะให้ความช่วยเหลือเท่านั้น ยังช่วยให้ราษฎรรู้จักการช่วยตัวเองด้วย ประโยชน์ใหญ่ยิ่งของการสหกรณ์นั้น คือ การปลุกปั่นจิตต์ให้เกิดความรู้สึกนึกคิดอย่างใหม่ขึ้นแก่ผู้ซึ่งร่วมกันปฏิบัติงาน เพื่อความประสงค์ดังกล่าวแล้ว แนวความคิดใหม่นี้ได้มีผู้ยกเป็นคติพจน์ขึ้นใช้เป็นแบบอย่างในชุมนุมสหกรณ์ในประเทศอังกฤษดังนี้ "สมาชิกแต่ละคนต้องเพ่งเล็งถึงประโยชน์ของส่วนรวม และสมาชิกส่วนรวมต้องเพ่งเล็งถึงประโยชน์ของรายตัวบุคคล" ในสมาคมสหกรณ์สมาชิกทุกคนจะต้องถือเอาความสุขความเจริญของสมาชิกส่วนรวมแห่งสมาคมและสมาชิกรายตัวเป็นที่ตั้ง คติของสหกรณ์แตกต่างกับ

คติของห้างหุ้นส่วนและบริษัทซึ่งปฏิบัติไปในทำนอง "แต่ละคนทำเพื่อตนเอง" ซึ่งเป็นลักษณะการที่ก่อให้เกิดความละโมภ ความเห็นแก่ตัว และการแข่งขันเพื่อความเสื่อมของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเป็นการต่อสู้กันกับสมาคมอื่นอันดำเนินงานในประเภทเดียวกัน หลักการอีกอย่างหนึ่งคือ "แต่ละคนจะต้องกระทำเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม และบุคคลส่วนรวมจะต้องกระทำเพื่อส่วนรวม" นั้น มิได้ให้เสรีในการประกอบการงาน แต่ลักษณะประการสำคัญของสหกรณ์กลับทำให้บุคคลทุกคนมีเสรีในอันที่จะประกอบการงานของตน

เหตุฉะนั้นสมาคมสหกรณ์จึงเป็นที่ชุมนุมของผู้มีกำลังน้อย ผู้ซึ่งรวมกันเข้าด้วยความจำเป็นในทางเศรษฐกิจ และพยายามยกฐานะของตนและของบุคคลอื่นในคณะให้พ้นจากความอ่อนแอไปสู่ความมั่นคงแข็งแรง โดยวิธีจัดการงานเพื่อประโยชน์ร่วมกันดังนี้ ข้อความตามซึ่งได้อธิบายมานี้ยังมิได้แสดงให้เห็นความหมายของคำว่าสหกรณ์ได้สมบูรณ์พอ ความจริงนั้น สหกรณ์จะต้องประกอบไปด้วยผู้ที่มีความซื่อสัตย์ ดำเนินกิจการงานไปโดยสุจริต และทุกคนที่รวมกันขึ้นก็ด้วยความสมัครใจ มิใช่โดยถูกบังคับ อีกประการหนึ่ง หัวใจของการสหกรณ์ยังมุ่งหมายที่จะให้สมาชิกมีความสมัครใจเผื่อแผ่ความคิดความเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อประโยชน์ความเจริญเป็นส่วนรวม จิตต์ใจชะนิดนี้เท่านั้นที่จะก่อให้เกิดความซื่อสัตย์และส่งเสริมให้สหกรณ์บรรลุผลสำเร็จในการงานได้ เหตุฉะนั้น จึงถือว่าการสหกรณ์เป็นองค์การอย่างหนึ่งซึ่งเป็นที่ชุมนุมของบุคคลด้วยความสมัครใจ โดย

ถือหลักความเสมอภาคในอันที่จะส่งเสริมประโยชน์ร่วมกันในการเศรษฐกิจ ด้วยวิธีการอันสุจริต หัวใจสำคัญของการสหกรณ์จึงอยู่ที่ว่า "แต่ละคนต้องกระทำกิจเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และบุคคลส่วนรวมจะต้องกระทำเพื่อรายตัวบุคคล" เพื่อให้บรรลุผลเป็นคุณานุประโยชน์ร่วมกัน ด้วยประการฉะนี้ การสหกรณ์จึงมีผลในทางศีลธรรมใหญ่ยิ่งกว่าผลในทางเศรษฐกิจ แต่จะต้องพยายามให้กิจดำเนินไปในทางเป็นการเป็นงาน อย่าให้เป็นแต่เพียงมีความรู้สึกว่าได้ชื่อว่าเป็นสหกรณ์เท่านั้น

อย่างไรก็ดี ตามที่ได้อธิบายความมุ่งหมายของคำว่า "สหกรณ์" มาดังนี้ ก็ยังไม่นับว่าเหมาะสมได้ทุกกรณี เพราะถึงแม้ว่าการสหกรณ์จะก่อกำเนิดมาจากผู้มีกำลังทรัพย์น้อยก็ดี แต่ประโยชน์แห่งความร่วมมือกระทำการมิได้มีขอบเขตจำกัดแต่ในพวกคนจน อนาคารแรกซึ่งรับทำการจำนองที่ดินในประเทศเยอรมันนี้ได้เริ่มขึ้นโดยบุคคลชั้นกลาง ถ้าหากว่าคนเราจะมีความใฝ่ฝันถึงการสหกรณ์จัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคมาแต่ตกตำบรรพ์ และได้ประสพผลมาแล้วเป็นอย่างดีโดยแก้ไขในทางประชาคมก็ตาม กิจการนั้นจะไม่มีความสำเร็จได้ ถ้ามิได้รับความช่วยเหลือของผู้มีกำลังทรัพย์ สิ่งที่ต้องยึดไว้เป็นหลักก็คือว่า อย่าปล่อยให้ผู้มีทรัพย์ใช้อำนาจเข้าครอบงำกิจการของสหกรณ์จนเกินไป แม้ถึงกระนั้น นักสหกรณ์ก็ยังร้องกันบ้างว่า รายฎรที่ยากจนค่นแค้นจริง ๆ มักมิใคร่จะได้เข้าอยู่ในข่ายแห่งการจัดสหกรณ์

ถึงแม้จะชี้ให้เห็นหลักและข้อปฏิบัติของการสหกรณ์ได้เพียงใดก็ตาม แต่ประโยชน์แห่งการสหกรณ์นั้นย่อมเกิดจากการปฏิบัติของสหกรณ์ทั้งสิ้น หากจะมีขึ้นจากหลักการบ้างก็เป็นส่วนน้อย เพราะการสหกรณ์นั้นมิได้อาศัยแต่หลักการอย่างเดียวโดยเคร่งครัด ย่อมต้องอาศัยทั้งหลักการและการปฏิบัติ สุดแต่ลักษณะแห่งภูมิประเทศและเหตุการณ์ วิธีการสหกรณ์นั้น ชาวยุโรปเป็นผู้นำมาใช้ก่อน และชาวยุโรปได้ความรู้มาว่า การดำเนินงานสหกรณ์อย่างถูกต้องนั้น ย่อมอาศัยความสำคัญ ๓ ประการ คือ

(๑) ต้องพยายามแก้ไขความสุรุ่ยสุร่ายและปลูกฝังให้มีอัธยาศัยในการประหยัด

(๒) ให้การศึกษาในการสหกรณ์

(๓) ให้การศึกษาทั่ว ๆ ไปแก่สมาชิกสหกรณ์

ท่าน เซอร์ ฮอเรซ ปลังเกตต์ ผู้ก่อกำเนิดการสหกรณ์ในเสรีรัฐไอร์แลนด์ได้สรุปหลักเกณฑ์ของการสหกรณ์ไว้โดยอาศัยหลักวิชาและการปฏิบัติที่สำคัญเป็น ๓ ประการดังนี้ คือ

(๑) ส่งเสริมเกษตรกรรม (ในทางปฏิบัติ)

(๒) ส่งเสริมการงาน (ในทางสหกรณ์)

(๓) ส่งเสริมความเป็นอยู่ (ในทางศึกษา)

ท่านยอร์จ ยาคอบ ฮอลิโยค ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญการสหกรณ์ในประเทศอังกฤษได้อธิบายหลักของการสหกรณ์ไว้ดังนี้

"การสหกรณ์ไม่พึงประสงค์แต่จะต้องทรัพย์สมบัติของผู้อื่น ไม่ต้องการช่วงชิงทรัพย์ใคร ให้ความสงบสุขแก่ประชาคม ไม่ก่อ

ความยุ่งยากให้แก่รัฐบุรุษ เป็นสมาคมที่กระทำการอย่างเปิดเผย ไม่ต้องพึ่งพาอาศัยสมาคมกรรมกรให้เป็นผู้คุ้มครองผลประโยชน์ ไม่มุ่งหมายที่จะก่อให้เกิดการรุนแรง ไม่เจตนาจะทำลายระเบียบแบบแผน ไม่มีความริษยาในความดีของบุคคลอื่น ไม่ยินดีในลาภสการ ไม่หวังในความเอื้อเฟื้อ ไม่ผูกสมัครภัยคนเกียจคร้าน แต่ให้ความอุ่นใจแก่คนขยันหมั่นเพียร

"นายทุนจ้างแรงงาน ให้ค่าจ้างตามราคาตลาด และเมื่อมีกำไรก็เอาไว้เป็นส่วนตัวทั้งหมด ส่วนแรงงานของสหกรณ์มุ่งหมายจะให้ย้อนกลับมาเป็นทุน แต่คงคิดค่าแรงงานให้ตามราคาตลาด และสหกรณ์เป็นผู้เก็บผลกำไรไว้เอง หนทางที่เหมาะสมเป็นคุณแก่ประชาคม และเพื่อความเจริญรุ่งเรืองนั้น คือ <u>คนควรจะต้องมีอำนาจเหนือเงิน</u> มิใช่ <u>เงินมีอำนาจเหนือคน</u> ดังนี้

"จุดประสงค์ประการสำคัญของการสหกรณ์นั้น มิใช่แต่เพียงว่าเพื่อส่งเสริมความเจริญในขณะนี้เท่านั้น ถึงหากว่าเป็นสิ่งที่จะละเว้นที่จะทำเสียมิได้ก็ดี แต่สหกรณ์มุ่งหมายจะให้ความมั่นใจในความเป็นอยู่อย่างสมบูรณ์ บุคคลใดไม่เตรียมพร้อมเพื่ออนาคตกาลของตนเองและครอบครัวเท่าที่สามารถจะทำได้ หรือเท่าที่ควรจะเป็น บุคคลนั้นไม่แต่จะต้องคอยพึ่งผู้อื่นเท่านั้น ยังได้ชื่อว่าเป็นผู้เห็นแก่ตัวถ่ายเดียว เพราะปล่อยตัวให้เป็นไปตามยถากรรม คอยแต่จะรับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นในเมื่อมีภัยมาถึงตัว

"นักสหกรณ์ที่หาเงินได้ตามวิธีการของเขานั้น ย่อมเป็นผู้ที่ได้รับความยกย่องสรรเสริญแล้วว่าเป็นกรรมกรชั้นเยี่ยม ซึ่งบูชาการศึกษาเสมอด้วยทรัพย์อันประเสริฐ."

สหกรณ์นั้น ใช่ว่าจะเป็นการเคลื่อนไหวในทางเศรษฐกิจเท่านั้น ยังกระทบกระทั่งไปถึงสิ่งที่เกี่ยวกับจิตต์ใจด้วย เมื่อกระทบถึงจิตต์ใจแล้ว ก็อาจเกิดเป็นผลอย่างแปลกใจเป็นที่สุดขึ้นได้. — เอ็ม. แอล. ดาร์ลิง

วิธีการฟื้นฟูชนบท
ซึ่งเป็นความมุ่งหวังของสหกรณ์

เนื่องแต่ความเจริญของโลกได้ดำเนินขึ้นสู่ระดับอันสูง จึงทำให้สภาพการทั่วไปของชาวชนบทแทบทุกประเทศต่างเปลี่ยนแปลงไปตามความคิดความเห็นของอารยชน ตลอดจนความสะดวกนานาประการในภาวะความเป็นอยู่ของประชาชนก็พลันยังเกิดขึ้นโดยรอบด้าน ดังนี้แม้ชาวชนบทซึ่งต้องถูกความเจริญแวดล้อมครอบงำประจำสันดาน ก็พลอยพากันกลับกลายสภาพเป็นคนเห็นแก่ตัว นิยมแต่ลัทธิปัจเจกภาพ (Individualism) ขาดความมีน้ำใจเผื่อแผ่สัมพันธ์กับเพื่อนบ้านมากยิ่งขึ้น เพราะต่างคนต่างถือเสียว่า เมื่อตนมีอิสสระและพอมีทางที่จะหาทรัพย์สินเงินทองมาจับจ่ายใช้สอยตามควรแก่อัตตภาพแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องคอยพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันเลย

กล่าวฉะเพาะประเทศสยามซึ่งมีปริมาณแห่งชาวชนบทราวร้อยละ ๘๐ ของพลเมืองทั้งหมด ก็คงจะตกทำนองเดียวกันจึงเห็นควรหาทางเหนี่ยวรั้งฟื้นฟูชาวชนบทเหล่านั้นให้กลับมีความสัมพันธ์กลมเกลียวกันมากยิ่งขึ้น ความเจริญก็จะพึงบังเกิดตามทางที่เหมาะสมแก่สภาพของชาวชนบทและส่งเสริมให้ชาวชนบทเกิดสติปัญญา

ฉลาดไหวพริบรู้จักทางได้ทางเสีย ไม่เสียเปรียบบุคคลอื่นซึ่งเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในทางค้าขายเป็นต้น

วิธีการที่กล่าวนี้จะสำเร็จได้ก็ด้วยความผูกพันในทางสามัคคีธรรม คือการรวมกำลังซึ่งเป็นองค์การสำคัญและเป็นหัวใจของวิธีการสหกรณ์ส่วนหนึ่ง แต่นอกจากนี้ยังจะต้องจัดวางหลักปฏิบัติการอย่างอื่น ๆ อีกหลายด้านหลายทางยิ่งกว่างานสหกรณ์ และต้องจัดพร้อมหรือรวมกันไปกับการจัดสหกรณ์ซึ่งคงจะจัดได้โดยสะดวก เพราะในขณะนี้รัฐบาลก็ได้นำวิธีการสหกรณ์ประเภทหาทุนมาจัดอยู่อย่างแพร่หลายแล้ว ถึงแม้ว่าสหกรณ์เหล่านี้จะมีความมุ่งหมายหนักไปในทางหาทุนให้สมาชิกกู้ยืมไปปลดเปลื้องหนี้สินและใช้ประโยชน์ในทางทำกินเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเหมาะแก่สภาวะความเป็นอยู่ของชาวชนบทในขณะนี้เป็นอย่างยิ่งก็จริง ชาวชนบทจำพวกนี้ก็ยังได้รับการฝึกฝนอบรมในทางศีลธรรม ทางปัญญา มีน้ำใจสมัครรักคุณค่าของการรวมกำลัง เป็นทุนหนุนกำลังใจอยู่ทั่วกันแล้ว หากจะวางหลักการอย่างอื่น ๆ อันเป็นวิธีที่จะพัฒนาฐานะของชาวชนบทให้แตกแยกออกไปอีกข้าง ก็คงจะทำได้ดังวิธีการย่อ ๆ ตามหัวข้อต่อไปนี้

๑. การศึกษา
๒. เวชศาสตร์และการสุขภาพ
๓. บำรุงการเพาะปลูกให้ดีขึ้น
๔. ป้องกันโรคระบาดสำหรับสัตว์พาหนะ
๕. การหัตถกรรมประจำบ้าน

๖. การกีฬาเพื่อปลูกความสามัคคี

๗. ป้องกันความสุรุ่ยสุร่ายและส่งเสริมให้รู้จักความมัธยัสถ์

ในข้อ ๑ เนื่องจากชาวชนบทโดยทั่ว ๆ ไปยังขาดความรู้ เช่น อ่านหนังสือไม่ออก เขียนไม่ได้ อยู่เป็นจำนวนมาก เป็นทางให้เกิดความเสียเปรียบหลายประการ คือในทางการค้าขายก็ดี ทางเปิดหูเปิดตาให้รู้จักวิชาการบางอย่างที่ควรรู้ เพื่อเป็นทางช่วยแก้ไขการงานที่เป็นอาชีพและความเป็นอยู่ในครอบครัวของตนให้ดีขึ้นก็ดี เช่นนี้ ควรจัดให้มีการศึกษาเบื้องต้น โดยถือเอาวัตถุประสงค์และทางดำเนินการที่สะดวก ดังจะกล่าวต่อไปนี้

จัดหาสถานที่ซึ่งพออาศัยเป็นที่ศึกษา เช่น ศาลาวัดในหมู่บ้าน หรือแบ่งแยกจากโรงเรียนประชาบาลแห่งใดแห่งหนึ่งสุดแต่จะเหมาะเป็นราย ๆ ไป ตั้งเป็นโรงเรียนสำหรับเด็กและผู้ใหญ่ขึ้น

อนึ่งในหมู่บ้านหนึ่ง ๆ ควรจะจัดให้มีสถานที่หรือห้องสำหรับอ่านหนังสือซึ่งพอเป็นที่พักอาศัยกันแดดกันฝนได้ และมีหนังสือที่เกี่ยวแก่การอาชีพซึ่งควรจัดให้มีขึ้นหรือรับไว้ เช่น หนังสือที่ออกเป็นรายวัน รายเดือน และรายปี อันเป็นวิชาที่เกี่ยวกับการบำรุงพืชผล เลี้ยงสัตว์ ป้องกันรักษาโรคพืช โรคสัตว์เหล่านี้เป็นต้น

ในข้อ ๒ ควรจัดให้หมู่บ้านหนึ่งหรือสมาคมหนึ่งมีตู้หรือหีบยาสำหรับรักษาโรค เช่นตาแดง ปวดท้อง ยิด อหิวาต์ ไข้ กลากเกลื้อน ฝักช้ำ และบาดแผลสด ไว้เป็นทางป้องกันและรักษาเบื้องต้นในชั้นต้น ส่วนการปลูกฝีเพื่อป้องกันไข้ทรพิษนั้นควรจัดให้ได้ปลูกเสีย

ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ที่ยังไม่ได้ปลูก หรือเมื่อปลูกแล้ว ก็ควรให้ปลูกซ้ำตามระยะที่แพทย์เห็นสมควรและตลอดจนการฉีดวัคซีนเพื่อป้องกันโรคระบาดอื่น ๆ ด้วย การสุขภาพซึ่งเป็นสิ่งสำคัญสำหรับครอบครัวจำเป็นจะต้องจัดการระวังรักษาและดูแลให้สะอาดเรียบร้อยถูกต้องตามหลักอนามัยเสมอ เช่น ทำส้วม และห้ามไม่ให้คนในครอบครัวของตนเที่ยวถ่ายอุจจาระในสถานที่อันเป็นที่น่ารังเกียจ และเป็นทางนำให้เกิดโรคขึ้นได้ นอกจากนั้นในบริเวณบ้านเรือนและครัวไฟตลอดจนคอกสัตว์ ก็ควรจัดทำให้สะอาดเช่นเดียวกัน

ในข้อ ๓ การบำรุงการเพาะปลูกให้ดีขึ้นย่อมเป็นของจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรจะจัดไปแต่เบื้องต้น เช่น การจัดหาปุ๋ย และหาพรรณพืชผลที่ดีไว้เพื่อ

ก. บำรุงการเพาะปลูกเท่าที่จะหาได้

ข. ปุ๋ยคอกนั้นควรเก็บรักษาไว้ให้เป็นที่เป็นทางและถูกวิธีการ

ค. ควรจัดหาพืชผลที่ดีเก็บไว้ทำพันธุ์ และบำรุงให้ดีขึ้นทุกปีไป

ง. ควรปลูกต้นผลไม้ที่ใช้สำหรับเป็นอาหารประจำบ้าน เช่น กล้วย อ้อย ถั่ว มัน ฟักแฟง แตง พริก ฯลฯ และผักต่าง ๆ พืชผลเหล่านี้เมื่อเหลือจากการบริโภคแล้วยังอาจนำไปขายเป็นการเพิ่มพูนรายได้อีกส่วนหนึ่งด้วย ต้นไม้ใหญ่ ๆ ที่มีประโยชน์ เช่น มะม่วง มะพร้าว หมาก และต้นไผ่ ก็ควรจัดหาปลูกไว้ทุกบ้าน อนึ่งในการเพาะปลูกที่ว่านี้น้ำเป็นสิ่งสำคัญที่จะหล่อเลี้ยงพืชผลต้นไม้ให้งอกงาม

เจริญเติบโต ฉะนั้นตำบลใด ท้องที่ใด ที่ขาดแคลนน้ำ ควรขุดบ่อก็จะต้องช่วยกันขุดทำขึ้นไว้ หรือจะคิดจัดหาสูบน้ำไว้ใช้ และช่วยกันสร้างเขื่อน ทำนบ และคันนา ก็อาจร่วมมือกันจัดขึ้นได้ตามแต่จะเห็นควร

ในข้อ ๔ การป้องกันโรคระบาดสำหรับสัตว์พาหนะ ซึ่งตามธรรมดาในปีหนึ่ง ๆ สัตว์พาหนะได้ล้มตายเนื่องด้วยโรคระบาดเป็นจำนวนมาก ฉะนั้นการที่จะป้องกันในชั้นต้นก็คือ จัดทำคอกสัตว์และระวังให้รับความสะอาดอยู่เสมอ ตลอดจนดูแลป้องกันให้ได้รับการฉีดวัคซีนหรือจัดการแยกย้ายเมื่อเกิดโรคขึ้น

ในข้อ ๕ หัตถกรรมประจำบ้าน เป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องอบรมชักเกลานิสสัยให้ชาวชนบทมีความขยันหมั่นเพียรในการทำกินอยู่เสมอเมื่อว่างงาน เพื่อขจัดความเกียจคร้านนั่ง ๆ นอน ๆ โดยไม่ทำอะไรให้เกิดประโยชน์ อีกประการหนึ่งในเวลาว่างจากการประกอบอาชีพ เช่น หมดฤดูทำนาแล้ว ชาวชนบทมักจะหันเข้าหาการพะนัน หรือนิยมไปในทางที่ไร้ประโยชน์และเกิดโทษ ฉะนั้นสิ่งที่จะแก้ได้ก็คือควรจะจัดให้มีงานทำทางบ้านขึ้น จะเป็นโดยอาชีพทางฝีมือ เช่น ทอผ้า จักสาน หรือเตรียมทำเครื่องมือเครื่องใช้ด้วยตนเอง หรือทำไร่นาผสม ปลูกผัก ดักปลา เลี้ยงหมู เป็ด ไก่ เหล่านี้เป็นต้น ก็พอมีเวลาทำได้ ทั้งนี้สุดแต่ภูมิประเทศและโอกาสจะอำนวย เพราะเป็นผลทุ่นรายจ่ายในครอบครัวได้ไม่น้อย

ในข้อ ๖ การกีฬาเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่ง ควรจัดให้มีการออกกำลังเพื่อบำรุงร่างกายและปลูกความสามัคคีสำหรับผู้ใหญ่และเด็กในหมู่บ้านนั้น เช่นสนับสนุนให้เล่นกีฬาที่นิยมกันตามประเพณีหรือการเล่นสนุกสนานร่าเริงตามพื้นเพของหมู่บ้าน ซึ่งจะเป็นทางบำรุงและปลูกฝังความสามัคคีของคนเป็นส่วนรวมด้วย ส่วนกีฬาสำหรับเด็กก็ควรจัดไปในทำนองลูกเสือหรือให้มีการเล่นเป็นหมู่เป็นคณะ ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้เด็กมีน้ำใจเป็นนักกีฬาอันแท้จริง นอกจากนี้ยังเป็นการอบรมนิสัยใจคอให้รู้จักรักหมู่รักคณะบำเพ็ญตนเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ตลอดจนให้มีความกล้าหาญขยันขันแข็ง เมื่อเติบโตไปเบื้องหน้าจะได้เป็นตัวอย่างอันดีสำหรับเด็กรุ่นหลัง ๆ สืบไป

ในข้อ ๗ การป้องกันความสูญเสียและส่งเสริมให้เกิดการประหยัดทรัพย์มิให้ปลดเปลืองไปโดยใช่เหตุนั้น เป็นของจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องฝึกหัดเพื่ออบรมให้เป็นผู้มัธยัสถ์ รู้จักใช้จ่ายและกำจัดความฟุ่มเฟือยอันไม่เป็นสาระให้สิ้นสูญไปเสียด้วย เพราะตามปกติการใช้จ่ายเกินตัวยังเป็นสิ่งที่นิยมกันในหมู่ชาวชนบทอยู่มาก เช่น ประกอบพิธีกรรมตามลัทธิประเพณีเป็นต้น เหล่านี้มิได้กระทำกันแต่พอสมควรกับฐานะและความเป็นอยู่ มักจะแข่งขันกันอย่างออกหน้าออกตาโดยไม่คิดหน้าคิดหลัง ผลที่เสียไปเพราะเหตุฟุ่มเฟือยปราศจากความยั้งคิดเช่นนี้ อาจเป็นทางก่อให้เกิดหนี้สินขึ้นได้ส่วนหนึ่ง

วิธีการตามที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งนี้ เป็นวิธีที่ในประเทศซึ่งมีฐานะเช่นเมืองเราได้จัดการแก้ไขฟื้นฟูและทนุบำรุงกันอยู่แล้ว โดยอาศัยจัดรวมหรือคู่กันไปกับวิธีการสหกรณ์หรือมิฉะนั้นก็จัดรวมกันไปกับวิธีการเทศบาล แต่เนื้อแท้ของวิธีการเทศบาลนั้นอาศัยเงินภาษีอากรซึ่งรัฐบาลจัดสรรแบ่งปันให้ ส่วนการฟื้นฟูฐานะของชาวชนบทต้องอาศัยน้ำใจคนซึ่งมี Co-operative Spirit เป็นส่วนใหญ่.

การบูรณปฏิสังขรณ์ชนบทวิสัยนั้น ก็คือ การบูรณปฏิสังขรณ์ความเป็นไปของชนบทในแง่ทางเศรษฐกิจ ทางประชาคมและทางการเมือง.— เค. เอส. ศรีกันตาน

หลักและรูปการสหกรณ์

ความเป็นอยู่แห่งมนุษยชาติในสมัยดึกดำบรรพ์ต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติบรรดาลให้เป็นไปอยู่มาก ถึงหากมนุษย์จะใช้แรงงานของตนประกอบการงานสมทบอีกด้วยทางหนึ่ง ก็เพียงแต่ให้บรรลุประโยชน์เท่าที่ธรรมชาติจะพึงอำนวยได้เท่านั้น สรรพเครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ ที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นก็ดี กำลังความคิดอ่านที่ประกอบกิจการก็ดี มิได้เพ่งเล็งเพียงแต่ให้สำเร็จประโยชน์ตามควรแก่สภาพที่ธรรมชาติช่วยตกแต่งได้เท่านั้น ในขั้นต่อมาเมื่อธรรมชาติสอนให้มนุษย์รู้จักสวยรู้จักงามและการร่าเริงต่าง ๆ จึงได้ประดิษฐ์เครื่องใช้ไม้สอยให้วิจิตรตระการตาเท่าที่สามารถจะทำได้ เวลาประกอบธุระกิจใด ๆ ปากก็ขับกล่อมทำนองเพลงอย่างละลานใจ ด้วยความร่าเริงในทำนองนั้นเองจึงทำให้ธรรมชาติที่ห้อมล้อมอยู่พลอยสดชื่นไปด้วย เนื่องจากการที่มนุษย์ทำงานด้วยความรักงาน กิจการที่ประดิษฐ์ขึ้นจึงบรรลุเป็นผลดีมีศิลปแห่งความงามตามสมควร ตราบจนกระทั่งตอนต้นศตวรรษที่ ๑๙ การงานต่าง ๆ ก็ยังตกเป็นหน้าที่ของมนุษย์แต่ละคนจะต้องประกอบขึ้นโดยตนเอง ในสมัยนั้นถึงหากยังไม่มีสภาพการแข่งขันกันขึ้นก็ตาม แต่สิ่งของที่มวลมนุษย์ประดิษฐ์คิดทำ ต่างคนได้พยายามให้สวยสดงดงามและเกิดคุณประโยชน์อย่างยอดเยี่ยม ในกาลต่อมาเมื่อมนุษย์ค้นพบเครื่องจักรใช้แทนแรงงานคนเป็นผล

สำเร็จ การนำเครื่องจักร์มาใช้แทนแรงคนไม่ใช่แต่ทำให้การงานนั้น เกิดความสะดวกสบายเบาแรงคนงานแต่อย่างเดียว แต่ยังช่วยให้ผู้มีเครื่องจักร์ใช้ได้รับประโยชน์จากการงานในเชิงกำไรใช้แรงคนทำงานอีกด้วย จึงทำให้การดำรงชีพในทางเศรษฐกิจแห่งสังคมของมนุษย์เสื่อมทรามอย่างหมดอาลัย ก็มันตะผลที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นนั้นก็เพื่อต้องการเงิน หาใช่ต้องการสิ่งของเหล่านั้นไม่ ผู้ประกอบการงานจึงมุ่งประดิษฐ์ให้สิ่งของวิจิตร์ตระการตาไปไม่ได้เท่าใดก็ตั้งหน้าแต่ประดิษฐ์ให้ได้สิ่งของมากขึ้น การงานชั่งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ถือกันว่าทำเพื่อความบรรเทิงใจนั้น มาในยุคนี้ได้ลดคุณค่าลงเป็นงานที่ทำเพื่อหวังสินจ้างหรือกำไรเสียแล้ว ทั้งนี้เป็นกรณีให้ระดับเกี่ยวกับมนุษยชาติต่ำต้อยลงไปอีก พฤติการณ์ที่ไม่น่าผาสุกใจก็ในข้อที่คนเราต่างพากันทุ่มเทกำลังแรงและเวลาชั่ววันหนึ่ง ๆ แม้จนเต็มสติกำลังแล้วก็ดี แต่กระนั้นก็ไม่อาจที่จะดำรงชีพหรือเพื่อให้ชีวิตมีสภาพรายรื่นไปได้ เพียงแต่หาหนทางเยียวยาชีวิตในสิ่งที่จำเป็นตามธรรมดาให้เพียงพอก็แสนเข็ญ นอกจากนี้คนเรายังมีภาระหมกมุ่นจนเหลือเวลาคิดปลูกฝังตนเองไม่ได้เท่าใด ผู้ที่หวังดีต่อความเป็นมนุษยชาติได้ตระหนักถึงความยกพร่องแห่งวิธีการแสวงกำไรในการอุตสาหกรรมจึงได้เปลี่ยนแปลงสิ่งที่ไม่เป็นธรรมบางอย่างขึ้นในหมู่ชนที่อยู่ในสมาคมและผู้ที่กระหายเชยชูฐานะให้ดีกว่าเดิมก็ดิ้นรนมากขึ้นจนถึงกับเกิดมีโครงการต่าง ๆ เป็นไปทั้งในทางปฏิรูปตลอดจนแก้ไขหลักการบางอย่าง

หลักแห่งการงานตามธรรมชาติที่เป็นมาแต่สมัยดั้งเดิมนั้นพอจะประสานกันได้กับระบบเศรษฐกิจสมัยปัจจุบันอยู่วิธีหนึ่งได้ชื่อว่า "วิธีการสหกรณ์" ด้วยเหตุที่วิธีสหกรณ์มีปัจจัยให้สิ่งที่เป็นกัมมันตะผลและการจำแนกกัมมันตะผลนั้นเกิดเป็นการงานขึ้น หาใช่เป็นการมุ่งกำไร และกิจที่ทำนั้นก็เป็นการงานที่เกิดประโยชน์ซึ่งเป็นทางให้ได้รับค่าตอบแทนอย่างดีที่สุด วิธีสหกรณ์มีภาวะอันยอดเยี่ยมอยู่ในข้อที่กิจการที่ประกอบขึ้นนั้นกลมกลืนกัน และมีคุณค่าเสมอด้วยสิ่งที่หมดเปลืองไป ในการดำเนินงานสหกรณ์ควรมีคติว่า สมาคมสหกรณ์ย่อมสงเคราะห์อุดหนุนผู้ประกอบหัตถกรรมให้ได้ทำกิจการอย่างดีที่สุดเท่าที่พึงมีได้ และผู้ประกอบหัตถกรรมก็ต้องทำอย่างสุดฝีมือของตนเช่นกัน ผู้ประกอบหัตถกรรมย่อมวางใจในการดำรงชีพของตน สิ่งของที่ตนประดิษฐ์ขึ้นก็มิได้มุ่งจำหน่ายในท้องตลาดเพื่อหวังผลกำไร เพราะประดิษฐกรรมที่ตนทำขึ้นตกเป็นของสหกรณ์ซึ่งตนมีส่วนเป็นสมาชิกอยู่เท่า ๆ กับสมาชิกคนอื่น ๆ ในสหกรณ์ที่ใช้กัมมันตะผลของสมาชิกจะต้องจ่ายเงินเท่าราคาทุนแห่งกัมมันตะผลนั้น ๆ พฤติการณ์ที่ปฏิบัติตามนัยนี้จึงจะเป็นการงานที่แท้จริง ผู้ประกอบอาชีพก็ได้ค่าสิ่งของที่ตนประดิษฐ์ขึ้นเต็มเม็ดเต็มหน่วยเท่าที่ลงทุนไป เพียงแต่หักส่วนที่กันไว้เป็นเงินสำรองเพื่อการสังคมและสาธารณประโยชน์ที่ผู้ประกอบอาชีพนั้น ๆ มีส่วนร่วมอยู่ในสมาคมด้วย โดยลักษณะนี้จึงจัดเป็นการยกระดับงานให้สูงขึ้น ในฐานะที่เอกชนแต่ละคนอุดมด้วยทรัพย์สมบัติจะช่วงชิงอำนาจให้เด่นกว่ากันและหลีกเลี่ยงในเชิงการ

งานนั้น ถ้าว่าตามวิธีสหกรณ์แล้วย่อมเป็นไปไม่ได้อยู่เอง แนวความคิดที่เป็นข้อมุ่งหมายของสหกรณ์ก็เพื่อให้บุคคลทุกคนต้องทำงานมุ่งที่จะยกสภาพของงานให้สูงกว่าการมีทรัพย์สมบัติ และมุ่งกำจัดผู้ที่แอบอิงอาศัยผู้อื่นเลี้ยงตนตลอดจนประชาชนชั้นต่ำที่เห็นแก่ตัวเอง และการกำจัดเช่นนี้หาได้มุ่งหมายจะสถาปนาให้เกิดอำนาจสิทธิขาดในชนชั้นต่ำไม่ เพียงแต่ยกความเป็นมนุษยชาติให้ทรงอำนาจสิทธิขาดเท่านั้น เมื่อดำเนินงานสหกรณ์ยังมีข้อสำคัญอีกอย่างหนึ่งสมทบอยู่ด้วยซึ่งได้แก่การศึกษา ผู้ที่ทรงคุณวุฒิเท่านั้นจึงจะสนองให้การสหกรณ์ดำเนินไปได้ ถ้าต้องการให้มนุษยชาติเกิดความสมบูรณ์พูนสุขยิ่งขึ้น ต่างคนก็ต้องเตรียมตัว ต้องศึกษาและต้องเป็นผู้มีสมรรถภาพ เมื่อได้กำหนดให้มีสหกรณ์รวมอยู่ในแผนการด้วยแล้ว จำต้องมีการศึกษาควบกันไปไม่ควรถือว่าล่วงพ้นสมัยเกินไปเสียแล้วที่จะเรียนได้ ความจริงมนุษย์เรามีการเรียนชั่วตลอดชีวิต ถ้าหากเป็นผู้สูงอายุ ก็ต้องรีบเร่มเรียนเสียโดยลำพังตนเอง และในขณะเดียวกันก็ควรระลึกถึงบุตรหลานให้ได้รับการศึกษาเช่นเดียวกัน จงบำเพ็ญตนให้เป็นที่พึ่งแก่บุตรหลานเพื่อจะได้รับการศึกษาเท่าที่สามารถอนุเคราะห์ได้ มนุษย์เราจะทำประโยชน์ให้แก่โลกได้อย่างไร ประเสริฐยิ่งกว่าทำประโยชน์ให้แก่บุตรหลานผู้ซึ่งจะเป็นอนาคตของโลกต่อไปอีกเล่า เมื่อเราทำประโยชน์ให้แก่บุตรหลานของเราอย่างไรเพียงใด ก็เท่ากับเราทำประโยชน์ให้แก่อนาคตกาลอย่างนั้นเพียงนั้นเช่นกัน

การสหกรณ์มีหลักอยู่ว่า ที่เราดำรงสภาพเป็นมนุษย์อยู่ได้ก็โดยต่างอาศัยซึ่งกันและกันไม่ใช่แต่เราจะขอให้ผู้อื่นช่วยเหลือแต่อย่างเดียว เราก็จำต้องช่วยเหลือผู้อื่นเพื่อเขยิบตัวเราเองให้ส่ฐานะสูงที่สุดที่จะพึงทำได้ในชีวิตเรา

เมื่อได้พิจารณาหัวข้อต่อไปนี้ ก็จะรู้ได้ว่าวิธีการสหกรณ์มีคุณประโยชน์อย่างใดคือ –

(๑) การสหกรณ์ได้เปลี่ยนสภาพที่มุ่งกำไรให้เป็นสภาพที่มุ่งต่อการงาน

(๒) วิธีกอบโกยรายได้เป็นเอกสิทธิ์เฉพาะบุคคลจากค่าเช่าก็ดี ค่าดอกเบี้ยหรือเงินปันผลก็ดี เหล่านี้ไม่เป็นวิธีการที่ดำเนินในสหกรณ์

(๓) การสหกรณ์ทำให้บุคคลทุกคนเป็นผู้ประกอบการงาน

(๔) การสหกรณ์ทำให้บุคคลทุกคนมีฐานะครอบครองในทางกรรมสิทธิ์

(๕) การสหกรณ์ส่งเสริมการประหยัดทรัพย์และให้เกิดความรู้สึกในทางรับผิดควบกับการครอบครองเป็นเจ้าของทรัพย์ ซึ่งทำให้เกิดลักษณะประจำตัว

(๖) การสหกรณ์ทำให้บุคคลที่เป็นเพื่อนบ้านร่วมกันทำธุรกิจเพื่อประโยชน์แห่งหมู่ชนนั้น

(๗) การสหกรณ์ทำให้บุคคลช่วยเหลือซึ่งกันและกันแทนที่จะแข่งขันหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน

(๘) การสหกรณ์อบรมให้บุคคลรู้จักควบคุมการอุตสาหกรรมอันเป็นประโยชน์ของตนเอง

(๙) การสหกรณ์ช่วยให้ผู้ประกอบการงานกู้สภาพแห่งเครื่องอุปโภคและบริโภคของตนซึ่งเสื่อมทรามมาช้านานให้มีการควบคุมดีขึ้น

ผู้มีใจเป็นนักสังสรรค์ย่อมถือประโยชน์ที่ตนได้รับในอดีตกาลมาอำนวยให้เกิดประโยชน์ในอนาคตกาลต่อไป วิธีดำเนินในยุคสมัยหนึ่งก็ย่อมต้องอาศัยยุคสมัยก่อนเป็นแนวทาง เช่นเดียวกับมนุษย์เราในสมัยปัจจุบันต่างกำลังก่อรูปในส่วนที่เป็นอนาคตกาล เคยมีนักถือสันโดษผู้หนึ่งกล่าวว่า "ข้าพเจ้าจะหลีกไปเสียจากโลกอันโสมมนี้ไปอยู่ตามลำพัง" ส่วนบุคคลอีกผู้หนึ่งกล่าวว่า "ถ้าหากข้าพเจ้าไม่เกี่ยวข้องกับเพื่อนบ้านแล้ว จะมีความสุขสบายดีมาก" แต่ตราบใดที่เพื่อนมนุษย์เรายังไม่มีความสุข พวกเราก็ยังมีงานทำอยู่ตราบนั้น โดยการเป็นเพื่อนในหมู่มนุษย์เรานี้เอง เราจึงบำเพ็ญให้ชีวิตมีคุณค่าสูงขึ้น ด้วยเหตุที่คนเราต่างก็ต้องการคบค้าซึ่งกันและกัน ตราบใดที่ผู้ซึ่งเป็นเพื่อนบ้านยังต้องการเราอยู่ บ้านเราก็แวดล้อมไปด้วยเพื่อนบ้าน ไม่แตกแยกออกไปอยู่ในป่าดง คนเราย่อมอนุวัตรตามสภาพของชุมชนประกอบด้วยลัทธิแบบแผนและความปรารถนานานัปการ

ข้อที่ว่าในระหว่างมนุษย์เราย่อมเป็นสัตรูต่อกันนั้นไม่เป็นความจริง ปกติวิสัยของมนุษย์ย่อมโน้มน้าวไปในทางละมุนละม่อมอ่อนโยน

มีความเห็นอกเห็นใจเต็มไปด้วยการเกื้อกูลกัน ถ้าหากไม่เป็นดังเช่นว่านี้ ชาติมนุษย์เราคงพินาศแหลกลาญเสียนานแล้ว การที่เจริญรอยผู้บรรลุธรรมวิเศษในข้อที่ไม่ติดต่อกับผู้อื่นซึ่งต้องการจะติดต่อด้วยนั้นย่อมเป็นไปไม่ได้ แนวที่คิดเห็นว่าผู้อื่นก็มีความต้องการเช่นเดียวกันนี้เอง เป็นผลให้เกิดมานะขวนขวายกันขึ้นอย่างใหญ่หลวง

การปองร้ายเป็นสัตรูกันนั้นเป็นลักษณะที่ขัดต่อวิธีการสหกรณ์ เพราะวิธีสหกรณ์ต้องอาศัยอารมณ์ที่มนุษย์มีอยู่ตามธรรมดาและละเอียดสุขุม การสหกรณ์มีสภาพเป็นการสร้างไม่ใช่การทำลาย บรรดาลให้เกิดกำลังขยายวงในสิ่งที่จำเป็นจนกว่ากิจการนั้นจะอำนวยสรรพสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์และสวยสดงดงาม วิธีสหกรณ์ปฏิบัติตามแนวนี้เรื่อยมา เป็นธุระกิจที่ไม่ใช่อยู่ในขอบเขตจำกัดหรือในทางแข่งขันอย่างใด แต่ดำเนินการให้กว้างขวางออกไปและเป็นไปในทางประชาธิปตัย คือชวนเชิญบรรดามนุษย์ทั่วโลกให้มาร่วมในสหกรณ์ ไม่เลือกอาชีพเชื้อชาติ ศาสนาหรืออยู่ในสังคมชั้นใด ย่อมได้รับสิทธิเสมอภาคในการบริหารงานสหกรณ์ บุคคลผู้สมัครร่วมด้วยไม่จำเป็นต้องแสวงหาคุณสมบัติเพิ่มเติมอีกอย่างใด เท่าที่ต่างคนดำรงสภาพต้องใช้จ่ายบริโภคอยู่ทุกวันนี้ก็ร่วมกันได้ การสหกรณ์ไม่ประสงค์ให้เป็นชนิดที่มุ่งประโยชน์ตนเป็นใหญ่ แต่หากปรารถนาให้บุคคลได้ร่วมกันทุกถ้วนหน้า ยิ่งรวมกันได้มากเพียงใดก็ยิ่งสัมฤทธิผลมากขึ้นเพียงนั้น วิธีนี้เป็นหลักแห่งมนุษยชาติตามแนวสหกรณ์ การสหกรณ์

ไม่ก่อให้เกิดความแตกต่างในทางเอกสิทธิ์มีแต่อุ้มชูชนทุกชั้น โฉมหน้าของการสหกรณ์เกี่ยวไปในการจัดหาอาหาร ทำเครื่องนุ่งห่ม ก่อสร้างสถานที่อยู่และแสวงหาบรรดาโภคทรัพย์ต่าง ๆ ที่มนุษย์ต้องมีต้องใช้กัน แต่สิ่งสำคัญซึ่งสหกรณ์เจาะจงอยู่มากก็คือในฐานะที่ต่างคนเป็นมนุษย์นี่เอง หน้าที่ของสหกรณ์เป็นผู้จัดหาเครื่องอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่มนุษย์ต้องการมาให้และชักนำให้ มนุษย์มีความผูกพันในระหว่างกันและกันอย่างสนิทสนมกลมเกลียวยิ่งขึ้น

มีอารมณ์ชะนิดหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นสัญชาติญาณที่เป็นของมีมาแต่ดั้งเดิม โดยปรากฏว่าตายด้านอยู่ในดวงวิญญาณของมนุษย์ทุกรูปทุกนาม อารมณ์ที่ว่านี้ได้แก่ความปรารถนาทำประโยชน์ให้ผู้อื่นอันเป็นธรรมารมณ์ เหตุที่อารมณ์ชะนิดนี้ถูกกำจัดจนตายด้านก็เพราะยังให้เกิดความสิ้นเปลือง แต่ก็มียางคราวที่อารมณ์ชะนิดนี้ระเบิดออกมาเหมือนกันเนื่องในกรณีที่สภาพแห่งเศรษฐกิจรัดตัวหนักขึ้น จึงปรากฏให้เห็นเป็นที่ประจักษ์คราวละนาน ๆ ถ้าหากคนเราต้องการยำเพ็ญชีวิตให้เป็นไปในทางสุจริต เราก็ต้องตอบแทนสังคมแห่งหมู่ชนให้เพียงพอกับที่สังคมได้อำนวยประโยชน์แก่เรา การสัมพันธ์ซึ่งเป็นเหตุให้ต่างฝ่ายได้เปรียบหรือเสียเปรียบกัน โดยจะเป็นทางไหนก็ตามย่อมเพาะให้เกิดอยุติธรรมทั้งนั้น ประชาธิปไตยในทางสหกรณ์ย่อมเป็นที่ประจักษ์แก่หน่วยเอกชนผู้เป็นสมาชิกว่า เพื่อนสมาชิกอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมสหกรณ์กันนั้น เมื่อทำงานเพื่อตนเองเช่นนี้ถือว่าเป็นการทำเพื่อประโยชน์แก่สมาชิกแต่ละคนนั้นด้วย สมาชิกสหกรณ์ทุกคนได้

รับประโยชน์ร่วมกัน ยรรดาสมาชิกทั้งมวลทำประโยชน์เพื่อแต่ละคน และสมาชิกแต่ละคนก็ทำประโยชน์เพื่อสมาชิกทั้งมวล วิธีการเช่นนี้จะต้องถือเป็นหลักทั่วกัน เมื่อหมู่มนุษย์รับรองปฏิบัติตามนัยนี้แล้ว มนุษยชาติก็จะย่างขึ้นสู่ยุคภราดรภาพ ตราบใดที่มนุษย์ยังมุ่งหาประโยชน์ในทางเห็นแก่ตัวเองเป็นใหญ่อันขัดต่อทางดำเนินในวงการสมาคมแล้ว สมาคมที่หมู่ชนรวมกันตั้งขึ้นนั้นก็ไม่ใช่เพื่อยกสภาพแห่งชีวิตได้ดีที่สุด คงต้องมีสักวันหนึ่งที่ต่างจะต้องรำพึงถามตนเองว่า "เราได้บำเพ็ญกรณียกิจแล้วหรือ เราได้แนะนำไว้ดีแล้วหรือ กรณียกิจต่าง ๆ ที่บำเพ็ญไว้เพียบพร้อมดุจรองเท้านั้นจะอำนวยประโยชน์สุขให้แก่บุคคลที่พึงได้รับหรือผู้ที่ต้องการสวมรองเท้าจะสวมเดินได้อย่างสดวกสะบายหรือไฉน" ความคิดที่มุ่งให้เกิดประโยชน์เพื่อตนเองแต่อย่างเดียวนั้นเป็นหน้าที่ของบุคคลต้องกำจัดเสียจากสันดาน และต้องทำให้ประโยชน์ที่พึงได้รับเจือไปในทางเป็นผลดีต่อพวกเพื่อนกัน เพื่อพวกเพื่อนจะได้เจือจานประโยชน์ที่ต่างประกอบขึ้นให้เป็นผลดีแก่ตน คนเรามิใช่ว่าทำการเพื่อประสงค์ให้ตนได้รับผลดีที่สุดเท่านั้น แต่ยังทำเพื่อนำผลดีที่สุดนั้นให้ผู้อื่นนอกจากตนอีกด้วย อุปมาดังพ่อค้ามีหน้าที่เป็นผู้จำหน่าย ย่อมแล้วแต่บุคคลผู้ซื้อซึ่งเกิดความนิยมในสินค้านั้นว่ามีคุณภาพดีจึงซื้อไป ไม่ยังควรชักชวนให้ผู้ซื้อที่ไม่นิยมในสินค้านั้นต้องซื้อด้วยความจำใจ

ผลที่เกิดจากการสหกรณ์นั้นย่อมทำให้คนเราเปลี่ยนอัธยาศัยได้เหมือนกัน เช่นแต่ก่อนเป็นผู้มีใจคับแคบเห็นแก่ตัวเองก็กลายเป็น

ผู้มีใจคอกว้างขวางอย่างเห็นแก่มนุษยชาติ การสหกรณ์ค่อย ๆ กำจัดความมีใจคับแคบให้หมดไปทีละเล็กละน้อย และนำแนวคิดให้เป็นผู้มีใจคอกว้างขวางเกิดขึ้นแทนเป็นผลสำเร็จ คนเราก็จะมีใจผูกพันสนิทสนมต่อกันยิ่งขึ้น และความกระทบกระทั่งอย่างรุนแรงในระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกันก็จะเสื่อมทรามไป ในเมื่อต่างคนมุ่งในความประสงค์ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การนำวิธีสหกรณ์ไปทดลองปฏิบัติกันอยู่ทุกวันนี้ ก็ปรากฏผลดำรงเป็นหลักถาวร

การดำเนินงานสหกรณ์นั้น ผู้ที่บำเพ็ญตัวเป็นผู้นำก็ดี และผู้ที่ลงมือดำเนินการด้วยตนเองเกือบตลอดมาก็ดี เหล่านี้ในชั้นต้นก็ล้วนเป็นคนเพียงชั้นกรรมกรทั้งนั้น หากประกอบด้วยความคิดฝ่งใจไปในทางสังคม และเป็นผู้ใคร่ต่อการอุปถัมภ์ค้ำชูเพื่อนมนุษย์ด้วยกันทุกทางเท่าที่จะพึงช่วยได้ ผู้ที่ขวนขวายอีกหลายคนซึ่งยังไม่อิ่มใจในภาวะต่าง ๆ เท่าที่เป็นอยู่ จึงปรารถนาที่จะปฏิรูปหรือเปลี่ยนแปลงวิธีการที่อยู่ในสังคม ต่างได้พากันหันมานับถือการดำเนินงานสหกรณ์โดยใช้วิธีศึกษาบ้าง และสังเกตการบ้าง เพราะเป็นทางอำนวยให้เกิดความหวังได้ดีที่สุดในโลก ผู้ดำเนินการก่อรูปสหกรณ์ซึ่งอยู่ในชั้นกรรมกรเหล่านี้ ทุก ๆ ประเทศได้ช่วยเหลือให้ได้รับความสะดวกในการจัดสหกรณ์มีผลสำเร็จเป็นลำดับมา จนในบางประเทศคนเหล่านี้ก็ได้กลายเป็นผู้นำในทางสหกรณ์ขึ้น ผู้ซึ่งเป็นผู้นำในการสหกรณ์ตามประเทศต่าง ๆ เช่น อังกฤษ เยอรมันนี ฝรั่งเศส สวิตเซอร์แลนด์ ฮอลแลนด์ ฮุงการี ฟินแลนด์และ

เดนมาร์คเหล่านี้ โดยมากเป็นคนที่อยู่ในชั้นอันได้ชื่อว่าเป็นผู้หมดกังวลในทางอาชีพมาแล้วทั้งนั้น การสหกรณ์จะวัฒนาถาวรให้รวดเร็วไปไม่ได้ จนกว่าจะได้อบรมให้ผู้คนเกิดความเข้าใจและรู้จักบริหารการงานในสหกรณ์ดีเสียก่อน การสหกรณ์เมื่อก่อเป็นรูปขึ้นเรียบร้อยแล้วก็ยังทอดธุระมอบให้ใคร ๆ ไม่ได้ แม้แต่ตัวผู้จัดสหกรณ์ขึ้นเองก็ยังต้องหาความเข้าใจในรูปสหกรณ์ของตนให้กว้างขวางอย่างลึกซึ้ง มีบางคนกล่าวว่า โดยกรณีต่าง ๆ ที่ถึงกับจัดเป็นรูปสหกรณ์ขึ้นก็เพื่อให้สัมฤทธิผลในทางการเงินหรือโดยนัยหนึ่งว่าสหกรณ์ช่วยให้คนประหยัดทรัพย์ แท้จริงความเห็นตามแง่นี้ย่อมกำบังแนวความคิดอันสุขุมเลยสิ้นเป็นเหตุให้บุคคลมีใจอ้างว้างและหมดอาลัย การตั้งร้านจำหน่ายสินค้าย่อยนั้นหาใช่มุ่งหมายให้เกิดสังคมที่กว้างขวางใหญ่โตได้ไม่ เป็นเพียงสังคมขนาดย่อม การสหกรณ์ที่ทำสำเร็จผลได้จริงจัง ก็ฉะเพาะแต่เมื่อบุคคลมองเห็นเป็นองค์การสังคมที่กว้างขวางใหญ่โตและปรารถนายึดมั่นในความยุติธรรม ทั้งตั้งใจที่จะสังสรรค์ให้โลกมนุษย์มีสภาพเป็นที่น่าอยู่อาศัยมากขึ้น

ปฐมศึกษาจะบรรลุผลสำเร็จได้ก็เมื่อเรามารู้สึกว่ามนุษย์ก็เช่นเดียวกับนกและสัตว์ ย่อมเกิดมากับเราต่างดิ้นรนที่จะแสวงหาหนทางเป็นอิสสรเสรี เพราะฉะนั้นจึงไม่บังควรเอากำหนดกฎเกณฑ์จากภายนอกมาเป็นเครื่องกีดกัน.—รพินทรนาถฐาคูร

ผลของการจัดสหกรณ์ประเภทหาทุน

ในประเทศที่ประกอบกสิกรรมเป็นส่วนใหญ่นั้น นับว่าการจัดสหกรณ์ประเภทหาทุนในชนบทเป็นอุปกรณ์สำคัญยิ่งในทางส่งเสริมฐานะความเป็นอยู่และสวัสดิภาพของประชาชน เพราะสหกรณ์อาจช่วยเหลือชาวนาให้รอดพ้นจากการมีหนี้สินรุงรัง ไม่ต้องเป็นหนี้ที่ถูกเรียกดอกเบี้ยอย่างขูดเลือดขูดเนื้อ อาชีพในการกสิกรรมก็จะจำเริญขึ้น และพวกคนยากจนก็จะมีโอกาสก้าวหน้าไปสู่ความรุ่งเรืองตามลำดับ วิธีการสหกรณ์เป็นเครื่องขัดเกลาให้ราษฎรมีศีลธรรมดีขึ้น พวกที่ประพฤติชั่วชอบเสพย์สุรายาเมาเสเพลเป็นพาลก็อาจกลับตัวได้ ชีวิตและความเป็นอยู่ในชนบทจะค่อยอุ่นหนาฝาคั่ง เนื่องจากมีการคบหาสมาคมร่วมมือช่วยเหลือกันและกัน ทั้งบรรดาชาวนาก็จะได้รับการอบรมให้เป็นผู้ซื่อตรง รู้จักประหยัดการใช้จ่าย และสนใจในการศึกษา มีความขยันขันแข็งกระตือรือร้นต่อการงานไม่เฉื่อยชา

ผลนานาประการของการจัดสหกรณ์ประเภทหาทุนเช่นที่กล่าวข้างต้นนั้น จะจำแนกกล่าวในที่นี้ ๕ ข้อ คือ ๑. ผลในทางธรรม ๒. ผลในทางการศึกษา ๓. ผลในทางสังคม ๔. ผลในทางเศรษฐกิจ และ ๕. ผลในทางปกครอง

๑. ผลในทางธรรม สหกรณ์มีอิทธิพลอย่างใหญ่หลวงในการบำรุงธรรมปฏิบัติ โดยเหตุที่บรรดาสมาชิกสหกรณ์จะต้องรับผิดชอบร่วมกันและแทนกันในหนี้สินของสหกรณ์ สมาชิกทุกคนจึงจำเป็นต้องกวดขันสอดส่องดูแลซึ่งกันและกันเพื่อกำจัดเสี้ยนซึ่งความประพฤติอันเสเพลเลวทรามต่าง ๆ ของเพื่อนสมาชิก เช่นการเสพย์สุรายาเมาเกะกะระราน การเล่นการพะนัน และการผิดต่อศีลธรรมอย่างอื่น ๆ โดยถ้าปรากฏว่าผู้ใดฝ่าฝืนขืนประพฤติและว่ากล่าวไม่เชื่อฟัง ก็อาจถูกพวกเดียวกันประชุมใหญ่ลงมติให้ไล่ออกเสียจากสหกรณ์ได้ ดังนี้เมื่อสมาชิกรู้ตระหนักว่าสหกรณ์อาจชูช่วยตนให้พ้นจากการเป็นหนี้สินและมีโอกาสขยับขยายฐานะความเป็นอยู่ของตนให้สูงขึ้นได้แล้ว ก็คงจะพยายามประพฤติตนเป็นคนดี ไม่ให้เป็นที่รังเกียจแก่ผู้ใดในหมู่คณะนั้นได้

ถ้าจะพิจารณาตามหลักของสหกรณ์ประเภทหาทุนในชนบทแล้วจะพึงเห็นได้ว่า หลักเหล่านั้นล้วนมีผลในทางอบรมให้สมาชิกมีคุณธรรมหลายประการ เช่น มีหลักข้อหนึ่งว่า ความซื่อตรงเป็นรากฐานอันแรกของความเชื่อ ข้อนี้เพื่อให้สมาชิกสังวรว่าจะต้องบำเพ็ญตนให้ได้ชื่อเสียงว่าเป็นผู้มีความสุจริตเที่ยงธรรมต่อผู้อื่นทั่วหน้ากัน เพราะถ้าสหกรณ์มิได้ประกอบด้วยบุคคลซึ่งมีลักษณะเช่นนั้นทุกคนแล้วก็ไม่อาจได้รับความเชื่อถือในทางการเงินจากมหาชนแต่อย่างหนึ่งอย่างใดเลย นาย เอช. คัยลิว. วูลฟ์ ได้กล่าวไว้ว่า “มีสหกรณ์เป็นจำนวนมากต้องเลิกล้มไป เพราะเหตุเพียงแต่มี “แกะดำ” ไปปะปนอยู่

ในฝูงตัวหนึ่งหรือสองตัวเท่านั้น" เหตุนี้จึงเป็นที่เห็นได้ชัดว่า ความสำเร็จของสหกรณ์จะยั่งยืนถาวรไปได้ย่อมอาศัยคุณงามความดีของสมาชิกในสหกรณ์นั้นเอง หลักอีกข้อหนึ่งที่ว่าสมาชิกต้องรับผิดชอบในหนี้สินของสหกรณ์ร่วมกันและแทนกันโดยไม่จำกัดจำนวน ก็อาจทำให้สมาชิกมั่นอยู่ในความสามัคคีร่วมมือช่วยเหลือกันดำเนินกิจการของสหกรณ์ให้เป็นไปด้วยดี และต่างคนก็ต่างคอยสอดส่องดูแลความเป็นอยู่ของเพื่อนสมาชิกด้วยเจตนาที่จะให้เป็นไปในทางก้าวหน้า เพราะทุกคนย่อมรู้สึกว่าตนมีส่วนได้เสียร่วมกันอยู่ ส่วนหลักที่ว่าสมาชิกจะต้องทำกิจการงานให้สหกรณ์โดยไม่หวังต่อสินจ้างรางวัลนั้นเล่า ก็เป็นเครื่องอบรมอัธยาศัยใจคอสมาชิกให้รู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อหมู่คณะสมดังอุดมคติของสหกรณ์ที่ว่า "แต่ละคนกระทำเพื่อหมู่คณะ และหมู่คณะก็กระทำเพื่อแต่ละคน" กล่าวคือในสมาคมสหกรณ์นั้น สมาชิกแต่ละคนจะต้องเพ่งเล็งถึงประโยชน์ และความสุขสมบูรณ์ของสมาชิกเป็นส่วนรวม เช่นเดียวกับประโยชน์และความสุขสมบูรณ์ของตนเอง คติอันนี้ต่างกับคติของบริษัทจำกัดซึ่งถือว่า "แต่ละคนกระทำเพื่อตนเอง" อันเป็นลักษณะของการเห็นแก่ตัวถ่ายเดียว.

เมื่อมีการจัดตั้งสหกรณ์ประเภทหาทุนขึ้นในท้องที่ใด มักจะปรากฏว่าได้โน้มน้าวความประพฤติของราษฎรทั่วไปในท้องที่นั้นให้ดำเนินไปในทางดีเสมอ ทั้งนี้เนื่องจากเมื่อราษฎรต่างได้มองเห็นคุณ

ประโยชน์ของสหกรณ์ในท้องที่ของตนอย่างประจักษ์แจ้งแล้ว ก็ย่อมปรารถนาและกระตือรือร้นที่จะเข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์เพื่อตนจะได้รับประโยชน์เช่นนั้นบ้าง และเพื่อให้เป็นผลสมความปรารถนา ก็จำเป็นต้องพยายามฝึกหัดอัธยาศัยของตนให้ประพฤติแต่ในทางที่ดี เพื่อมิให้ผู้ใดมีความรังเกียจ โดยทำนองนี้เองบุคคลเป็นอันมากที่เป็นคนสุรุ่ยสุร่ายก็ต่างละเลิกการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยเสียได้ และที่เป็นนักดื่มก็เลิกดื่มอย่างเกินขนาด หรือชอบเป็นถ้อยร้อยความขึ้นโรงศาลก็ละทิ้งเสียได้ และในไม่ช้าความประพฤติอันเหลวแหลกต่าง ๆ ก็จะหมดสิ้นไปเอง

ในประเทศอินเดียซึ่งพลเมืองชอบเป็นความขึ้นโรงศาลและชอบเป็นพะยานเท็จกันมากนั้น ผลในทางธรรมของการจัดสหกรณ์ประเภทหาทุนอาจช่วยให้บรรเทาเบาบางลงได้ โดยจัดให้มีสหกรณ์อนุญาโตตุลาการขึ้นเป็นจำนวนมากไว้คอยระงับข้อพิพาทในระหว่างสมาชิกเสียเอง คดีความขึ้นโรงศาลจึงลดน้อยลงเป็นลำดับ ตัวอย่างเช่นในมณฑลบัญจาบมีสหกรณ์ที่ทำหน้าที่อนุญาโตตุลาการอยู่หลายสมาคม สมาชิกของสหกรณ์เหล่านี้ยอมผูกพันตนที่จะเสนอกรณีพิพาททุกรายต่อสหกรณ์ แทนการฟ้องร้องยังศาลยุติธรรมซึ่งต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายมาก และไม่ต้องยากแก่การที่จะพิศูจน์ข้อเท็จและจริงในถ้อยคำของพะยานเท็จอันมีอยู่โดยชุกชุมด้วย เคยมีตัวอย่างปรากฏในหมู่บ้านแห่งหนึ่งของมณฑลบัญจาบว่า สมาชิกคนหนึ่งหากินในทางรับจ้างเป็นพะยานเท็จ จึงถูกไล่ออกจากสหกรณ์ และไม่มี

ใครคบหาสมาคมด้วย ต่อมาอีกสองสามวันได้มีผู้เห็นสมาชิกผู้นั้นเข้าไปสายาลตนในโยสถ์ว่าจะไม่ประกอบการอันเป็นมิจฉาชีพอีกต่อไป นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างอื่น ๆ ในประเทศอินเดียที่อาจนำมากล่าวเพื่อแสดงให้เห็นผลดีในทางธรรมของการจัดสหกรณ์ประเภทหาทุนได้อีกมาก ในสหกรณ์บางแห่ง ถ้าหากสมาชิกคนใดตายลง สหกรณ์จะเข้าปกครองดูแลที่ดิน และทรัพย์สินของผู้ตายด้วยความระมัดระวัง เพื่อจัดการหาผลประโยชน์ให้มีทางชำระหนี้สินของผู้ตายให้หมดสิ้นไปได้ เมื่อเสร็จธุระแล้วก็มอบที่ดินและทรัพย์สินซึ่งยังเหลือคืนให้แก่ภริยาและบุตรรับไป การปราบปรามการทุจริตนั้นบางคราวสหกรณ์ทำการเป็นผลดีอย่างน่าเลื่อมใส สหกรณ์แห่งหนึ่งได้ไล่สมาชิกคนหนึ่งออกจากสมาคมโดยที่ต้องหาว่าฉ้อโกง ศาลได้พิพากษาให้ปล่อยตัวจำเลยผู้นั้นพ้นข้อหาไป แต่สหกรณ์ไม่ยอมรับเข้าเป็นสมาชิกอีก เพราะถือว่ามีมลทินดังนี้เป็นต้น

๒. ผลในทางการศึกษา การจัดสหกรณ์ประเภทหาทุนนั้นเป็นการส่งเสริมพวกชาวนาให้เกิดสติปัญญา ทำให้เป็นผู้รู้จักคิดอ่าน มีความเข้าใจในกิจการ และสำนึกในความรับผิดชอบ ชาวนาได้เรียนสิ่งใดไปแล้วก็ยังขวนขวายที่จะเรียนรู้ให้มากขึ้นอีก และประสงค์ที่จะมีความรู้ทางหนังสือ เพื่อสามารถอ่านรายงานการประชุม ทำบัญชี หรือตรวจดูสมุดบัญชีได้

ในประเทศสยามเราเวลานี้ก็มีสหกรณ์หลายสมาคมซึ่งสมาชิกสามารถทำบันทึกรายงานการประชุมและปฏิบัติการเกี่ยวกับบัญชีได้เอง

เนื่องจากชาวนาผู้รับตำแหน่งเป็นกรรมการดำเนินการ เช่น เลขานุการ เป็นต้น ได้เอาใจใส่ขีดเขียนด้วยลายมือตนเอง และพยายามเล่าเรียนฝึกฝนวิธีการลงบัญชีจนใช้การได้ เจ้าพนักงานสหกรณ์คงเพียงแต่คอยควบคุมตรวจตรารับปรึกษาหารือและให้ความคิดความเห็นเท่านั้น

นอกจากนี้สหกรณ์ประเภทหาทุนยังมีผลอย่างใหญ่หลวงในทางอบรมพวกชาวนาให้รอบรู้และปฏิบัติวิธีเพาะปลูกตามแผนใหม่ขึ้นอันเป็นทางยังให้ฐานะของคนพวกนี้ดีขึ้นด้วย เป็นที่เชื่อกันแล้วว่า ฐานะของชาวชนบทที่จะพ้นฟูขึ้นได้นั้นก็เมื่อบุคคลพวกนี้ได้ใช้วิธีเพาะปลูกและดำเนินการงานให้ดีกว่าเก่า แต่ปัญหาที่เผชิญหน้าเราอยู่ทุกวันนี้ก็คือ พวกชาวนาเป็นคน "หัวเก่า" ไม่ชอบเปลี่ยนแปลงประเพณีเดิมที่เคยนิยมเชื่อถือกันมาแต่ชั้นบรรพบุรุษของตน จึงคงยึดมั่นแต่ที่จะปฏิบัติตามแนวเดิมนั่นเอง การที่จะนำวิธีการใหม่ ๆ อย่างใดไปเผยแพร่ให้พวกชาวนากระทำตามนั้น จึงไม่ใช่ของง่ายหรือได้ผลรวดเร็วสมหวังนัก การศึกษาตามโรงเรียนก็ไม่อาจแก้ปัญหานี้ให้สำเร็จได้ภายในเวลาอันควร เพราะยุวชนที่ได้รับการสั่งสอนตามวิธีการเพาะปลูกแผนใหม่ไปแล้วก็ไม่มีโอกาสที่จะได้ทดลองตามความรู้ของตน แต่หากต้องช่วยเหลือครอบครัวทำการเพาะปลูกตามวิธีโบราณอยู่นั่นเอง อันการปลูกข้าวนั้นก็เคยกระทำกันได้ผลตลอดมานานนักหนาตั้งแต่ชั่วปู่และบิดา หาต้องมีตำหรับตำราอย่างใดไม่ ไหนเลยพวกผู้ใหญ่จะฟังคำแนะนำหรือความเห็นของอนุชนชั้นบุตรหลาน และยอมเสี่ยงภัยรับใช้วิธีการเพาะปลูกตามนั้น ส่วนบรรดา

ยุวชนที่ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนเองเล่า กว่าจะเติบใหญ่ขึ้นประกอบการทำนาของตนเป็นอิสสระ ก็เป็นเวลาเนิ่นนาน คงจะลืมเลือนข้อที่เคยเรียนมาเสียหมดสิ้น และก็คงต้องดำเนินตามอย่างบรรพบุรุษของตนสืบไป การจัดสหกรณ์ประเภทหาทุนมีผลในทางที่จะแก้ปัญหานี้ได้กล่าวคือ พวกชาวนาที่เป็นสมาชิกเคยได้รับผลดีจากวิธีการสหกรณ์มาแล้ว ย่อมนิยมเลื่อมใสวิธีการนี้อย่างมั่นคง และไว้วางใจเชื่อถือเจ้าพนักงานสหกรณ์อยู่มาก เพราะฉะนั้นข้อแนะนำอันใดซึ่งเผยแพร่ไปโดยใช้สหกรณ์เป็นสื่อ และเจ้าพนักงานสหกรณ์เป็นผู้ชักจูงแล้ว พวกสมาชิกก็ย่อมปฏิบัติตามโดยง่าย อาศัยนัยนี้ เจ้าพนักงานสหกรณ์อาจแนะนำให้พวกสมาชิกใช้วิธีการเพาะปลูกแผนใหม่เป็นการทดลองแต่เพียงเล็กน้อยก่อน เมื่อการทดลองปรากฏผลดีก็ย่อมเป็นที่ทราบในหมู่สมาชิกทั่วกัน ไม่ช้าการทดลองตามวิธีใหม่ที่ได้ผลดีนี้ ก็จะแพร่หลายทั่วไปในหมู่ชนตลอดตำบลนั้น ๆ จึงเป็นที่หวังได้ว่า การค้นคว้าหาวิธีเพาะปลูกตามทางวิทยาศาสตร์หรือการทดลองปลูกพืชใหม่ ๆ ซึ่งทางราชการได้กระทำอยู่นั้น จะบังเกิดผลจริงจังแพร่หลายไปในหมู่ชาวนายิ่งขึ้นทุกที โดยอาศัยการจัดสหกรณ์เป็นเครื่องมือเหตุนี้สหกรณ์จึงมีผลในการศึกษาทางปฏิบัติ Practical Education อันเป็นรูปการศึกษาที่มีค่าอย่างแท้จริงแก่พวกชาวชนบทในประเทศเรา การสอนวิธีการเพาะปลูกตามโรงเรียนนั้น กว่าจะได้ผลสมความมุ่งหวังก็คงต้องใช้เวลาอีกนาน แต่ผลในทางการศึกษาของการจัดสหกรณ์อันเกี่ยวกับเรื่องนี้ปรากฏเห็นได้ทันทีในตำบลที่จัดตั้งสหกรณ์ขึ้นแล้ว

ในประเทศที่การจัดสหกรณ์ดำเนินก้าวหน้าไปไกลนั้น สหกรณ์มีผลโดยตรงในทางบำรุงการศึกษาให้เจริญขึ้น เป็นต้นว่า ในประเทศอินเดียสหกรณ์เป็นจำนวนมากได้ขันเงินกำไรส่วนหนึ่งจ่ายเป็นค่าบำรุงหรือตั้งโรงเรียน ฉะเพาะในมณฑลบัญจาบมีโรงเรียนกลางคืนหลายแห่งซึ่งจดทะเบียนเป็น "สหกรณ์โรงเรียนกลางคืน" (Co-operative night school societies) เปิดทำการสอนและมีคนในวัยต่าง ๆ เข้าเรียนหัดเขียนหัดอ่านเป็นห้องโถงรวมกัน ในเยอรมันนีก็ได้จัดตั้งโรงเรียนสหกรณ์เกษตรกรรมขึ้นเหมือนกัน ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าสหกรณ์ถือว่าการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นที่สมควรส่งเสริม การสหกรณ์จึงมีผลอย่างสำคัญในการปลุกใจราษฎรให้บังเกิดความหวังในทางเจริญก้าวหน้า ทำให้สมาชิกกลายเป็นคนฝักใฝ่ต่อการงานและสนใจต่อการศึกษา ซึ่งเป็นทางนำผลประโยชน์มาสู่ตน

๓. ผลในทางสังคม ผลของสหกรณ์ในทางสังคมเป็นสิ่งสำคัญไม่น้อยเหมือนกัน สหกรณ์ประเภทหาทุนที่ให้สมาชิกกู้เงินมิใช่เพียงเพื่อให้สมาชิกชำระหนี้เดิม ซึ่งต้องเสียดอกเบี้ยแพงและเพื่อใช้จ่ายในทางก่อให้เกิดผลงอกเงยเช่น ซื้อปุ๋ย เมล็ดพืช ปลูกบ้าน ซื้อที่ดิน ฯลฯ เท่านั้น แต่ยังให้กู้เพื่อใช้จ่ายในพิธีกรรมตามลัทธิประเพณีเช่น การสมรส การฌาปนกิจ และพิธีการทางศาสนาอีกด้วย นับว่าเป็นทางช่วยเหลือให้สมาชิกได้ปฏิบัติกิจตามควรแก่ความนิยมในทางสังคม

การใช้จ่ายในพิธีกรรมตามลัทธิประเพณีนี้ ในหมู่ชาวชนยกถือกันว่าเป็นสิ่งจำเป็น ถ้าสหกรณ์ไม่ให้กู้เพื่อใช้จ่ายในกิจการดังกล่าวนี้ไว้ด้วยแล้ว สมาชิกก็จำต้องกู้เงินภายนอกสหกรณ์คือ จากพวกธนบดีโดยเสียดอกเบี้ยในอัตราอย่างสูง และนำเงินกู้นั้นไปใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย โดยไม่มีทางควบคุมยับยั้งอย่างใด เหตุนี้การที่สหกรณ์อนุโลมให้สมาชิกกู้เงินเพื่อใช้จ่ายเนื่องในทางสังคมด้วย ย่อมมีผลดีในข้อที่ทำให้สมาชิกได้ประหยัดค่าดอกเบี้ย และสหกรณ์ควบคุมการใช้จ่ายในทางนี้ให้เป็นไปเท่าที่สมควรในคราวจำเป็นเท่านั้น ในบางกรณีสหกรณ์ได้ตัดทอนจำนวนเงินซึ่งสมาชิกขอกู้เพื่อใช้จ่ายในกิจการเช่นนี้ลงไปบ้าง เหตุว่าการใช้จ่ายเงินเป็นจำนวนมากในงานพิธีต่าง ๆ ย่อมเป็นสิ่งไม่พึงปรารถนา เพราะเป็นการไม่ประหยัด คนในหมู่บ้านซึ่งยังมิได้รวมกันตั้งเป็นสหกรณ์ขึ้นนั้น จะประกอบการพิธีอย่างใด ก็ทุ่มเทเงินทองทำกันเสียอย่างครึกครื้นเพื่อให้พวกชาวบ้านยกย่องสรรเสริญ ในหมู่บ้านซึ่งมีสหกรณ์ตั้งขึ้นแล้ว สมาชิกสหกรณ์มักจะเหนี่ยวรั้งเพื่อนบ้านซึ่งเป็นสมาชิกในสหกรณ์เดียวกันมิให้ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยในงานพิธีต่าง ๆ อย่างตรงกันข้ามกับพวกที่กล่าวข้างต้น เพราะรายจ่ายเช่นนั้นย่อมทำให้สมาชิกผู้เป็นเจ้าของงานหย่อนความสามารถที่จะชำระหนี้ลง เป็นทางกระทบกระเทือนไปถึงสมาชิกคนอื่น ๆ ด้วย โดยที่สมาชิกทุกคนต้องรับผิดร่วมกันและแทนกันในหนี้สินของสหกรณ์

อนึ่งสหกรณ์ยังมีผลดีในวงการสมาคม โดยก่อให้เกิดความรักเพื่อนบ้านเนื่องจากความรู้สึกที่มีส่วนได้เสียร่วมกันในหมู่สมาชิก นอกจากนี้มติมหาชนซึ่งเข้ารวมกันเป็นยักแผ่น ก็แสดงให้เห็นได้ชัดเจนในที่ประชุมใหญ่ของสหกรณ์ โดยวิธีดำเนินการปรึกษาหารือกันเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของหมู่คณะ เพราะฉะนั้นสหกรณ์จึงเป็นเครื่องอบรมให้รายฎรคบหาสมาคมแลกเปลี่ยนความรู้ความคิด และช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันในอันที่จะบรรดาลให้เกิดความสัมพันธ์คิดต่อไม่แต่เพียงภายในหมู่บ้านเดียวกันเท่านั้น แต่หากขยายออกไปถึงระหว่างหมู่บ้านกับหมู่บ้านอีกด้วย เนื่องจากอยู่ในแดนของสหกรณ์เดียวกัน

๔. ผลในทางเศรษฐกิจ อันความเจริญรุ่งเรืองในทางเศรษฐกิจนั้น ย่อมอาศัยการประหยัดหรือการออมทรัพย์เป็นฐานที่ตั้ง ความมั่งคั่งจะเพิ่มพูนขึ้นได้ ก็โดยมีการออมทรัพย์มาก่อน และประเทศใดจะเจริญสมบูรณ์ก็เนื่องจากพลเมืองของประเทศนั้นออมทรัพย์ไว้ได้มาก ก็แหละการประหยัดหรือการออมทรัพย์นี้เป็นหัวใจสำคัญของสหกรณ์ ดังมีพระราชปรารภในพระราชบัญญัติสหกรณ์ พุทธศักราช ๒๔๗๑ ยืนยันอยู่ว่า “..... ประชาราษฎรผู้ประกอบการเพาะปลูกและจำพวกอื่น ๆ ที่มีกำลังทรัพย์น้อย แต่มีความต้องการอย่างเดียวกัน..... ควรได้รับอุดหนุนให้ตั้งสหกรณ์ขึ้นอีก เพื่อยังให้เกิดการประหยัดทรัพย์ การช่วยซึ่งกันและกัน และการช่วยตนเองเป็นทางอีกทางหนึ่ง ซึ่งเผยแผ่ความจำเริญทรัพย์และจำเริญธรรมในบ้านเมืองให้ยิ่งขึ้น” อนึ่ง

การประหยัดทรัพย์นั้นลำพังแต่เอกชนเป็นรายตัวแล้ว ยากที่จะทำสำเร็จเป็นมรรคผลได้ แต่ถ้าจัดเป็นหมู่คณะดำเนินการร่วมกันตามวิธีการสหกรณ์แล้ว ก็อาจหลีกเลี่ยงความสิ้นเปลืองหรือความสูญสูญรายต่าง ๆ เสียได้โดยง่าย ทั้งสามารถยังผลประโยชน์รายได้ให้บังเกิดทวียิ่งขึ้นอีกด้วย เหตุนี้สหกรณ์จึงมีผลในทางเศรษฐกิจอย่างลึกซึ้ง

การประหยัดนั้น อาจเกิดได้สองทางคือ ช่วยให้รายฎรมีรายได้เพิ่มขึ้นมากเกินกว่าการใช้จ่ายทางหนึ่ง และชักนำให้รายฎรพ้นจากการสิ้นเปลือง มีรายจ่ายลดลงต่ำกว่ารายได้อีกทางหนึ่ง สหกรณ์ส่งเสริมให้เกิดการประหยัดในวิธีทั้งสองทางนี้

ในทางแรก สหกรณ์ประเภทหาทุนพ้นฐานะของพวกชาวนาที่เป็นสมาชิกโดยจัดหาเงินทุนให้กู้ไปบำรุงการประกอบอาชีพอันเป็นบ่อเกิดแห่งรายได้ของตนให้เจริญยิ่งขึ้น มีผู้กล่าวว่าสหกรณ์นำเงินทุนไปสู่หมู่ชนที่กระหายทุน ผู้ที่ไม่สามารถใช้หนี้กลายเป็นผู้สามารถใช้หนี้ได้หรือพอมองเห็นช่องทางสว่างข้างหน้า คนเป็นจำนวนมากรอดพ้นจากความยับคั้นของพวกเจ้าหนี้ซึ่งเรียกดอกเบี้ยแรงเกินสมควร ดังนี้สหกรณ์จึงก่อให้เกิดความหวังขึ้นใหม่ในใจพวกชาวนาซึ่งมีหนี้สินเป็นภาระ และเปิดทางให้คนเหล่านั้นเขยิบฐานะความเป็นอยู่ของตนให้กระเตื้องขึ้นได้

คำกล่าวข้างต้นนี้อธิบายได้ว่า พวกชาวนาที่มีภาระในเรื่องหนี้สินโดยกู้เงินจากเอกชนนั้น ส่วนมากเกือบจะกล่าวได้ว่าเป็นผู้หมดหวังทีเดียว หนี้สินเป็นบ่อเกิดแห่งความสิ้นเปลือง เหตุว่าเอกชนผู้เป็น

เจ้าหนี้มักจะให้ชาวนาแต่ละคนกู้เงินไปเพียงจำนวนเล็กน้อย ไม่พอที่จะนำไปใช้ในทางก่อให้เกิดผลงอกเงย และซ้ำยังเรียกดอกเบี้ยอย่างขูดเลือดขูดเนื้อ ในขณะหนึ่ง ชาวนาทำมาหาได้เท่าไร ก็ต้องส่งเป็นค่าดอกเบี้ยแทบทั้งหมด ไม่มีโอกาสส่งใช้ต้นเงินหรือกันไว้ใช้บำรุงการทำนาของตนให้ได้ผลดียิ่งขึ้น เจ้าหนี้มักจะพยายามหาทางเอาเปรียบทุกอย่าง และถ้าลูกหนี้ส่งเงินไม่ได้ ก็มักเอาที่นาหลุดเป็นกรรมสิทธิของตนเสีย แต่ถ้าลูกหนี้รายใดส่งเงินดี เจ้าหนี้ย่อมใคร่ที่จะให้เป็นลูกหนี้อยู่ตลอดไป เพราะถ้าลูกหนี้นั้นส่งใช้ต้นเงินคืนหมดแล้ว เจ้าหนี้ก็ต้องหาผู้กู้รายใหม่ต่อไป ซึ่งอาจไม่ดีเท่ารายเก่า โดยเหตุนี้เจ้าหนี้จึงมักไม่ยอมรับเงินผ่อนส่งใช้หนี้เป็นรายย่อยจากลูกหนี้บางคน อันเป็นทางช่วยให้ลูกหนี้หลุดพ้นจากหนี้สินได้ โดยอ้างว่าเป็นการยุ่งยากแก่การบัญชี เจ้าหนี้มักพอใจให้กู้เงินไปใช้จ่ายในทางที่ไม่เกิดผลงอกเงยเพื่อตนจะได้เป็นเจ้าหนี้ผู้กู้นั้นอยู่เรื่อยไป การมีหนี้สินจึงเป็นเครื่องผูกมัดตัดอิสสรภาพของพวกชาวนามิให้เงยหน้าอ้าปากได้ และถ่วงการทำมาหากินให้ล้าลงไป เป็นอุปสรรคอย่างสำคัญต่อการประหยัด แต่ข้อตำหนิดังกล่าวนี้มิได้หมายถึงการกู้เงินเพื่อใช้เป็นทุนก่อให้เกิดผลงอกเงย เช่น เพื่อบำรุงการเพาะปลูก โดยมีวิธีช่วยให้ผู้กู้หลุดพ้นจากหนี้สินได้ง่าย การกู้เงินดังนี้ย่อมมีคุณ เพราะเป็นการขยับขยายให้ผู้กู้ได้รับประโยชน์จากอาชีพของตนเพิ่มขึ้น และหลังจากชำระหนี้สินหมดแล้ว ประโยชน์จากเงินกู้นั้นก็ยังคงอยู่และส่งเสริมให้ผู้กู้กลาย

เป็นผู้มีฐานะรุ่งเรืองสืบไป สหกรณ์ดำเนินตามความมุ่งหมายในทางนี้และยังให้เกิดผลดีใหญ่ยิ่งกว่าวิธีการใด ๆ สหกรณ์ให้สมาชิกกู้ยืมเงินเป็นจำนวนมากพอที่จะใช้ลงทุนในการเพาะปลูกให้ได้ผลจริงจัง โดยเรียกดอกเบี้ยในอัตราถูก ทั้งคอยสืบสวนดูแลให้ผู้กู้ใช้จ่ายเงินตามทางที่ขอกู้ไปใช้จ่ายเท่านั้น ผู้กู้จะนำไปใช้อย่างอื่นไม่ได้ การเอารัดเอาเปรียบลูกหนี้เป็นอันไม่มีในสหกรณ์ ตรงกันข้ามกลับมีวิธีให้ลูกหนี้หลุดพ้นจากหนี้สินอย่างเร็วและสะดวกที่สุด โดยรับผ่อนใช้หนี้เป็นงวด ๆ กับคอยควบคุมให้การส่งเงินใช้หนี้เป็นไปตามกำหนดเสมอ อนึ่งถ้าสมาชิกจะขอกู้เงินไปใช้จ่ายในทางที่ไม่เกิดผลงอกเงยหรือไม่จำเป็นแล้ว สหกรณ์ก็ไม่ยอมให้กู้ เหตุนี้สหกรณ์ประเภทหาทุนจึงสามารถเยียวยาผลร้ายในการมีหนี้สินของพวกชาวนาได้หมด และช่วยให้การประกอบอาชีพเจริญได้รับผลประโยชน์มากขึ้น

นอกจากนี้ สหกรณ์ยังส่งเสริมให้สมาชิกมีรายได้เพิ่มขึ้นโดยประการอื่น ๆ อีก ได้กล่าวมาแล้วว่า สหกรณ์มีผลอย่างแท้จริงในการสอนให้สมาชิกรอบรู้และปฏิบัติวิธีการเพาะปลูกตามแผนปัจจุบันเป็นทางทวีประโยชน์ที่เกิดจากการทำนาของตน อนึ่งการอบรมให้ชาวนารู้จักขวนขวายทำงานอย่างอื่นในเมื่อว่างจากการทำนา เพื่อเพิ่มพูนรายได้ของตน ไม่ปล่อยให้เวลาล่วงไปเสียเปล่าหรือใช้เวลาไปในทางเสเพลนั้น ก็ไม่มีวิธีการอื่นใดที่จะอบรมให้ได้ผลดีไปกว่าสหกรณ์ ในทางลดราคารายจ่ายให้น้อยลงนั้น การกู้เงินโดยเสีย

ดอกเบี้ยถูกก็เป็นปัจจัยสำคัญทำให้ลดรายจ่ายได้ทางหนึ่ง จึงนับว่าสหกรณ์มีคุณูปการอย่างใหญ่หลวงในการประหยัดรายจ่ายดอกเบี้ยเงินกู้ เมื่อ พ. ศ. ๒๔๗๓ ท่านศาสตราจารย์ซิมเมอร์แมนประมาณว่า หนี้สินที่ต้องเสียดอกเบี้ยอย่างแรงมาก ซึ่งชาวนากู้จากผู้มีอาชีพทางให้กู้เงินคำนวณได้ถึง ๗๘,๐๐๐,๐๐๐ บาท และอัตราดอกเบี้ยนี้คิดเฉลี่ยอยู่ในราวร้อยละ ๒๒ ต่อปี การกู้ยืมเงินจากสหกรณ์สมาชิกเสียดอกเบี้ยเพียงร้อยละ ๙ (สำหรับเงินกู้ระยะเวลาสั้น) หรือร้อยละ ๗ $\frac{๑}{๒}$ (สำหรับเงินกู้ระยะเวลายาว) ดังนี้ชาวนาที่ได้รับความช่วยเหลือจากสหกรณ์จึงอาจประหยัดรายจ่ายดอกเบี้ยได้ร้อยละ ๑๓ ถึงร้อยละ ๑๔ $\frac{๑}{๒}$ ซึ่งทำให้สามารถส่งใช้ต้นเงินกู้เพื่อให้หนี้สินหมดไปโดยเร็วได้

การจัดสหกรณ์ประเภทหาทุนที่ว่ามีผลดีในทางเศรษฐกิจนั้น ถ้าจะพิจารณาเฉพาะปัญหาเรื่องการประหยัดค่าดอกเบี้ย ก็นับว่าใหญ่หลวงอยู่ จึงนับวันมีแต่จะขยายกว้างขวางออกไปทุกทิศทางที่การจัดสหกรณ์จะขยายออกไปได้ วิธีการสหกรณ์มิใช่เป็นไปเพียงเท่าที่กล่าวนี้ ยังได้ชักจูงให้สมาชิกเว้นจากความสุรุ่ยสุร่ายสิ้นเปลืองต่าง ๆ อีกเอนกประการ อาศัยความรับผิดร่วมกันและแทนกันโดยไม่จำกัดจำนวนบรรดาสมาชิกต่างคอยกำกับควบคุมและแนะนำซึ่งกันและกันมิให้มีอารมณ์หมกมุ่นใช้จ่ายจนเกินควร ในทางไม่ยังเกิดผลประโยชน์งอกเงยเช่นจ่ายในงานพิธีต่าง ๆ รายจ่ายบางอย่างสมาชิกจะต้องละเว้นเสียทีเดียวเช่น การพะนัน การเที่ยวเสเพล หรือการเป็นนักเลงสุราเหล่านี้เป็นต้น

อนึ่งสหกรณ์เป็นสถานอำนวยความสะดวกในการออมทรัพย์ จึงนับว่าเป็นต้นเค้าแห่งกรณีที่ส่งเสริมให้ลุประโยชน์แห่งการประหยัด เพราะสหกรณ์ทำการรับฝากเงินจากสมาชิกและจากบุคคลผู้มิใช่สมาชิก โดยผู้ฝากได้รับผลประโยชน์ตอบแทนในเชิงดอกเบี้ยตามสมควร เมื่อสหกรณ์ประเภทหาทุนดำเนินกิจการยรรลุผลดีเป็นที่มั่นคง ย่อมทำให้พวกชาวนามีความเชื่อถือไว้วางใจและพากันนำเงินซึ่งตนออมเก็บไว้มาฝากมากขึ้นทุกที ทั้งนี้ย่อมทำให้เงินซึ่งแทนที่จะซุกซ่อนหรือฝังดินไว้ โดยไม่ได้ผลประโยชน์อะไรงอกเงยนั้น บังเกิดผลประโยชน์เพิ่มพูนขึ้น

ในที่สุดสหกรณ์ประเภทหาทุนมิใช่จะมีผลแต่เพียงทำนุบำรุงการกสิกรรมเท่านั้น หากยังมีส่วนสำคัญในการฟื้นฟูความเจริญทางพาณิชยกรรมและอุตสาหกรรมของประเทศอีกด้วย ทั้งนี้เนื่องด้วยสหกรณ์ทำการปลดเปลื้องภาระอันหนักในเรื่องหนี้สินของกสิกรให้ลดลงหรือหมดสิ้นไปได้นั่นเอง จึงทำให้กสิกรขยายกำลังการซื้อเพิ่มขึ้นได้ โดยสามารถซื้อหาสินค้าต่าง ๆ ไปใช้สอยมีจำนวนมากขึ้นกว่าแต่ก่อน นับว่าเป็นการบำรุงอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรมอยู่ในตัว อีกประการหนึ่งสหกรณ์ทำให้อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ในท้องถิ่นที่มีสหกรณ์ลดลง ผู้มีอาชีพทางให้กู้เงินไม่อาจแข่งขันโก่งอัตราดอกเบี้ยขึ้นกรานอยู่ตามเดิม จำต้องลดอัตราดอกเบี้ยลงไปอย่างทันตาเห็น ทำให้ผู้กู้เงินทั่ว ๆ ไปในท้องถิ่นที่มีสหกรณ์แซกแซงอยู่พลอยได้รับประโยชน์เลยดอกเบี้ยเงินกู้ในอัตราต่ำด้วย การที่อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ลดลงนี้เป็นช่องทางให้ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมหรือพาณิชยกรรมต่างขอ

กู้เงินไปลงทุนในกิจการใหม่หรือขยายกิจการเก่าให้เจริญยิ่งขึ้น ถ้าอัตราดอกเบี้ยยังคงสูงดังเช่นแต่ก่อนก็หาอาจกู้กันไม่ ยิ่งถ้าพิจารณาตามรูปที่ชาวนาผู้เคยกู้เงินจากเอกชนต่างหันไปเป็นสมาชิกสหกรณ์เสียแล้ว ก็ย่อมทำให้การเงินในท้องถิ่นนั้นมีเหลือเพื่อที่เปล่าประโยชน์ ผู้เป็นเจ้าของเงินจึงจำเป็นต้องหาประโยชน์ในทางอุตสาหกรรม หรือพาณิชยกรรมต่อไป ก็เป็นได้

๕. ผลในทางปกครอง สหกรณ์เป็นชุมนุมที่เลือกคน และดัดแปลงอัธยาศัยใจคอคนให้เข้าระเบียบที่ว่า จะต้องประพฤติดีและชอบด้วยทำนองคลองธรรมไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน ซึ่งเป็นการละเมิดต่อบทกฎหมายของบ้านเมือง ถ้าสมาชิกผู้ใดฝ่าฝืนกติกาดังกล่าวนี้ก็ต้องออกจากสหกรณ์ อนึ่งเนื่องจากสมาชิกต้องรับผิดชอบในหนี้สินของสหกรณ์ร่วมกันและแทนกันเสมือนหนึ่งเป็นบุคคลคนเดียวกัน สมาชิกแต่ละคนจึงต้องช่วยกันระวังรักษาทรัพย์สมบัติของเพื่อนสมาชิกทุกคนไม่ให้เป็นอันตราย ฉะนั้นภัยในหมู่บ้านที่มีสหกรณ์ย่อมจะลดน้อยหรือสูญสิ้นไปเป็นธรรมดา โดยที่โจรผู้ร้ายรู้ดีว่า การกระทำโจรกรรมในหมู่บ้านตำบลที่มีสหกรณ์ตั้งอยู่นั้น ไม่สะดวกหรือปลอดภัยเท่ากับกระทำการโจรกรรมในที่อื่น เพราะสมาชิกทั้งหมดที่อยู่ในหมู่บ้านตำบลนั้นจะพยายามช่วยกันขัดขวางและติดตามจับกุมผู้ร้ายจนสุดความสามารถ โดยเหตุดังกล่าวนี้จึงเป็นที่ประจักษ์แก่ทางบ้านเมืองว่า การสหกรณ์เป็นเครื่องมือช่วยให้การปกครองง่ายขึ้น

นอกจากนี้สหกรณ์ยังเป็นเครื่องฝึกฝนให้รู้จักคิด รู้จักอ่าน รู้จักพูด รู้จักฟัง อีกด้วย เพราะสหกรณ์เป็นชุมนุมชนที่ต้องปรึกษาหารือกิจการของตน การเลือกคณะกรรมการของสหกรณ์นั้นย่อมอาศัยการตัดสินใจอย่างสำคัญ ซึ่งเป็นการฝึกหัดสมาชิกให้รู้จักเลือกเฟ้นคน การออกเสียงในที่ประชุมใหญ่เป็นการแสดงให้เห็นชัดว่าระเบียบดำเนินการของสหกรณ์เป็นไปตามหลักประชาธิปัตย์ เพราะว่าสมาชิกมีสิทธิเสมอภาคกันในทางแสดงความคิดเห็นในสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์สำหรับตนและประโยชน์ส่วนรวม ความฝึกฝนอันนี้นับว่าเป็นบทเรียนสำคัญในสมัยการปกครองแบบประชาธิปไตยตามระบอบรัฐธรรมนูญ เพราะเป็นเครื่องส่งเสริมให้ประชาชนเข้าใจและนิยมการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญยิ่งขึ้น

ความระมัดระวัง (ในการเลือกสรรสมาชิกสหกรณ์) นั้นเอง เป็นหลักประกันให้การสหกรณ์ดำเนินต่อไปด้วยดี อย่างเวลานี้ ข้าพเจ้าถือว่าข้อนี้สำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นข้อที่จะชวนให้รัฐบาลเต็มใจอนุญาตเงินและรับประกันเงินกู้ต่อธนาคาร ทั้งจัดหาคนประกอบด้วยปัญญาและน้ำใจมาใช้ในการสหกรณ์ซึ่งบัดนี้ได้ฝังรกรากลงแล้วในดินแดนสยาม ข้าพเจ้าเห็นว่าการสหกรณ์เท่านั้นที่จะทำให้สยามตั้งตัวได้ในทางเศรษฐกิจและการเงินในเวลาข้างหน้า.-

คัดจากรายงานงบประมาณแห่งราชอาณาจักรสยามประจำปี พ. ศ. ๒๔๘๐ ของที่ปรึกษากระทรวงการคลัง

นายพันธุ์ ลักษณะสุต ผู้พิมพ์โฆษณา
โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ถนนราชบพิธ พระนคร พ. ศ. ๒๔๘๐